HERZEN

cine-i de vină?

EDITURA PENTRU
LITERATURĂ UNIVERSALĂ

A. I. HERZEN ● CINE-I DE VINĂ?

A. I. HERZEN

cine-i de vină?

În romînește de
TAMARA GANE

EDITURA
PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ ● București ● 1962

Coperta de *Eugen Stoian*

A. И. ГЕРЦЕН

Сочинения в девяти томах

Том первый
Государственное Издательство
Художественной Литературы
МОСКВА 1955

PREFAȚA

Filozof, istoric, estetician, tribun și agitator revoluționar, scriitor cu *„o minunată capacitate de a reda just fenomenele realității"*, de a zugrăvi *„tablouri viguroase, care te impresionează"* (Bielinski), continuator al tradițiilor lui Pușkin și Gogol, Herzen ocupă un loc de frunte în literatura rusă.

Viața și activitatea lui au ilustrat cu multă vigoare orientarea de bază a literaturii ruse — strînsa ei legătură cu frămîntările revoluționare, cu idealurile înaintate — și au oglindit una din trăsăturile specifice ale mișcării de eliberare din Rusia, împletirea ei cu istoria culturii ruse progresiste.

Caracterizînd cele trei etape principale (nobiliară, raznocință și proletară) prin care a trecut mișcarea de eliberare din Rusia în sec. al XIX-lea, Lenin precizează că *„cei mai de seamă militanți din perioada nobiliară au fost decembriștii și Herzen"* [1].

Totodată Lenin a văzut în Herzen o verigă de legătură între generația lui Rîleev și Pestel pe de o parte, și cea a lui Cernîșevski și Dobroliubov pe de alta. *„Decembriștii l-au trezit pe Herzen, iar Herzen a desfășurat o agitație revoluționară. Aceasta a fost reluată, extinsă, întărită, călită de revoluționarii-raznocinți, începînd cu Cernîșevski și terminînd cu eroii din organizația «Narodnaia volia»"* [2].

[1] V. I. Lenin, *Opere*, ed. P.M.R., 1950, vol. 20, pag. 240.

[2] *Lenin despre cultură și artă*, E.P.L.P., 1957, pag. 137.

Contemporanii lui Herzen, şi nu numai prietenii şi compatrioţii săi, vorbeau cu admiraţie despre inteligenţa lui pătrunzătoare, cultura lui vastă, despre talentul lui sclipitor, despre erudiţia lui în cele mai variate domenii.

Toate calităţile sale intelectuale şi morale, tot talentul său literar, toată energia şi entuziasmul, Herzen le-a pus în slujba unui ideal înalt, a unei cauze nobile: lupta pentru eliberarea poporului său.

*

Alexandr Ivanovici Herzen s-a născut la Moscova la 6 aprilie 1812, an istoric pentru patria sa. Copilăria viitorului scriitor — fiu nelegitim al moşierului Ivan Alexeevici Iakovlev — s-a desfăşurat sub semnul amintirilor despre Războiul pentru Apărarea Patriei.

„Istorisirile despre incendierea Moscovei, despre bătălia de la Borodino, despre Berezina şi despre ocuparea Parisului au fost cîntecele mele de leagăn, Iliada şi Odiseea mea“, va nota mai tîrziu scriitorul.

Interesul pentru viaţa şi lumea din jur s-a trezit de timpuriu în mintea copilului. Un rol important în dezvoltarea intelectuală a tînărului Herzen l-au avut lecturile din literatura rusă şi străină, de orientare progresistă. Printre autorii săi preferaţi întîlnim nume ca Puşkin, Rîleev, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Schiller.

Răscoala decembriştilor din 14 decembrie 1825 l-a impresionat adînc pe adolescentul Herzen, aşa cum de altfel a impresionat şi a cutremurat sufletele tuturor oamenilor înaintaţi din Rusia acelor vremuri. O cotitură în evoluţia spirituală, în formarea ideologică a lui Herzen, determinîndu-i de fapt întregul drum în viaţă, a însemnat-o execuţia fruntaşilor mişcării decembriste (iulie 1826).

Iată cum descrie Herzen starea sufletească pe care o încerca asistînd la tedeumul în cinstea urcării pe tron a lui Nicolae I, ucigaşul decembriştilor: *„Băiat de paisprezece ani... pierdut în mulţimea imensă... în faţa altarului pîngărit de o rugăciune scăldată în sînge, am jurat să răzbun pe cei spînzuraţi şi să mă dedic luptei împotriva acestui tron, împotriva acestui altar...“* Împreună cu Ogariov, cel mai bun prieten şi tovarăş de aspiraţii, Herzen va jura, într-un asfinţit de soare, pe colinele Vorobiov, contemplînd imaginea Moscovei iubite, să-şi jertfească viaţa luptei alese.

Anii de studenție (1829—1834) îi oferă lui Herzen prima posibilitate de a schimba opinii într-un cerc mai larg, cu un grup mai mare de oameni împărtășind aceleași idei. În perioada aceea de reacțiune a veacului crîncen, Universitatea din Moscova se străduia și reușea, în pofida tuturor abuzurilor și îngrădirilor impuse de politica lui Nicolae I, să mențină steagul culturii și al gîndirii progresiste.

În jurul lui Herzen și Ogariov se formează curînd un cerc de tineri preocupați de aceleași probleme, însuflețiți de același ideal de libertate. Și dacă anii de studenție sînt pentru Herzen ani de intensă dezvoltare intelectuală, cînd încep să se afirme posibilitățile sale de tratare independentă a problemelor de știință și mai ales de filozofie, ei reprezintă totodată o perioadă animată de discuții politice, luminată de elanul luptei: *„Făceam propagandă fără încetare și peste tot*, își va aminti mai tîrziu Herzen... *Predicam ideile decembriștilor și ale revoluției franceze, saint-simonismul, constituția și republica... dar mai mult decît orice propovăduiam ura față de orice asuprire, față de orice arbitrar al guvernului"*.

Activitatea propagandistică a cercului Herzen-Ogariov este întreruptă în urma arestării în 1834 a celor doi tineri. După cîteva luni de detențiune, Herzen este surghiunit la Viatka. El nu se va întoarce la Moscova decît în 1842, după ce va mai cunoaște și alte locuri de exil (Vladimir și Novgorod).

Apăsători din punct de vedere moral, anii de surghiun nu au însemnat o stagnare în munca intelectuală, în adîncirea intereselor științifice și filozofice ale lui Herzen. Ei au fost, dimpotrivă, ani de căutări, de intens studiu, de aprofundare a problemelor teoretice, filozofice, iar pe de altă parte și o perioadă în care Herzen are prilejul să cunoască mai îndeaproape realitățile rusești, viața poporului, a țărănimii îndeosebi. Tot în acest răstimp se situează și începuturile activității sale literare (*„Licinius"*, *„Despre mine însumi"*, *„Însemnările unui tînăr"*).

Dezvoltarea și maturizarea ideilor filozofice ale lui Herzen este un proces complex, interesant între altele prin manifestarea spiritului său critic. Asemenea multor tineri din generația sa, Herzen a fost atras la început de filozofia lui Hegel. Totodată, alături de acceptarea dialecticii hegeliene, el a manifestat o poziție critică față de întregul sistem filozofic al gînditorului german, mai ales după ce a pătruns mai adînc structura acestui sistem, dîndu-și seama de fundamentele lui idealiste. Îndeosebi și-a expri-

mat el neadeziunea față de aplicarea „ideii absolute" la practicile politice și sociale contemporane. „*De ce această formă absolută a existenței îngăduie ca la Manchester și Birmingham muncitorii să moară de foame sau să se hrănească doar atît cît să nu-și piardă puterea de muncă?*" nota cu ironie Herzen.

Îndreptîndu-și căutările spre filozofia materialistă, mergînd pe urmele lui Feuerbach, gînditorul rus l-a depășit pe Hegel și cum precizează Lenin: „*...s-a apropiat nemijlocit de materialismul dialectic, oprindu-se în fața materialismului istoric*" [1].

În lumina acestor căutări ale lui Herzen, a acestei evoluții cu manifestări critice, ne apare explicabil interesul stîrnit de primele lucrări mai importante ale scriitorului: „*Diletantismul în știință*" (1842) și „*Scrisori despre studiul naturii*" (1845—1846).

Apreciind ideile filozofului rus, Lenin spunea că în Rusia iobagă el a reușit să atingă nivelul celor mai mari cugetători ai timpului său.

Dar interesul lui Herzen pentru problemele de filozofie și cercetările sale în acest domeniu n-au avut niciodată caracterul unor speculații abstracte, al unor investigații în sine. Întocmai ca și Bielinski, el a legat întotdeauna filozofia de problemele concrete ale luptei de eliberare a poporului rus. Îmbrățișînd întru totul ideile filozofice înaintate, Herzen se afirmă pe poziții progresiste, revoluționare. După întoarcerea din exil, Herzen — alături de Ogariov, vechiul său tovarăș, de Bielinski, de care-l leagă o prietenie mai recentă, dar puternică, de Granovski, talentatul istoric, și de alții — desfășoară o vie activitate, participînd intens la lupta de opinii din Rusia deceniului al cincilea.

Lupta de idei din acest deceniu înregistrează ca moment central ciocnirile dintre Herzen și Bielinski, de o parte, slavofilii de alta. Chiar dacă în vorbe slavofilii (Aksakov, Homiakov, Samarin, Kireevski și alții) se declarau împotriva iobăgiei, toată teoria lor (idealizarea obștii, întoarcerea la Rusia patriarhală, dinaintea lui Petru, propovăduirea smereniei, a pasivității) însemna o justificare a stării de lucruri existente și o pledoarie pentru perpetuarea ei. Combătînd și demascînd caracterul conservator, reacționar al teoriei slavofililor, Herzen și Bielinski îi opuneau idealul revoluționar al luptei împotriva autocrației și iobăgiei.

Convingîndu-se tot mai mult că în Rusia nu există condiții pentru o viață activă, de luptă, scriitorul ia cu durere în suflet

[1] *Lenin despre cultură și artă*, E.P.L.P., 1957, pag. 132.

hotărîrea să-şi părăsească patria, să plece în străinătate (1847). Cîţiva ani mai tîrziu, Herzen va explica într-o scrisoare către prietenii săi ce l-a determinat să rămînă în străinătate, deşi îşi iubea nemăsurat de mult ţara şi, urmînd calea emigraţiei, se condamna, în mod conştient, la o grea suferinţă: *„M-am deprins să vorbesc liber şi nu mai pot fi din nou rob... În numele acestei libertăţi a cuvîntului am înfrînt, sau, mai bine zis, am înăbuşit în mine legătura de sînge cu poporul, în viaţa căruia găseam un ecou atît de viu în momentele de fericire, dar şi de cumpănă ale sufletului meu, poporul al cărui cîntec şi limbă sînt cîntecul şi limba mea... Rămîn aici... ca să muncesc... Aici, pentru mine nu există altă cauză în afara cauzei noastre... aici eu sînt glasul vostru eliberat de sub cenzură, organul vostru de presă liber..."*

Anii petrecuţi în Rusia, pînă la emigrarea în străinătate, au fost şi cei în care şi-a început Herzen drumul său de scriitor. Activitatea lui literară a fost strîns legată de preocupările filozofice, de idealurile revoluţionare. Literatura era pentru Herzen o tribună de la care se puteau emite idei şi adevăruri îndrăzneţe, camuflate prin procedee specifice (alegorie, limbaj esopic, ficţiune, caricatură, grotesc etc.), pe care cenzura ţaristă nu le-ar fi lăsat să treacă dacă ar fi fost exprimate deschis.

Între 1834—1847, el scrie, între altele, *„Însemnările unui tînăr"* (1840—1841), încercare autobiografică, care prevesteşte opera de mari proporţii de mai tîrziu: *„Amintiri şi cugetări"*, nuvelele *„Doctorul Krupov"* (1846), *„Coţofana hoaţă"* (1846) şi romanul *„Cine-i de vină?"*. Creaţia lui Herzen din această perioadă — după unele încercări tributare romantismului — se înscrie sub semnul „şcolii naturale", reprezentînd un moment de seamă din istoria acesteia. Zugrăvind tablouri profund veridice, zguduitoare prin adevărul lor, înfăţişînd Rusia „veacului crîncen" ca o vastă galerie de „suflete moarte", scriitorul îmbină oglindirea fidelă a realităţii cu condamnarea instituţiilor ei fundamentale.

Concepute şi realizate ca o operă cu caracter autobiografic, *„Însemnările unui tînăr"* aduc o imagine interesantă a vieţii provinciale ruseşti, înfăţişînd tablouri sociale, însoţite de comentariul viu al autorului, nu arareori exprimat prin ironii, glume, calambururi, ridicîndu-se pe alocuri la sarcasm.

Într-o manieră înrudită cu cea a lui Gogol, Herzen realizează în *„Doctorul Krupov"* un strălucit pamflet la adresa statului autocrat-feudal, cu rînduielile lui absurde și nedrepte, prezentînd Rusia țaristă ca un uriaș ospiciu de nebuni. Bielinski caracterizase scrierea drept *„o nuvelă excelentă"*, iar Granovski notase: *„În același fel glumise cîndva și Voltaire; ce operă plină de poezie și căldură!"*

În *„Coțofana hoață"* scriitorul ne arată soarta tragică a unei tinere și talentate actrițe iobage, victimă a despotismului și a bunului plac al stăpînului ei, care, asemenea tuturor boierilor, putea dispune de viața și destinele servilor săi.

Dintre operele lui Herzen din prima perioadă a activității sale, cea care s-a bucurat îndeosebi de prețuirea contemporanilor, exprimînd specificul talentului său literar, a fost romanul *„Cine-i de vină?"*.

Publicat în fragmente succesive în 1845—1846, romanul a apărut în întregime în 1847, ca supliment literar la revista *„Sovremennik"*. Perioada aceasta însemnase o serie de succese în dezvoltarea literaturii ruse și, mai ales, a prozei realiste ruse. Cu cîțiva ani mai înainte, apăruse romanul *„Un erou al timpului nostru"* (1841) de Lermontov, apoi viguroasa frescă socială *„Suflete moarte"* (1842) de Gogol. Contemporane cu scrierea lui Herzen au fost nuvelele *„Oameni sărmani"* de Dostoievski, *„Satul"* și *„Anton sărmanul"* de Grigorovici, *„Hor și Kalinîci"* de Turgheniev (prima povestire din ciclul *„Însemnările unui vînător"*) și romanul *„O poveste obișnuită"* de Goncearov.

Urmînd într-un chip original cele două linii pe care se orientase pînă atunci romanul rus — linia socială și psihologică — *„Cine-i de vină?"* s-a manifestat ca o creație cu o tematică deosebit de actuală, oglindind problemele cele mai acute pentru Rusia acelei vremi. Tema romanului este demascarea societății contemporane, în care stăpînesc nedreptatea, minciuna și exploatarea. Această temă și-a găsit dezvoltarea într-un tablou vast, care îmbrățișează viața diferitelor pături ale Rusiei din acea epocă. Lumea înfățișată de Herzen în romanul său e foarte variată. Găsim aici rude bune ale acelor „suflete moarte" stigmatizate cu puțin înainte de Gogol, reprezentate prin generalul Negrov și familia sa, prin Karp Kondratievici și alții care *„trăiau fiindcă apucaseră să se nască și continuau să trăiască în virtutea instinctului de conservare"*, ducînd o existență meschină, găunoasă, cu totul lipsită de *„frămîntările ascunse ale minții"*, asu-

prind şi exploatînd pe ţărani. Alături de ei apar reprezentanţi ai aparatului administrativ ţarist, birocraţi ca Osip Evseici, de pildă, căruia *„nicicînd nu i-a trecut prin minte să facă vreo legătură între ceea ce lucra pe hîrtie la birou şi existenţa reală a unor circumstanţe şi personaje la care aceste hîrtii se refereau; dosarele erau pentru el ceva abstract, o înlănţuire de adrese, comunicări, rapoarte şi referate, aranjate într-o anumită ordine şi crescînd la număr după anumite reguli"*. Romanul zugrăveşte viaţa intelectualilor democraţi şi cea plină de suferinţă a oamenilor din popor *„mai buni şi mai deştepţi"*, cum notează Liubonka, decît *„toţi oaspeţii aceia care ne vin de la oraş sau de pe moşiile vecine"*. El înfăţişează lumea plină de contraste sociale a capitalei, unde prin luxul claselor privilegiate răzbate mizeria păturilor muncitoare, existenţa monotonă, searbădă a provinciei.

Tema „ţărănească", atît de frecventă în literatura rusă de la 1840, se îmbină cu cea a „omului de prisos", nu mai puţin dezbătută în acei ani, cu cea a rolului şi a locului femeii în societate, discutată mai amplu în literatura vremii în opere ca *„O poveste obişnuită"* de Goncearov şi *„Polinka Saks"* de Drujinin.

După cum vedem, romanul lui Herzen apare ca o creaţie complexă prin conţinutul ei, reprezentînd o sinteză a celor mai de seamă probleme şi teme puse de literatura rusă din prima jumătate a secolului al XIX-lea. De aceea, tabloul social zugrăvit de Herzen este dens în conţinutul său şi multilateral.

Romanul *„Cine-i de vină?"* a marcat un moment interesant în evoluţia romanului rus şi prin compoziţia sa. Încă *„Un erou al timpului nostru"* însemnase o excepţie de la tipul clasic de roman pentru acea vreme, alcătuit fiind dintr-un grup de nuvele, reunite prin figura eroului principal şi aducînd o rezolvare interesantă a dimensiunii temporale. Deosebita predilecţie pentru biografia şi autobiografia literară l-a făcut pe Herzen să realizeze romanul sub forma unei succesiuni de biografii *„scrise cu multă măiestrie şi iscusit împletite într-un singur tot"*, după caracterizarea lui Bielinski. Aceste biografii sînt legate între ele nu numai prin comunitatea de personaje şi de intrigă. Între ele există o sudură interioară *„care nu are nimic de-a face cu dragostea tragică dintre Beltov şi Liubov Alexandrovna"* şi pe care criticul democrat-revoluţionar o identifica cu sentimentul ce l-a însufleţit pe Herzen şi anume, *„suferinţa, durerea în faţa dispreţuirii demnităţii umane, jignite intenţionat şi cu atît mai mult neintenţionat"*.

Cine-i de vină de toate aceste jigniri, batjocoriri, schilodiri morale și spirituale ale ființei umane? se întreabă autorul. Cine-i de vină de nenumăratele drame pe care le trăiesc contemporanii lui din Rusia tiraniei și a asupririi? Autocrația și sistemul iobăgist, care promovează exploatarea și înrobirea omului sărac și lipsit de orice drepturi, și consfințește bunul plac al celor puternici și avuți — ne răspunde romanul lui Herzen.

Această orînduire a întunecat anii copilăriei și ai adolescenței Liubonkăi, expusă prin situația ei de fiică nelegitimă a moșierului Negrov la umilințe, chinuri morale. Aceeași rînduială de viață a făcut din Beltov un ratat, un „om de prisos", care nu-și poate afla scop și loc în societatea vremii. Tot această stare de lucruri taie avîntul intelectual al lui Kruțiferski și-l condamnă la o existență mediocră, plată. De altfel, aceste vieți distruse nu sînt singurele de care ne vorbește romanul. E de ajuns să ne gîndim la Sofia Beltova sau la Dunia, mama Liubonkăi. Toate aceste existențe strivite constituie un vehement act de acuzare la adresa orînduirii țariste.

E ceea ce ne-o demonstrează îndeosebi povestea vieții lui Beltov. Înzestrat cu o inteligență aleasă și un suflet sensibil, cu o minte pătrunzătoare și spirit critic, totodată dornic de activitate, atras de idealuri nobile, de progres, eroul lui Herzen devine însă, pînă la urmă, un ratat, „un om de prisos", încadrîndu-se astfel în acea vastă galerie tipologică în care întîlnim și pe Evgheni Oneghin, Peciorin, Rudin, Oblomov. Într-adevăr, el nu poate găsi aplicare nici energiei, nici talentului, nici inteligenței sale. În Rusia „veacului crîncen", oamenii cu inițiativă, capabili, dornici să creeze, să făptuiască sînt „de prisos". Însuflețit de ideea de a-și sluji patria, Beltov îmbrățișează cariera funcționărească, în nădejdea că aceasta îi va îngădui să-și pună în aplicare planurile și inițiativa. Dar bunele intenții ale lui Beltov sînt învinse de rutină, de relele deprinderi adînc înrădăcinate în tagma funcționărească. Eroul lui Herzen cunoaște decepții după decepții: nici medicina, nici arta nu-i oferă perspective de activitate folositoare, pusă în slujba unei colectivități mai largi. În cele din urmă, el va deveni un călător plictisit, ce va pribegi dintr-o țară în alta, în căutarea a ceva nou, mereu nesatisfăcut.

Pe bună dreptate, scrie Herzen despre eroul său: „*Beltov se zbate, se zbuciumă, pentru că activitatea socială spre care tinde întîmpină piedici exterioare. Beltov este întocmai ca o albină care nu este lăsată să facă nici fagure, nici să depună miere...*"

Istoria lui Beltov arată că fără preocupări obştești, fără interes pentru problemele majore, fără o activitate pe tărîm social, omul nu se poate manifesta din plin şi nu poate fi fericit. Închistarea în sine însuşi, izolarea de aspirațiile vremii, ale societății duc inevitabil la ratare, la drame. Ideea este confirmată şi de soarta celor doi soți Kruțiferski. Eşecul căsniciei lor se datorează limitării lor la cercul strîmt al vieții familiale, lipsei unor preocupări şi interese mai largi. Concluzia la care ajunge cititorul este că omul trebuie să lupte pentru dreptul la o viață plină, bogată, în care interesele personale să nu excludă participarea la frămîntările sociale. Dar realitățile Rusiei țariste se opuneau manifestărilor personalității umane pe plan mai larg, obştesc, şi deci, în mod inevitabil, generau drame, eşecuri, existențe ratate. Aşa cum s-a întîmplat, de altfel, şi cu Dmitri Kruțiferski care s-a împotmolit în existența banală a unui oraş de provincie, decăzînd treptat. Personajul acesta, unul dintre primii reprezentanți ai raznocinților în literatura vremii, nu a căpătat în roman o dezvoltare mai amplă, în parte, poate, şi pentru că autorul nu sezisase importanța generației ce de-abia se ridica şi care urma să joace un rol de seamă în perioada „anilor şaizeci".

Eroina romanului *„Cine-i de vină?"*, Liubov Kruțiferskaia este unul din personajele feminine cele mai interesante pe care le-a creat literatura rusă. Fire integră, generoasă, ea se caracterizează printr-o intensă viață lăuntrică, printr-o inteligență pătrunzătoare. Gorki sublinia că Liubov Kruțiferskaia *„este prima femeie in literatura rusă care acționează ca un om puternic şi independent — pînă la ea literatura a cunoscut numai iubite de diferite genuri şi nu s-a ocupat de lumea lăuntrică a femeii..."*

Convingerile democrate şi umaniste ale lui Herzen s-au făcut o dată mai mult simțite în pledoaria lui înflăcărată pentru independența femeii şi afirmarea ei, ca personalitate umană cu interese şi preocupări multilaterale. În această privință, este caracteristică următoarea însemnare a scriitorului datînd din 1843, deci din anii cînd el lucra la romanul *„Cine-i de vină?"* : *„De ce femeia nu se preocupă de interesele de viață generale, ci duce prin excelență o viață personală? De ce este ea frămîntată numai de probleme personale şi numai viața personală îi poate da fericire? Ce schimbări va aduce pe acest plan socialismul?"*

Drama Liubovei Kruțiferskaia se adaugă la cea a lui Beltov şi Kruțiferski, ca o pildă mai mult de neîmplinire, de nerealizare a aspirațiilor omului în Rusia contemporană lui Herzen şi

ca un act de acuzare la adresa societății ce asuprește și distruge personalitatea umană, înăbușindu-i aspirațiile și idealurile cele mai bune.

Romanul *„Cine-i de vină?“* ilustrează din plin o trăsătură caracteristică a talentului lui Herzen și anume înclinarea sa spre ironie. *„Arma principală a lui Iskander*[1], scria Bielinski, *arma pe care o mînuiește cu uimitoare măiestrie este ironia care ajunge adesea pînă la sarcasm“.*

Ironia lui Herzen nu poate fi despărțită de pasiunea, de interesul cu care scriitorul studiază viața înconjurătoare, de lirismul propriu într-un anumit sens oricărei opere a lui Herzen. Impregnată de această participare intensă la viață, ironia scriitorului *„mușcă pînă la sînge, pătrunde pînă la oase, lovește, sfichiuie cu toată puterea în dreapta și în stînga, ca un bici împletit din șerpi veninoși“*, după caracterizarea aceluiași Bielinski. Mînuind cu strălucire această armă, scriitorul demască și țintuiește la stîlpul infamiei tarele și viciile societății contemporane lui, toată neomenia rînduielilor existente în Rusia țaristă.

La începutul anului 1847, Herzen pleacă în străinătate, de unde nu se va mai întoarce niciodată în Rusia țaristă. Anii de emigrație ai scriitorului (1847—1870) coincid cu o perioadă din cele mai interesante în istoria Europei. Herzen ajunge în Apus în ajunul revoluției din 1848 și rămîne martor al istoriei europene pînă în preajma Comunei din Paris. Scriitorul rus cunoaște Occidentul într-o epocă în care burghezia se îndrepta cu pași repezi spre reacțiune și pe arena istoriei își făcea intrarea proletariatul.

Este un mare merit al lui Herzen că nu s-a lăsat înșelat de aparențele „democratice“ ale vieții burgheze și a înțeles adevărata față a „libertăților“ ei. Curînd după sosirea sa în Franța, marele scriitor își dă seama că în locul trîmbițatei „libertăți, egalități și fraternități“ domnește cea mai crîncenă nedreptate și exploatare. În binecunoscutele sale *„Scrisori din Italia și Franța“*, Herzen pune în antiteză „Parisul censului“, adică Parisul burgheziei, al bogătașilor cu Parisul „în afara censului“, Parisul proletariatului. Scriitorul face un portret realist al burgheziei,

[1] Pseudonimul lui Herzen.

pe care ne-o înfăţişează depravată, imorală, lacomă. Deviza ei în ce priveşte proletariatul este: *„Nu te însura, nu face copii, pleacă în America şi munceşte acolo cîte douăsprezece ceasuri pe zi. Dacă nu vrei, n-ai decît să mori de foame!"* Şi după această burghezie are cinismul să proclame că *„cerşetorul se bucură de aceleaşi drepturi civile de care se bucură şi Rotschild"*. Foarte plastică este imaginea sub care Herzen ne înfăţişează evoluţia istorică a burgheziei. El ni-l prezintă pe burghez în rolul lui Figaro, care înaintea revoluţiei din 1789 este încă progresist, pentru că este *„pus în afara legii"* şi luptă pentru cucerirea drepturilor sale, dar care sub monarhia din iulie, se transformă în *„Figaro, legiuitorul... se îngraşă, devine obez, urăşte pe cei flămînzi şi nu crede săracilor, numind sărăcia lene şi vagabondaj"*.

Herzen a asistat la izbucnirea revoluţiei din 1848 în Italia şi la desfăşurarea celei din Paris. Plin de entuziasm, el împărtăşea elanul de luptă al poporului răsculat şi-şi exprima simpatia pentru idealurile lui. Dar în timp ce poporul îşi vărsa sîngele pe baricadele Parisului, burghezia se instala în Parlament. Şi curînd, scriitorului i-a fost dat să cunoască tot amarul speranţelor spulberate: revoluţia eşuase, iar poporul, înşelat, fusese trădat de burghezie. Profund zguduit de eşecul revoluţiei, Herzen a fost cuprins de pesimism şi scepticism, stări ce şi-au găsit oglindirea în lucrarea *„De pe celălalt ţărm"*. Scriitorul aproape că nu mai credea în posibilitatea unui nou avînt social şi a victoriei revoluţiei. Lenin a arătat că scepticismul lui Herzen era *„o formă de trecere de la iluziile democratismului burghez «situat deasupra claselor», spre aspra, neînduplecata, invincibila luptă de clasă a proletariatului"* [1].

Herzen n-a înţeles adevăratul caracter al revoluţiei din 1848 şi aci se vede distanţa care-l despărţea de Marx. Marx a arătat că revoluţia din 1848 are un caracter burghezo-democratic şi a înţeles că înfrîngerea ei va deschide o epocă de lupte de clasă şi mai aprige. Herzen a socotit-o greşit drept revoluţie proletară şi de aceea eşecul ei i-a apărut ca un faliment al cauzei proletariatului.

Lenin a explicat greşeala lui Herzen, arătînd că *„«socialismul» lui era una dintre acele nenumărate forme şi variante ale socialismului burghez şi mic-burghez din perioada 1848, care au fost definitiv nimicite în zilele din iunie"* [2].

[1] *Lenin despre cultură şi artă*, E.P.L.P., 1957, pag. 133.
[2] *Ibidem*, pag. 132.

„Drama spirituală a lui Herzen, spune Lenin, *a fost produsul şi reflexul acelei epoci a istoriei universale în care revoluţionarismul democraţiei burgheze era* deja *pe cale de a dispărea (în Europa), în timp ce revoluţionarismul proletariatului socialist* încă nu *ajunsese la maturitate"*. [1]

Treptat, criza grea prin care a trecut Herzen în anii 1849—1852, întunecată şi complicată de o dramă familială, se va atenua. Firea de tribun şi agitator a scriitorului va învinge, sprijinită şi stimulată de dezvoltarea istorică a vremii, care va alimenta energia şi voinţa de luptă a scriitorului şi revoluţionarului rus. Îndeosebi, creşterea mişcării proletare va dovedi lui Herzen că s-a înşelat în scepticismul său.

În anii de emigraţie, Herzen a desfăşurat o susţinută activitate literară, împletită în chipul cel mai strîns cu cea publicistică. El devine un adevărat sol al culturii progresiste ruse. Opera sa *„Despre dezvoltarea ideilor revoluţionare în Rusia"* (1851), publicată întîi în limbile germană şi franceză, a făcut cunoştinţă cititorului european cu viaţa literară a patriei sale, cu figurile cele mai reprezentative ale artei ruse. Am putea spune că această carte a lui Herzen este prima istorie a literaturii ruse, concepute de pe poziţii înaintate de gîndire şi în care procesul de dezvoltare a literaturii este prezentat în strînsă legătură cu desfăşurarea mişcării de eliberare din Rusia.

Scrierile *„Datoria înainte de orice"* şi *„Ratatul"* — din păcate rămase neterminate — continuă linia beletristicii lui Herzen manifestată cu atita strălucire prin romanul *„Cine-i de vină?"*.

Dar unul din cele mai mari merite ale lui Herzen în anii petrecuţi în emigraţie este acela de a fi înfiinţat în străinătate o presă rusă liberă de prigoana cenzurii. El a fost întemeietorul revistei *„Poliarnaia zvezda"* („Steaua polară") şi al ziarului *„Kolokol"* („Clopotul"), care au devenit purtătoarele de cuvînt ale Rusiei înaintate, progresiste. *„Herzen a creat în străinătate o presă rusă liberă şi acesta este marele său merit*, a arătat Lenin. *«Polearnaia zvezda» s-a ridicat cu îndîrjire în favoarea eliberării ţăranilor. Vălul tăcerii de rob a fost rupt"*. [2]

In paginile acestor periodice, Herzen a publicat o serie întreagă de materiale interzise în Rusia, între care şi cunoscuta scrisoare a lui Bielinski către Gogol, apelul lui Cernîşevski adre-

[1] *Lenin despre cultură şi artă*, E.P.L.P., 1957, pag. 132.

[2] *Ibidem*, pag. 134.

sat ţăranilor de a porni lupta împotriva moşierilor, şi tot aci s-a desfăşurat şi polemica lui cu Turgheniev în problemele culturii ruse (seria de articole *„Sfîrşitul şi începutul"*) etc. Agitaţia revoluţionară desfăşurată de aceste organe de presă a avut un ecou foarte puternic în întreaga Europă şi nu mai puţin puternic, cu toate opreliştile poliţiei ţariste, în Rusia.

„Poliarnaia zvezda" şi *„Kolokol"* aveau o circulaţie largă, bineînţeles ilegală, în Rusia, şi mobilizau spiritele împotriva iobăgiei şi a autocraţiei. De remarcat că şi în istoria de început a mişcării muncitoreşti din ţara noastră, *„Kolokol"* a fost un element agitator şi mobilizator.

Şi chiar dacă în preajma reformei din 1861, Herzen a avut unele aprecieri greşite asupra procesului social şi politic din Rusia, ele nu pot impieta asupra rolului important jucat de presa condusă de el în desfăşurarea mişcării de eliberare din ţara sa. Cu atît mai mult, cu cît, convingîndu-se curînd că nu are dreptate, scriitorul şi-a revizuit punctele de vedere şi a recunoscut valabilitatea poziţiilor preconizate de democraţii-revoluţionari, în frunte cu Cernîşevski şi Dobroliubov.

Cam în vremea cînd înfiinţa presa rusă liberă, Herzen începuse să lucreze la o nouă operă literară — *„Amintiri şi cugetări"*. Această creaţie de maturitate a scriitorului poate fi socotită ca un model al literaturii memorialistice. Lucrarea depăşeşte însă cadrul strict al memorialisticii, căpătînd valoarea unui letopiseţ al vieţii din Rusia şi din Europa Occidentală de la începutul veacului al XIX-lea şi pînă pe la 1870.

Prin faţa ochilor cititorului se perindă evenimentele din preajma lui 1825, răscoala decembriştilor, frămîntările ideologice ale cercurilor studenţeşti din Moscova, tabloul Rusiei în timpul reacţiunii lui Nicolae I, apoi al revoluţiei din 1848 în Apus, al dominaţiei burgheziei reacţionare, pentru ca în paginile finale să i se deschidă perspectiva avîntului revoluţionar al proletariatului.

Herzen a creat în paginile voluminoasei sale lucrări nenumărate portrete de contemporani, de o vigoare şi forţă unică. Turgheniev a spus cu drept cuvînt că *„Herzen nu are rival în caracterizarea oamenilor cu care i-a fost dat să se întîlnească în viaţă"*. Cititorul *„Amintirilor şi cugetărilor"* întîlneşte portrete de neuitat, ca cel al lui Bielinski, Ogariov, Granovski, Turgheniev, sau ale unor figuri progresiste proeminente din Apus ca : Mazzini, Garibaldi, Mickiewicz, Louis Blanc, Proudhon şi alţii.

Întreaga viziune complexă asupra oamenilor şi a lumii a fost luminată de scriitor la flacăra măreaţă a idealului libertăţii pentru care a militat tot timpul vieţii sale. Pe bună dreptate mărturisea Victor Hugo — şi în persoana lui putem vedea aprecierea multor oameni progresişti din Occident — că aceste *„«Amintiri» sînt o cronică a fericirii, a încrederii, a unei înalte inteligenţe..."* *„Cartea dumitale,* îi scria Hugo lui Herzen, *m-a entuziasmat de la început şi pînă la sfîrşit. Dumneata respiri ură faţă de despotism, ajuţi la strivirea monstrului ; în dumneata s-au întîlnit luptătorul neînfricat şi gînditorul îndrăzneţ."*

În ultimii ani, viaţa lui Herzen suferă o cotitură. După cum reiese din *„Scrisori către un vechi tovarăş"*, această cotitură este strîns legată, determinată de avîntul mişcării revoluţionare a clasei muncitoare, de activitatea Internaţionalei I, *„primele mlădiţe ale viitoarei orînduiri economice"* şi aceasta l-a ajutat să lichideze scepticismul de după 1848. Din păcate, Herzen a murit în ianuarie 1870, cu cîteva luni înaintea Comunei din Paris, cînd ar fi avut prilejul să vadă apărînd, într-adevăr, primele mlădiţe prevestitoare ale unei noi ere sociale.

*

Idealul libertăţii în numele căruia a scris şi a militat Herzen, ideal scump şi contemporanilor noştri, luptători pentru pace şi progres, şi-a găsit cea mai deplină întruchipare în patria sa.

Ideea valorii nepieritoare a luptei şi a operei lui Herzen a fost minunat exprimată de Lenin, care a arătat că exemplul scriitorului rus ne *„învaţă... că devotamentul neţărmurit faţă de revoluţie şi propaganda revoluţionară în rîndurile poporului nu se irosesc în zadar nici chiar atunci cînd decenii întregi despart semănatul de culesul recoltei"* [1].

TATIANA NICOLESCU

---

[1] *Lenin despre cultură şi artă*, E.P.L.P., 1957, pag. 137.

Nataliei Alexandrovna Herzen[1] *în semn de profundă afecţiune din partea autorului.*

Moscova, 1846.

Nedescoperindu-se vinovaţii, cazul de faţă se va lăsa în voia domnului, iar dosarul se va socoti închis şi se va trimite la arhivă.

(Dintr-un proces-verbal)

„*Cine-i de vină?*" a fost cel dintîi roman pe care l-am publicat. Am început să-l scriu în timpul exilului meu la Novgorod (1841) şi l-am terminat mult mai tîrziu la Moscova.

E drept, că pînă atunci mai încercasem să scriu romane, dar unul din ele n-a mai apucat să fie terminat[2], iar celălalt nu este propriu-zis un roman[3].

În primele zile, după transferarea mea de la Viatka la Vladimir[4], am vrut să atenuez printr-o naraţiune amintirile pline de părere de rău, să mă împac cu mine însumi şi să încununez cu flori un chip de femeie[5], ca să nu-i mai văd lacrimile.

N-am izbutit, bineînţeles, să duc la bun sfîrşit această misiune. Romanul meu neterminat cuprinde multe lipsuri şi poate doar cîteva pagini bune.

[1] N. A. Herzen (Zaharina) (1817—1852) — soţia lui Herzen (n. ed.).

[2] Este vorba de romanul neterminat al lui Herzen, cu titlul *Acolo* sau *Elena* (1836—1838) (n. ed.).

[3] *Însemnările unui tînăr* (n. ed.).

[4] Perioada dintre anii 1835—1839, cînd scriitorul a fost exilat (n. ed.).

[5] Aluzie la P. P. Medvedieva. Relaţiile dintre aceasta şi Herzen au fost descrise în capitolul 21 din *Amintiri şi cugetări* (n. ed.).

Mai tîrziu, un bun prieten[1] ma amenința mereu: „Dacă nu scrii un articol nou, am să-ți public romanul: bagă de seamă, e în posesia mea!" Din fericire nu și-a adus la îndeplinire amenințarea.

Pe la sfîrșitul anului 1840, au fost publicate în „*Otecestvennîe zapiski*" fragmente din „*Însemnările unui tînăr*". „*Orașul Malinov și locuitorii săi*" a plăcut multora. În ceea ce privește însă celelalte fragmente, în ele se simte influența lui Heine din „*Reisebilder*"[2].

În schimb Malinov era cît p-aci să-mi aducă necazuri.

Un consilier din Viatka voia să facă plîngere și să ceară ocrotirea Ministerului de Interne, susținînd că figurile funcționarilor descriși în „*Orașul Malinov*" seamănă atît de mult cu respectabilii săi colegi, încît poate să le submineze prestigiul în fața subalternilor.

Un cunoscut de-al meu din Viatka l-a întrebat ce dovezi are el că locuitorii din „*Orașul Malinov*" înfățișați de mine ar constitui o calomnie la adresa celor din Viatka, și atunci consilierul i-a răspuns: „Mii de dovezi! Așa, de pildă, *autorul* spune că soția directorului liceului are o rochie de bal de culoarea fragilor și e întocmai așa!" Cînd vorbele consilierului au ajuns la urechile soției directorului, aceasta s-a supărat cumplit, dar nu pe mine, ci pe consilier. „Ce, e orb ori a căpiat? a spus ea. Cînd m-a văzut el purtînd o rochie de culoarea fragilor? Am avut într-adevăr o rochie de culoare închisă, dar era «violetă»." Această nuanță în colorit mi-a făcut un mare serviciu. Necăjit, consilierul se lăsă păgubaș de această afacere. Și cînd te gîndești că dacă soția directorului ar fi avut într-adevăr o rochie de culoarea fragilor și dacă consilierul și-ar fi înaintat plîngerea, apoi în vremurile acelea de pomină, această culoare mi-ar fi pricinuit de bună seamă mai mult rău decît îi va fi făcut lui Oneghin siropul de fragi care se servea în familia Larinilor.

Succesul pe care l-am avut cu „*Orașul Malinov*" m-a îndemnat să scriu „*Cine-i de vină?*".

[1] *N. H. Ketcer* (1809—1886) — traducător al operelor lui Shakespeare (n. ed.).

[2] *Tablouri de călătorie* de H. Heine (n. ed.).

Prima parte a romanului am adus-o cu mine de la Novgorod la Moscova. Am constatat că nu prea le plăcuse prietenilor mei și am abandonat-o.

După cîțiva ani părerile criticilor despre acest roman s-au schimbat, totuși nu intenționam să-l public și nici să-l continui. Într-o zi, Bielinski mi-a cerut manuscrisul și cu înflăcărarea-i caracteristică a supraestimat romanul meu de o sută de ori mai mult decît merita, scriindu-mi: „*Dacă n-aș prețui pe omul din tine tot atît de mult ca pe scriitor, ba poate chiar și mai mult, ți-aș spune cum i-a spus pe vremuri Potiomkin lui Fonvizin după reprezentarea* «Brigadierului»[1]: «*Acum poți să mori, Herzen!*» *Dar Potiomkin greșise: Fonvizin n-a murit și a mai scris* «Neisprăvitul». *Eu însă nu vreau să greșesc și sînt convins că după* «Cine-i de vină?» *ai să scrii o operă care îi va face pe toți să spună: «Are dreptate! De mult trebuia să se apuce de scris romane!» Iată un compliment și totodată și un joc de cuvinte ticluit după slabele mele puteri.*"

Cenzura a făcut o mulțime de tăieturi; regret că nu mi-a rămas nimic din pasajele cenzurate. Cîteva din ele mi le-am reamintit (sînt date aici cu caractere cursive), mi-am amintit chiar și o pagină întreagă (dar abia după ce coala fusese tipărită și de aceea am adăugat-o la pag. 38[2]). Pasajul acela l-am ținut minte foarte bine, deoarece Bielinski era furios din pricina scoaterii lui.

8 iunie, 1859
Park-House, Fulham[3]

---

[1] Bielinski reproduce de fapt cuvintele de laudă spuse de Potiomkin cu privire la comedia lui Fonvizin *Neisprăvitul*, însă le citează ca fiind spuse despre piesa *Brigadierul*, scrisă anterior (n. ed.).

[2] În ediția de față pagina 50. (n. ed.).

[3] Cartier suburban al Londrei, unde a locuit Herzen (n. ed.).

Partea întîi

I

UN GENERAL ÎN RETRAGERE ȘI UN PROFESOR CARE CAPĂTĂ O SLUJBĂ

Era în amurg ; Alexei Abramovici stătea pe balcon. Nu se dezmeticise încă după cele două ore de somn de după masă ; avea ochii cîrpiți și căsca. Feciorul intră să-i comunice ceva, dar el nu socoti de cuviință să-l bage în seamă, iar sluga nu îndrăznea să-și turbure stăpînul. Trecură vreo două-trei minute, pînă cînd Alexei Abramovici catadicsi să întrebe :

— Ce este ?

— În timp ce excelența voastră a binevoit să se odihnească, a sosit de la Moscova profesorul angajat de domnul doctor.

— A... (E greu de spus dacă aici ar trebui să urmeze un semn de întrebare sau unul de exclamare, pentru că tonul avea în el ceva nelămurit.)

— L-am condus în odaia în care a stat neamțul pe care ați binevoit să-l dați afară.

— A !

— Și m-a rugat să vă anunț cînd veți binevoi să vă treziți.

— Cheamă-l !

Și expresia feței lui Alexei Abramovici deveni deodată mai mîndră și mai impunătoare. Peste cîteva minute intră alt servitor și anunță :

— A venit profesorul.

Alexei Abramovici nu scoase nici un cuvînt. Se uită încruntat la servitor, apoi spuse răstit:

— Iar ai prunc-n gură, prostule? Bolborosești de nu se înțelege nimic! Hai, adăugă el fără să mai aștepte vreun răspuns, cheamă-l pe profesor!

Și se așeză pe scaun.

Un tînăr firav, de vreo douăzeci și trei-douăzeci și patru de ani, palid, cu păr bălai, îmbrăcat într-un frac negru destul de strîmt, apăru, încurcat și sfios, pe scenă.

— Bună ziua, stimate domn! îi spuse generalul zîmbind cu un aer protector, fără a se ridica însă de pe scaun. Doctorul meu mi-a vorbit foarte frumos despre dumneata; sper că vom fi mulțumiți unul de altul. Hei, Vaska! și aici generalul fluieră. De ce nu aduci un scaun? Crezi că dacă dumnealui e profesor n-are nevoie de scaun? O-o-f-f! Cînd o să reușim oare să vă dresăm și să vă facem să semănați a oameni! Poftim! Am, stimate domn, un fiu. Băiat bun și destul de înzestrat... Vreau să-l pregătesc pentru școala militară. Franțuzește știe bine, nemțește nu prea vorbește, dar înțelege tot. Am nimerit peste un neamț bețiv, care nu s-a prea ocupat de el; acum, ce-i drept, și eu l-am folosit mai mult pentru treburile gospodăriei decît la învățătură. A stat în camera care ți-a fost rezervată dumitale; pe el l-am dat afară. Să-ți spun sincer, nu intenționez să scot din băiatul meu un magistru sau un filozof, dar, cu toate că-mi dă mîna, nu am de gînd cîtuși de puțin, stimate domn, să arunc în vînt două mii cinci sute de ruble! Acum, după cum știi și dumneata, chiar și pentru a intra într-o școală militară se cere să știi tot felul de gramatici și de aritmetici... Ei, Vaska, poftește-l aici pe Mihail Alexeevici!

În tot timpul acesta, tînărul rămase mut, răsucindu-și batista în mîini; se înroșise și se pregătea parcă să spună ceva; sîngele îi vîjîia în tîmple și urechi; nu prea înțelegea limpede ce-i spunea generalul, dar simțea că tot discursul lui îi dă o senzație asemănătoare cu aceea pe care o ai cînd mîngîi în răspăr o focă. După ce generalul își termină cuvîntarea, tînărul rosti:

— Luînd asupra-mi obligaţia de a fi preceptorul fiului dumneavoastră, voi căuta să fac aşa după cum cinstea şi conştiinţa... adică, în măsura în care puterile mele... de altfel voi depune toate stăruinţele ca să justific încrederea dumneavoastră... a excelenţei voastre.

Alexei Abramovici îl întrerupse:

— Excelenţa mea, stimate domn, nu-ţi va cere nimic imposibil. Principalul e să ştii să-l faci pe elevul dumitale să înveţe în aşa fel, ca şi cum totul ar fi o glumă — înţelegi? Dumneata ţi-ai terminat studiile, nu-i aşa?

— Desigur! Sînt candidat.

— E un grad nou, pare-mi-se?

— E un titlu ştiinţific.

— Îmi dai voie să te întreb: părinţii dumitale trăiesc?

— Trăiesc.

— Nu cumva sînt din tagma bisericească?

— Tatăl meu e medic de judeţ.

— Şi dumneata tot în ramura medicinei ţi-ai făcut studiile?

— Nu, în ştiinţele fizico-matematice.

— Latineasca o ştii?

— O ştiu.

— E o limbă cu totul nefolositoare; medicii, bineînţeles, au nevoie de ea, că doar n-o să vorbească pe înţelesul bolnavului, ca să afle omul că a doua zi dă ortul popii! Dar nouă la ce ne-ar sluji, rogu-te?

Nu se ştie cît ar mai fi durat această convorbire ştiinţifică, dacă n-ar fi fost întreruptă de Mihail Alexeevici — adică Mişa — un băiat de treisprezece ani, voinic, rumen la faţă, vînjos şi ars de soare; cu înfăţişarea obişnuită a copiilor de moşieri bogaţi care-şi duc traiul la ţară, era îmbrăcat într-un vestonaş care îi devenise scurt în cîteva luni de zile.

— Iată-l pe noul tău profesor, spuse tatăl.

Mişa salută, lipindu-şi cu zgomot călcîiele.

— Să-i dai ascultare şi să înveţi cu sîrguinţă, căci vezi bine că nu mă scumpesc la bani! Dar treaba ta e să tragi folos din asta!

Profesorul se sculă de pe scaun, se înclină politicos în faţa lui Mişa, îi luă apoi mîna şi cu o voce blîndă şi

caldă îi spuse că va face tot ce-i va sta în putinţă ca să-i fie învăţătura cît mai plăcută şi mai atrăgătoare.

— A mai prins el cîte ceva şi de la *madame* care stă la noi, observă Alexei Abramovici. L-a mai învăţat şi popa din sat, care a făcut seminarul. De altfel, dragul meu, fii bun şi examinează-l puţintel chiar acum.

Profesorul, încurcat, se gîndi destul de mult ce anume să-l întrebe şi în cele din urmă rosti :

— Spune-mi, ce ne învaţă gramatica ?

Mişa se uită de jur-împrejur, se scobi în nas şi răspunse :

— Care gramatică, cea rusă ?

— Oricare, totuna e, gramatica în general.

— Asta n-am învăţat !

— Dar ce-ai făcut atunci cu popa ? întrebă încruntat tatăl.

— Noi, tăticule, am învăţat gramatica rusă pînă la gerunziu, şi catehismul pînă la sfintele taine.

— Ei, hai, du-te şi arată-i camera de clasă... Iartă-mă, cum te numeşti ?

— Dmitri, răspunse profesorul înroşindu-se.

— Dar după tată ?

— Iakovlevici.

— Aşadar, Dmitri Iakovlevici, n-ai vrea să iei acum, după drum, o gustare şi o votcă ?...

— Nu, nu obişnuiesc să beau nimic. Numai apă.

„Se preface !" îşi spuse în gînd Alexei Abramovici şi, foarte obosit după această lungă şi savantă discuţie, se duse la nevastă-sa, în salonaş. Glafira Lvovna se odihnea pe un divan turcesc, moale. Purta una şi aceeaşi bluză, îmbrăcămintea ei preferată, deoarece toate celelalte o strîngeau ; cei cincisprezece ani de căsnicie cu adevărat fericită îi priiseră ; era acum o adevărată *Adansonia*-baobab [1] printre femei. Paşii grei ai lui Alexis o treziră ; îşi ridică somnoroasă capul, rămase un timp buimacă, şi, în cele din urmă, ca şi cum pentru prima dată în viaţă i s-ar fi întîmplat să adoarmă la ore nepotrivite, exclamă cu mirare : „Ah, dumnezeule ! Ce-i cu mine ? Mi se pare că am aţipit, închipuieşte-ţi !" Alexei

[1] *Baobab* — arbore de dimensiuni uriaşe din Africa tropicală (n. ed.).

Abramovici începu să-i dea raportul despre truda depusă în folosul educației lui Mișa și Glafira Lvovna, întru totul mulțumită, bău, ascultîndu-l, o jumătate de garafă de cvas. Întotdeauna bea cvas înainte de ora ceaiului...

Dar pătimirile lui Dmitri Iakovlevici nu se isprăviseră o dată cu sfîrșitul audienței la Alexei Abramovici. Ședea tăcut și emoționat în camera de clasă, cînd veni feciorul și-l pofti la ceai. Candidatul nostru nu avusese prilejul pînă atunci să se afle în societatea doamnelor; nutrea față de femei un sentiment instinctiv de respect; pentru el, femeile erau învăluite într-un fel de aureolă; le vedea ori pe bulevard, gătite și inaccesibile, ori pe scena teatrului la Moscova, unde toate figurantele urîte i se păreau niște zîne, niște zeițe. Acum urma să se prezinte în fața soției generalului și nu știa dacă va fi singură sau dacă vor fi cu ea și alte femei. Mișa apucase să-i spună că avea o soră, că la ei mai locuia și *madame* și încă cineva cu numele de Liubonka. Dmitri Iakovlevici tare ar fi vrut să afle ce vîrstă are sora lui Mișa; încercase de vreo trei ori să aducă vorba despre asta, dar nu îndrăznise să-l întrebe pe față, de teamă să nu roșească. „Hai să mergem!" spuse Mișa care, cu diplomația proprie tuturor copiilor răsfățați, știa să fie foarte cuminte și modest față de străini. Ridicîndu-se de pe scaun, candidatul nu era sigur că-l vor ține picioarele; mîinile-i erau reci și umede; făcu o sforțare uriașă și intră în salonaș cu puterile sfîrșite; la ușă o salută respectuos pe cameristă, care tocmai ieșea după ce pusese samovarul pe masă.

— Glașa, spuse Alexei Abramovici, îți recomand pe noul preceptor al lui Mișa.

Candidatul se înclină.

— Îmi pare foarte bine, spuse Glafira Lvovna, privind printre pleoapele întredeschise. Mișa al nostru duce de mult lipsa unui preceptor bun; nici nu știm cum să-i mulțumim lui Semion Ivanovici că ne-a dat prilejul să vă facem cunoștința. Vă rog să vă simțiți ca la dumneavoastră acasă; nu doriți să luați loc?

— Am tot stat pînă acum, bolborosi candidatul, neștiind ce să spună.

— Doar nu era să stai în picioare în trăsură! glumi generalul.

Această observație îl făcu pe bietul candidat să se fîstîcească de-a binelea; luă un scaun, îl suci la o parte și fu cît p-aci să se așeze alături. Se temea mai mult ca de orice să-și ridice privirea. Poate că tinerele erau și ele acolo, în cameră, și dacă le va vedea, va trebui să le salute și pe ele — dar cum? Ar fi trebuit să facă asta înainte de a se fi așezat!

— Nu ți-am spus eu? șopti generalul neveste-si. E ca o fată mare!

— *Le pauvre, il est à plaindre!*[1] observă Glafira Lvovna, mușcîndu-și buzele pline.

Glafirei Lvovna îi plăcuse tînărul din prima clipă, și avea multe motive pentru asta. În primul rînd, pentru că Dmitri Iakovlevici, cu ochii lui mari, albaștri, era drăguț. În al doilea rînd, pentru că în afară de bărbatu-său, de lachei, de vizitii și de bătrînul medic al casei, Glafira Lvovna rar se întîmpla să vadă și alți bărbați, mai cu seamă tineri și drăguți, și, după cum vom afla mai tîrziu, ei îi plăceau reveriile platonice. În al treilea rînd, femeile, la o anumită vîrstă, se uită la tineri cu același sentiment de inexplicabilă atracție cu care bărbații se uită la fetele tinere. S-ar părea că e vorba de un sentiment asemănător milei — sentiment pur matern — un fel de dorință de a-i lua sub ocrotire pe acești tineri sfioși, lipsiți de apărare și de experiență, de a-i mîngîia, de a-i încălzi și încuraja; așa li se pare, mai ales, acestor femei. Noi sîntem de altă părere, dar socotim că nu-i locul să ne spunem aci punctul de vedere...

Glafira Lvovna întinse candidatului o ceașcă cu ceai; el sorbi deodată prea mult și prea repede și își fripse limba și cerul gurii, dar își ascunse durerea cu un stoicism demn de Mucius Scaevola[2]. Pentru el a fost o întîmplare binevenită, care l-a readus la realitate și l-a mai calmat. Încetul cu încetul se hotărî chiar să-și ridice privirea. Pe divan ședea Glafira Lvovna;

---

[1] Sărmanul, e de plîns! (Fr.) (n.t.)

[2] Erou legendar al Romei antice; pentru a dovedi dușmanilor Romei disprețul față de durere și torturi, și-a ars pe rug mîna dreaptă (n. ed.).

în fața ei era masa, iar pe masă se înălța un samovar uriaș, ca un fel de monument indian. În dreptul ei, de partea cealaltă a mesei — poate pentru a se bucura de un *vis-à-vis* plăcut, dar poate și pentru ca ea să nu-l vadă, ascuns cum era după samovar — Alexei Abramovici îndesa în dușumea un fotoliu bătrînesc; la spatele fotoliului stătea în picioare o fetiță de vreo zece ani cu o figură nătîngă, care se uita pe furiș, de după spatele tatălui ei, la profesor — iată, așadar, de cine-i fusese atîta teamă curajosului nostru candidat! Mișa era și el la masă; avea în fața lui un castronaș cu lapte acru și o felie groasă de pîine albă. De sub faldurile feței de masă, pe care era destul de reușit imprimată vederea generală a orașului Iaroslav, terminîndu-se pe la margini cu imaginea unui urs [1], se zărea de asemenea capul unui prepelicar; drapat în faldurile feței de masă, avea o înfățișare oarecum egipteană; îl privea pe candidat cu niște ochi nemișcați și înfundați în grăsime. La fereastră, pe fotoliu, cu o împletitură în mînă, ședea o bătrînă mărunțică, cu fața zbircită și veselă, cu sprîncene stufoase și buze decolorate. Dmitri Iakovlevici se gîndi că trebuie să fie franțuzoaica — *madame*. Lîngă ușă stătea feciorul care-i servea lui Alexei Abramovici ciubucurile; alături de el — jupîneasa, într-o rochie de stambă cu mîneci făcută din pînză de casă, aștepta cu venerație ca boierii să termine ceremonia servirii ceaiului. Mai era în cameră o persoană, dar Dmitri Iakovlevici n-a observat-o, fiindcă stătea aplecată deasupra gherghefului. Persoana aceasta era o fată săracă pe care o creștea milosul general. Discuția lîncezi o bună bucată de vreme, dar chiar și atunci cînd, în sfîrșit, se înnodă, decurse oarecum în frînturi, inutilă și obositoare pentru candidat.

Ciudată era întîlnirea aceasta dintre viața unui tînăr sărac și viața unei familii bogate de moșier. Oamenii aceștia ar fi putut foarte bine să trăiască în liniște pînă la capătul zilelor lor fără să se întîlnească. S-a întîmplat însă altfel: viața acestui tînăr bun și gingaș la suflet, cult și studios, se încrucișă, printr-o stranie disonanță,

[1] Ursul era stema orașului Iaroslav (n. ed.).

cu viaţa îmbuibată a lui Alexei Abramovici şi a soţiei sale. Tînărul era ca o pasăre care nimerise de bunăvoie într-o colivie; dintr-o dată totul luase o întorsătură nouă în viaţa lui, şi era de prevăzut că această întorsătură nu va trece fără înrîurire asupra lui, mai ales că era cu desăvîrşire lipsit de experienţă şi de cunoaşterea practică a lumii.

Dar ce fel de oameni erau generalul şi soţia lui, care duceau o viaţă îndestulată şi plină de mulţumire într-o căsnicie fericită, şi ce fel de om era acest tînăr, chemat să modeleze capul lui Mişa în aşa fel încît băiatul să poată intra într-o şcoală militară?

Eu nu mă pricep să scriu romane; poate de aceea socot că nu ar fi de prisos să dau în prealabil cîteva informaţii biografice, culese din izvoare absolut sigure. Bineînţeles voi începe cu:

II

BIOGRAFIA EXCELENŢELOR LOR

Alexei Abramovici Negrov, general-maior în retragere din cavalerie, un bărbat voinic, zdravăn — de cînd îi ieşiseră dinţii nu fusese niciodată bolnav — putea servi drept cea mai bună şi cea mai deplină dezminţire a celebrei cărţi a lui Hufeland *„Arta de a prelungi viaţa omului“*. Deşi se comporta absolut contrar recomandărilor din cartea lui Hufeland, era, totuşi, rumen şi sănătos. Nu respecta decît o singură regulă de igienă, şi anume aceea de a nu-şi tulbura cîtuşi de puţin digestia prin cine ştie ce efort intelectual, şi asta probabil îi dădea dreptul să nu mai respecte nici o altă prescripţie. Deşi sever, impulsiv, aspru în vorbă şi adesea crud în faptă, nu s-ar putea spune, totuşi, că era un om rău din fire. Observînd mai atent trăsăturile ascuţite ale feţei sale — care nu se topiseră încă cu desăvîrşire în adaosurile suplimentare ale carnaţiei abundente — cercetîn-

du-i sprîncenele negre şi stufoase şi ochii lucioşi, s-ar fi putut presupune că viaţa izbutise să strivească în el multe posibilităţi. Educat de natură şi de o franţuzoaică care locuise la sora lui, Negrov fusese înscris la vîrsta de paisprezece ani într-un regiment de cavalerie. Banii pe care-i primea din belşug de la mama lui îi îngăduiseră să-şi trăiască din plin tinereţea. După campania din 1812, Negrov a fost avansat la gradul de colonel; epoleţii de colonel au descins pe umerii lui cînd începuse să se simtă destul de obosit de greutatea uniformei; serviciul militar îl cam plictisea şi, după cîţiva ani, „nemaifiind în stare să-şi continue serviciul din motive de sănătate" şi-a dat demisia, şi a ieşit din armată cu gradul de general-maior, cu nişte mustăţi în care zăboveau regulat picături din toate felurile de mîncare ce se serveau la diferite mese, şi cu uniforma de general în retragere pentru ocazii solemne. Generalul în retragere hotărî să se stabilească la Moscova, care între timp se şi reconstruise după incendiu [1] şi văzu deschizîndu-i-se în faţă un şir nesfîrşit de zile şi de nopţi monotone, zilele şi nopţile unei vieţi searbăde şi plictisitoare. Nu-l atrăgea nici o îndeletnicire; de altfel nici nu s-ar fi priceput să ducă vreuna la bun sfîrşit. Timpul şi-l petrecea în vizite pe la cunoscuţi, la masa de joc sau la club; la teatru ocupa întotdeauna un fotoliu de orchestră şi frecventa toate balurile. Îşi alesese patru perechi de cai frumoşi, pe care îi înhăma cîte patru la trăsură şi pe care îi îngrijea cît se poate de bine; îşi muştruluia zi şi noapte, cu vorba şi cu palma, vizitiul şi-l învăţa chiar pe vătăşel să călărească... Trecu aşa cam un an şi jumătate, în care timp vizitiul învăţă, în sfîrşit, să stea pe capră şi să ţină hăţurile, iar vătăşelul să călărească cum se cuvine. Plictisit peste măsură, Negrov se hotărî atunci să plece la ţară şi să se ocupe de moşie, convins fiind că făcea asta pentru a preîntîmpina efectele unei mari dezorganizări. Sistemul lui de gospodărire nu era prea complicat: în fiecare zi zbiera la vechil şi la staroste şi se ducea la vînat. Nedeprins

[1] Moscova a ars în anul 1812, în timpul invaziei trupelor napoleoniene (n. ed.).

cîtuşi de puţin cu treaba, nu era în stare să priceapă ce anume trebuie să facă şi de aceea se ţinea de fleacuri şi era cît se poate de mulţumit. Vechilul şi starostele erau şi ei mulţumiţi de boierul lor; cît priveşte pe ţărani, nu ştiu dacă şi ei erau mulţumiţi, pentru că de obicei tăceau. După vreo două luni, la ferestrele conacului a început să apară un chip fermecător de femeie, la început cu nişte ochi cam plînşi, iar mai tîrziu pur şi simplu cu nişte ochişori albaştri minunaţi. În acelaşi timp, starostele, care nu se sinchisise niciodată pînă atunci de treburile satului, raportă generalului că izba lui Emelka Barbaş e tare dărăpănată şi că-l roagă pe Alexei Abramovici să-l miluiască cu părinteasca lui bunătate şi să-i dea nişte lemne din pădure. Pădurea era punctul nevralgic al maniei gospodăreşti a lui Alexei Abramovici; nici chiar pentru sicriul lui nu s-ar fi îndurat să taie vreun lemn. Dar... de data aceasta s-a lăsat repede înduplecat şi i-a dat voie lui Barbaş să-şi ia din pădure lemne pentru o casă nouă, fără să uite bineînţeles să spună starostelui: „Bagă însă de seamă, bestie roşcovană, să nu care cumva... Orice lemn în plus îl plăteşti cu coastele!“ Starostele alergă la scara de serviciu şi raportă despre acest succes deplin Avdotiei Emelianovna, spunîndu-i „cuconiţă şi apărătoare“. Biata femeie se înroşi pînă în vîrful urechilor, dar în simplitatea ei sufletească fu bucuroasă că tatăl ei va avea o izbă nouă. În izvoadele noastre s-au găsit prea puţine date asupra împrejurărilor în care au fost întîlniţi şi cuceriţi aceşti frumoşi ochi albaştri; probabil, pentru că asemenea cuceriri se fac foarte simplu.

Oricum însă, Negrov a început în curînd să se plictisească şi de viaţa de la ţară. Găsind destule argumente ca să se convingă că înlăturase toate lipsurile gospodăriei, că o pusese temeinic pe roate şi că, ceea ce e mai important, îi dăduse o îndrumare atît de bună, încît putea merge şi fără el, începu să se pregătească de plecare la Moscova. Bagajele lui se înmulţiseră. Frumoşii ochi albaştri, doica şi pruncul călătoriră într-o trăsură separată, iar la Moscova li s-a dat o cămăruţă cu ferestrele spre curte. Lui Alexei Abramovici îi era drag copilul, îi era dragă şi Dunea, îi era dragă pînă şi

doica. A fost epoca sentimentală a vieții lui. În curînd însă, doicii i s-a stricat laptele; avea mereu grețuri... Medicul spuse că nu mai poate alăpta. Generalului îi păru rău: „E o doică cum rar găsești, voinică, îndemînatică și îndatoritoare, dar ce să-i faci... i s-a stricat laptele... Mai mare necazul!" I-a dăruit douăzeci de ruble și o broboadă și i-a dat drumul să plece să se tămăduiască la bărbatu-său. Medicul a fost atunci de părere ca doica să fie înlocuită printr-o capră. Zis și făcut; capra era sănătoasă. Lui Alexei Abramovici i-a fost dragă și capra, pe care o mîngîia și o hrănea din mîna lui cu pîine neagră, dar asta n-a împiedicat vietatea să-i alăpteze cu succes copilul. Viața lui Alexei Abramovici se scurgea la fel ca și în timpul primei sale șederi la Moscova; a rezistat vreo doi ani, dar mai mult n-a putut. Omul nu poate suporta o lipsă totală de activitate precisă. Animalul vede tot rostul existenței sale în a trăi; pentru om însă, viața este numai o posibilitate de a înfăptui ceva. Deși lipsea de acasă de la amiază pînă la miezul nopții, Negrov se simțea totuși plictisit. Acum, nu-l mai atrăgea nici viața la țară; plictiseala nu-l părăsea de loc, și îl vedeai tot mai des instruindu-și părintește feciorul din casă, și tot mai rar în camera cu ferestrele spre curte. Într-o zi s-a întors acasă într-o stare sufletească neobișnuită. Era preocupat, ba se încrunta, ba zîmbea. După ce s-a plimbat o bucată de vreme prin odaie, se opri deodată cu un aer hotărît. Se vedea bine că în forul lui interior hotărîrea fusese luată. După ce termină cu forul interior, Negrov fluieră, dar fluieră atît de tare, încît feciorul, care ațipise pe scaun în camera de alături, sări speriat și zăpăcit: și dibui o grămadă de vreme pînă nimeri clanța ușii și intră.

— Dormi, dormir-ai mort! îl întîmpină generalul, dar nu cu vocea aceea tunătoare după care se dezlănțuiau trăsnetele părintești, ci așa, simplu de tot, adăugînd apoi: Du-te și spune-i lui Mișka să se repeadă mîine dis-de-dimineață pînă la caretașul neamț și să mi-l aducă aici!

Se vedea cît colo că i se luase o greutate de pe umeri și că acum putea dormi liniștit. A doua zi, la opt dimi-

neața, caretașul neamț se și înfățișă, iar la zece luă sfîrșit consfătuirea la care fură stabilite toate amănuntele în ceea ce privește noua caretă de patru locuri pe care o comandase Alexei Abramovici și care trebuia să aibă cupeul de culoare *mordoré-foncé*[1] cu blazoane de aur, toată tapițeria în postav roșu aprins *coquelicot*[2] și trei rînduri de învelitori.

Careta cu patru locuri însemna nici mai mult, nici mai puțin decît că Alexei Abramovici avea de gînd să se însoare. În curînd, intenția lui se mai manifestă și prin alte semne absolut neîndoielnice. După plecarea caretașului, Negrov îl chemă pe fecior și într-un discurs lung și destul de incoerent (spre marea lui cinste, deoarece această incoerență vădea ceva ce semăna oarecum cu ceea ce oamenii numesc conștiință), el îi arătă mulțumirea sa binevoitoare pentru felul cum îl servise și-și exprimă intenția de a-l răsplăti cum nimeni nu mai fusese răsplătit. Feciorul, care nu pricepea de loc unde voia să ajungă stăpînul, îi tot dădea zor cu plecăciunile, bolborosind vorbe respectuoase cam de acest fel: „Apoi cui să-i intrăm în voie, dacă nu excelenței voastre... Domnia-voastră sînteți părintele nostru, noi sîntem copiii domniei-voastre" ș.a.m.d. În cele din urmă Negrov, plictisit de toată comedia aceasta, în cuvinte scurte, dar foarte clare, îl înștiință că-i dă voie să se însoare cu Dunka. Feciorul, om deștept și ager la minte, cu toate că grozav de surprins de bunăvoința neașteptată a stăpînului său, își făcu de îndată socoteala șanselor *pro* și *contra* și ceru voie boierului să-i sărute mîna pentru grija și mărinimia lui. Mirele hărăzit pricepuse cum vine toată chestia: „Asta înseamnă, se gîndi el, că Avdotia Emelianovna nu a căzut chiar de tot în dizgrație, de vreme ce o mărită cu mine! Eu sînt de-ai casei și cunosc bine firea stăpînului; ș-apoi nu e rău să ai o nevastă așa de frumoasă." Cu alte cuvinte mirele era mulțumit. Dunia a rămas uluită cînd i s-a spus că e mireasă; a plîns, s-a tînguit, dar neavînd altceva de ales decît între alternativa de a pleca înapoi în sat, la

[1] Roșu-închis cu reflexe metalice (fr.) (n.t.).
[2] De culoarea macului roșu (fr.) (n.t.).

taică-său sau de a fi nevasta feciorului, s-a hotărît pentru aceasta din urmă. Simțea că o trec fiorii cînd se gîndea la fostele ei prietene din sat, ı se și părea că le aude hohotele batjocoritoare; își aduse aminte că și pe vremea cînd fusese în grațiile stăpînului și se bucurase de toate onorurile, ele îi spuneau *boieroaica!* Într-o săptămînă au fost cununați. A doua zi, cînd tînăra pereche a venit cu acadelele de închinăciune, Negrov, dispus, le-a dat în dar o sută de ruble și i-a spus bucătarului, care se întîmplase să fie de față: „Ia aminte, măgarule! Îmi place să pedepsesc, dar îmi place să și cinstesc! A știut să-și facă slujba bine? Uite că-i merge bine!" Bucătarul răspunse: „Am înțeles, excelență", dar își zise în gînd: „Pe mine nu mă duci! Habar n-ai dumneata că te păcălesc la fiecare cumpărătură! Ți-ai și găsit pe cine să prostești!" Seara, feciorul a dat un ospăț, după care toată curtea a duhnit două zile a votcă, căci într-adevăr, nu se zgîrcise de loc la cheltuială. Pentru Dunia a fost o clipă cumplit de amară cînd s-a dat porunca să fie mutat pătuțul — și o dată cu el și fetița ei — în casa unde locuiau oamenii de serviciu. Dunia își iubea foarte mult copila, cu toată puterea sufletului ei simplu și curat.

Îi era frică de Alexei Abramovici, pe cîtă vreme ceilalți ai casei se temeau de ea, deși nu făcuse niciodată nimănui vreun rău. Condamnată să ducă o viață lîncedă de cadînă, Dunia își îndreptase asupra copilului toate cerințele dreptului ei la viață, toată setea de iubire a sufletului ei simplu, asuprit, dar plin de bunătate. Sfioasă și ascultătoare, nu reacționa la nici o jignire; un singur lucru nu putea răbda — purtarea crudă a lui Negrov față de copil, cînd se întîmpla ca fetița să-l plictisească cît de puțin. Dunia ridica glasul, și atunci în glasul ei tremura mînia, nu frica; în asemenea clipe îl disprețuia pe Negrov, și Negrov, simțind parcă situația înjositoare în care se afla, o ocăra și pleca trîntind ușa. Cînd a venit clipa să scoată pătuțul, Dunia a întors cheia în ușă, a căzut în genunchi în fața icoanei și apucîndu-și fetița de mînă făcu deasupra ei semnul crucii. „Închină-te, spuse ea, închină-te, comoara mea, că ne așteaptă o viață amară; maică preacurată, apără pe

copilaşul ăsta nevinovat... Eu, proasta de mine, am crezut că o să crească, draga de ea, că o să se plimbe în trăsură şi că o să se îmbrace cu rochii de mătase; prin crăpătura uşii numai să te fi putut privi, din cînd în cînd, şi m-aş fi ferit din drumul tău, îngeraşul mamei, că n-ai nevoie de o mamă ţărancă !... Dar aşa... Ai să creşti, dar nu ca să ai parte de bucurii ; au să te facă, poate, spălătoreasă la cucoana cea nouă şi mînuţele au să-ţi fie mîncate de săpun... Doamne, dumnezeule ! Cu ce ţi-a păcătuit copilul ăsta..." Şi înecîndu-se în plîns, Dunia se prăbuşi pe podea. I se sfîşia inima ; speriată, fetiţa se agăţă de ea cu mînuţele, plîngînd, şi o privea cu nişte ochi de parcă ar fi înţeles totul... Peste o oră pătuţul fu instalat în corpul de casă destinat oamenilor de serviciu şi Alexei Abramovici porunci feciorului s-o obişnuiască pe fetiţă să-i spuie „tăticule".

Dar cine era oare fericita aleasă ?

La Moscova există o varietate specială a genului uman ; e vorba de acele case de nobili nu prea înstăriţi ai căror locuitori au părăsit demult scena vieţii mondene şi care de generaţii întregi duc o viaţă retrasă prin diferitele ulicioare şi fundacuri ale oraşului. O rînduială monotonă şi un fel de ciudă ascunsă împotriva a tot ce este nou, iată care este trăsătura caracteristică a locuitorilor acestor case îngropate în fundul curţilor, cu stîlpi strîmbaţi de apăsarea vremii şi cu vestibuluri nu prea curate. Toţi cred că sînt un fel de reprezentanţi ai vieţii naţionale, deoarece „cvasul le este tot atît de trebuincios ca şi aerul", se plimbă în sanie şi nu în landou, poartă după ei doi lachei şi cît e anul de lung se întreţin din alimentele aduse din Penza sau Simbirsk.

Într-o casă din acestea trăia contesa Mavra Ilinişna. Frecventase pe vremuri cercurile cele mai înalte ale aristocraţiei ; cochetă, drăguţă, fusese primită la curtea ţarului şi-i făcuse curte Kantemir [1], care-i scrisese în album, în măsură silabică, un madrigal sau „stihuri de cîntare", în care unul din versuri se termina prin „zeiţa Minerva", iar versul pereche prin cuvîntul „superba".

[1] *Antioh Cantemir* (1708—1744) — poet şi diplomat rus, autor de satire în care înfiera clasa dominantă a vremii (n. ed.).

Rece din fire şi mîndră de frumuseţea ei, îi refuzase pe toţi pretendenţii care o ceruseră în căsătorie, aşteptînd o partidă strălucită. Intre timp tatăl ei muri, iar fratele ei, asupra căruia trecuse administrarea averii lor indivizibile, izbuti în zece ani să toace în băutură şi la cărţi aproape tot avutul familiei. Viaţa în capitală deveni atunci prea scumpă pentru ea; trebuia să ducă un trai mai modest. Contesa avea peste treizeci de ani cînd îşi dădu seama pe deplin de situaţia foarte grea în care se afla şi tot atunci descoperi două lucruri înspăimîntătoare: averea îi era grav compromisă, iar tinereţea trecuse. Făcu imediat cîteva încercări desperate de a se mărita, dar fără succes. Ascunzîndu-şi în inimă mînia, se mută la Moscova, sub pretext că s-a scîrbit de larma vieţii în lumea mare şi că nu caută decît liniştea. La început, la Moscova a fost purtată pe braţe şi a fi musafirul ei însemna pentru fiecare o dovadă a faptului că se bucură de trecere în lumea mare. Treptat însă, trufia ei de nesuferit şi limba ei ascuţită îi îndepărtă pe toţi. Părăsită şi uitată de toată lumea, ajunsă fată bătrînă, ea se umplu şi mai mult de ură şi de indignare, se înconjură de fel de fel de bătrîne bisericoase, semibigote şi semivagabonde, de la care aduna bîrfeli din tot oraşul. Se arăta îngrozită de desfrînarea secolului şi îşi făcea un titlu de merit deosebit din fecioria ei. Fratele ei, contele, care îşi risipise toată averea, pentru a-şi restabili întrucîtva situaţia materială, se hotărî să facă un act de eroism pentru acele vremuri şi se căsători cu o fată de negustor. După ce patru ani încheiaţi îi reproşase zilnic obîrşia, reuşind între timp să piardă la cărţi pînă la ultimul ban toată zestrea, o alungă din casă şi, ajuns în ultimul grad de beţie, îşi dădu sfîrşitul. Peste un an muri şi nevastă-sa. De pe urma lor rămase o fetiţă în vîrstă de cinci ani, lipsită cu desăvîrşire de orice avere. Mavra Ilinişna o luă la ea. E greu de spus ce anume o îndemnase să facă acest gest: mîndria ei de familie, grija de soarta copilului, sau ura faţă de fratele ei mort. Fetiţa ducea o viaţă din cale-afară de tristă; lipsită de toate bucuriile vîrstei, ea trăia într-o veşnică spaimă şi prigoană. Egoismul fetelor bătrîne e înspăimîntător; ele vor să se răzbune

pe tot şi toate, pentru tot ce n-a cunoscut inima lor de gheaţă. Trist şi plicticos se scurgeau anii pentru mica contesă; din nefericire ea nu era dintre temperamentele pe care oprimarea le face să se dezvolte. Cînd începu să i se trezească conştiinţa, fata îşi dădu seama de cele ce se-ntîmplă în jurul ei şi fu cuprinsă de două sentimente puternice: o dorinţă irezistibilă de plăceri venite din afară şi o puternică repulsie faţă de viaţa pe care a dus-o mătuşa ei. Amîndouă sentimentele erau îndreptăţite. Mavra Ilinişna nu numai că nu-i procura nepoatei sale nici un fel de distracţie, dar căuta cu multă grijă să-i taie orice bucurie sau plăcere nevinovată. Ea socotea că fata nu are altă menire în viaţă decît să-i citească cu glas tare în timp ce ea dormea şi să umble ca o umbră după dînsa în tot restul vremii. Voia să strivească toată tinereţea fetei, să-i smulgă din suflet toată prospeţimea ca răsplată pentru educaţia pe care de fapt nici nu i-o dăduse, dar pentru care găsea prilej să-i facă reproşuri în orice clipă. Timpul trecea. Contesa ajunse la vîrsta de măritat — şi încă la o vîrstă destul de înaintată: împlinea douăzeci şi trei de ani. Simţea din plin povara situaţiei triste şi a monotoniei exasperante în care trăia, şi nu o frămînta decît un singur gînd — să scape de iadul din casa mătuşe-si. A încercat să-şi pună capăt zilelor, a băut oţet ca să capete oftică, dar degeaba, n-a izbutit; s-a gîndit să intre la mănăstire, dar n-a avut destul curaj. În curînd gîndurile ei luară altă cale. Romanele franceze vechi, pe care le descoperise nu se ştie cum într-un scrin al mătuşii, i-au arătat că în afara morţii şi a mănăstirii mai existau şi alte posibilităţi de consolare; îşi luă deci gîndurile de la capul de mort şi începu să-şi făurească imaginea unui cap viu, cu mustăţi şi plete. Mii de imagini romantice o chinuiau zi şi noapte; plăsmuia romane întregi: „El o răpeşte, sînt urmăriţi, iubirea lor e prigonită, răsună împuşcături..." „Eşti a mea pe vecie!" spune el, strîngînd pistolul în mînă ş.a.m.d. Aceasta era tema cu nenumărate variaţiuni spre care se îndreptau toate visurile şi gîndurile ei, şi în fiecare dimineaţă se trezea, sărmana, cu groază, văzînd că nimeni nu vine s-o răpească şi nimeni nu-i spune: „Eşti a mea pe vecie!" O respiraţie

adincă și grea îi sălta puternic pieptul, lacrimile îi umezeau perna ; la porunca mătușii se apucă din nou să bea cu desperare zer și să-și strîngă cu o și mai mare desperare mijlocul, știind că n-are cine să-i admire silueta. O asemenea stare de spirit nu se prea lasă combătută cu zer, ci duce de-a dreptul la sentimentalism și exaltare. Contesa începu să protejeze copiii tuturor cameristelor și să strîngă la piept copilașii soioși ai vizitiului — perioadă după care o fată ori trebuie să se mărite imediat, ori trebuie să se apuce să tragă tutun, să iubească pisici și cățeluși tunși, și să nu aparțină nici sexului masculin, nici celui feminin. Din fericire, contesa a avut norocul să aibă parte de prima posibilitate. Era drăguță și în vremea aceea trebuia, cum era și normal, să-l impresioneze pe eroul nostru ; farmecul ei plin de vino-ncoa, ochii languroși și toată făptura ei răscolitoare l-au cucerit pe Negrov. Chiar din clipa în care a văzut-o întîia oară, lîngă vechea catedrală a Înălțării, soarta lui a fost pecetluită. Generalul își aduse aminte de anii cînd fusese tînăr locotenent și începu să caute diferite prilejuri ca s-o vadă. Ore întregi aștepta la ușa bisericii și se fîstîcea ca un licean cînd dintr-o caretă antediluviană, trasă de niște cai lungi și slăbănogi, bătrîni de cînd lumea, doi lachei o scoteau pe doamna contesă, care semăna cu o cioară cu scufiță, și o împiedicau să iasă pe tînăra contesă, care semăna cu un trandafir de dulceață. Generalul avea la Moscova o verișoară. Cine are o verișoară destul de bogată, care locuiește în permanență la Moscova, are posibilitatea să se însoare cu orice fată, bineînțeles dacă dispune într-o măsură oarecare și de bani și dacă fata nu-i încă logodită. Generalul își încredință taina verișoarei, și verișoara se arătă înțelegătoare și stăruitoare ca o adevărată soră. De vreo două luni încoace, sărmana, cît pe ce să se prăpădească de plictiseală, și iată, ca din senin, îi pică un pețit! Trimise de îndată trăsura după nevasta unui consilier, și cum sosi nevasta consilierului, expedie slujnicele din camera de alături, ca să nu tragă cu urechea. Peste o oră, nevasta consilierului părăsea cu fața îmbujorată camera verișoarei, și, după ce povesti în grabă slujnicelor despre ce este vorba, ieși glonț din

curte. A doua zi pe la ora nouă dimineața, verișoara se și mîniase pe doamna consilier care întîrzia, deși făgăduise să vie la ora unsprezece; în sfîrșit, aceasta se înfățișă, aducînd cu dînsa o altă persoană cu scufiță; într-un cuvînt treaba se făcea cu o iuțeală neobișnuită și absolut după toate regulile artei. În casa contesei avură loc pe nesimțite schimbări importante: storurile de pînză de la ferestre fură scoase și date la spălat, clanțele de la uși fură curățate cu un amestec de cărămidă și cvas, în tindă — unde plutea într-una un miros cumplit de piele din cauza celor patru lachei care cîrpeau acolo hamurile cît era ziua de lungă — a fost scos un rînd de geamuri de la fereastră. Mavra Ilinișna, de mult părăsită de toată lumea, era încîntată că pe nepoata ei o cere în căsătorie un general, care mai era și bogat pe deasupra; dar, păstrîndu-și demnitatea, catadicsi cu greu să îngăduie începerea tratativelor de pețitorie. Într-o dimineață, contesa îi porunci nepoatei sale să se îmbrace mai cu grijă, să-și decolteze mai mult rochia la gît și chiar o cercetă după aceea din cap pînă în picioare.

— Da' de ce îmi spui, *maman*, să mă îmbrac? Avem musafiri?

— Nu-i treaba ta, drăguțo! îi răspunse contesa, cu voce blîndă și caldă de astă dată.

Rochia de muselină a nepoatei mai că nu s-a aprins de focul ce-i străbătea vinele; i se păru că ghicește, că bănuiește... Nu îndrăznea nici să creadă, nici să nu creadă... Simți nevoia să iasă la aer, ca să nu se înăbușe. În tindă, slujnicele îi raportară că se aștepta vizita unui general și că acest general o cerea în căsătorie... Deodată văzu intrînd în curte o caleașcă.

— Palașka, am să mor, am să mor! repeta tînăra contesă.

— Ei, lăsați, luminăția voastră, cine moare cînd îi vin pețitorii? Și încă ce pețitori... Uite, eu am spus întotdeauna: contesa noastră are să se mărite neapărat cu un general. Întrebați pe toți dacă vă mint!

Ce pană ar putea descrie tot ce a simțit biata fată în timpul vederii!... Cînd și-a mai venit puțin în fire, primul lucru care a uimit-o a fost fracul lui Alexei

Abramovici: crezuse că o să vie în uniformă cu epoleți...

De altfel, pe atunci Negrov putea să placă și fără uniformă, cu toate că avea aproape patruzeci de ani, dar, cum se bucura de o sănătate excelentă, se menținea foarte bine; nu era vorbăreț din fire, dar avea totuși volubilitatea specifică militarilor, în special a celor din cavalerie; celelalte cusururi pe care le-ar fi putut observa logodnica erau compensate din belșug de admirabilele lui mustăți bine ferchezuite pentru această ocazie. Căsătoria părea că se aranjează. Cam peste o săptămînă, Mavra Ilinișna începu să fie vizitată de cunoscuții veniți să o felicite, oameni pe care lumea i-ar fi crezut morți de mult. Ieșeau acum din văgăunile lor, în care de trei decenii se luptau îndîrjiți cu moartea sau în care, ofiliți, paralizați, astmatici ori surzi făceau tot felul de mofturi ori strîngeau bani. Contesa spunea tuturor același lucru:

— Întîmplarea asta m-a surprins și pe mine; nici nu mă gîndeam s-o mărit pe Coco a mea așa devreme! Doar e o copilă încă! Ei, dar ce să-i faci, așa a vrut dumnezeu! E un om serios și cinstit, ar putea să-i fie tată! Ea e atît de lipsită de experiență! Cît privește gradul lui de general și bogăția lui, n-au atîta importanță, pentru că, nu-i așa, și acolo unde-i aur mult curg lacrimi. Da, am și eu parte să gust din roadele educației evlavioase pe care am dat-o fetei! și rostind aceste cuvinte contesa își ducea batista la ochi. Într-adevăr, ce poate să facă o educație bună! Cine s-ar fi așteptat oare ca dintr-un tată atît de desfrînat — dumnezeu să-l ierte — și o mamă negustoreasă să iasă un copil ca ea? Credeți-mă: nici măcar patru vorbe n-a schimbat cu el! N-a spus nici o vorbă împotrivă: „Dacă e dorința matale, *maman*, atunci am să-l iau cu plăcere", atîta a spus...

— E drept, e o fată cum rar se găsește în veacul nostru depravat! răspundeau pe diferite glasuri cunoscuții și prietenii Mavrei Ilinișna; apoi începeau cancanurile și ponegrirea altora.

Într-un cuvînt, n-a trecut mult și în locuința somptuos aranjată au descins dintr-o caretă *mordoré-foncé*, cu

patru locuri, generalul Negrov, în uniformă, cu dolmanul pe umeri, şi soţia sa Glafira Lvovna Negrova, în rochie de mireasă din aur dantelat. În întîmpinarea mirilor au ieşit cavalerii de onoare, corul şi muzica; încăperile străluceau de aurării şi erau înmiresmate de flori şi de parfum; tot personalul de serviciu se îmbulzea, dornic să vadă pe tinerii căsătoriţi. Printre ei se afla şi nevasta feciorului; bărbatul ei, ca cel mai înalt demnitar al casei, făcea ultimele pregătiri prin cabinet şi dormitor. Contesa nu mai văzuse niciodată atîta bogăţie şi cînd se gîndea că toate acestea erau ale ei, cu general cu tot, era fericită de la degetul cel mic de la picior şi pînă la capătul celui mai lung fir de păr din cozile ei adunate ca o cunună în creştet. Orice s-ar zice, îşi văzuse visul împlinit!

Au trecut cîteva săptămîni de la nuntă. Glafira Lvovna, înfloritoare ca un cactus în plină dezvoltare, îmbrăcată într-o rochie de casă albă împodobită cu dantele late, turna ceaiul; soţul ei, într-un halat de mătase grea, brodat cu fir, cu o enormă ţigaretă de chihlimbar între dinţi, stătea tolănit pe divan şi chibzuia ce calcaşcă să-şi comande de paşti: galbenă sau albastră; ar fi bine s-o facă galbenă, dar nici albastră n-ar fi rău. Glafira Lvovna era preocupată şi ea de ceva: uitase de ceai şi-şi sprijinise *visătoare* capul pe mînă; faţa ei trăda o frămîntare lăuntrică, obrajii ba i se îmbujorau, ba arătau o nelinişte vădită. În cele din urmă soţul ei observă starea neobişnuită în care se afla şi o întrebă:

— Parcă eşti indispusă, Glaşenka. Nu te simţi bine?

— Ba nu, sînt sănătoasă, îi răspunse ea şi îl privi cu aerul unui om care cere ajutor.

— Nu ştiu, dar bag de seamă că te frămîntă ceva.

Glafira Lvovna se sculă, se apropie de bărbatul ei, îl îmbrăţişă şi rosti ca o actriţă de dramă:

— Alexis, dă-mi cuvîntul că ai să-mi îndeplineşti rugămintea!

Pe Alexis îl cuprinse mirarea.

— Să vedem, să vedem, răspunse el.

— Nu, Alexis, jură-mi pe mormîntul mamei tale că o să-mi îndeplineşti rugămintea!

El își scoase țigaretul din gură și o privi uimit.

— Glașenka, mie nu-mi plac introduceri de astea! Nu uita că sînt militar! Voi face tot ce-mi va sta în puteri, dar să-mi spui întîi despre ce e vorba.

Ea își ascunse fața în pieptul lui și miorlăi, izbucnind în lacrimi:

— Știu totul, Alexis, și te iert! Știu că ai o fiică, fructul unei iubiri nelegiuite! Înțeleg tot, necunoașterea vieții, înflăcărarea tinereții. (Liubonka n-avea decît trei ani!...) Alexis, e a ta, am văzut-o: are nasul tău, are ceafa ta... O, mi-e dragă! Las-o să fie fiica mea! Dă-mi voie s-o iau la mine, s-o cresc... și dă-mi cuvîntul că n-ai să cauți să te răzbuni și să persecuți pe aceea de la care am aflat aceste lucruri! Dragul meu, o ador pe fiica ta! Învoiește-te, așadar, și nu-mi respinge rugămintea!

Și lacrimile i se revărsau șiroaie pe mătasea grea a halatului lui.

Excelența sa a fost surprins, consternat la culme și, înainte de a-și fi venit în fire pe deplin, nevastă-sa i-a și smuls consimțămîntul și l-a pus să jure pe mormîntul mamei sale, pe țărîna tatălui său, pe fericirea viitorilor lor copii, pe dragostea lor că nu-și va lua vorba înapoi și nu va căuta să iscodească cum a aflat ea despre toate acestea.

Degradată și trimisă în rîndul servitorilor, copila a fost din nou înălțată la rangul de domnișoară, și pătuțul se mută din nou în încăperile boierești. Liubonka, pe care pînă atunci căutaseră s-o dezvețe de a-i spune tatălui ei tată, trebui acum să înceapă să se dezvețe de a spune mamei sale — mamă: voiau s-o crească în credința că Dunia era doica ei. Glafira Lvovna cumpără într-un magazin de pe Kuznețki Most rochițe, o îmbrăcă pe Liubonka ca pe o păpușă, apoi o strînse la piept, izbucnind în lacrimi.

— Biată orfană, îi spunea ea copilei, n-ai nici tată, n-ai nici mamă! Am să fiu totul pentru tine!... Tăticul tău e acolo! și arătă în sus, spre cer.

— Tata are aripioare! îngîna copila, și Glafira Lvovna plîngea și mai tare, exclamînd: „O, naivitate cerească!“

De fapt, lucrurile stăteau mult mai simplu: pe tavanul zugrăvit după moda veche, un amoraş cu picioarele şi aripile întinse lega un fel de fundă de cîrligul negru de fier de care atîrna candelabrul. Dunia se simţea în culmea fericirii; pentru ea, Glafira Lvovna era un înger, recunoştinţa ei nu avea nici un amestec de resentiment; n-o necăjea nici faptul că pe fiica ei o dezvăţau să-i fie fiică; o vedea îmbrăcată în dantele, locuind în încăperile boiereşti şi asta-i era de ajuns.

— De unde oare, spunea ea mereu, norocul ăsta pe Liubonka mea? Parcă-i făcută să poarte numai astfel de rochiţe; are să fie o fată frumoasă!

Dunia cutreiera lăcaşurile de închinăciune, umblînd din mănăstire în mănăstire şi peste tot dădea acatiste, rugîndu-se pentru sănătatea bunei soţii a boierului.

Mulţi vor socoti poate că fosta contesă merita să fie socotită o eroină. Eu însă înclin a crede că fapta ei a fost o mare nesocotinţă, cel puţin egală cu nesocotinţa pe care o făcuse cînd se măritase cu un om despre care nu ştia decît că e bărbat şi general. De vină era desigur acea exaltare romantică, în care pe prim plan stau scenele tragice, sacrificiile şi faptele de nobleţe sufletească forţată. Dreptatea cere să precizăm că în cazul nostru Glafira Lvovna nu avea nici o viclenie sau vanitate ascunsă; de fapt nici ea nu ştia ce anume o îndemnase să se ocupe de educaţia Liubonkăi; o încîntase latura patetică a acţiunii în sine. Alexei Abramovici, din moment ce-şi dăduse consimţămîntul, nu a găsit nimic nefiresc în ciudata situaţie a copilului şi nici nu s-a ostenit să se gîndească dacă a făcut bine sau rău consimţind... Şi într-adevăr, făcuse el oare un bine sau un rău? S-ar putea găsi multe argumente şi pentru şi contra. Cine consideră că scopul suprem al vieţii este dezvoltarea omului, cu orice preţ şi oricare ar fi consecinţele acestei dezvoltări, acela va fi de partea Glafirei Lvovna. Cine consideră că scopul suprem al vieţii este fericirea şi bunăstarea personală, indiferent din ce mediu şi cu ce preţ ar veni ele, acela va fi împotriva Glafirei Lvovna. Rămînînd printre servitori, concepţiile Liubonkăi ar fi devenit atît de înguste şi sufletul ei s-ar fi cufundat într-un somn atît

de adînc, încît chiar dacă ar fi aflat cu timpul taina naşterii sale, aceasta probabil că nu i-ar mai fi influențat cu nimic soarta. Alexei Abramovici, pentru a-şi împăca pe deplin conştiința, i-ar fi dat, probabil, slobozenia şi o mie-două de ruble zestre, iar Liubonka, fericită în concepția ei, s-ar fi măritat cu un negustor de mîna a treia, ar fi purtat pe cap năframe de mătase, ar fi băut cîte douăsprezece ceşti de ceai, ar fi născut o droaie de prunci-negustoraşi, ar fi venit din cînd în cînd în vizită la vătăşița lui Negrov şi ar fi observat cu plăcere cît de mult o pizmuiesc fostele ei prietene. Ar fi putut trăi aşa pînă la o sută de ani, mîngîindu-se cu gîndul că cel puțin o sută de birji o vor conduce pînă la cimitirul Vagankovskoe. Liubonka în salon era însă cu totul altceva. Oricît de stupidă ar fi fost educația ei, fata căpătase posibilitatea de a se instrui; chiar faptul că fusese scoasă din mediul vulgar al servitorimii era un fel de educație. Ea trebuia să-şi dea seama de absurditatea penibilă a situației în care se afla; în saloanele casei boiereşti n-o aşteptau decît jigniri, lacrimi şi amărăciuni; toate acestea laolaltă puteau contribui la dezvoltarea ei spirituală şi, poate, în acelaşi timp şi la dezvoltarea ofticii. Alegeți, aşadar, şi hotărîți singuri dacă a făcut bine sau rău *madame* Negrova.

Viața conjugală a lui Alexei Abramovici se scurgea în belşug şi huzur; trăsura lui strălucitoare, trasă de patru cai, apărea la toate plimbările mondene, purtînd perechea ce iradia parcă fericire în jurul ei. Puteau fi văzuți şi la Sokolniki, de ziua de 1 mai, şi la Dvorțovîi Sad, de Ispas, şi la Presnenskie Prudî, de ziua sfîntului duh, şi pe bulevardul Tverskoi, aproape în fiecare zi.

Iarna se duceau la reuniunile de la Clubul nobilimii, dădeau recepții, aveau o lojă cu abonament la teatru. Dar plimbările de acest soi la Moscova sînt exasperant de monotone; cum a fost cu un an în urmă, aşa va fi şi anul acesta şi anul viitor; aşa cum v-ați întîlnit anul trecut cu un negustor gras într-un caftan splendid, însoțit de nevastă-sa cu dinți negri şi împopoțonată cu fel de fel de bijuterii, tot aşa şi anul acesta îi veți întîlni negreşit, cu singura deosebire, poate, că de astă

dată caftanul va fi ceva mai vechi, barba mai albă şi dinţii soţiei mai negri; după cum atunci l-aţi întîlnit pe filfisonul acela cu nişte mustăţi năstruşnice, într-un costum de paiaţă, tot astfel îl veţi întîlni şi anul acesta, ceva mai slăbit însă; după cum l-au scos atunci la plimbare pe nevolnicul acela bolnav de gută, cu hainele îmbibate de praf de tabac, tot aşa îl vor scoate şi anul acesta... Toate acestea sînt deci de ajuns ca să-ţi piară orice poftă de plimbări şi petreceri şi să nu doreşti alta decît să te fereci în odaia ta. Alexei Abramovici era un om rezistent, dar puterile omului sînt mărginite: mai mult de zece ani n-a putut rezista nici el; s-a plictisit şi el, şi Glafira Lvovna. În aceşti zece ani, Glaşa născuse un băiat şi o fată, şi amîndoi soţii începuseră să devină din ce în ce mai greoi; nu mai aveau nici un chef să se gătească şi le plăcea tot mai mult să stea în casă. Şi nu ştiu cum şi de ce, dar cred că pentru a se putea bucura de o linişte absolută — s-au hotărît să se mute la ţară. Aceasta s-a întîmplat cu vreo patru ani înaintea conversaţiei savante pe care a avut-o generalul cu Dmitri Iakovlevici.

III

BIOGRAFIA LUI DMITRI IAKOVLEVICI

Biografia unui tînăr sărac nu poate fi, de bună seamă, atît de interesantă ca biografia lui Alexei Abramovici şi a celor din preajma lui. Trebuie să trecem din lumea caretelor *mordoré-foncé*, într-o lume în care oamenii sînt preocupaţi de gîndul dacă vor avea ce mînca a doua zi; trebuie să părăsim Moscova pentru un depărtat oraş de gubernie; dar nici acolo nu ne vom opri în strada unde locuieşte aristocraţia — singura stradă pavată pe care se poate trece cu un vehicul — ci va trebui să ne afundăm într-una din acele străduţe nepavate, pe care aproape că nu se poate trece nici cu trăsura, nici pe jos, şi vom căuta căsuţa cu trei

ferestre a medicului județean Krutiferski. Povîrnită de ani și înnegrită de vreme, această căsuță stă, modestă, între vecinele ei tot atît de bătute de soartă. Căsuțele acestea se vor năruí în curînd, în locul lor vor apărea altele noi, și nimeni nu-și va mai aduce aminte de ele; și totuși acolo, între zidurile lor, s-au născut și au crescut oameni, au clocotit pasiuni, s-au perindat generații după generații, cu toate că despre aceste existențe nu se știe mai mult decît se știe despre sălbaticii din Australia. Ca și cum omenirea le-ar fi scos în afara legii, ignorîndu-le cu desăvîrșire. Dar iată și căsuța pe care o căutăm! Timp de aproape treizeci de ani, aici a locuit împreună cu soția sa un bătrînel bun, cinstit și de treabă. Viața lui a fost o luptă necurmată cu tot felul de lipsuri și nevoi: e drept că a reușit să iasă din această luptă destul de victorios — vrem să spunem că n-a murit de foame și nici nu s-a împușcat de desperare — dar victoria lui n-a fost loc ușoară. La vîrsta de cincizeci de ani era și cărunt și slab și zbîrcit, deși natura îl înzestrase cu bogate rezerve de forțe și sănătate. Și nu zbuciumul pornirilor avîntate și pătimașe sau furtuni răscolitoare istoviseră acest trup, făcîndu-l să se ofilească înainte de vreme, ci lupta necontenită, grea, măruntă și umilitoare pe care trebuia s-o ducă împotriva nevoii, grija permanentă a zilei de mîine și viața plină de lipsuri. În cercurile de jos ale vieții sociale, sufletul se ofilește și se usucă, copleșit de o stare de permanentă neliniște. Uitînd că are aripi, mereu aplecat spre pămînt, omul nu-și mai ridică privirea spre soare. Viața medicului Krutiferski a fost o luptă eroică, îndelungată și uriașă, pe un tărîm lăsat în întuneric, iar răsplata i-a fost doar pîinea de toate zilele, pîinea asigurată doar pentru a doua zi, și teama de a fi lipsit de ea. Fusese bursier al statului la Universitatea din Moscova și, după ce-și luase diploma de medic, încă înainte de a fi fost numit undeva, se însurase cu fata unui farmacist neamț. Toată zestrea fetei, pe lîngă sufletul ei bun și generos, pe lîngă dragostea pe care — după obiceiul nemților — i-a păstrat-o toată viața, consta din cîteva rochii mirosind a ulei de trandafir și brebenel. Tînărului student, îndrăgostit la

culme, nici prin cap nu-i trecea că nu avea dreptul nici la dragoste, nici la fericirea căminului; că pentru un asemenea drept există un anumit cens, asemănător censului electoral francez. La vreo cîteva zile după nuntă, a fost numit medic pe lîngă un regiment din armata operativă. Opt ani de viaţă nomadă i s-au părut însă de ajuns, iar în al nouălea, simţindu-se obosit, a cerut să i se dea un post stabil. I s-a dat primul loc devenit vacant şi Kruţiferski s-a mutat, cu nevastă şi copii, dintr-un capăt al Rusiei în celălalt, stabilindu-se în oraşul gubernial N.N. La început a avut cîţiva pacienţi. E drept că notabilităţile şi moşierii din oraşele de provincie preferă să consulte medici nemţi, dar acolo, din fericire, în afara unui ceasornicar, nu era nici un neamţ. Asta a fost cea mai luminoasă perioadă din viaţa lui Kruţiferski. Şi-a cumpărat o căsuţă cu trei ferestre, şi Margarita Karlovna, de ziua sfîntului Iacob, fratele domnului, i-a făcut soţului său o surpriză, îmbrăcînd noaptea vechiul divan şi fotoliile cu un fel de stambă mai groasă cumpărată pe bani adunaţi para cu para. Desenul era minunat: pe divan, Avram lua la goană pe Agar şi pe Izmail, iar Sara blestema; pe fotolii, în partea dreaptă se vedeau picioarele lui Avram, Agar, Izmail şi ale Sarei [1], iar în partea stîngă, capetele aceloraşi personaje.

Dar perioada aceasta fericită n-a ţinut mult. Un moşier bogat, al cărui conac se afla chiar lîngă oraş, şi-a adus un medic de casă, care în scurt timp i-a luat lui Kruţiferski toată clientela. Tînărul medic era meşter în a trata bolile de femei: pacientele erau încîntate de el. Trata toate bolile cu lipitori, demonstra cu multă elocinţă că nu numai toate bolile sînt nişte inflamaţii, dar că şi viaţa însăşi nu este altceva decît o inflamaţie a materiei, iar despre Kruţiferski vorbea cu o indulgenţă nimicitoare. Într-un cuvînt, medicul cel nou era la modă. Tot oraşul îi broda la gherghef perne şi punguliţe, suvenire şi surprize, căutînd să uite de medicul cel bătrîn, adică de Kruţiferski. E drept că negustorii şi preoţii i-au rămas credincioşi, dar negustorii nu se

[1] Personaje din biblie (n. ed.).

îmbolnăveau niciodată — erau, slavă domnului, totdeauna zdraveni — iar dacă li se întîmpla uneori să se simtă prost, se ungeau şi se frecau în baie, după cum îi tăia capul, cu fel de fel de porcării — terebentină, catran, esenţă de furnici — pînă cînd ori se însănătoşeau, ori mureau după cîteva zile. Deşi nici într-un caz, nici în celălalt, Kruţiferski nu avea nici un fel de amestec, decesurile i se imputau tot lui, iar medicul cel tînăr spunea de fiecare dată cucoanelor:

— Ciudat! Iakov Ivanovici îşi cunoaşte doar foarte bine meseria! Cum de nu i-a venit în minte să-i dea *tinctura opii Sydenhamii, picături: X, solutum in aqua distillata* [1] şi să-i pună vreo patruzeci de lipitori sub lingurică?! Aşa, omul ar fi scăpat.

Auzind atîtea cuvinte latineşti, pînă şi soţia guvernatorului rămînea convinsă că omul ar fi scăpat. Şi aşa se face că încetul cu încetul Kruţiferski a fost redus să trăiască numai din salariul lui de vreo patru sute de ruble. Avea cinci copii şi viaţa devenea din ce în ce mai grea. Iakov Ivanovici nu mai ştia cum s-o scoată la capăt, cînd o epidemie de scarlatină îl scoase din încurcătură: i-au murit trei copii, unul după altul. A rămas numai cu fata cea mare şi cu băiatul cel mic. Băiatul, pe cît se pare, a scăpat numai datorită faptului că era foarte debil: se născuse înainte de vreme, doar cu o licărire de viaţă în trupul puţintel. Firav, pipernicit şi nervos, chiar dacă se întîmpla uneori să nu fie bolnav, sănătos nu era în schimb niciodată. Nenorocirile acestui copil începuseră înainte chiar de a se fi născut. Margarita Karlovna era însărcinată cu el cînd fusese cît p-aci să se abată asupra lor o năpastă: guvernatorul prinsese ură pe Kruţiferski, pentru că *acesta refuzase să elibereze un certificat constatînd moartea naturală a unui vizitiu pe care boierul lui îl omorîse în bătăi* [2]. Iakov Ivanovici fusese la un pas de pieire şi cu o tristeţe blîndă şi eroică aşteptase resemnat lovitura cea cumplită care trecuse însă, fără să-l atingă. În această epocă de frămîntare şi lacrimi

[1] Tinctură de opiu Sydenham, zece picături în apă distilată (lat.) (n. t.).

[2] Rîndurile cursive au fost tăiate de cenzură (*n. aut.*).

neîntrerupte se născu şi Mitea — singurul pedepsit în afacerea nefericitului vizitiu. Copilul devenise idolul Margaritei Karlovna ; cu cît era mai bolnăvicios şi mai debil, cu atît dorinţa ei de a-l pune pe picioare era mai mare ; părea că îşi împarte cu el puterile, şi dragostea ei îl învioră ; în sfîrşit, îl smulse din ghearele morţii. Parcă presimţea că va rămîne numai cu el şi că acest copil va fi singurul lor sprijin, unica lor speranţă şi mîngîiere. Dar ce s-a întîmplat cu sora lui ? Avea şaptesprezece ani cînd în oraşul N.N. fu cartiruit un regiment de infanterie ; cînd a fost să plece regimentul, o dată cu el a plecat şi fata medicului, fermecată de un sublocotenent ; la vreun an după aceea părinţii au primit de la ea o scrisoare din Kiev, în care anunţa că sublocotenentul o luase de nevastă şi-i ruga s-o ierte, cerîndu-le totodată binecuvîntarea ; peste încă un an, le-a scris din Chişinău că soţul a părăsit-o, că avea un copil şi că o ducea tare greu. Tatăl i-a trimis douăzeci şi cinci de ruble şi de atunci n-au mai primit nici o veste de la dînsa. Cînd Mitea a ajuns la vîrsta de şcoală l-au dat la liceu. Învăţa bine. Mereu sfios, blînd şi liniştit, cîştigă pînă şi dragostea inspectorului care, în general, socotea că dragostea de copii nu prea se potriveşte cu funcţia lui. După liceu, tatăl său voia să-l bage funcţionar la cancelaria guvernatorului civil, şi chiar îşi asigurase pentru aceasta protecţia secretarului cancelariei, pe ai cărui copii scrofuloşi îi trata gratuit. Pe neaşteptate însă, în faţa lui Mitea se deschise alt drum. Un Mecena oarecare, cu gradul de consilier de stat, în drum de la moşia lui la Moscova, trecu prin oraşul N.N. *Directorul liceului*[1], *care avea un talent excepţional de-a adulmeca apropierea consilierilor de stat, se prezentă imediat excelenţei sale, solicitînd-o să onoreze cu vizita sa pepiniera lui de învăţămînt patriotic. Acum, e drept că acel Mecena nu prea avea chef de aşa ceva, dar îi plăceau recepţiile călduroase şi pline de respect, totodată. Directorul, în uniformă de gală, susţinîndu-şi sabia cu pălăria, explică amănunţit oaspetelui de ce pereţii antreului sînt umezi*

[1] Rîndurile cursive au fost tăiate de cenzură *(n. aut.)*.

și scara strîmbă (deși toate acestea nu-l interesau de loc); elevii așteptau rînduiți într-o coloană bine aliniată; profesorii, cu pieptănătura linsă și cu cravatele strîns înnodate, umblau neliniștiți încoace și încolo și făceau mereu semne din ochi elevilor și omului de serviciu, care era cel mai nepăsător dintre toți. Profesorul de fizică ceru voie excelenței sale să omoare un iepure de casă sub clopotul mașinii pneumatice și un porumbel cu o butelie de Leyda. Mecena îl rugă însă să cruțe bietele vietăți, iar directorul, mișcat, se uită la profesori și la elevi cu o expresie care ar fi vrut să spună: „Noblețea e totdeauna însoțită de blîndețe!" Porumbelul și iepurele de casă au continuat după aceea să trăiască sub grija paznicului pînă la serbarea de fine de an, cînd neînduplecatul profesor i-a sacrificat totuși pe altarul științei, spre marea satisfacție a întregului oraș. După aceea, unul dintre elevi a pășit înainte și profesorul de limba franceză l-a întrebat dacă nu are ceva de spus cu prilejul acestei vizite a înaltului oaspete la pepiniera științei. Elevul a răspuns imediat într-un fel de dialect franco-slavono-bisericesc: „Coman puvon nu, poveri anfan, remersier liliustri visiter!" [1]

Privind jur împrejur în timpul acestui discurs celtoslav, Mecena observă, întîmplător, figura gingașă și bolnăvicioasă a lui Mitea, îl chemă, vorbi cu el și îl mîngîie. Directorul spuse că e un elev excelent, că ar putea să ajungă departe, dar că tatăl său n-are cu ce să-l întrețină la Moscova etc. Mecena s-a dovedit a fi un adevărat mecena și i-a spus lui Mitea că peste o lună sau două va pleca la Moscova administratorul său, și că, dacă părinții lui consimt, va da ordin administratorului să-l aducă și pe el, oferindu-i un colțișor în pavilionul de serviciu al casei, unde va putea sta împreună cu copiii administratorului. Directorul l-a trimis imediat pe secretar după Iakov Ivanovici. Pînă să sosească Iakov Ivanovici, mecena se și urcase în trăsură. Bătrînul a fost profund mișcat, a plîns ca un copil încercînd să articuleze cu o voce întretăiată,

[1] Corect: *Comment pouvons nous, pauvres enfants, remercier l'illustre visiteur!* — Cum am putea noi, sărmani copii, să-i mulțumim ilustrului oaspe! (Fr.) (n. t.)

într-o limbă simplă şi naivă cuvinte de recunoştinţă. Mecena i-a spus, arătînd spre un bărbat voinic care strîngea nişte cureluşe la trăsură: „Ăsta e administratorul meu, el îl va aduce pe fiul dumitale!" După ce zîmbi protector, plecă. Peste o lună, pe poarta casei lui Kruţiferski ieşi un docar cu zurgălăi în care luase loc Mitea — învelit într-o pătură şi echipat de drum de mamă-sa — lîngă administratorul numai în haină, pentru că omul prefera la drum să se încălzească pe dinăuntru. Iată de ce lucru de nimica depinde uneori soarta omului! Dacă nu se întîmpla ca acel Mecena să treacă prin oraşul N.N., Mitea ar fi intrat în serviciul cancelariei guvernamentale şi povestea noastră n-ar mai fi fost scrisă. Ar fi existat în schimb un Mitea care ar fi ajuns cu timpul ajutor principal al şefului cancelariei şi care şi-ar fi întreţinut bătrînii din cine ştie ce venituri, aşa că Iakov Ivanovici şi Margarita Karlovna s-ar fi odihnit şi ei la bătrîneţe. Plecarea lui Mitea a însemnat o răscruce în viaţa bătrînilor; au rămas singuri-singurei, iar liniştea şi tristeţea au pus şi mai mult stăpînire pe căsuţa lor. Administratorul, un om nu prea milos, a simţit totuşi că-l gîdilă ceva în gît — lacrimile, poate — cînd a asistat la scena despărţirii bătrînilor de fiul lor. Un tată sărac îşi ia rămas bun altfel decît unul bogat. El îi spune fiului: „Du-te, dragul meu, şi caută să-ţi cîştigi pîinea; eu nu-ţi mai pot da nimic; croieşte-ţi un drum în viaţă şi adu-ţi aminte şi de noi!" Se vor mai revedea ei oare, îşi va găsi oare băiatul drumul şi pîinea? Totul e învăluit de o perdea grea şi întunecată... Tatăl ar vrea să-i dea fiului ceva mai mult de cheltuială pentru drum, dar n-are de unde; de zeci de ori a socotit cam cît ar putea să-i dea din cele optzeci de ruble pe care le are în casă, şi tot i se pare că-i prea puţin. Dar maică-sa! Cîte lacrimi n-a vărsat ea deasupra bocceluţei sărăcăcioase în care îi pusese lucruşoarele de trebuinţă, ştiind că multe vor lipsi băiatului; dar dacă n-are de unde să le ia... Sînt scene pe care nimeni nu le cunoaşte, specifice oamenilor nevoiaşi, ferite cu grijă de orice privire străină, dar atît de strigătoare la cer, încît sfîşie inima omului! Mai bine că stau ascunse!

Peste patru ani, tînărul Kruțiferski își luă diploma de candidat în științe. Deși nu era înzestrat cu aptitudini excepționale și nici cu o agerime deosebită a minții, totuși, datorită dragostei lui de știință și sîrguinței, merita pe deplin titlul obținut. Cînd te uitai la fața lui blîndă, credeai că va reedita întocmai una din existențele caracteristic-liniștite, cuviincioase și echilibrate, în cadrul unei activități pedagogico-științifice cam mărginite, dar extrem de sîrguincioase, în cercul limitat al familiei, în care soțul chiar și peste douăzeci de ani continuă să fie îndrăgostit de soția lui, iar soția tot mai roșește la orice glumă cu două înțelesuri. E viața orășelelor mici, patriarhale, din Germania, a căsuțelor de pastori și învățători, curate, morale și lipsite de orice însemnătate pentru cercurile situate în afara celuia în care trăiesc. Dar la noi e oare cu putință o asemenea viață? Hotărît, nu; un asemenea trai nu este potrivit pentru sufletul nostru; setea lui nu poate fi potolită cu un vin atît de slab; sufletul nostru este ori mult mai presus de o asemenea viață, ori mult mai prejos de ea, dar și într-un caz și în celălalt, este mult mai bogat, mai cuprinzător. După absolvirea facultății, Kruțiferski a încercat mai întîi să obțină un loc pe lîngă universitate; s-a gîndit apoi să răzbată dînd lecții particulare, dar toate încercările lui au fost zadarnice; moștenise în toate norocul lui tată-său.

Trecuseră cîteva luni din ziua cînd Kruțiferski fusese declarat candidat cu mare vîlvă și alai. Într-o zi, primi de la tată-său o scrisoare prin care îl anunța că maică-sa e bolnavă, pomenind în treacăt că sînt foarte strîmtorați. Cunoscînd bine firea bătrînului, băiatul înțelese că numai o mare nevoie l-a putut sili să facă o asemenea aluzie. Kruțiferski își cheltuise ultimii bani; nu-i mai rămăsese decît un mijloc: avea un protector, profesor la nu știu ce disciplină, care se interesa de el îndeaproape; îi scrise acestuia sincer, rugîndu-l să-l împrumute cu o sută cincizeci de ruble. Profesorul îi răspunse foarte politicos, se arătă mișcat de scrisoare, dar bani nu-i trimise. În post-scriptum-ul scrisorii, acest învățat îi reproșa în chip foarte amabil

că nu vine niciodată la el la masă. Răspunsul acesta l-a uluit, într-atît de puţin cunoştea el valoarea omului sau, mai bine zis, a banilor! Kruţiferski, foarte trist, zvîrli drăgălaşul bileţel al bunului profesor pe masă, făcu de vreo două ori ocolul camerei şi, cu desăvîrşire copleşit de durere, se aruncă pe pat; lacrimile i se prelingeau încet pe obraji. Parcă-i vedea în odaia lor sărăcăcioasă: mama suferindă, slabă, poate chiar pe moarte, iar alături, trist şi abătut, tatăl. Bolnava poate că doreşte ceva, dar nu spune ca să nu-şi amărască şi mai mult soţul, iar el ghiceşte ce vrea ea şi nu-i spune nici el nimic de teamă că va trebui s-o refuze... Dacă eşti cumva bogat, cititorule, sau dacă ai cel puţin *cele trebuincioase*, mulţumeşte cerului din adîncul sufletului. Aşadar trăiască moştenirea pe care ai căpătat-o! Trăiască şi avuţia moştenită şi cea dobîndită!

În această clipă grea pentru candidat, uşa se deschise şi în odaia lui intră, scoţîndu-şi şapca de culoare închisă cu un cozoroc cît toate zilele, o persoană care, se vedea limpede, nu era din capitală. Cozorocul umbrea faţa sănătoasă, rumenă şi veselă a unui epicurean. Era îmbrăcat cu un surtuc cafeniu, uzat, cu un guler cum nu se mai purta de mult. Avea un baston de bambus în mînă şi, după cum am spus, o înfăţişare de provincial.

— Dumneata eşti domnul Kruţiferski, candidat al universităţii de aici?

— Eu, răspunse Dmitri Iakovlevici. Cu ce vă pot fi de folos?

— Atunci, domnule candidat, dă-mi voie să mă aşez, că sînt mai bătrîn decît dumneata şi am venit pe jos!

Spunînd asta, el voi să se aşeze pe scaun, dar pe spătarul acelui scaun atîrna fracul de uniformă al gazdei, şi se dovedi pînă la urmă că dacă putea ţine greutatea unui frac fără om, nu putea să reziste sub povara unui om în surtuc! Kruţiferski, jenat, se sculă, îl rugă să se aşeze pe pat, iar el se aşeză pe alt scaun (singurul pe care îl mai avea de altfel).

— Mă numesc Krupov, doctor în medicină, sînt inspector al serviciului medical din N.N. şi am venit la dumneata în următoarea chestiune...

Inspectorul, om tacticos, se opri, scoase din buzunar o tabacheră cît toate zilele, o puse lîngă el, scoase după aceea o batistă roşie pe care o puse lîngă tabacheră, apoi o batistă albă cu care îşi şterse fruntea. Trăgînd tabac pe nas, continuă:

— Ieri am trecut pe la Anton Ferdinandovici... Sîntem din aceeaşi promoţie... Ba nu, să am iertare, el a terminat cu un an înaintea mea. Da, exact cu un an mai înainte. Totuşi, am fost colegi şi am rămas buni prieteni. Da! Şi cum îţi spuneam, m-am rugat de el să-mi recomande un profesor bun, care să vrea să vie în gubernia noastră; i-am spus condiţiile şi celelalte, şi Anton Ferdinandovici mi-a dat adresa dumitale. Acum, trebuie să ştii că mi-a vorbit foarte elogios de dumneata. De aceea, dacă primeşti să pleci şi îţi convin condiţiile, am putea să ne înţelegem...

Anton Ferdinandovici nu era altul decît profesorul care-l proteja şi de care am mai vorbit; el ţinea cu adevărat la Kruţiferski, numai că nu voia să-şi rişte banii. O recomandaţie era însă oricînd dispus să-i dea.

Mătăhălosul doctor Krupov i s-a părut lui Kruţiferski un trimis al cerului; îi povesti deschis situaţia desperată în care se afla şi sfîrşi prin a-i spune că altă cale n-are şi că este nevoit să accepte postul. Krupov scoase din buzunar ceva care părea să fie un portofel, dar care semăna tot aşa de bine şi cu un geamantan, scotoci căutînd o scrisoare care zăcea împăturită în tovărăşia unor foarfeci strîmbe, a unor bisturie şi a unor sonde, apoi citi: *„Oferiţi-i două mii de ruble pe an, în orice caz nu mai mult de două mii cinci sute, deoarece pentru trei mii vecinul meu de moşie are un francez din Elveţia. Cameră separată, dimineaţa ceai, serviciul şi spălatul rufelor, aşa cum se obişnuieşte. Masa o va lua cu noi.“*

Kruţiferski n-avea de formulat nici o pretenţie. Se înroşi cînd a trebuit să vorbească de bani, se interesă de ceea ce avea de predat şi mărturisi sincer că se teme grozav să intre într-o casă necunoscută, să

locuiască la niște oameni străini. Krupov, mișcat, căută să-i împrăștie teama față de Negrovi.

— ...Că doar n-o să trebuiască să faci cine știe ce isprăvi la ei! O să-l înveți pe băiat carte, iar cu tată-su și cu maică-sa n-ai să te întîlnești decît la masa de prînz. Generalul n-o să te nedreptățească bănește, asta îți garantez eu, iar nevastă-sa, doarme mereu. Deci, nici ea n-o să te sîcîie, doar poate în somn cumva! Casa lui Negrov nu-i cu nimic mai păcătoasă și, să recunoaștem, cu nimic mai bună decît toate celelalte case boierești.

Intr-un cuvînt, înțelegerea se făcu: Kruțiferski se angajă cu două mii cinci sute ruble pe an. Inspectorul era un om asupra căruia viața de provincie își lăsase inevitabila-i amprentă, lenevindu-l îndeajuns. Dar era totuși om. Cunoscînd din propria lui experiență amarul și știind că visurile mărețe și vorbele mari rămîn pînă la urmă visuri și vorbe, se stabilise pe vecie în orașul N.N. și — treptat — se deprinsese să vorbească agale și să poarte în buzunar două batiste: una roșie și una albă. Nimic în lume nu-l poate strica pe om ca viața de provincie. Doctorul Krupov nu amorțise însă cu desăvîrșire; în ochii lui mai sclipeau flăcări. Multe amintiri îi răscolea în inimă înfățișarea acestui tînăr curat și cu suflet ales. Își aduse aminte de vremea în care, împreună cu Anton Ferdinandovici, visase să revoluționeze medicina, să meargă pe jos la Göttingen...[1] și zîmbi cu amărăciune acestor amintiri. După ce căzură de acord se gîndi:

„Oare fac bine că-l împing pe acest tînăr în viața tembelă a unui moșier pe jumătate sălbatic?"

Se gîndi chiar să-i dea din banii lui și să-l sfătuiască să nu plece din Moscova; cu vreo cincisprezece ani în urmă chiar așa ar fi făcut, dar bătrînilor le vine greu să-și dezlege băierile pungii. „Așa i-o fi soarta!" se gîndi Krupov și se consolă. E ciudat că a procedat întocmai cum procedează omenirea în asemenea cazuri încă din timpuri străvechi: Napoleon spunea că soarta

[1] Oraș universitar din Germania (n. ed.).

e un cuvînt care nu are nici un sens și că de aceea aduce consolare.

— Așadar, ne-am înțeles, spuse inspectorul după o scurtă tăcere, eu plec peste cinci zile și voi fi foarte bucuros dacă o să primești să călătorim împreună în trăsura mea.

IV

VIAȚA

E un lucru știut de cînd lumea că omul se poate aclimatiza oriunde: în Laponia ca și în Senegal. De aceea nu-i de loc de mirare că încetul cu încetul Kruțiferski s-a obișnuit cu rînduiala din casa lui Negrov. Modul de viață, judecata și preocupările acestor oameni l-au uluit la început; apoi a devenit mai nepăsător, deși era departe de a se fi împăcat cu o asemenea viață. Lucru ciudat: în casa lui Negrov nu exista nimic care să surprindă sau să fie din cale-afară de neobișnuit; și totuși, orice nou venit se sufoca în acest mediu. O viață cu desăvîrșire searbădă în toate privințele domnea în sînul familiei lui Alexei Abramovici. De ce se sculau oamenii aceștia din pat, de ce se mișcau, pentru ce trăiau, iată întrebări la care ar fi fost foarte greu de dat un răspuns. De altfel, nici nu era nevoie!

Oamenii aceștia de treabă trăiau fiindcă apucaseră să se nască și continuau să trăiască în virtutea instinctului de conservare. Ce era să caute aici vreun scop sau vreo frămîntare ascunsă a minții?... Toate acestea aduc a filozofie nemțească! Generalul se scula la ora șapte dimineața și apărea îndată în salon cu ciubucul lui gros de lemn de cireș în dinți; un străin care ar fi intrat în clipa aceea ar fi putut crede că cine știe ce proiecte și idei frămîntă creierul lui, atît de grav fuma, cufundat într-o cugetare adîncă. În realitate însă, nu

se frămînta decît fumul, dar și fumul, nu în cap, ci în jurul capului.

Fumatul acesta cu aer de gravă meditație dura un ceas. În tot timpul acesta, Alexei Abramovici se plimba încet prin salon, se oprea din cînd în cînd în fața ferestrei, privea atent afară, făcea ochii mici, se încrunta, se strîmba de nemulțumire, ba chiar lăsa să-i scape un fel de geamăt. Dar toate acestea, ca și expresia lui meditativă, nu erau altceva decît o simplă iluzie optică.

În timpul acesta, logofătul trebuia să stea în picioare, lîngă ușă, alături de fecior, pentru că Alexei Abramovici, cum isprăvea cu fumatul, îl chema, îi lua din mîini catastiful și începea să-l ocărască și să-l înjure cum îi venea la gură, fără să uite a adăuga de fiecare dată că „de-acum înainte gata, s-a terminat, că îl știe el, că știe cum trebuie învățați minte pungașii, și că — asta pentru a da o pildă de dreptate — o să-l pună să îngrijească de gîște și de rațe, iar pe fecioru-său o să-l trimită la oaste". Nu știu dacă această săpuneală zilnică era o măsură de igienă morală în genul dușurilor zilnice cu apă rece — măsură prin care Negrov își ținea vasalii în frică și supunere — sau, pur și simplu, o deprindere patriarhală, dar în orice caz faptul că se repeta cu atîta regularitate era demn de toată lauda. Logofătul îi asculta tăcut și spuse povața părintească, încredințat fiind că ascultarea acestei povețe este o îndatorire legată de funcția lui, tot atît de importantă ca și furatul grîului și orzului, paielor și a fînului.

— Tîlharule, striga generalul, de trei ori de te-ar spînzura și încă ar fi prea puțin!

— Cum binevoiți, excelență, răspundea cu cel mai mare calm logofătul, privind în jos, pieziș, cu ochii lui sirefți. Conversația aceasta ținea pînă cînd veneau copiii să-i spună bună dimineața, și Alexei Abramovici le întindea mîna să i-o sărute. Copiii erau de obicei însoțiți de o franțuzoaică micuță de stat, o *madame* care făcea reverențe à la Pompadour și se mistuia deodată parcă de sub priviri, închizîndu-se în ea însăși. Apoi, *madame* anunța că ceaiul e gata, iar Alexei Abramo-

vici pornea spre sufragerie, unde Glafira Lvovna îl aştepta în faţa samovarului. Conversaţia o începea de obicei Glafira Lvovna, care se plîngea de sănătate şi de insomnie; simţea în tîmpla dreaptă o durere vie, inexplicabilă, care trecea în ceafă şi apoi în creştet şi n-o lăsa să doarmă. Alexei Abramovici asculta destul de nepăsător buletinul sănătăţii soţiei sale, fie pentru că era singurul om din toată specia umană, care ştia bine, ştia neîndoios, că noaptea nevastă-sa doarme tun, fie pentru că vedea limpede cît de folositoare este această boală cronică pentru sănătatea Glafirei Lvovna şi cît de mult îi prieşte. În schimb, Eliza Augustovna se îngrozea, o compătimea şi o consola prin aceea că şi cneaghina R..., la care stătuse, cît şi contesa M..., la care ar fi putut sta dacă ar fi vrut, sufereau de aceeaşi durere vie pe care o numeau *tic douloureux*. În timpul ceaiului venea bucătarul, şi distinsa pereche începea să discute *menu*-ul pentru ziua aceea şi să-l ocărască pe bucătar pentru mîncarea făcută în ajun, deşi toate farfuriile se întorseseră goale de la masă. Bucătarul avea un avantaj faţă de logofăt, deoarece pe lîngă faptul că îl ocăra zilnic boierul, ca şi pe logofăt, pe el îl mai ocăra şi cucoana în fiecare zi. După ceai, Alexei Abramovici pleca la cîmp. Cu toate că stătuse ani şi ani la ţară, nu prea izbutise să prindă multe cunoştinţe în domeniul agronomici; se lega de unele neorînduieli mărunte şi îi plăcea grozav să vadă peste tot disciplină şi supunere oarbă. Sub ochii lui se săvîrşea cea mai neruşinată hoţie, dar el nu observa aproape nimic, iar dacă se întîmpla să bage cîte ceva de seamă, proceda cu atîta lipsă de dibăcie că pînă la urmă tot el ieşea păcălit. Ca un adevărat părinte şi cap al obştii, îi plăcea să spună: „Hoţia o iert, pungăşia o iert, obrăznicia însă nu pot s-o rabd !"

Acesta era un *point d'honneur*[1] al sistemului său patriarhal! Glafira Lvovna nu ieşea niciodată din casă pe jos, afară de cazuri extraordinare şi, bineînţeles, afară de plimbările făcute în bătrîna livadă care începea chiar de sub balconul casei şi care era atît de

[1] Chestiune de onoare (fr.) (n. t.).

părăginită, încît devenise într-adevăr frumoasă. Pînă și la cules de ciuperci pleca de obicei în caleașcă! Lucrurile se petreceau în felul acesta: de cu seară se dădea poruncă starostelui să adune un cîrd de fetițe și de băiețași cu panere și coșulețe. Glafira Lvovna pornea cu franțuzoaica, la pas, în trăsură, pe drumul care trecea prin pădure, iar stolul de copii desculți, flămînzi și aproape goi, sub conducerea bătrînei îngrijitoare de păsări, a cuconașului și a duduii, năvălea asupra ciupercilor de toate neamurile. Dacă se nimerea vreo ciupercă mare-mare de tot, ori mică-mică de tot, bătrîna îngrijitoare de păsări o aducea generălesei, care, după ce binevoia să le admire, pleca mai departe. De fiecare dată după ce se întorcea acasă, Glafira Lvovna se plîngea de oboseală și se culca puțin înainte de masă, consumînd, pentru restabilirea forțelor cheltuite, resturile de la cina din ajun — miel, vițel de lapte, curcan îndopat cu nuci sau altceva asemănător — tot mîncări ușoare și bune. În vremea asta, Alexei Abramovici trăgea un rachiuaș tare și lua o gustărică bună. După ce termina cu gustarea, mai trăgea un rachiuaș tare și pleca la plimbare în livadă. Mai ales în orele acestea îi plăcea să se plimbe prin livadă și să se ocupe de seră, întrebînd de toate pe nevasta grădinarului care în viața ei nu fusese în stare să deosebească perele de mere, ceea ce n-o împiedica însă să fie frumoasă. În timpul acesta — cu alte cuvinte cam vreo oră și jumătate înainte de masă — franțuzoaica se ocupa de învățătura copiilor. Ce și cum îi învăța — rămînea o taină de nepătruns. De vreme ce părinții erau mulțumiți, cine putea să se amestece în treburile familiei? La ora două se servea masa. Fiecare fel de bucate ar fi fost de ajuns să doboare un om deprins cu mîncărurile europene: grăsime, grăsime și iar grăsime, abia-abia îndulcită cu varză, ceapă și ciuperci murate. Aceste bucate lunecau pe gît cu ajutorul unor cantități remarcabile de maderă și porto, în corpul mușchiulos al lui Alexei Abramovici, în trupul împlinit al Glafirei Lvovna și în făptura zbîrcită, numai piele și oase, a Elizei Augustovna. De altfel, Eliza Augustovna nu rămînea mai prejos de Alexei Abramo-

vici în privința consumării maderei (notăm cu acest prilej progresul important făcut de secolul al XIX-lea; în secolul al XVIII-lea nu i s-ar fi permis unei guvernante să bea vin la masă). Eliza Augustovna susținea că în țara ei de baștină (la Lausanne) neamurile sale aveau vie și că acasă băuse, în loc de cvas, maderă din viile proprii, obișnuindu-se încă de pe atunci cu această băutură. După masă, generalul se culca pentru o jumătate de ceas pe divan, dar dormea mult mai mult, iar Glafira Lvovna se retrăgea cu *madame* în salonaș. *Madame* vorbea fără încetare și Glafira Lvovna adormea legănată de nesfîrșitele ei povestiri. Uneori, drept variație, Glafira Lvovna trimitea după nevasta preotului din sat. Preoteasa era o ființă sfioasă din cale-afară, vorbind anapoda și temîndu-se de orice. Glafira Lvovna petrecea cu ea ore întregi; după aceea spunea franțuzoaicei: *„Ah, comme elle est bête, insupportable!"* [1] Într-adevăr, preoteasa era de o prostie fenomenală. Apoi urma ceaiul, iar după ceai, pe la zece seara, cina; după cină, toată familia începea să caște. Glafira Lvovna reamintea că la țară omul trebuie să trăiască ca la țară, adică să se culce mai devreme — și toată lumea se ducea la culcare. La ora unsprezece toată casa sforăia, de la grajd pînă la mansardă. Din cînd în cînd mai venea pe la ei vreun vecin — vreun alt Negrov cu alt nume — sau bătrîna lor mătușă, care locuia în orașul gubernial și care se țicnise tot umblînd să-și mărite fetele. Atunci, rînduiala vieții se schimba pentru un timp, dar oaspeții plecau și totul reintra în făgașul obișnuit. Bineînțeles că, cu toate aceste ocupații, le rămînea destul timp liber, pe care nu știau cum să-l folosească, mai ales în zilele de toamnă ploioasă sau în serile lungi de iarnă. Franțuzoaica își întrebuința tot talentul pentru a umple aceste goluri și trebuie să menționăm aici că avea într-adevăr ce povesti. Venise în țară în ultimii ani de domnie ai răposatei împărătese Ekaterina, în calitate de croitoreasă pe lîngă o trupă franceză în care soțul ei era *al doilea amorez*. Din nefericire însă, clima

[1] Ah, cît e de proastă, de nesuportat! (Fr.) (n. t.)

Petersburgului se dovedi a fi fatală pentru el, mai ales după ce, păzind cu prea multă rîvnă (mai multă decît s-ar cădea unui om însurat) una din artistele trupei, fusese aruncat de un ofițer de infanterie pe fereastră, de la al doilea etaj. Se vede treaba că în căderea aceasta nu luase suficiente măsuri spre a se păzi de aerul umed, deoarece de atunci a început să tușească și după ce tușise vreo două luni, pînă la urmă a scăpat de pacostea asta prin simplul fapt că dăduse ortul popii. Eliza Augustovna a rămas văduvă tocmai la o vîrstă cînd avea cel mai mult nevoie de soț, adică la treizeci de ani. A plîns cît a plîns și apoi s-a angajat întîi soră de caritate la un bolnav de gută, după aceea guvernantă a fiicei unui văduv de o statură impresionantă, de la care a trecut la cneaghina R... etc. — nici n-am avea loc să le înșirăm pe toate. Principalul e că știa să se adapteze foarte bine obiceiurilor casei în care se găsea, se pricepea să intre în voia și să cîștige încrederea tuturor, se făcea indispensabilă, executa însărcinări fățișe și secrete și, în toate actele ei, păstra un fel de pecete a servilismului și a despersonalizării, cedîndu-și oricui locul și căutînd să preîntîmpine dorințele tuturor, într-un cuvînt, scările străine nu i se păreau prea anevoioase și nici pîinea altuia amară. Rîzînd și împletind ciorapi, ducea, de bine de rău, o viață comodă și lipsită de griji; prinsă mereu în rețeaua de întîmplări mărunte care se petreceau între dormitor și odaia slujnicelor, nu se gîndea niciodată la situația nenorocită în care se complăcea. Așadar, în clipele de plictiseală, Eliza Augustovna îi distra pe cei din jur cu povestirile ei, în timp ce Alexei Abramovici își vedea de pasiențe, iar Glafira Lvovna ședea tolănită pe divan fără vreo ocupație. Eliza Augustovna știa mii de aventuri și intrigi despre *binefăcătorii* ei (cum le spunea ea tuturor acelora la care fusese guvernantă); povestea cu multe înflorituri și tot felul de adăugiri, atribuindu-și totdeauna rolul principal, cel mai bun sau cel mai rău — fără deosebire. Alexei Abramovici asculta cu un interes și mai mare decît soția lui cronicile scandaloase ale guvernantei copiilor săi și rîdea din toată inima, găsind că *madame* e o adevărată co-

moară. In felul acesta treceau zilele una după alta, iar timpul se scurgea și oamenii își aduceau aminte de el numai de sărbători, de post, de onomastice, la aniversări, cînd observau că ziua a crescut sau s-a micșorat sau cînd Glafira Lvovna spunea mirîndu-se: „Dumnezeule, dar poimîine e crăciunul! Și cînd te gîndești că n-a trecut așa mult de cînd a dat zăpada!"

Dar unde a fost tot timpul acesta Liubonka, sărmana fată pe care o creșteau Negrovii? Am uitat-o de tot! E drept că e mai mult vina ei decît a noastră, pentru că mai totdeauna stătea tăcută în sînul familiei patriarhale, fără să ia cu nimic parte la ce se petrecea în jurul ei, aducînd prin însuși faptul acesta o notă evident discordantă în acordul perfect al celorlalți membri ai familiei. Fata părea foarte ciudată: expresia plină de energie a feței contrasta cu atitudinea ei rece, apatică, imperturbabilă; era atît de nepăsătoare față de toate, încît uneori pînă și Glafira Lvovna își pierdea răbdarea, spunîndu-i „englezoaică înghețată", deși însușirile de andaluză ale generălesei erau și ele foarte îndoielnice. La chip semăna cu tatăl ei. Numai ochii albaștri îi moștenise de la Dunia. Dar în această asemănare era un contrast atît de mare, încît îmbinarea celor două chipuri ar fi putut servi lui Lavater[1] drept subiect pentru un nou volum de fraze încîlcite; trăsăturile aspre ale lui Alexei Abramovici, rămînînd neschimbate, își aflau reabilitarea, ca să zicem așa, în chipul Liubonkăi; fața ei arăta că în Negrov sălășluiseră cîndva anumite calități pe care viața le strivise și le distrusese. Chipul ei explica fața lui Alexei Abramovici; privind-o pe ea, te împăcai cu el. Dar de ce oare era totdeauna atît de gînditoare? De ce oare aproape nimic n-o înveselea? De ce prefera să stea singură în camera ei? Faptul avea multe cauze: și interne și externe; să începem cu cele din urmă.

Situația ei în casa generalului nu era de invidiat. Asta nu pentru că oamenii aceștia plini de prejudecăți și lipsiți de delicatețea pe care n-o poate da decît cul-

[1] *Lavater, Johann-Gaspar* (1741—1801) — autorul teoriei pseudo-științifice numită fiziognomie, care pretindea că poate determina caracterul omului după trăsăturile feței și conformația craniului (n. ed.).

tura, erau, fără să-și dea seama, foarte grosolani. Nici generalul, nici soția lui nu-și dădeau seama de situația nefirească pe care o avea Liubonka în casa lor, și absolut fără rost făceau ca această situație să fie și mai împovărătoare pentru fată, atingîndu-i cele mai gingașe fibre ale inimii. Negrov, cu firea lui dură și oarecum arogantă, o jignea profund, adesea fără nici o intenție, uneori însă și intenționat, pentru că nu era în stare să înțeleagă ce importanță poate avea cîteodată un singur cuvînt pentru un suflet mai gingaș decît sufletul logofătului său, și pentru că nu-și dădea seama cît de prudent ar trebui să fie în purtarea lui față de copila aceea lipsită de sprijin, care era și nu era fiica lui și care trăia în casa lui în virtutea unui drept legitim al ei și din mila lor. O atare delicatețe era însă străină de firea lui Negrov, care nici nu visa că vorbele lui puteau s-o doară, deoarece — își zicea el — „cine este ea, mă rog, ca să se simtă jignită?“ Alexei Abramovici, dorind să întărească și mai mult dragostea Liubonkăi pentru Glafira Lvovna, îi spunea deseori că ar trebui să se roage lui dumnezeu toată viața pentru soția lui; că numai acesteia își datorește ea toată fericirea; că dacă n-ar fi fost soția lui, n-ar fi ajuns domnișoară, ci o biată cameristă. Pînă și în chestiunile cele mai mărunte o făcea să simtă că deși fusese crescută la fel ca și copiii lui, între ei exista totuși o mare diferență. De cînd fata împlinise șaisprezece ani, Negrov începuse să vadă în orice bărbat neînsurat un soț potrivit pentru ea. Fie că venea asesorul cu vreo hîrtie de la oraș, fie că auzea vorbindu-se despre vreun vecin cu o sfoară de moșie, nu uita să spună în prezența bietei Liubonka: „N-ar fi rău s-o ceară asesorul pe Liuba în căsătorie, iar pentru ea n-ar fi o partidă rea, că doar n-o să aștepte s-o ia un conte!“ Nici Glafira Lvovna n-o sîcîia pe Liubonka, ba uneori o răsfăța chiar, bineînțeles în felul ei: o silea să mănînce deși era sătulă, îi oferea în momente cu totul nepotrivite dulceață și altele; dar și din partea ei, sărmana fată avea de suferit destule! Glafira Lvovna se credea obligată s-o prezinte oricărei cucoane cunoscute, adăugînd însă: „E o biată orfană, pe care o creștem împreună cu copiii

noştri“, după care începea să şoptească vizitatoarei ceva la ureche... Liubonka ghicea despre ce este vorba, pălea, se înroşea, mai ales cînd cucoana, de obicei provincială, ascultînd şuşotelile gazdei, începea s-o măsoare din cap pînă în picioare cu o privire obraznică şi cu un zîmbet plin de tîlc pe buze. În ultimul timp, Glafira Lvovna îşi schimbase oarecum atitudinea faţă de orfană, pentru că începuse să fie preocupată de un gînd, care mai tîrziu ar fi putut s-o îndemne chiar s-o prigonească pe Liubonka. Cu toată orbirea ei de mamă, îşi dădea seama că Liza ei — grăsună, rumenă, leit maică-sa, avînd pe deasupra şi o expresie cam nătîngă — va fi totdeauna umbrită de înfăţişarea distinsă a Liubonkăi, care, pe lîngă frumuseţea ei, mai atrăgea toate privirile şi printr-o expresie mereu îngîndurată, ce n-o părăsea niciodată. Constatînd acest lucru, Glafira Lvovna se declarase pe deplin de acord cu Alexei Abramovici, s-o mărite dacă se va prezenta o ocazie bună şi dacă o va cere vreun secretăraş cumsecade sau vreun asesor, la fel de cumsecade. Toate acestea Liubonka le observase. Pe lîngă asta, pe Liubonka o mai sîcîia şi anturajul. Raporturile cu personalul de serviciu al casei, din care făcea parte şi *dădaca* ei, erau de un echivoc dureros. La început, cameristele o socoteau parvenită şi, slugi devotate concepţiei aristocratice, fuseseră de părere că adevărata domnişoară era Liza, odrasla de viţă nobilă. După ce au văzut însă că Liubonka e foarte blîndă şi cu totul lipsită de pretenţii şi după ce s-au convins că nu le pîrăşte niciodată Glafirei Lvovna, au început s-o dispreţuiască cu desăvîrşire şi, la supărare, nu se sfiau să spună tare: „Degeaba, neamul prost tot neam prost! Nici tu port, nici tu atitudine boierească!“ Toate acestea n-ar fi decît fleacuri, cărora „în raport cu eternitatea“ nu merită să li se dea atenţie, dar aş ruga pe acela sau, mai bine zis, pe aceea, care a avut vreodată de suferit insulte şi jigniri mărunte, să ne spună dacă uşor a fost să le rabde. Din nefericire pentru biata Liubonka — şi parcă anume pentru a-i spori la culme nenorocirile — din cînd în cînd sosea din oraşul gubernial mătuşa lui Alexei Abramovici cu cele trei fete ale ei. Bătrîna —

rea, pe jumătate ieșită din minți și bigotă — nu putea s-o sufere și se purta cu ea într-un chip revoltător.

— Dar ce-ți veni, dragă, să te gătești așa? făcea ea dînd din cap. Ia te uită la ea! Păi așa, o să creadă lumea că ești de o seamă cu fetele mele! Dar de ce p răsfeți în halul ăsta, Glafira Lvovna? Că doar Marfușka, mătușă-sa, e păsărească la mine, e roaba mea! Atunci cum vine asta? D-apoi că și lui Alexei, bătrîn păcătos ce este, ar trebui să-i fie rușine! Măcar de lume!

Aceste observații pline de răutate se încheiau de fiecare dată cu rugăciunea ca dumnezeu să-i ierte nepotului ei păcatul nașterii Liubonkăi. Fiicele mătușii — trei grații provinciale, dintre care cea mai mare de trei ani încoace nu se mai hotăra să treacă peste cei douăzeci și nouă de ani fatali — chiar dacă nu se exprimau cu atîta simplitate patriarhală, în fiecare vorbă adresată Liubonkăi lăsau totuși să se simtă că-i fac o favoare învrednicind-o cu atenția lor. În fața lumii, Liubonka nu arăta cît de adînc o jigneau aceste scene sau, mai exact, oamenii care o înconjurau nu erau în stare să înțeleagă și să vadă acest lucru, dacă nu li se atrăgea atenția și dacă nu li se explica situația. În odaia ei însă, fata vărsa lacrimi amare... Da, nu era în stare să se ridice deasupra acestor jigniri. De altfel, nici nu credem că o altă fată, în situația ei, ar fi putut s-o facă. Glafirei Lvovna îi era milă de Liubonka, dar nici prin cap nu-i trecea să-i ia apărarea sau să-și arate nemulțumirea; singurul lucru pe care găsea de cuviință să-l facă era să-i dea o porție dublă de dulceață, iar pe urmă, după ce o conducea — foarte îndatoritoare — pe mătușă, repetîndu-i de o mie de ori că o roagă pe *sa chère tante* [1] să n-o uite, mărturisea franțuzoaicei că n-o poate suferi pe bătrîna și că de fiecare dată, după vizitele ei, o cuprinde o indispoziție nervoasă și că simte o durere vie în tîmpla stîngă care, acuși-acuși, va trece și în ceafă!

Ar trebui oare să mai spunem că educația Liubonkăi fusese croită pe calapodul întregii vieți a familiei

[1] Scumpa ei mătușă (fr.) (n. t.).

Negrov? Nimeni — afară de Eliza Augustovna — n-o învățase nimic, iar toată învățătura pe care o preda Eliza Augustovna se rezuma doar la gramatica franceză, și unde mai pui că habar n-avea de tainele ortografiei și, pînă la adînci bătrîneți, scria mereu cu greșeli grosolane. De altfel, guvernanta nici nu se ocupa cu nimic altceva în afară de gramatică, deși îi plăcea să povestească că pregătise cîndva pe fiii unei cneaghine pentru examenul de admitere în universitate. In casa lui Negrov nu prea erau multe cărți. Alexei Abramovici nu avea nici una. In schimb, Glafira Lvovna avea o bibliotecă. In salonaș era un dulap; rafturile de sus erau ocupate de un serviciu de ceai, destinat ocaziilor solemne — și deci neîntrebuințat — iar pe rafturile de jos se înșirau cîteva cărți, vreo cincizeci de romane franțuzești. O parte din ele erau tocmai romanele care o delectaseră și o cultivaseră odinioară și pe contesa Mavra Ilinișna; celelalte fuseseră cumpărate de Glafira Lvovna în primul an de măritiș. Pe atunci ea cumpăra de toate: o narghilea pentru bărbatu-său, o mapă cu vederi din Berlin, sau o admirabilă zgardă pentru cățel, cu un lacăt mic, de aur... O dată cu aceste lucruri nefolositoare cumpărase și vreo patruzeci de cărți la modă pe atunci. Printre ele erau și două volume englezești, pe care le-a luat cu ea la țară o dată cu celelalte, deși nu numai în casa lui Negrov, dar nici pe o rază de patru mile geografice în jur, nimeni nu știa o boabă englezește. Glafira Lvovna le cumpărase pentru copertă, care era într-adevăr foarte frumoasă. Glafira Lvovna o lăsa bucuroasă pe Liubonka să citească, ba chiar o încuraja, spunînd că și ei îi place lectura la nebunie, dar că din cauza nenumăratelor griji ale gospodăriei și a necazurilor cu educația copiilor, nu are timp să mai deschidă o carte. Liubonka citea cu plăcere și cu multă atenție, deși nu se putea spune că lectura o pasiona în mod deosebit; nu se obișnuise într-atîta cu cartea, încît să-i simtă lipsa; avea mereu impresia că totul în aceste romane era lipsit de viață; pînă și Walter Scott [1] i se părea

[1] *Walter Scott* (1771—1882) — scriitor englez, celebru autor de romane istorice (n. ed.).

uneori foarte plictisitor. Cu toate acestea, platitudinea mediului în care trăia n-a izbutit să-i împiedice dezvoltarea; dimpotrivă, condiţiile meschine din jurul ei contribuiseră mai degrabă la formarea unei personalităţi viguroase. Cum anume? E un mister al sufletului feminin! O fată sau se adaptează chiar de la început mediului înconjurător şi atunci de la vîrsta de patrusprezece ani începe să cocheteze, să bîrfească, să arunce ocheade ofiţerilor, să pîndească dacă nu cumva slugile fură ceai şi zahăr, pregătindu-se deci să devină o gospodină respectabilă şi o mamă severă — sau se eliberează cu o neobişnuită uşurinţă de meschinării şi certuri, învinge influenţele din afară prin nobleţea ei lăuntrică, înţelege adîncul sens al vieţii printr-un fel de revelaţie interioară şi capătă tactul necesar, care o apără şi o îndrumează. Bărbatul nu cunoaşte decît în rare cazuri o asemenea dezvoltare; deşi el învaţă mereu — şi în licee, şi la universităţi, şi la cafenele, şi în alte instituţii mai mult sau mai puţin pedagogice — abia la vreo treizeci şi cinci de ani atinge, o dată cu pierderea forţelor, pasiunilor şi a părului din cap, gradul acela de dezvoltare şi pricepere care la femeie apare înainte şi merge mînă în mînă cu tinereţea, cu plenitudinea şi cu prospeţimea simţirii.

Liubonka avea numai doisprezece ani în ziua în care, cîteva cuvinte din cale-afară de grosolane şi de aspre, spuse de Negrov într-un moment de supărare părintească, o treziseră în cîteva ore şi dăduseră impuls educaţiei ei, determinînd o dezvoltare care nu s-a mai oprit. De la vîrsta de doisprezece ani acest căpşor cu bucle negre a început să gîndească; cercul de probleme ce o preocupau nu era prea mare şi avea un caracter strict personal, dar tocmai de aceea copila putea să se concentreze cu mai multă atenţie asupra lor. Nimic din afară, nimic din lumea înconjurătoare n-o preocupa. Liubonka medita şi visa; visa ca să-şi uşureze sufletul, şi medita ca să-şi poată înţelege visurile. Aşa au trecut cinci ani. Cinci ani în dezvoltarea unei fete înseamnă mult; mereu gînditoare, ascunsă, dar cu un suflet înflăcărat, Liubonka a început în aceşti cinci ani să simtă şi să înţeleagă anumite lucruri pe

care unii oameni de treabă adesea nu le pot pricepe nici pînă la sfîrşitul vieţii lor. Uneori îi era teamă de gîndurile care o năpădeau, îşi făcea mustrări pentru drumul pe care apucase, dar nu căuta să-şi adoarmă avîntul spiritului. N-avea cui să-şi împărtăşească frămîntările; în cele din urmă, nemaiputînd păstra în suflet tot acest zbucium, îi veni ideea foarte firească la o fată: de a-şi nota gîndurile şi sentimentele într-un fel de jurnal. Pentru a vă da putinţa să o cunoaşteţi, reproduc din el următoarele rînduri:

„Ieri am stat mult timp la fereastră; era o noapte caldă şi în grădină era atît de frumos!... Nu ştiu de ce mă simţeam din ce în ce mai tristă, de parcă un nor negru s-ar fi ridicat din străfundul sufletului meu; mă apăsa o greutate şi am izbucnit în plîns, într-un plîns amarnic... Am tată şi mamă, dar sînt orfană: sînt singură-singură în lumea asta mare; cu groază am început să-mi dau seama că *nu iubesc pe nimeni*. E înspăimîntător! Cînd te uiţi în jur, fiecare iubeşte pe cineva: pentru mine toţi sînt străini. Vreau să iubesc şi nu pot. Uneori mi se pare că iubesc pe Alexei Abramovici sau pe Glafira Lvovna, pe Mişa sau pe soră-mea — dar nu caut decît să mă amăgesc. Alexei Abramovici se poartă atît de aspru cu mine, încît îmi este mai străin chiar decît Glafira Lvovna, deşi este tatăl meu. Oare un copil are dreptul să-şi judece tatăl? Oare un copil îşi iubeşte tatăl pentru ceva anume? Tatăl este iubit pentru că e tată, eu însă nu-l pot iubi numai pentru asta. De cîte ori nu mi-am dat cuvîntul să-i ascult cu smerenie observaţiile nedrepte, dar nu pot! Cînd Alexei Abramovici devine brutal, inima începe să-mi bată mai tare şi am impresia că dacă nu m-aş stăpîni, i-aş răspunde cu aceeaşi brutalitate... Mi-au diformat, mi-au furat dragostea de mamă; abia acum patru ani, am aflat că ea m-a adus pe lume. Pînă atunci o iubisem aşa cum îşi iubeşte fiecare copil doica... Pe ea o iubesc, dar mă tem s-o mărturisesc. Cînd sînt cu ea mă simt stingherită. Trebuie să ascund multe cînd îi vorbesc, şi asta mă încurcă, mă apasă. Cînd iubeşti, trebuie să poţi să împărtăşeşti totul

ființei iubite. Nu mă simt în voie cînd sînt cu ea. Buna mea bătrînică e mai copil decît mine; ș-apoi s-a obișnuit să-mi spună «domnișoară» și «dumneata», ceea ce e aproape mai greu de îndurat decît cuvintele brutale ale lui Alexei Abramovici. M-am rugat pentru ei și pentru mine, m-am rugat lui dumnezeu să-mi ia de pe suflet povara mîndriei, să mă îmblînzească, să-mi dăruiască harul iubirii, dar iubirea n-a coborît în inima mea."

Iar peste o săptămînă:

„Oare toți oamenii seamănă cu ei? Oare peste tot se trăiește ca aici? N-am avut niciodată prilejul să ies din casa lui Alexei Abramovici, dar am impresia că se poate duce o viață mai bună, chiar la țară; uneori traiul împreună cu ei mi se pare de neîndurat — să mă fi sălbăticit oare stînd mereu singură? Numai cînd ies din grădină, mă așez pe bancă în aleea teilor și privesc în zări, mă simt bine; uit de dînșii; n-aș putea spune că mă simt veselă, dimpotrivă, mai tristă parcă, dar mi-e bine... Pe sub deal se vede satul; mi-s dragi căsuțele sărăcăcioase ale țăranilor, pîrîul care curge pe lîngă ele și păduricea de la marginea satului; ore întregi stau privind; privesc și ascult; ba aud un cîntec în depărtare, ba zgomotul îmblăciilor, ba lătratul cîinilor și scîrțîitul carelor... Țărănușii, cum îmi zăresc rochia albă, aleargă la mine cu coșulețe de zmeură și îmi povestesc fel de fel de nimicuri; îi ascult și nu mă plictisesc de loc. Ce chipuri drăguțe au! Deschise, nobile! Dacă li s-ar da o creștere ca a lui Mișa, ce oameni ar mai ieși din ei! Băieții vin uneori la Mișa, la curte, și chiar Glafira Lvovna se poartă atît de grosolan cu ei, încît îmi sîngerează inima; ei, sărmanii, caută din răsputeri să fie pe placul fratelui meu, aleargă, prind pentru el veverițe, păsări, iar el îi nedreptățește... Ciudat! Glafira Lvovna e atît de sensibilă, încît plînge cînd i se povestește ceva trist, și totuși, uneori mă surprinde cruzimea ei; jenată parcă, repetă într-una: «Ei nu înțeleg asta, cu ei n-ai cum să te porți omenește, repede își iau nasul la purtare». Nu-mi vine

să cred aşa ceva: se vede că în vinele mele vorbeşte sîngele de ţărancă al mamei mele! Cu ţărancele vorbesc totdeauna cum vorbesc cu toţi ceilalţi oameni şi ele ţin la mine. Îmi aduc lapte bătut, faguri... E drept că în faţa mea nu se înclină pînă la pămînt ca în faţa Glafirei Lvovna, în schimb mă întîmpină cu zîmbetul şi voioşia pe faţă... Nu pot pricepe de loc, de ce ţăranii din satul nostru sînt mai buni şi mult mai deştepţi decît toţi oaspeţii aceia care ne vin de la oraş sau de pe moşiile vecine. Şi cînd te gîndeşti că aceştia au învăţat carte! Sînt moşieri, funcţionari, dar toţi sînt atît de nesuferiţi..."

Să fie verosimil oare că o fată crescută în familia patriarhală a lui Negrov, în vîrstă de şaptesprezece ani, care n-a călătorit niciodată nicăieri, care n-a citit decît foarte puţin şi a văzut şi mai puţin, să aibă asemenea sentimente? De autenticitatea jurnalului răspunde conştiinţa celui care a cules documentele respective; pentru veracitatea lui psihologică însă, permiteţi-mi să intervin şi să garantez eu. Situaţia ciudată a Liubonkăi în casa lui Negrov o cunoaşteţi; fire generoasă şi energică, ea suferea jigniri din partea tuturor şi din toate părţile din cauza caracterului echivoc al situaţiei ei faţă de ceilalţi membri ai familiei, din cauza mamei sale şi a lipsei de tact şi delicateţe din partea tatălui ei, care socotea că vinovat de naşterea ei nu este el, ci ea, şi, în sfîrşit, din cauza atitudinii întregului personal de serviciu, care, cu tendinţa aristocratică, specifică lacheilor, se uita de sus la Dunia. Respinsă fiind de toţi, ce trebuia, ce putea să facă Liubonka? Dacă ar fi fost bărbat, ar fi fugit poate în armată sau altundeva; ca fată însă, nu-i rămînea decît să se închidă în ea; ani de-a rîndul şi-a purtat ascuns în suflet amarul, durerile, jignirile, gîndurile, iar cînd o parte din frămîntări au început, treptat, să i se aşeze în suflet, cînd nevoia puternică şi firească de a-şi împărtăşi cuiva gîndurile a rămas prea mult timp nesatisfăcută — Liubonka a luat în mînă condeiul şi a început să scrie, adică să-şi povestească sieşi păsurile, uşurîndu-şi astfel povara inimii.

Nu-i nevoie de prea multă perspicacitate pentru a prevedea că întîlnirea dintre Liubonka și Kruțiferski, în împrejurările în care s-au întîlnit, nu avea să treacă fără urmări. Numai sforțările unei educații îndelungate și viața mondenă ar putea toci în tineri capacitatea și dorința de a iubi. Era firesc ca Liubonka și Kruțiferski să facă impresie unul asupra celuilalt; erau singuri, pierduți parcă într-o stepă... Mult timp sfiosul candidat nu îndrăzni să schimbe cu Liubonka nici două vorbe măcar; soarta a vrut ca ei să se cunoască în tăcere. Cel dintîi lucru care i-a făcut să se apropie unul de altul a fost felul în care își trata Negrov familia și servitorii. După cum singură ne-a mărturisit-o, toată viața ei Liubonka n-a putut să se împace cu tonul brutal al lui Alexei Abramovici; de bună seamă că reacționa și mai puternic la manifestările lui în prezența unui om străin; roșeața obrajilor și emoția personală a Liubonkăi n-au împiedicat-o totuși să observe că manierele lui Alexei Abramovici au același efect și asupra lui Kruțiferski. După un timp destul de îndelungat, a observat și el, la rîndul lui, același lucru; și atunci între ei s-a stabilit în taină o înțelegere reciprocă mai înainte chiar de a fi schimbat două-trei fraze. De îndată ce Alexei Abramovici începea s-o dreseze pe Liubonka sau să-l învețe minte și să-i facă morală sexagenarului Spirka sau vreunui bătrîn alb-cărunt ca Matiușka, privirea îndurerată a Liubonkăi, ațintită spre podea, se întorcea fără voie spre Dmitri Iakovlevici, căruia îi tremurau buzele și făcea fețe-fețe... Voind să scape de sentimentul apăsător și neplăcut care-l cuprindea, căuta să descifreze cu privirea pe fața Liubonkăi ceea ce se petrecea în sufletul ei. La început, tinerii nici nu și-au pus întrebarea unde vor duce aceste priviri de afecțiune. Întrebarea se punea însă cu deosebire în cazul lor, deoarece în tot ce-i înconjura nu exista nimic care să poată, nu să cumpănească, dar nici măcar să îngrădească, să distragă afecțiunea ce se născuse între ei; dimpotrivă, faptul că toți ceilalți le erau cu totul străini sufletește contribuia la întărirea sentimentului lor.

Nu am de loc intenția să vă redau aici, cuvînt cu cuvînt, povestea dragostei eroului meu; muzele mi-au refuzat talentul de a descrie iubirea:

O, ură, pe tine te cînt!

Vă voi spune pe scurt că două luni după sosirea sa în casa lui Negrov, Kruțiferski, înflăcărat și duios din fire, era îndrăgostit la nebunie de Liubonka. Dragostea aceasta devenise centrul în jurul căruia se rînduiseră toate elementele vieții lui, căruia el îi subordonase totul: și dragostea pentru părinți, și știința. Într-un cuvînt iubea așa cum poate să iubească o fire nervoasă, romantică. Iubea ca Werther[1], ca Vladimir Lenski[2]... Mult timp nu și-a mărturisit Kruțiferski sentimentul nou ce-i cuprinsese inima, și mai mult timp nu l-a mărturisit Liubonkăi; nici nu cuteza să se gîndească la așa ceva; de altfel, în majoritatea cazurilor, omul nici nu trebuie să se gîndească în atari împrejurări; lucrurile acestea își capătă de la sine dezlegare.

Într-o zi, după masă, în timp ce Negrov se odihnea în cabinetul său, iar Glafira Lvovna moțăia în salonaș, Liubonka rămăsese în salon cu Kruțiferski, care-i citea cu glas tare versuri din Jukovski.

În vîrtejul unui vals nebunesc *della bufera infernale*[3], Francesca da Rimini[4] i-a povestit pe lumea cealaltă lui Dante cît e de primejdios și de vătămător pentru un tînăr să citească unei tinere altceva decît matematică pură, mărturisindu-i cum a trecut de la lectură la sărutare și de la sărutare la deznodămîntul tragic. Tinerii noștri nu cunoșteau însă această întîmplare și de cîteva zile își ațîțau focul iubirii citind versuri dintr-un volum al lui Jukovski, adus de tînărul candidat. Cît timp au citit

---

[1] *Werther* — eroul principal al romanului lui Goethe *Suferințele tînărului Werther* (n. ed.).

[2] Unul din eroii romanului în versuri *Evgheni Oneghin* de Pușkin (n. ed.).

[3] De o năprasnică vijelie (ital.) (n. t.).

[4] *Francesca da Rimini* — personaj din *Divina Comedie* a lui Dante (n. ed.).

„*Cocorii lui Ibicus*“ [1] toate au mers bine, dar cînd, după descoperirea ucigaşului, au trecut la „*Alina şi Alsim*“ [2], iată ce s-a întîmplat: Kruţiferski citi cu voce tremurătoare prima strofă, îşi şterse de pe faţă năduşeala şi, gîfîind, rosti cu greu următoarele versuri:

Cînd se va-ntîmpla vieţii în floare
Să-i spună el: a mea să fii pe veci...

apoi se opri şi izbucni în hohote de plîns... Scăpă cartea din mîini, capul i se lăsă pe piept şi începu să plîngă, cum poate plînge numai un om îndrăgostit pentru prima dată.

— Ce ai? îl întrebă Liubonka, simţind că şi ei îi bate inima puternic şi-i vin lacrimile în ochi. Ce ai? repetă ea, temîndu-se din suflet de răspuns. Kruţiferski îi luă mîna şi împins de o forţă nouă, necunoscută, dar fără a cuteza să ridice ochii, îi spuse:

— Fii, fii Alina mea! Eu... eu... şi nu mai putu spune nimic.

Liubonka îşi trase încetişor mîna. Cu obrajii ca para, izbucni în lacrimi şi ieşi. Kruţiferski nu schiţă nici un gest ca s-o oprească. De altfel, nici nu ştia bine ce anume ar fi putut să facă.

„Dumnezeule, se gîndi el, ce-am făcut?... Ea însă şi-a tras mîna atît de încet şi blînd...“ Şi izbucni din nou în plîns, ca un copil.

În aceeaşi seară, Eliza Augustovna îi spuse în glumă lui Kruţiferski:

— Mi se pare că eşti îndrăgostit! Ai devenit distrat, trist...

Kruţiferski se înroşi pînă în vîrful urechilor.

— Vezi ce meşteră sînt la ghicit! Nu vrei să-ţi ghicesc în cărţi?

Dmitri Iakovlevici trecu prin toate chinurile prin care trece un criminal în timpul instrucţiei, cînd nu ştie ce a aflat anchetatorul şi la ce anume face aluzie.

---

[1] *Cocorii lui Ibicus* (1813) — baladă de V. A. Jukovski, inspirată după o legendă antică, în care se povesteşte cum au fost descoperiţi ucigaşii poetului Ibicus (n. ed.).

[2] *Alina şi Alsim* (1814) — baladă de Jukovski, în care se deapănă povestea dragostei tragice a doi tineri (n. ed.).

— Ei, ce zici? îl întrebă franţuzoaica pisăloagă.

— Mă rog, răspunse tînărul.

Şi iat-o pe Eliza Augustovna, aşternînd cu un zîmbet demoniac cărţile şi spunînd:

— Iat-o şi pe doamna de *vos pensées*[1]!... Dar eşti foarte norocos: cade lîngă inima dumitale!... Te felicit, te felicit... alături de unul de cupă... Te iubeşte mult... Dar ce-i asta? Nu îndrăzneşte să-ţi spună! Ce cavaler crud eşti! De ce o faci să sufere?...

Şi aşa mai departe. Eliza Augustovna îi arunca de fiecare dată cîte o privire din ochişorii ei sfredelitori şi se bucura din tot sufletul de chinul la care îl supunea pe bietul tînăr.

— *Pauvre jeune homme*[2], n-are să te facă să suferi atîta! Cum poate exista o inimă atît de împietrită!... Dar i-ai vorbit măcar vreodată despre dragostea dumitale? Nu, desigur!

Kruţiferski păli, se înroşi, se învineţi, se îngălbeni, şi în cele din urmă scăpă, luînd-o la fugă. Urcă în camera lui şi luă o foaie de hîrtie. Inima-i bătea cu înfrigurare. În cuvinte exaltate şi înflăcărate îşi revărsă sentimentele; era o scrisoare, un poem, o rugă. Plîngea şi era fericit. Într-un cuvînt, scrisoarea aceasta l-a făcut să trăiască clipe de desăvîrşită fericire. Asemenea clipe, care de obicei scînteiază pentru o frîntură de timp, ca nişte fulgere, sînt bunul cel mai frumos al vieţii noastre, bun pe care nu ştim să-l preţuim, căci în loc să ne bucurăm de el, trecem înainte grăbiţi, aşteptînd mereu altceva...

După ce îşi isprăvi epistola, Kruţiferski coborî. Toată lumea era la ceai. Liubonka rămase în camera ei: o durea capul. Glafira Lvovna era deosebit de fermecătoare, dar nimeni nu-i dădea atenţie. Alexei Abramovici îşi fuma cu un aer preocupat luleaua (cred că n-aţi uitat că asta nu era decît o iluzie optică). Eliza Augustovna, trecînd pe lîngă Kruţiferski, prinse prilejul să-i şoptească că trebuie să-i comunice ceva. Conversaţia lîncezea; Mişa zădărî cîinele care lătra, şi Negrov îi

[1] Gîndurilor dumitale (fr.) (n. t.).
[2] Sărmanul tînăr (fr.) (n. t.).

porunci să-l dea afară. În sfîrșit, camerista ridică de pe masă samovarul. Alexei Abramovici își începu pasiența în timp ce Glafira Lvovna se plîngea de dureri de cap. Kruțiferski trecu în salon. Se însera. Eliza Augustovna îl aștepta.

— Cînd s-o întuneca, ieși pe balcon, o să te aștepte! spuse ea.

Kruțiferski rămase uluit... Nu-i venea să creadă!... I se dădea o întîlnire; poate că, plină de indignare, Liubonka voia să-i arunce în față mînia ei, poate... Și tînărul fugi în grădină; o clipă avu impresia că zărește în fundul aleii de tei o rochie albă, dar nu îndrăzni să pornească într-acolo; nici nu știa încă dacă se va duce sau nu pe balcon; să meargă doar așa, ca să-i dea scrisoarea... Numai o clipă... Dar cînd se gîndi să se urce pînă acolo, îl cuprinse amețeala. Privi în sus; în colțul balconului văzu, cu toate că se întunecase, o siluetă albă. „Ea este, ea, tristă, îngîndurată, poate plină de iubire!“ Și Kruțiferski puse piciorul pe prima treaptă a scării care ducea din grădină spre balcon. N-aș putea să vă descriu frămîntarea lui pînă a reușit să ajungă, în sfîrșit, la ultima treaptă de sus!

— Ah, dumneata ești! întrebă umbra cea albă în șoaptă.

El tăcea înghițind aerul de parcă s-ar fi înăbușit.

— Ce seară minunată! continuă umbra.

— Iertați-mă, iertați-mă, pentru dumnezeu, răspunse Kruțiferski și cu o mînă ca de mort îi luă mîna.

Umbra nu și-o retrase.

— Citiți aceste rînduri, spuse el, și veți afla ceea ce îmi este atît de greu să vă spun!...

Și din nou un torent de lacrimi îi scăldă obrajii fierbinți. Umbra îi strîngea mîna și el îi stropi mîna cu lacrimi și i-o acoperi cu sărutări. Ea luă scrisoarea și o ascunse în sîn. Înflăcărarea lui mergea crescînd și, fără să știe cum, buzele lui se lipiră de buzele ei; prima sărutare de dragoste — vai și amar de acela care n-a avut parte de ea! Umbra, cuprinsă și ea de înflăcărare, îi răspunse cu un sărut pătimaș, lung, tremurător... Dmitri Iakovlevici nu fusese niciodată atît de fericit;

îşi lăsă capul pe mîna ei, plînse... şi deodată, ridicîndu-şi privirea, exclamă :

— Dumnezeule, ce-am făcut!

Abia acum îşi dădu seama că lîngă el nu era *Liubonka*, ci Glafira Lvovna !

— Dragul meu, linişteşte-te! spuse Negrova, copleşită de năvala simţămintelor ce-i răbufneau în suflet.

Dar Dmitri Iakovlevici coborîse demult scările. Ajungînd în grădină, o luă la fugă pe aleea de tei, ieşi din grădină, străbătu tot satul şi se prăbuşi lîngă drum, istovit, frînt, cu inima gata să i se rupă în piept. Abia acum îşi aduse aminte că scrisoarea rămăsese în mîinile Glafirei Lvovna. Ce să facă? Îşi smulgea părul şi se zvîrcolea ca o fiară rănită.

Pentru lămurirea acestui straniu *qui pro quo* [1] va trebui să ne oprim puţin şi să adăugăm cîteva cuvinte. Ochişorii mici ai Elizei Augustovna, foarte atenţi şi deprinşi cu asemenea chestiuni, observaseră că din ziua în care familia lui Negrov se mărise prin sosirea lui Kruţiferski, Glafira Lvovna devenise mai grijulie faţă de toaleta ei ; îşi punea parcă altfel bluza, apărură fel de fel de gulerașe şi de boneţele, părul deveni din nou obiect de atenţie, şi coada groasă a Palaşkăi, care avusese nenorocul să se potrivească la culoare cu rămăşiţele de bucle ale Glafirei Lvovna, fu iarăşi împletită, cu toate că era cam mîncată de molii. Pe faţa plină a respectabilei matroane începură să apară trăsături noi, care pînă atunci se ascunseseră discret în cutele puhave ale feţei buhăite ; ba un zîmbet — şi ochii i se făceau uleioşi, ba un oftat — şi ochii deveneau mieroşi... Elizei Augustovna nu-i scăpase nici una din aceste schimbări ; iar cînd se-ntîmplă odată să intre în camera Glafirei Lvovna şi tot din întîmplare să deschidă sertarul mesuţei de toaletă şi să găsească acolo un borcănaş început de *rouge végétal* [2] care pînă atunci zăcuse aproape cincisprezece ani în cămară, alături de o sticluţă cu acid boric, ea exclamă în gînd : „Acum e timpul să apar şi eu pe scenă !" În aceeaşi seară, rămînînd singură

[1] Neînţelegere, încurcătură (lat.) (n. t.).
[2] Roşu vegetal — fard (fr.) (n. t.).

cu Glafira Lvovna, *madame* începu să povestească cum o cneaghină se interesase de un tînăr, cum ei (adică Elizei Augustovna) i se făcuse milă văzînd cum suferă şi se usucă îngerul de cneaghină ; cum în cele din urmă cneaghina îi căzuse la piept, ea fiind singura ei prietenă, mărturisindu-i frămîntările şi îndoielile, şi cerîndu-i sfatul ; cum ea o consolase şi-i dăduse sfaturile necesare şi cum după aceea cneaghina încetase să mai sufere şi să se usuce, ba dimpotrivă, începuse să se îngraşe şi să fie veselă. De pe urma acestor flecăreli, în Glafira Lvovna se încinse văpaia focului tomnatic. De obicei se crede că oamenii graşi nu sînt capabili de pasiuni ; nu-i adevărat, incendiul durează uneori foarte mult acolo unde sînt multe substanţe grase. Este nevoie doar să ia foc de-a binelea. Şi Eliza Augustovna, după cum vedeţi, îşi luă rolul de foale şi izbuti să aţîţe din scînteile mici de erotism, care furnicau prin trupul Glafirei Lvovna, un foc destul de mărişor. E drept că nu ajunse pînă acolo, încît Glafira Lvovna să-i încredinţeze taina ; avu chiar mărinimia de a nu o împinge pînă la mărturisiri, pentru că n-avea nevoie de aşa ceva ; voia numai s-o aibă la mînă pe Glafira Lvovna, şi în această privinţă succesul era sigur. În decurs de două săptămîni, Glafira Lvovna îi făcuse două cadouri : o năframă, produs al fabricii din Kupava, şi una din rochiile ei de mătase.

Kruţiferski, curat şi feciorelnic nu numai în fapte, dar şi în visuri, nu-şi dădea seama ce sens avea amabilitatea prevenitoare a franţuzoaicei, aluziile ei echivoce şi, în sfîrşit, privirile cu subînţeles ale Glafirei Lvovna. Lipsa lui de perspicacitate, timiditatea şi privirile lui lăsate în pămînt aţîţau şi mai mult pasiunea acestei femei de patruzeci de ani ; răsturnarea ciudată a raporturilor obişnuite dintre sexe îi sporea şi mai mult interesul ; într-adevăr, Glafira Lvovna juca rolul de cuceritor şi de seducător, iar Dmitri Iakovlevici pe acela de fată inocentă, în jurul căreia îşi ţese pînza un păianjen veninos. Negrov, care nu observase nimic, continua ca şi mai înainte să-şi facă de lucru pe la seră şi să se intereseze la nevasta grădinarului despre starea pomilor din

livadă. Pacea şi voia bună continuau deci să domnească în casa patriarhală a lui Alexei Abramovici.

Dar să ne reîntoarcem pe balcon.

Glafira Lvovna, neştiind bine cum să-şi explice fuga tînărului Iosif [1] şi răcorită întrucîtva de aerul serii, se duse în dormitor şi cum rămase singură — adică cu Eliza Augustovna — scoase scrisoarea. Pieptul ei masiv se zbuciuma; cu mîinile tremurînde, despături scrisoarea, începu s-o citească şi deodată scoase un strigăt de parcă o şopîrlă sau o broască, ascunsă pînă atunci în scrisoare, i-ar fi alunecat în sîn. Trei cameriste intrară în fugă în cameră; Eliza Augustovna apucă scrisoarea. Glafira Lvovna ceru să i se dea apă de colonie, iar camerista, speriată, se zăpăci şi îi turnă în cap nişte soluţie de amoniac...

— *Ah, le traître, le scélérat!...* [2] Cine se putea aştepta la aşa ceva din partea acestei mironosiţe!... Ai văzut ce face englezoaica noastră?... Nu, neamul ăsta de mîrlani nu-l poţi înnobila; nici un pic de recunoştinţă, nimic! Am încălzit o năpîrcă la sîn!

Eliza Augustovna se simţea în situaţia unui funcţionar pe care l-am cunoscut şi care, după ce reuşise toată viaţa să escrocheze pe cei din jur, îşi dăduse demisia, convins că este de neînlocuit; demisionase cu gîndul că va fi reţinut în slujbă — şi se trezise cu demisia primită; după ce înşelase o viaţă întreagă, sfîrşise prin a se înşela pe el însuşi. Ca orice femeie deşteaptă, guvernanta pricepu îndată cum stă chestia, îşi dădu seama ce gafă făcuse, dar totodată înţelese că şi Glafira Lvovna şi ea sînt în mîinile lui Kruţiferski în aceeaşi măsură în care şi ele îl au pe el la mînă; se gîndi că dacă gelozia Glafirei Lvovna îl va supăra, el ar putea s-o pîrască pe Eliza Augustovna, şi chiar dacă nu va avea cum să dovedească, tot va trezi neîncrederea în sufletul lui Alexei Abramovici. În timp ce chibzuia cum să potolească mînia Didonei [3] părăsite, Alexei Abramovici in-

[1] După legenda biblică, tînărul Iosif, devenind sclavul faraonului Pantefrie, respinge dragostea soţiei acestuia, Putifar (n. ed.).

[2] Ah, trădătorul, sceleratul! (Fr.) (n. t.)

[3] *Didona* — personaj din *Eneida* de Virgiliu (70—19 î.e.n.) (n. ed.).

tră în dormitor căscînd şi făcîndu-şi semnul crucii în dreptul gurii... Eliza Augustovna era desperată.

— Alexis, strigă plină de indignare Glafira Lvovna, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut vreodată că s-ar putea întîmpla aşa ceva! Închipuieşte-ţi, dragul meu, acest profesor modest e în corespondenţă cu Liubonka! Şi încă ce corespondenţă!! Te ia groaza cînd citeşti! A nenorocit-o pe biata orfană! Te rog, chiar mîine să plece din casa noastră! Gîndeşte-te, sub ochii fiicei noastre... E drept, ea e încă un copil, dar asta poate să-i influenţeze imaginaţia!

Alexis nu prea prindea repede tîlcul lucrurilor şi nici nu judeca repede situaţiile. Ş-apoi era tot atît de surprins de cele auzite, cît fusese de surprins în luna de miere, cînd Glafira Lvovna îl conjurase pe mormîntul mamei sale şi pe ţărîna tatălui său să-i îngăduie să crească ca copilul dragostei lui nelegiuite. Afară de aceasta, lui Negrov îi era tare somn; clipa pentru comunicarea corespondenţei surprinse nu fusese bine aleasă: un om somnoros nu poate decît să se supere pe cel care nu-l lasă să doarmă — nervii acţionează slab, iar organismul întreg se resimte din cauza oboselii.

— Ce este? Ce fel de corespondenţă poate să aibă Liuba?

— Da, da, Liubonka întreţine corespondenţă cu studentul ăsta... Virtuoasa noastră... Ce să mai vorbim! La ce te poţi aştepta de la oameni veniţi pe lume în felul ăsta!

— Ei, şi ce-i în corespondenţa asta? S-au înţeles cumva? Ai? Poftim de păzeşte o fată de şaptesprezece ani! Nu degeaba stă mereu singură, ba că o doare capul, ba una, ba alta... Păi, aşa nu merge! Am să-l oblig pe ticălosul ăsta să se însoare cu ea! Ce, a uitat în casa cui se află? Unde-i scrisoarea? Tii, drăcia dracului, ce scris mărunt! Ditamai profesorul şi nici nu ştie să scrie! Mîzgăleşte acolo nişte purici şi cu asta, gata! Ia citeşte, Glaşa.

— Nici prin gînd nu-mi trece să citesc asemenea obrăznicii!

— Prostii! Coşcogea muiere de patruzeci de ani şi tot mai faci pe naiva! Daşka, adu-mi ochelarii din birou.

Daşka, care cunoştea bine drumul spre birou, aduse ochelarii. Alexei Abramovici se aşeză lingă luminare, căscă, îşi ridică buza de sus, ceea ce dădu nasului său o expresie foarte respectabilă, făcu ochii mici şi începu să citească icnit şi cu o pronunţare greoaie şi cam şcolărească:

„... *Da, fii Alina mea. Te iubesc la nebunie, cu pasiune, cu entuziasm! Numele dumitale înseamnă dragoste...*"

— Ce fleacuri! adăugă generalul. Auzi colea: „*Nu nutresc nici o speranţă, nici nu îndrăznesc să visez la dragostea dumitale, dar îmi simt pieptul încătuşat şi nu pot să nu-ţi mărturisesc iubirea mea. Iartă-mă, la picioarele dumitale te implor, iartă-mă...*" Ce prostii! şi asta-i numai începutul paginii întîi. Nu, frăţioare, îmi ajunge! N-am nici un chef să-ţi citesc aiurelile!... Nu era de datoria voastră să fiţi cu ochii în patru? Unde aţi fost? De ce i-aţi lăsat?... Dar, la urma urmei, nu-i o nenorocire chiar atît de mare; muierile au păr lung şi mintea scurtă. Ce mare lucru aţi găsit în scrisoare? Vorbărie goală. Iar despre treaba ceea nu se spune nimic... În definitiv, Liubei i-a venit timpul să se mărite, şi nici el nu-i de lepădat. Doctorul spune că aparţine clasei a zecea. Cît despre ea, să încerce numai să mi se împotrivească... Dar, mîine dimineaţă o să vedem mai limpede ce avem de făcut; e vremea să ne culcăm; cu bine, Lizaveta Augustovna... Ai ochi ageri, şi uite că ţi-a scăpat... Las' c-om mai sta de vorbă mîine!

Generalul începu să se dezbrace şi peste un minut sforăia. Adormise cu gîndul că tînărul Kruţiferski nu mai scapă de el. Ca să-l pedepsească, îl va sili să se însoare cu Liuba, şi, în felul acesta, să-i facă un rost şi fetei.

Fusese o zi cu ghinioane. Glafira Lvovna nici nu se aşteptase ca în mintea lui Negrov lucrurile să ia o asemenea întorsătură; uitase că în ultimul timp chiar ea îi tot spusese că venise vremea ca Liuba să se mărite. Acum, cu desperarea unei femei trecute, cuprinsă de văpaia dragostei, se trînti în pat, gata să muşte pernele. Sau, cine ştie, poate le-a şi muşcat...

În timpul acesta, bietul Kruţiferski zăcea afară, pe iarbă. Dorinţa lui de a muri era în clipa aceea atît de sinceră şi atît de puternică, încît dacă ar fi trăit pe vremea guvernării celor trei doamne Parce [1], acestea, probabil, n-ar mai fi rezistat şi i-ar fi tăiat firicelul vieţii. Copleşit de sentimente dureroase, chinuit de desperare, frică şi ruşine, istovit la culme, sfîrşi prin ceea ce făcuse Alexei Abramovici de la bun început, adică prin a adormi. Dacă n-ar fi avut *febris erotica* [2], cum îi spunea dragostei doctorul Krupov, el ar fi făcut fără îndoială o *febris catharralis* [3], dar roua rece i-a fost binefăcătoare; somnul lui, agitat la început, deveni pînă la urmă liniştit. Cînd peste vreo trei ore se trezi, soarele tocmai stătea să răsară... Heine are perfectă dreptate cînd spune că soarele e o poveste veche: ici răsare, colo apune... şi cu toate acestea, povestea asta veche nu e rea de loc şi nu încape îndoială ce puternică impresie a făcut ea asupra tînărului nostru îndrăgostit. Aerul era curat, îmbălsămat de miresme; valul subţire de rouă începea să se destrame lăsînd în urmă-i milioane de stropi scînteietori; lumina purpurie a zorilor şi umbrele neobişnuite ale primului ceas al zilei dădeau copacilor, caselor ţărăneşti şi tuturor lucrurilor din jur o înfăţişare nouă, ciudat de elegantă. Văzduhul vuia de ciripitul păsărilor, şi cerul era senin. Dmitri Iakovlevici se sculă şi-şi simţi sufletul mai uşurat; în faţa lui şerpuia drumul; stătu mult timp cu ochii la el gîndindu-se dacă n-ar face mai bine să plece, fugind de oamenii care-i descoperiseră taina, taina lui cea sfîntă, pe care el singur o scăpase în tină. Cum să se întoarcă acasă, cum să dea ochi cu Glafira Lvovna ?!... Mai bine fuga! Dar cum s-o lase pe *Ea*, de unde să ia atîta putere să se despartă de *Ea*?... Şi, cu paşi rari, porni înapoi.

Intrînd în grădină zări în aleea teilor o rochie albă; sîngele îi năvăli în obraji, cînd îşi aduse aminte de eroarea lui, de prima sărutare... Dar de data asta era

---

[1] *Parce* — în mitologia greacă, cele trei zeiţe care dispuneau de viaţa omului (n. ed.).

[2] Frigurile dragostei (lat.) (n. t.).

[3] Febră catarală, guturai (lat.) (n. t.).

vorba chiar de Liubonka. Se așezase pe banca ei preferată și privea, tristă și gînditoare, în depărtări. Sprijinindu-se de un pom, Dmitri Iakovlevici o privi cu o încîntare poetică, aproape în extaz. Într-adevăr, în clipa aceea Liubonka era uimitor de frumoasă. Cufundată în gînduri, părea tristă, și tristețea aceasta dădea trăsăturilor ei energice și totodată feciorelnic de gingașe și minunate, un aer maiestos. Tînărul nostru rămase multă vreme într-o contemplare mută; privirea lui era plină de iubire, de evlavie; în cele din urmă hotărî să se apropie de ea. Simțea o nevoie imperioasă de a-i vorbi; trebuia s-o prevină de întîmplarea cu scrisoarea. Liubonka se simți stingherită cînd îl văzu, dar gesturile și mișcările ei nu aveau nimic artificial ori teatral; aruncă o privire fugară asupra toaletei ei matinale — nu se așteptase să dea ochi cu cineva — o potrivi la repezeală, apoi își ridică ochii liniștiți și senini spre Dmitri Iakovlevici. Krutiferski rămăsese în fața ei, cu mîinile împreunate pe piept. Întîlnindu-i privirea rugătoare și plină de iubire, de suferință, de speranță și de încîntare, Liubonka îi întinse mîna și el i-o strînse cu lacrimi în ochi... Ce ființă minunată e omul în tinerețe, domnilor!...

Mărturisirea care-i scăpase tînărului cu prilejul lecturii baladei *„Alina și Alsim"* o tulburase adînc pe Liubonka. Cu perspicacitatea ei de femeie, despre care am mai vorbit, simțise cu mult înainte că e iubită, dar atunci nu fusese decît o presupunere pe care cuvintele nu o confirmaseră încă. Acum însă, cuvîntul fusese rostit și în ajun Liubonka scrisese în jurnalul ei:

„Aproape că nu reușesc să-mi adun gîndurile. Doamne, cum a plîns! N-aș fi crezut niciodată că un bărbat poate să plîngă așa! Privirea lui e atît de caldă și de gingașă, e atît de blîndă, blîndă ca vocea lui... Mi-a fost atît de milă de el! Mă gîndesc că dacă aș fi ascultat de îndemnul inimii mele, i-aș fi spus că-l iubesc și l-aș fi sărutat pentru a-l mîngîia. Ar fi fost fericit... Da, el mă iubește, văd; și eu îl iubesc. Ce deosebire e între el și toți bărbații pe care i-am cunoscut pînă acum! Ce om nobil și delicat! Mi-a vor-

bit despre părinții lui: ce mult ține la ei! De ce mi-a spus: «Fii Alina mea!» Că doar am un nume al meu și numele meu e frumos! Îl iubesc și aș putea să fiu a lui rămînînd eu însămi, fără a-mi schimba felul de a fi... Sînt demnă oare de iubirea lui? Mi se pare că nu sînt în stare să iubesc cu atîta putere! Din nou mă frămîntă acest gînd negru, chinuitor..."

— La revedere, îi spuse Liubonka. Să nu-ți fie frică din cauza scrisorii! Eu nu mă tem de nimic, pentru că îi cunosc.

Îi strînse apoi mîna cu multă prietenie și drăgălășenie și dispăru printre copaci. Krutiferski rămase pe loc. Stătuseră mult de vorbă. Fericirea lui era acum mai mare decît nefericirea din ajun. Își aducea aminte de fiecare cuvînt spus de ea, se lăsa furat de visurile cele mai fantastice, în care toate imaginile erau dominate de același chip, de chipul ei... Dar visările lui fură întrerupte de feciorul din casă, care venise să-l cheme la Negrov. Era prima oară că Negrov îl chema atît de devreme...

— Ce s-a întîmplat? îl întrebă Krutiferski cu aerul unui om căruia i se turnase pe neașteptate o căldare de apă rece în cap.

— Apoi, ce să fie? Poftiți la boier, îi răspunse feciorul destul de obraznic. Se vedea că întîmplarea cu scrisoarea ajunsese și la urechile slugilor.

— Îndată, răspunse Krutiferski mort de frică și rușine.

De ce să-i fie teamă? Nu există doar nici o îndoială că Liubonka îl iubește: ce-i mai lipsea? Și totuși, era mort de frică, ba și de rușine; nu-și dădea cîtuși de puțin seama că situația Glafirei Lvovna nu era cu nimic mai de invidiat decît a lui. Nici nu-și putea închipui cum va da ochi cu dînsa. Se știe că au fost cazuri cînd pentru a îndrepta o stîngăcie s-au comis și crime...

— Ei, drăguțule?! spuse Negrov cu un aer impunător, potrivit problemei importante care-l preocupa. Ia să-mi spui și mie, unde ai învățat dumneata, mă rog, să scrii bilețele de dragoste? La universitate, cumva?

Kruțiferski rămase mut; era atît de emoționat, încît tonul lui Negrov nu-l jignea. Figura lui plouată și chinuită îl ațîță și mai mult pe Alexei Abramovici care continuă, cu glas ridicat, privindu-l pe Dmitri Iakovlevici drept în față :

— Cum de ai îndrăznit, stimate domn, să te apuci în casa mea de asemenea lucruri? Dar ce-ți închipui că este casa mea? D-apoi eu, ce, crezi că sînt prost? Rușine, tinere, rușine! Este imoral să seduci o biată fată care nu are nici părinți, nici apărători, nici avere... Ce vremuri am ajuns! Și asta fiindcă vă învață de toate, și gramatică și aritmetică, dar morală nu!... Să compromiți o fată, să-i pătezi bunul renume...

— Dați-mi voie, răspunse Kruțiferski, în sufletul căruia conștiința situației stupide în care se afla făcu încetul cu încetul loc indignării. Dar ce-am făcut, mă rog? O iubesc pe Liubov Alexandrovna (îi spuneau Alexandrovna, probabil pentru că pe tatăl ei îl chema Alexei, iar pe feciorul de casă, soțul mamei sale, Aksion) și am îndrăznit să i-o mărturisesc. Credeam că nu voi putea să-i spun niciodată un singur cuvînt despre dragostea mea, și nici nu știu cum s-a întîmplat asta. Dar ce găsiți reprobabil? De ce credeți că am intenții urîte?

— Iată de ce: dacă ai fi avut intenții cinstite, n-ai fi încercat să zăpăcești fata cu răvașele dumitale dulci, ci ai fi venit la mine. Știi doar bine că este, totuși, fata mea, și trebuia să vii la mine să-mi ceri consimțămîntul și aprobarea. Cînd colo, dumneata ai luat-o pe scara de serviciu și iată că ai fost prins! Te rog, așadar, să nu ai nici o pretenție față de mine. În casa mea nu admit asemenea amoruri. Știu eu ce ușor e să-i sucești capul unei biete copile! Nu m-am așteptat de loc la așa ceva din partea dumitale! Bine te-ai mai prefăcut, lăsîndu-mă să cred că ești un om modest! D-apoi și ea s-a distins, nimic de zis! Frumos ne-a mai răsplătit pentru educația și creșterea pe care i-am dat-o! Glafira Lvovna a plîns toată noaptea!

— Scrisoarea e în mîinile dumneavoastră, observă Kruțiferski, și chiar din cuprinsul ei se poate vedea că e prima!

— Prima e cea mai gravă întotdeauna! Spune-mi, tinere, în această primă scrisoare i-ai cerut mîna sau nu?

— Nici n-am îndrăznit să mă gîndesc la așa ceva!

— Și de ce, mă rog, la asta te arăți așa de timid, pe cînd la altele ești atît de îndrăzneț? Cu ce scop ai rînduit puricii ăștia pe o coală întreagă de hîrtie, mîzgălită de sus pînă jos?

— Vă rog să mă credeți, răspunse Kruțiferski, uimit de cuvintele lui Negrov, că nici n-am îndrăznit să mă gîndesc că aș putea cere mîna Liubovei Alexandrovna! Aș fi cel mai fericit muritor dacă aș putea spera că...

— Mofturi! Uite ce vă învață la universitate, să zăpăciți lumea cu vorbăria voastră! Dar ia să-mi spui, te rog, admițînd că ți-aș da voie să ceri mîna Liubei și aș fi dispus s-o mărit cu dumneata, din ce crezi c-o să trăiți?

Negrov, desigur, nu făcea parte din categoria oamenilor prea inteligenți, dar era din plin înzestrat cu acea îndemînare proprie națiunii noastre, cu acea înclinare deosebită spre practicism, definită cu expresia cam tare de „om descurcăreț". Visa de la un timp s-o mărite cu orice preț pe Liuba, mai cu seamă de cînd onorabilii părinți observaseră că în prezența ei scumpa lor Lizanka pierde foarte mult. De altfel, cu mult înainte de întîmplarea cu scrisoarea, Alexei Abramovici se gîndise de cîteva ori să-l însoare pe Kruțiferski cu Liubonka și să-i facă rost, undeva, de vreo slujbă. Gîndul acesta fusese zămislit de un alt gînd, care-l frămîntase mai înainte și potrivit căruia își spusese că dacă se va ivi vreun secretăraș de treabă, Liuba ar trebui să se mărite cu el. Primul lucru la care se gîndi Negrov cum aflase de dragostea lui Kruțiferski a fost că va trebui să-l silească să se însoare; credea că scrisoarea cu pricina nu fusese decît o șotie și că tînărul nu avea de gînd să-și bage atît de ușor capul în jugul căsniciei. Din răspunsurile lui Kruțiferski, Negrov înțelesese însă că acesta era gata să se căsătorească, și de aceea schimbase pe loc direcția atacului, atingînd latura materială a chestiunii, de teamă ca tînărul să nu-i ceară zestre.

Kruțiferski tăcea. Întrebarea lui Negrov îi apăsa inima ca o lespede grea.

— Nu cumva ți-ai făcut o idee greșită despre averea ei? continuă Negrov. Liuba n-are nici un fel de avere și nici n-are de unde să se aștepte la ceva! Bineînțeles că din casa mea n-o să plece cu cămașa de pe ea, dar înafară de haine nu pot să-i mai dau nimic! Îmi crește fata și ca mîine-poimîine ajunge și ea de măritat!

Kruțiferski spuse că pe el chestiunea zestrei nu-l interesează cîtuși de puțin. Negrov rămase mulțumit de felul cum s-a rezolvat problema, gîndind în sinea lui: „Ce prost! și mai pretinde că e învățat!"

— Uite ce e, dragul meu! O treabă bună nu se începe de la coadă. Înainte de a te apuca să scrii răvașe și să scoți din minți fata, ar fi trebuit să te gîndești ce o să faci mai departe. Dacă o iubești într-adevăr și vrei s-o ceri în căsătorie, de ce nu te-ai îngrijit să-ți aranjezi situația?

— Dar ce să fac? întrebă Kruțiferski cu un glas care ar fi zguduit orice om de suflet.

— Cum, ce să faci? După cît se pare, nu ai o situație prea strălucită! Lasă-te de aritmetică și de versuri și cere o slujbă la stat! Ajunge cît ai tăiat frunză cîinilor! Omul trebuie să aducă folos societății, nu-i așa? Cere să ți se dea o slujbă la administrația gubernială. Viceguvernatorul mă cunoaște, așa încît, cu timpul, o să ajungi consilier. Ce-ți mai trebuie? O să ai și o bucată de pîine asigurată, și o muncă onorabilă...

Kruțiferski nu se gîndise niciodată să ceară vreo slujbă nici în administrația de stat, nici în orice altă administrație. I-ar fi fost tot atît de greu să se imagineze într-un post de consilier, cum greu i-ar fi fost să se închipuie pasăre, arici, bondar sau mai știu eu ce. Dar în adîncul sufletului său recunoștea că Negrov are, în fond, dreptate. Cu lipsa lui de perspicacitate nu-și dădu seama de bizara atitudine a lui Negrov care pe de o parte susținea că Liubonka nu are nici un fel de avere și că nici nu are de unde aștepta, iar pe de alta dispunea de mîna ei ca un adevărat tată!

— Mai bine ar fi să ocup un post de profesor de liceu, spuse, în sfîrșit, Dmitri Iakovlevici.

— Asta-i mai prost. Ce e un profesor de liceu? E și nu e slujbaș, nu e niciodată poftit la guvernator —

poate doar dacă ajunge director — şi are o leafă de nimic!

Negrov vorbea acum cu tonul lui obişnuit. Nu mai avea nici un fel de îndoială în ce priveşte negocierea afacerii şi era convins că Kruţiferski nu-i mai scapă.

— Glaşa! strigă Negrov spre camera de alături: Glaşa!

Kruţiferski înlemni. Era convins că ultimul sărut de dragoste al Glafirei Lvovna era pentru ea tot atît de important cît de important fusese pentru el primul lui sărut, care-şi greşise însă adresa.

— Ce este? răspunse Glafira Lvovna.

— Vino încoace!

Glafira Lvovna intră cu un aer mîndru şi maiestos, care bineînţeles nu i se potrivea de loc şi care nu prea reuşea să-i ascundă turburarea. Din păcate, Kruţiferski nu era în stare să observe acest lucru; îi era teamă s-o privească în faţă.

— Uite, Glaşa, spuse Negrov, Dmitri Iakovlevici cere mîna Liubonkăi. Noi am crescut-o şi am ţinut totdeauna la ea ca la fiica noastră şi avem dreptul să dispunem de mîna ei; totuşi, nu strică să stăm de vorbă şi cu ea; asta însă e treaba ta, treabă de femeie.

— Dumnezeule! Dumneata o ceri pe Liuba? Ce surpriză! spuse cu amărăciune în glas Glafira Lvovna. Parcă ar fi o scenă din „*Noua Eloiză*“ [1].

Eu, dacă aş fi fost în locul lui Kruţiferski, i-aş fi răspuns, ca să nu rămîn mai prejos de erudiţia Glafirei Lvovna: „Da, iar întîmplarea de aseară din balcon a fost o scenă din Faublas“. [2]

Kruţiferski însă nu spuse nimic.

Negrov se sculă — semn că socotea lucrurile limpezite — şi adăugă:

— Te rog însă nici să nu te gîndeşti la mîna Liubonkăi pînă cînd nu obţii o slujbă. Şi te mai sfătuiesc ceva, domnul meu: fii cu băgare de seamă! Am să te supraveghez cu atenţie! De fapt, nici n-ar trebui să mai ră-

[1] *Noua Eloiză* — roman de Jean-Jacques Rousseau (1712—1778) (n. ed.).

[2] *Aventurile amoroase ale cavalerului Faublas* — roman de Louvet de Couvray (1760—1797) (n. ed.).

mii în casa mea! Prea multă bătaie de cap am avut pînă acum cu domnişoara Liubonka!

Kruţiferski ieşi. Glafira Lvovna vorbi despre el cu adînc dispreţ şi-şi încheie discursul cu afirmaţia că o ființă atît de rece ca Liubonka se va mărita cu oricine, dar că nimeni nu va fi fericit cu ea.

A doua zi dimineaţa, Kruţiferski şedea în camera lui cufundat în gînduri. Nici patruzeci şi opt de ore nu trecuseră de la lectura baladei „*Alina şi Alsim*" şi acum, dintr-o dată, era aproape logodit! Ea era logodnica lui, el va deveni funcţionar... Ce stranie fatalitate dispunea de viaţa lui, ridicîndu-l pe culmea fericirii omeneşti! Şi prin ce joc ciudat de împrejurări!! Prin faptul că sărutase o femeie, în loc să sărute alta, şi-i dăduse un bileţel care nu-i era adresat ei! Nu era oare totul un vis, o minune? Apoi îşi aduse aminte de toate vorbele şi de privirile Liubonkăi, de clipele acelea trăite în aleea teilor, şi în sufletul lui îşi făcu loc un sentiment solemn şi atotcuprinzător.

Deodată răsunară paşi grei pe scara în spirală care ducea spre camera lui. Kruţiferski tresări. Aştepta cu un fel de teamă apariţia omului cu călcătura aceasta grea. Uşa se deschise şi în cameră intră vechea noastră cunoştinţă, doctorul Krupov. Apariţia lui îl surprinse pe candidatul nostru. Aproape în fiecare săptămînă venea o dată — uneori şi de două ori — la Negrov, dar nu urcase niciodată sus, pînă la camera lui Kruţiferski. Vizita lui prevestea ceva neobişnuit.

— Afurisită scară! rosti el gîfîind şi ştergîndu-se pe obraz cu batista *albă*. Ce cameră ţi-a mai dat şi Alexei Abramovici!

— Ah, Semion Ivanovici! spuse repede Kruţiferski, înroşindu-se.

— Tii! continuă doctorul. Ce privelişte minunată... Ce se vede colo, departe, în dreapta? Nu cumva biserica din Dubasovo?

— Mi se pare că da, dar nu sînt sigur, răspunse Kruţiferski, privind atent spre stînga.

— Tot student ai rămas! Incorigibil student! Cum aşa?! Stai de luni de zile aici şi nu ştii ce se vede pe

ferestrele odaii dumitale? Of, tinerețe, tinerețe! Ia dă-mi mîna să-ți iau pulsul!

— Slavă domnului, sînt sănătos, Semion Ivanovici!

— Poftim, slavă domnului! continuă doctorul luîndu-i pulsul. Am bănuit asta: pulsul e accelerat și inegal. Ia stai... unu, doi, trei, patru... febril, activitatea vitală prea intensă... Cu un puls ca ăsta, omul face fel de fel de neghiobii! Dacă ai fi avut un puls normal, care să bată egal: tuc, tuc, tuc, n-ai fi ajuns niciodată în halul ăsta! Am aflat jos, domnule dragă, că vrei să te însori. Auzit-am bine sau m-a înșelat auzul? „Că doar nu-i băiat prost, mi-am zis, l-am adus tocmai din Moscova... Nu-mi vine a crede! Ia să mă duc să văd." Cînd colo, asta e: accelerat și inegal; cu un puls ca ăsta ești în stare nu numai să te însori, dar să faci cine știe ce prostii! Cum se poate cineva hotărî să facă un pas atît de important într-o stare febrilă ca asta? Gîndește-te bine! Fă mai întîi un tratament, repune-ți organul gîndirii — adică creierul — într-o stare normală de funcțiune, ca să nu fie împiedicat de afluxul sîngelui. Dacă vrei să-ți trimit felcerul, să-ți ia puțin sînge, așa, cam o cană și jumătate!...

— Vă mulțumesc, dar nu-i nevoie.

— De unde știi dumneata dacă este sau nu nevoie, că doar n-ai făcut medicina, pe cînd eu am făcut-o! Bine, să zicem că nu vrei să ți se ia sînge! Înghite atunci sare amară. Uite, am la mine trusa cu medicamente și pot să-ți dau.

— Vă sînt foarte recunoscător pentru grija pe care mi-o purtați, dar trebuie să vă previn că sînt sănătos, că nu-mi arde de loc de glumă, și că într-adevăr vreau (aici șovăi însă o clipă)... vreau să mă însor și nu înțeleg ce obiecțiuni ați avea împotriva fericirii mele!

Fața bătrînului deveni gravă.

— Îmi ești drag și de aceea îmi pare rău de dumneata. Fără să vrei, mi-ai amintit acum, la apusul zilelor mele, de tinerețea mea și mi-ai trezit în suflet multe amintiri din trecut; nu-ți doresc decît binele și am socotit că aș face o crimă de neiertat dacă aș tăcea. Vrei să te însori la vîrsta asta? Nu vezi că Negrov te păcălește?... Ești turburat, știu, și nici nu

vrei să mă asculți. Totuși, am să te fac să mă asculți Vîrsta îmi dă acest drept.

— O, nu, Semion Ivanovici, spuse tînărul cam încurcat la auzul acestor cuvinte. Eu înțeleg că faceți asta din dragoste pentru mine, că-mi doriți binele, spunîndu-vă părerea ; dar îmi pare rău că e oarecum de prisos și chiar prea tîrziu...

— O, dacă n-ai avea decît această obiecție împotriva părerii mele, n-ar fi nimic ! Nu e niciodată prea tîrziu să te oprești. Căsătoria... da, căsătoria e o chestiune foarte grea și complicată ! Păcat numai că la asta nu se gîndesc niciodată cei care se căsătoresc. Adică se gîndesc ei, dar după aceea, și atunci cîntăresc lucrurile pe îndelete, dar e cam tîrziu... Toate acestea nu sînt decît *febris erotica;* ce să mai stea omul să se gîndească la pasul pe care-l face, cînd pulsul îi zvîcnește cum îți zvîcnește dumitale acum ! Dumneata, prietene, mizezi acum totul. Poate că o să reușești să sară banca, ori poate... Dar spune-mi, ce om deștept acceptă riscul ăsta ? Bine, să zicem că la cărți ești singur vinovatul și deci tot tu trebuie să fii pedepsit : ai găsit ce ai căutat. Pe cîtă vreme în căsnicie dacă te îneci, mai tragi după tine la fund un om ! Gîndește-te, gîndește-te bine, Dmitri Iakovlevici ! Nu mă îndoiesc că dumneata o iubești, că și ea te iubește, dar asta nu înseamnă nimic. Fii sigur că dragostea o să treacă și într-un caz și în celălalt ; fie că te hotărăști să renunți la ea și să pleci undeva, fie că te însori. Ba în cazul ăsta o să treacă și mai repede ; am fost și eu îndrăgostit și nu o dată, ci de vreo cinci ori, dar m-a ocrotit dumnezeu, și acum, cînd mă întorc acasă, pot să mă odihnesc în liniște după munca zilei ; ziua aparțin bolnavilor mei, iar seara mi-o petrec la o partidă de cărți și mă culc apoi fără grijă... Pe cînd însurat... Nevasta înseamnă bătaie de cap, griji, copii... Ajungi să-ți spui : piară toți, numai ai mei să trăiască ! O duci greu unde stai, dar e și mai greu să te muți ; încep vorbele, mahalagismele... Te învîrtești în casă ca un năuc, cartea o lepezi și o uiți sub pat.

trebuie să te gîndeşti să faci rost de bani, de mîncare. Acum însă, să luăm cazul dumitale: chiar dacă te strînge uneori nevoia — puţin îţi pasă, trece! Ni se întîmpla uneori mie şi lui Anton Ferdinandovici — îl cunoşti doar — să rămînem fără bani, şi foamea nu răbda, şi nici pofta de fumat nu lăsa mai prejos; cu gologanii pe care-i mai aveam cumpăram un pachet de tutun şi mîncam pîine goală; dacă cumpăram o bucată de slănină — nu mai fumam, şi făceam haz de toate astea. Cînd ai nevastă însă, e altceva! Începe să plîngă, îţi pare rău de ea...

— O, nu! Fata asta, sînt sigur, va găsi în ea destulă tărie să îndure nevoia. Dumneavoastră n-o cunoaşteţi!

— Apoi asta, dragul meu, e şi mai rău! Dacă ar începe să ţipe în gura mare, te-ar scoate cel puţin din sărite, ai da naibii totul şi ai pleca. Dar dacă o să tacă şi o să tot slăbească, o să-ţi spui în gînd: „Sărmana de ea, de ce oare am tîrît-o după mine ca să îndure foamea..." şi ai să-ţi tot baţi capul cum să faci rost de bani. Bineînţeles, pe cale cinstită n-ai să ai cum găsi, iar de pungăşii n-ai să te apuci. Şi atunci, după ce ai să te suceşti încolo-încoace, ca să-ţi limpezeşti capul, ai să-i tragi un rachiuaş — de fapt nu e rău, şi eu uneori îl folosesc pentru digestie — apoi de amărăciune, ai să-i mai tragi unul şi încă unul şi... mă înţelegi? Ei, dar să admitem că ai să ai o bucată de pîine asigurată... dar numai atîta, căci deşi e fiica lui Negrov şi deşi Negrov e foarte bogat, el nu-i dintre cei care îşi dezleagă bucuros baierele pungii. Îl cunosc doar de atîta vreme! Uite, pentru fiică-sa a avut grijă să pregătească de zestre cinci sute de suflete, dar Liubonkăi — dacă i-o da vreo cinci mii de ruble, mare pricopseală!... Of-of-of! Îmi pare rău de tine, Dmitri Iakovlevici! Isprăvi de astea n-au decît să facă alţii din care nu poate ieşi nimic mai bun, dar dumneata ar trebui să te lipseşti! Ţi-aş propune alt loc; dacă ai pleca de aici cît mai repede, ai vedea că şi dragostea s-ar risipi; s-a făcut un loc vacant foarte bun la noi, la liceu. Lasă copilăriile! Fii bărbat!

— Eu vă mulţumesc, Semion Ivanîci, pentru grija pe care mi-o purtaţi, dar totul e de prisos. Vreţi să mă speriaţi ca pe un copil. Mai bine renunţ la viaţă decît să renunţ la îngerul acesta! Nici n-am cutezat să rîvnesc la o asemenea fericire! Dumnezeu a vrut să fie aşa...

— Tii, dar rău te-a mai pocnit! spuse neînduplecatul Krupov. Şi cînd te gîndeşti că eu sînt acela care te-a împins spre pierzanie. De ce-a trebuit să te recomand în casa asta? Dumnezeu a vrut — asta e! Negrov te-a păcălit. Negrov şi tinereţea ta. Dacă-i aşa, fie, nu vreau să-ţi ascund nimic. Am văzut multe pe lumea asta, dragă Dmitri Iakovlevici, şi nu m-aş lăuda că sînt cine ştie ce inteligenţă, dar am învăţat să cunosc oamenii. Ştii, profesiunea noastră, a medicilor, ne poartă nu prin saloane şi săli de recepţie, ci prin birouri şi dormitoare. Am văzut în viaţa mea mulţi oameni, şi nu mi-a scăpat nimeni pînă nu l-am observat şi în cele mai mărunte ascunzişuri ale firii lui! Voi vedeţi oamenii numai în livrea şi în haine de carnaval, pe cînd noi pătrundem în dosul culiselor. Am asistat la destule scene de familie, în care şi-au arătat adevărata faţă! *Homo sapiens!* [1] *Sapiens*, pe dracu! Fiara, fiara cea mai sălbatică, în bîrlogul ei, e blîndă, dar omul, în bîrlogul lui, e mai rău ca o fiară... Despre ce oare începusem să vorbesc?... A... da... da... Prin urmare, m-am deprins să cunosc oamenii. Logodnica asta a dumitale nu ţi se potriveşte! Ochii, culoarea feţei, fiorul acela care-i străbate uneori obrazul — e un pui de tigru care nu-şi cunoaşte încă puterea, pe cîtă vreme dumneata... Dumneata eşti ca o fată mare; dumneata, frăţioare, ai fire de nemţoaică, în gospodăria dumitale o să cînte găina! Apăi, gîndeşte-te, bine-i aşa?

Kruţiferski se simţi jignit de ultimele cuvinte ale interlocutorului său şi, contrar obiceiului, îi spuse destul de rece:

— Înţeleg că sînt cazuri în care cei care intervin caută să te ajute, dar nu văd pentru ce-mi ţineţi dum-

[1] Omul înţelept (lat.) (n. t.).

neavoastră cuvîntarea asta! Poate că tot ceea ce spuneţi să fie adevărat. N-am să vă contrazic. Viitorul e un mister. Eu însă ştiu un lucru, şi anume: că n-am decît două căi de urmat. Unde mă vor duce ele, e greu de spus. Sigur este însă că pentru mine nu există o a treia cale. Din două, una, ori mă arunc în gîrlă, ori mă hotărăsc să fiu omul cel mai fericit!

— Atunci ar fi mai bine să te arunci în gîrlă. Aşa cel puţin termini o dată pentru totdeauna! spuse Krupov cam jignit, şi-şi scoase din buzunar batista roşie.

Convorbirea aceasta, bineînţeles, n-a dat rezultatele la care se aştepta doctorul Krupov. O fi fost el un medic bun pentru bolile trupeşti, dar în bolile sufleteşti nu prea dădea dovadă de abilitate.

Doctorul judeca probabil din propria lui experienţă puterea pe care iubirea o are asupra oamenilor. Din spusele lui am văzut că fusese îndrăgostit de mai multe ori şi că, deci, avea în această privinţă o practică serioasă, dar tocmai de aceea nu putea el să judece iubirea unică, iubirea pe care omul o încearcă o singură dată în viaţă.

Krupov plecă supărat şi, în aceeaşi seară, invitat fiind la masă, la viceguvernator, peroră timp de o oră, dezvoltîndu-şi subiectul favorit: bîrfi femeia şi viaţa de familie, uitînd că viceguvernatorul era însurat pentru a treia oară şi că avea din fiecare căsătorie cîţiva copii.

Cuvintele lui Krupov nu l-au impresionat aproape de loc pe Kruţiferski — şi zic *aproape*, fiindcă în sufletul lui a rămas totuşi un sentiment confuz, nelămurit, dar apăsător, ca acela care te cuprinde ori de cîte ori te grăbeşti să ajungi la o petrecere şi ţi se întîmplă să auzi un croncănit lugubru de cioară sau să-ţi iasă o înmormîntare în drum. Toate astea, bineînţeles, dispărură însă în clipa cînd o văzu din nou pe Liubonka.

— Se pare că povestirea asta se apropie de sfîrşit, veţi spune dumneavoastră, bucuroşi foarte, bineînţeles.

— Iertaţi-mă, dar povestirea noastră n-a început încă! am să vă răspund eu, cu tot respectul cuvenit.

— Bine, dar acuma n-a mai rămas decît să trimitem după preot!

— O fi, dar eu sînt de părere că sfîrşitul vine numai în clipa în care preotul e chemat să-i dea omului ultima împărtăşanie, şi uneori, nici chiar atunci. Cînd însă acest slujitor al bisericii vine să cunune pe cineva, asta înseamnă că începe o povestire cu totul nouă în care numai personajele sînt aceleaşi. Ele nu vor întîrzia să reapară în faţa dumneavoastră.

V

VLADIMIR BELTOV

În anii *** — de altfel nu este nevoie de o precizare geografică şi astronomică a locului şi a timpului — deci în secolul al XIX-lea avură loc în oraşul N. N., capitală de gubernie, alegerile nobilimii. Oraşul începu să se însufleţească; tot mai des se auzea clinchet de zurgălăi şi uruitul poştalioanelor, tot mai des se puteau vedea rădvane şi trăsuri boiereşti de toate mărimile şi de toate modelele, pline ochi cu tot felul de catrafuse şi de merinde, cu slugi îmbrăcate în mantale şi cojoace, încinse cu ştergare la brîu şi cocoţate în grupuri pitoreşti pe mormanele de bagaje. Cînd intrau în oraş, unii dintre aceşti servitori porneau pe jos, salutînd pe băcanii ieşiţi în uşile prăvăliilor şi zîmbind slujnicelor adunate pe la porţi, în timp ce alţii dormeau în cele mai ciudate şi incomode poziţii. Încetul cu încetul, caii boiereşti transportară aproape toate notabilităţile în oraşul de reşedinţă al guberniei. Sosise şi sublocotenentul în rezervă Driagalov, care se şi apucase să-şi împodobească cu perdele purpurii ferestrele locuinţei, închiriate cu ultimii bani pe care-i mai avea; era nelipsit la toate alegerile din cinci gubernii şi frecventa regulat iarmaroacele cele mai renumite. Nu *pierdea* niciodată la cărţi, deşi nu se ridica de la masa de joc din zori şi pînă la asfinţit, dar nici nu-şi umplea buzunarele doldora, deşi de dimineaţă pînă seara cîş-

tiga într-una la cărţi. Era prezent şi generalul în rezervă Hriaşciov, vestit pentru orchestra sa, putred de bogat şi mare meşter în călărie, cu toate că trecuse de şaizeci şi cinci de ani; el venea la alegeri numai ca să ofere vreo patru recepţii urmate de baluri şi să refuze, de fiecare dată, sub pretext de boală, funcţia de mareşal al nobilimii guberniale, funcţie pe care nobilimea recunoscătoare i-o oferea cu prilejul fiecărei alegeri. Prin saloane începură să apară fracuri ciudate, cu gulere de catifea de o croială stranie, decolorate de timp, scoase din fundul scrinurilor unde zăcuseră neatinse timp de trei ani, împăturite cu grijă printre frunze de tutun. O dată cu ele apărură şi nişte uniforme nu mai puţin ciudate din toate epocile: şi de miliţie populară, şi cu două rînduri de nasturi, şi cu un singur rînd, şi cu un epolet, şi fără epoleţi. Vizitele nu conteneau de dimineaţa pînă seara; o bună parte dintre oamenii aceştia nu se văzuseră de trei ani şi cu inima strînsă observau, privindu-se reciproc, că li s-au mai înmulţit perii cărunţi şi zbîrciturile, că au mai slăbit ori s-au mai îngrăşat; aceleaşi feţe şi, totuşi, parcă nu mai erau aceleaşi; demonul distrugerii lăsase pe fiecare chip urme vizibile; privind însă lucrurile de la distanţă, se putea observa cu un sentiment şi mai apăsător ceva cu desăvîrşire opus: şi aceşti trei ani trecuseră la fel ca şi alţi treisprezece, de pildă, iar aceştia ca şi cei treizeci de ani precedenţi.

În tot oraşul nu se vorbea decît despre candidaţi, mese, mareşali judeţeni, baluri, recepţii şi judecători. De trei zile, şeful cancelariei guvernatorului civil se căznea să pregătească tradiţionalul discurs. Stricase un teanc întreg de hîrtie, canonindu-se să scrie: *„Prea onorată şi distinsă nobilime a oraşului N. N."* Dar de fiecare dată cum ajungea aici se oprea şi nu ştia dacă e mai bine să înceapă cu *„Daţi-mi voie, fiind din nou în mijlocul vostru"*... sau cu: *„Mă bucur că sînt din nou în mijlocul vostru, eu..."* pentru ca pînă la urmă să exclame, adresîndu-se primului său ajutor:

— Ah, Kuprian Vasilievici, e de şapte sute de ori mai uşor să descurci cea mai complicată afacere penală decît să scrii un discurs!

— Cereţi-i lui Anton Antonovici „*Scrierile model*“ [1]. Acolo, pe cît îmi aduc aminte, sînt şi discursuri.

— Bună idee! spuse şeful cancelariei, lovindu-l zdravăn pe ajutorul său peste umăr. Bravo, Kuprian Kuprianovici!

Şeful cancelariei socotea că e cît se poate de spiritual să spui omului o dată pe numele lui întreg, enunţîndu-i adică şi pronumele şi numele tatălui într-o formulă completă, iar altă dată folosindu-se numai de pronume. În aceeaşi seară, călăuzindu-se de cuvîntarea cneazului Holmski, din „*Marfa Posadniţa*“ a lui Karamzin, el compuse cîteva rînduri din discurs.

În toiul acestor preocupări şi îndeletniciri generale, deosebit de complicate, atenţia oraşului — şi aşa destul de încordată — fu atrasă cu totul pe neaşteptate de apariţia unui personaj necunoscut, pe care nimeni nu-l aştepta, nici chiar sublocotenentul Driagalov, de obicei dispus să aştepte pe oricine ar fi binevoit să vină; un personaj la care nimeni nu se gîndise, care era cu totul de prisos în familia patriarhală a căpeteniilor obştii acesteia şi care părea picat din cer, deşi în realitate sosise într-un splendid cupeu englezesc. Personajul în cauză era Vladimir Petrovici Beltov, secretar gubernial în retragere. Gradul, destul de mic, era în schimb suficient compensat prin cele trei mii de suflete de pe moşia sa neipotecată. Moşia aceasta, Beloie Pole, o cunoşteau cu de-amănuntul toţi, şi alegătorii şi aleşii; stăpînul moşiei însă era un fel de mit, un personaj nebulos, legendar, despre care se povesteau uneori fel de fel de minunăţii, aşa cum se povestesc despre ţările depărtate, despre Kamciatka sau despre California, lucruri ciudate, aproape de necrezut şi în orice caz neverosimile pentru noi. Aşa, de pildă, cu cîţiva ani în urmă, a mers zvonul că Beltov, abia ieşit de pe băncile universităţii, intrase în graţiile unui ministru; curînd după aceea lumea începu să vorbească cum că Beltov s-a certat cu protectorul său şi că, pentru a-i

[1] *Scrierile model în proză ale scriitorilor celebri din antichitate şi din epoca noastră* — ediţie antologică, cuprinzînd opere literare de gen epistolar şi oratoric (1816—1817) (n. ed.).

face în ciudă, demisionase. Nimeni însă n-a dat crezare acestui zvon. Există persoane asupra cărora provincia își formează o dată pentru totdeauna o părere precisă și unanimă ; cu asemenea persoane nimeni nu se ceartă : li se acordă și trebuie să li se acorde toată considerația Deci, era oare de crezut ca Beltov să fi îndrăznit?... De bună seamă că nu ; probabil că-l supărase ceva, sau poate că dăduse în patima cărților, ori a beției, ori răpise vreo fată, adică nu fata vreunei mari personalități, ci așa, fata vreunei persoane oarecare... S-a mai spus apoi că ar fi plecat în Franța ; cei isteți și știutori mai adăugau că nu se va mai întoarce niciodată, că face parte dintr-o lojă masonică din Paris, și că loja l-ar fi numit jude de onoare în America. „Asta se prea poate, spuneau mulți, de mic încă a fost ca un copil părăsit ; taică-său a murit, pare-se cînd el nu împlinise nici anul și mamă-sa, o știți din ce neam este. Unde mai pui că era și o femeie superficială, exaltată... Ș-apoi s-a nimerit ca și pedagogul să fie un nărăvit care n-a știut niciodată să dea omului respectul cuvenit.“ Așa se explică de ce treburile de pe moșia părintească mergeau atît de prost, deși țăranii lui erau vestiți pentru bunăstarea lor și umblau toți cu cizme. După aceea, vreo trei ani de zile nu s-a mai vorbit de loc despre Beltov, cînd deodată acest personaj ciudat — jude de onoare, delegat de loja masonică a Parisului în juriul de onoare masonic din America, omul care se certase cu personalități cărora se cuvine să le acorzi numai considerație, și care plecase pe vecie în Franța — pică așa ca din senin în fața obștii orașului N.N., pentru a solicita voturile concetățenilor săi. Ce stranie preferință pentru un post gubernial față de unul din capitală ! Ce stranie preferință pentru funcții elective ! Ș-apoi, cum vine asta ? Parisul și adunările nobilimii, trei mii de suflete și gradul de secretar gubernial !... Aveau, așadar, de ce să-și bată capul locuitorii orașului N.N., care și fără asta erau ocupați pînă peste cap.

Omul cel mai ager la minte din oraș era, incontestabil, președintele tribunalului ; el rezolva definitiv și fără

drept de apel toate chestiunile care preocupau societatea; la el veneau toţi să-i ceară sfatul în chestiuni familiale; ştia foarte multă carte, fiind recunoscut ca literat şi filozof. Singurul lui rival era inspectorul direcţiei sanitare, doctorul Krupov, şi preşedintele se simţea pe bună dreptate cam stingherit ori de cîte ori acesta se afla de faţă; consideraţia de care se bucura însă Krupov nu era chiar atît de unanimă, mai cu seamă după ce una din cucoanele aparţinînd protipendadei guberniale, o doamnă foarte sensibilă şi tot atît de cultă, a declarat în faţa cîtorva martori: „Am toată consideraţia faţă de Semion Ivanovici, dar este oare în stare să înţeleagă inima unei femei, este oare în stare să înţeleagă sentimentele cele mai gingaşe un om care poate să privească cu sînge rece cadavre şi care, probabil, le-a atins chiar şi cu mîna?" Toate doamnele au fost de acord că nu este în stare şi au hotărît în unanimitate că preşedintele tribunalului, care nu avea asemenea deprinderi fioroase, era singurul om capabil să rezolve problemele gingaşe în care putea fi implicată o inimă de femeie, fără a mai vorbi despre toate celelalte chestiuni. Era firesc deci ca la apariţia lui Beltov aproape toată lumea să se întrebe, fulgerată de acelaşi gînd, ce va spune Anton Antonovici despre noul sosit? Dar Anton Antonovici nu era un om pe care să-l poţi întreba aşa, tam-nesam: „Ce credeţi despre sosirea domnului Beltov?" Dimpotrivă! Şi, parcă dinadins (sau, cine ştie, poate chiar cu tot dinadinsul), trei zile încheiate, Anton Antonovici n-a mai fost văzut nici la partida de cărţi de la viceguvernator, nici la recepţia generalului Hriaşciov. Cel mai curios şi cel mai întreprinzător om în această privinţă era un consilier care, cu o dexteritate extraordinară, purta la petliţă „Ordinul sfînta Anna"; îşi alegea întotdeauna locul în aşa fel, încît — fie că sta jos, fie că rămînea în picioare — Ordinul să poată fi văzut din orice punct al încăperii. Şi iată că acest purtător al „Ordinului sfînta Anna" se hotărî ca duminică, de la guvernator (la care nu se întîmpla să nu se ducă în zilele de duminică şi de sărbători), să treacă pe la catedrală şi dacă nu-l va găsi pe preşedinte

acolo, să se ducă la el acasă. Ajungînd în fața catedralei, consilierul întrebă pe polițaiul de serviciu dacă sania președintelui se află acolo.

— Nu-i aici, îi răspunse polițaiul, și pesemne că excelența sa nici n-o să vină, fiindcă l-am văzut chiar acum pe Pafnușka, vizitiul dumisale, ducîndu-se la cîrciumă.

Această informație i se păru consilierului de foarte mare importanță. „Doar n-o să se ducă Anton Antonovici la catedrală în trăsură cu un cal! își zise el. Iar Nikeșka, ajutorul de vizitiu, nici gînd să stăpînească perechea de roibi de la trăsura cea mare!" Și, fără a mai intra în catedrală, domnul consilier se îndreptă spre locuința președintelui.

Președintele nu se aștepta de loc la o asemenea vizită și era în costumul său obișnuit de casă, un fel de veston lung, de lînă, lucrat în casă și niște pantaloni largi; în picioare purta pîslari. Era de statură potrivită, lat în umeri și cu un cap enorm (inteligenței îi place să aibă cît mai mult spațiu); expresia feței sale, totdeauna gravă și impunătoare, vădea un om pătruns de conștiința propriei valori. Vorbea de obicei fără grabă, rostind cuvintele rar și apăsat, așa cum trebuie să vorbească un bărbat care rezolvă în ultimă instanță toate chestiunile importante; dacă se întîmpla ca vreunul mai îndrăzneț să-l întrerupă, el se oprea, aștepta vreo două minute, apoi repeta din nou și apăsat ultimul cuvînt, continuîndu-și fraza exact în tonul în care o începuse... Nu suferea să fie contrazis. De altfel, nici nu i se întîmpla așa ceva decît din partea doctorului Krupov. Tuturor celorlalți nici prin gînd nu le-ar fi trecut să-l contrazică, deși mulți nu erau de acord cu tot ceea ce susținea el. Însuși guvernatorul, simțind în străfundul sufletului superioritatea capacităților intelectuale ale președintelui, vorbea despre el ca despre un om extraordinar de inteligent:

— Dar bine, domnilor, el ar merita să ajungă mult mai sus, nu să rămînă președinte de tribunal! Ce cunoștințe! Dar să-l auziți cum judecă, cum discută. E

pur şi simplu un Massillon[1]. Ar fi ajuns departe în carieră dacă n-ar fi consacrat cea mai mare parte din timpul său lecturii şi ştiinţelor!

Aşadar, acest domn, care pierduse atît de mult din cauza pasiunii lui pentru ştiinţă, stătea în veston la biroul său; după ce semnă diferite procese-verbale şi completă locurile anume lăsate goale cu *numărul cuvenit de lovituri* pentru vagabondaj, vînzare clandestină de băuturi spirtoase etc., şterse bine peniţa, o puse pe masă şi, luînd din raft o carte legată în piele, începu să citească. Pe chipul lui se aşternu treptat un sentiment de dulce desfătare. Dar lectura îi fu întreruptă de venirea consilierului cu „Ordinul sfînta Anna“ la petliţă.

— Am fost foarte îngrijorat din cauza dumneavoastră, zău aşa! Mă duc la guvernator să-l felicit cu prilejul sărbătorii şi dumneavoastră nicăieri! Aseară, Anton Antonovici, n-aţi binevoit să veniţi la partida de cărţi! Mă duc la catedrală — sania dumneavoastră lipseşte! „Nu cumva, mă gîndesc, s-a îmbolnăvit!“ Orice om se poate îmbolnăvi... să nu zic într-un ceas rău! Vi s-a întîmplat ceva? Am fost îngrijorat, zău aşa!

— Mulţumesc, mulţumesc. Slavă domnului, nu mă plîng de loc de sănătate; dar, te rog să iei loc, prea stimate domnule consilier.

— Ah, Anton Antonovici! Mi se pare că te-am tulburat de la lectură.

— Nu-i nimic, dragul meu, nu-i nimic! Am timp şi pentru muze şi pentru bunii mei prieteni.

— Tocmai, Anton Antonovici! Eu cred că în ceea ce priveşte cărţile noi, aţi putea acum să vi le procuraţi...

— Nu-mi plac cărţile noi, îl întrerupse preşedintele. Nu-mi plac cărţile noi. Uite, şi acum chiar, recitind „*Duşenka*“ pentru a suta oară poate, te rog să mă crezi, simt o nouă şi nespusă plăcere. Cîtă uşurinţă în scris, ce ascuţime de spirit!... Da, Ippolit Feodorovici[2] n-a

[1] *Massillon, Jean-Baptiste* (1663—1742) — predicator francez (n. ed.).

[2] *Bogdanovici I. F.* (1743—1803) — poet rus, agreat la Curtea Ecaterinei a II-a, autorul poemului *Duşenka*, a cărui temă este mitul despre Amor şi Psyche (n. ed.).

lăsat nimănui moştenire un talent ca al său. Şi preşedintele citi:

Ura-i primejdioasă, judecă plin de-asprime,
Peste tot străbate, ochi are-o mulţime.
Scoate la iveală cele-acoperite,
De sub văl atîtea lucruri tăinuite;
În zadar ţarina le ţinu ascunse
Şi nici chiar surorilor taina nu spuse,
Prefăcută foarte colinda palatul,
Se făcea c-aievea şi-aştepta bărbatul;
Bunele-i surori tare-l ponegreau,
Născociri de hulă multe-i mai găseau;
Dac-ar fi să crezi după spusa lor
Era desfrînat şi-nspăimîntător...

— Exact! îl întrerupse la rîndul său consilierul. Exact cuvintele care se spun acum la noi despre noul sosit în oraşul nostru! Cum nu se plictisesc, zău aşa, să se ţină de asemenea fleacuri!

Preşedintele îl privi sever. Apoi, ca şi cum n-ar fi văzut şi auzit nimic, continuă:

Era desfrînat şi-nspăimîntător;
Soţul Duşenkăi slut nespus era,
Viaţa ei amară, chinuită, grea;
Răspunzînd, uitat-a sfaturi, modestie
Şi-nfruntînd a sorţii neagră vrăjmăşie
Şi-a deschis surorilor inima ei sumbră
Şi le-a spus că soţul ei iubit e-o umbră,
O nălucă numai; le-a fost spus şi locul
Unde dînsul vine cînd e dat sorocul.
Spusu-le-a-ntîmplări cîte-n soare, în lună,
Una dintre toate nu ştiu să spună:
Soţul ei iubit cum ar fi s-arate,
Zmeu sau vrăjitor, duh sau zeitate?

— Uite, versurile acestea nu sînt sunete goale, ci pline de suflet şi simţire. Eu, onorate domnule consilier, nu ştiu, poate din cauza capacităţilor mele slabe sau poate din cauza insuficientei mele culturi laice, nu

pricep cărțile cele noi, începînd de la Vasili Andreevici Jukovski încoace.

Consilierul, care nu citise nimic în afara hotărîrilor administrației guberniale, dar și dintre acestea numai pe cele ale secției sale, pe celelalte considerîndu-se dator, dintr-un înalt imbold de delicatețe, să le semneze fără a le mai citi, observă :

— Așa e, fără îndoială. Îmi închipui însă că cei sosiți din capitală, de pildă, cred altfel.

— Ce ne pasă nouă de asta ! răspunse președintele. Știu, și încă prea bine, că toate publicațiile periodice de astăzi îl laudă pe Pușkin ; l-am citit și eu pe Pușkin. Versurile sînt bunicele, dar le lipsește ideea, sentimentul, și pentru mine, dacă lipsește asta (arătă însă din greșeală partea dreaptă a pieptului) toate sînt o vorbărie goală !

— Și mie-mi place să citesc, adăugă consilierul, care nu izbutea de loc să aducă vorba despre ceea ce îl interesa, dar nu găsesc timp niciodată : dimineața mi-o pierd cu afurisitele de hîrtii, iar dosarele administrației — știți și dumneavoastră — nu oferă hrană pentru inimă și minte. Cînd vine seara, mai un boston, mai un vist...[1]

— Cine vrea să citească, îi replică, cu un zîmbet discret, președintele, nu trebuie să joace în fiecare seară cărți.

— Așa este, bineînțeles. Uite, de pildă, se spune despre acest Beltov că nici n-ar pune mîna pe cărțile de joc ! Stă și citește într-una.

Președintele nu scoase o vorbă.

— Ați auzit, probabil, despre sosirea lui ?

— Parcă am auzit ceva, îi răspunse cu indiferență judecătorul-filozof.

— Se spune că-i foarte învățat. Uite, o să aveți acum un om cu care să stați de vorbă. Am auzit c-ar vorbi și italienește !

— Ei, nu ne putem măsura noi cu unul ca el ! zise președintele cu multă demnitate în glas. Am auzit despre domnul Beltov : a umblat și prin țări străine, a deținut

[1] Jocuri de cărți (n. ed.).

slujbe şi pe la ministere; ce să ne măsurăm cu el, noi, nişte provinciali neciopliţi! De altfel, o să mai vedem. Personal n-am avut onoarea să-l cunosc. N-a venit încă să-mi facă vizita de rigoare.

— Nici la excelenţa sa n-a fost, şi cînd te gîndeşti că sînt cinci zile încheiate de cînd a sosit!... Exact, azi la prînz se împlinesc cinci zile. Eram cu Maxim Ivanîci la masă, la prefectul de poliţie, şi, mi-aduc aminte ca acum că la *puddin* s-au auzit nişte zurgălăi. Pe Maxim Ivanîci nu l-a răbdat inima — îi cunoaşteţi doar slăbiciunea! A zis: „Iartă-mă, Vera Vasilievna, s-a repezit la fereastră şi a strigat deodată: «O caretă cu şase cai şi încă ce caretă!»" Mă reped şi eu la fereastră şi văd într-adevăr o caretă splendidă, trasă de şase cai — lucrată desigur la Ioachim [1]. Prefectul l-a trimis îndată pe sergent să întrebe cine e şi i s-a răspuns că e „Beltov din Petersburg".

— Să-ţi spun sincer, începu preşedintele cu un aer misterios, mic domnul ăsta mi se pare suspect! Ori s-a ruinat, ori e în legătură cu poliţia, ori se află el însuşi sub supravegherea poliţiei. Gîndeşte-te, are o avere de trei mii de suflete şi face un drum de nouă sute verste ca să participe la alegeri!

— Aşa e, nu încape îndoială. Mărturisesc că mult aş da să-l vedeţi şi dumneavoastră. Aţi afla îndată cum stau lucrurile. Ieri după masă, cînd am ieşit să mă plimb — Semion Ivanovici spune că-i mai sănătos aşa — am trecut de vreo două ori prin faţa hotelului, cînd deodată, văzui ieşind în antreu un tînăr. Am crezut la început că el este, dar cînd l-am întrebat pe îngrijitor, mi-a spus că nu era el, ci valetul lui. E îmbrăcat ca noi toţi, nici nu se cunoaşte că e servitor... A, dumnezeule, dar ce văd! În faţa locuinţei dumneavoastră s-a oprit o caretă!

— Şi ce-i de mirare? spuse stoicul preşedinte. La mine vin foarte des prieteni şi cunoscuţi.

— Aşa e, dar poate că...

---

[1] Meşter constructor de carete celebru în Petersburg, la începutul secolului al XIX-lea (n. ed.).

În clipa aceasta intră în odaie o cameristă grasă şi rumenă, îmbrăcată cam uşor, şi spuse:

— A venit o caretă cu un moşier; nu l-am văzut pînă acum. Să-l primesc?

— Dă-mi halatul şi pofteşte-l... spuse preşedintele.

În timp ce-şi îmbrăca halatul de culoarea prazului, pe faţa lui apăru un fel de zîmbet. Consilierul se sculă de pe scaun, cuprins de o puternică emoţie.

Un om de vreo treizeci de ani, îmbrăcat elegant, dar cu simplitate, intră salutînd cuviincios gazda. Era zvelt, de statură înaltă, iar pe faţă i se puteau observa, într-o stranie îmbinare, o privire blajină şi o expresie ironică a buzelor, expresie de om cumsecade şi una de răsfăţat, urmele unor gînduri triste şi urmele unor pasiuni care, pare-se, nu prea fuseseră înfrînate. Preşedintele, fără a-şi pierde din prestanţă, se ridică de pe fotoliu, dînd impresia că iese în întîmpinare vizitatorului, deşi nu se urni din loc.

— Sînt Beltov, moşier de prin părţile locului; am venit aici pentru alegeri şi am considerat de datoria mea să mă prezint pentru a vă face cunoştinţa.

— Îmi pare foarte bine, spuse preşedintele. Îmi pare foarte bine şi vă rog, prea onorate domn, să-mi faceţi cinstea de a lua loc.

Se aşezară cu toţii.

— Aţi sosit de mult?

— De vreo cinci zile.

— De unde?

— Din Petersburg.

— După viaţa zgomotoasă a capitalei, o să vi se pară plictisitoare monotonia unui mic oraşel de provincie.

— Se poate, deşi n-aş crede; mă simţeam totdeauna foarte plictisit în oraşele mari.

Să lăsăm pentru cîteva momente — sau, mai bine zis, pentru cîteva pagini — pe preşedinte şi pe consilier, care de la decorarea sa cu „Ordinul sfînta Anna" nu mai încercase sentimentul unei fericiri atît de depline; îl sorbea din ochi pe noul sosit, îl asculta cu urechile, cu inima, cu mintea, cu toată fiinţa lui. Înregistrase totul: şi faptul că ultimul nasture de la vesta oaspe-

tului era descheiat, şi faptul că îi lipsea o masea pe partea dreaptă ş.a.m.d., ş.a.m.d. Să-i lăsăm aşadar, şi să ne ocupăm, împreună cu toţi locuitorii oraşului N.N., exclusiv de oaspetele acesta ciudat.

VI

Aflasem mai sus că tatăl lui Beltov a murit curînd după naşterea acestuia, şi că mamă-sa era o exaltată, pe care lumea o făcea vinovată de comportarea fiului său. Din păcate, trebuie să recunoaştem că ea fusese într-adevăr una din cauzele principale ale insucceselor survenite în cariera tînărului Beltov. Povestea acestei femei e foarte interesantă. S-a născut dintr-o familie de ţărani ; la vîrsta de cinci ani fusese luată la curtea boierească ; stăpîna ei avea două fiice, iar în ce-l priveşte pe soţ, acesta înfiinţă cîteva fabrici, făcu experienţe agronomice şi sfîrşi prin a-şi ipoteca moşia la Casa de Ocrotire [1]. Socotind, probabil, că prin aceasta îşi îndeplinise vocaţia economică pe lumea aceasta, muri. Starea de paragină în care lăsase moşia, la început o aduse la desperare pe biata văduvă care plînse ce plînse, apoi cu dîrzenia unui mare om de stat, îşi luă inima în dinţi şi se apucă de refacerea moşiei. Numai mintea unei femei, numai inima unei mame iubitoare, care caută să asigure zestre fiicelor, ar fi putut născoci toate mijloacele la care a recurs ea pentru realizarea scopului propus. De la conservarea ciupercilor şi zmeurei, de la culegerea firelor de tort şi înşelarea la cîntar şi pînă la tăierile abuzive de lemne în parcelele de pădure străine şi *vînzarea flăcăilor ca recruţi, fără a ţine seama de rînd şi soroc* — toate mijloacele au fost folosite (aceste lucruri s-au petrecut de foarte multă vreme şi ceea ce este azi un fenomen rar, pe atunci era un lucru obişnuit). Şi, trebuie s-o recunoaştem, stăpîna

[1] *Casa de Ocrotire* — Instituţie filantropică pentru ocrotirea copiilor părăsiţi, care se ocupa şi cu operaţiuni de credit ipotecar (n. ed.).

moşiei Zaskino se bucura de reputaţia unei mame fără pereche. Printre actele rămase de pe urma decedatului agronom găsise o poliţă semnată de directoarea unui institut din Moscova pentru educaţia tinerelor fete. Intră în legătură cu datornica, dar văzînd că banii întîrzie să vină şi că nu prea sînt speranţe să-i capete, o convinse pe directoare să primească în institutul ei trei-patru fetiţe de la conac, cu gîndul să le facă apoi guvernante pentru fiicele ei sau pentru străini. Peste cîţiva ani, aceste guvernante ieşite din rîndurile servitorimii s-au întors la moşiereasă cu nişte diplome sonore în care era scris că ştiu sfînta scriptură, aritmetica, cursul complet de istorie a Rusiei şi cursul prescurtat de istorie universală, limba franceză şi altele, şi că, drept recompensă pentru silinţa la învăţătură, au primit la serbarea de fine de an cîte un exemplar cu margini aurite din „*Paul et Virginie*" [1]. Stăpîna dădu poruncă să li se pregătească o odaie, şi aşteptă prilejul să le găsească slujbe. Se întîmplă că tocmai pe atunci, mătuşa eroului nostru Beltov să caute o educatoare pentru fiicele ei. Aflînd că vecina are guvernante care-i aparţin, i s-a adresat, s-au tocmit, s-au mai certat, s-au despărţit fără să cadă la învoială, dar în cele din urmă s-au înţeles. Moşiereasa i-a permis mătuşii să aleagă pe oricare i-o plăcea, iar alegerea mătuşii căzu pe viitoarea mamă a eroului nostru. Cam la vreo doi-trei ani după aceea, se întoarse în satul său şi cel ce avea să fie tatăl lui Vladimir. Era tînăr, destrăbălat şi cartofor. Fusese silit să demisioneze din armată, îi plăcea să bea, să umble la vînat, să-şi demonstreze în mod inutil bravura şi făcea curte tuturor femeilor sub treizeci de ani şi nu prea slute. Cu toate acestea, nu s-ar putea spune că era un om cu desăvîrşire pierdut: viaţa trîndavă, belşugul, ignoranţa şi anturajul viciat în care trăise îl acoperiseră treptat cu „un noroi de şapte degete grosime", cum ar spune un bun cunoscut al meu, dar spre cinstea lui trebuie să spunem că acest noroi nu se lipise prea tare de el.

[1] *Paul şi Virginia* — roman de scriitorul francez Bernardin de Saint Pierre (1737—1814) (n. ed.).

Beltov n-avea nici o ocupație și de aceea venea deseori pe la mătușă-sa; moșia lui se afla la cinci kilometri de conacul moșiei. Sofia (așa o chema pe guvernantă) îi plăcu: avea vreo douăzeci de ani, era năltuță, brunetă, cu ochi negri și cu un păr bogat, împletit în coade groase. Lui Beltov i se păru ridicol să stea prea mult pe gînduri; contrar sistemului lui Vauban[1], nu mai pierdu vremea *cu pregătirea terenului*, ci, rămînînd odată singur cu ea în cameră, o cuprinse de mijloc, o sărută și o rugă stăruitor să facă seara o plimbare cu el prin grădină. Fata se smulse din brațele lui, vru să strige, dar de teamă să nu afle lumea ce s-a petrecut, nu mai scoase nici o vorbă; fugi în camera ei și, o dată ajunsă acolo, măsură pentru prima oară în lung, în lat și în toată adîncimea lui, echivocul situației în care se afla. Întărîtat de acest refuz, Beltov începu s-o urmărească cu dragostea lui; îi dărui un inel cu briliante, pe care ea însă nu voi să-l primească, îi făgădui un ceas scump, pe care nici nu-l avea, și nu mai putea de mirare că această fată frumoasă e atît de greu de cucerit. Încercă să fie și gelos, dar n-avea de cine. În cele din urmă, înciudat, recurse la amenințări și ocări, dar nici asta nu-i fu de folos. Atunci îi veni în gînd să-i ofere mătușii sale o sumă mare pentru Sofia, pentru că era sigur că lăcomia va învinge virtutea, dar, după obiceiul său de a proceda totdeauna pripit și necugetat, pomeni fetei despre intenția lui și asta, bineînțeles, o sperie din cale-afară. Se aruncă la picioarele stăpînei, îi povesti plîngînd totul și o imploră să-i dea voie să plece la Petersburg. Nu se știe de ce, cererea ei o surprinse pe bătrînă care, necunoscînd principiul lui Talleyrand[2], că „niciodată nu trebuie să urmăm primul îndemn al inimii, căci e totdeauna bun", se înduioșă de soarta fetei și-i oferi libertatea în schimbul unei modeste despăgubiri de două mii de ruble.

[1] *Vauban, Sebastien le Prestre* (1633—1707) — mareșal francez, inginer militar (n. ed.).

[2] *Talleyrand, Charles-Maurice* (1754—1838) — om de stat francez, ministru al afacerilor externe, diplomat celebru; simbolizează lipsa de scrupule (n. ed.).

— Eu, spuse bătrîna, atîta am plătit pentru tine, unde mai pui întreţinerea şi rochiile cît m-au mai costat de atunci încoace! Pînă o să-mi achiţi suma asta, să-mi trimiţi un mic obroc[1] de vreo sută şi douăzeci de ruble, iar dacă dau poruncă lui Platoşka să-ţi facă actul, prost cum e, te pomeneşti că mai strică coala, şi hîrtia timbrată e foarte scumpă acum!

Sofia consimţi la toate, mulţumi stăpînei vărsînd şiroaie de lacrimi şi se linişti întrucîtva. Cam la o săptămînă după aceea, Platoşka îi întocmi paşaportul în care menţiona că are faţa obişnuită, nas obişnuit, statura mijlocie, gura potrivită şi că semne particulare n-are, dar că *vorbeşte franţuzeşte*; peste o săptămînă Sofia o convinse pe soţia administratorului moşiei vecine, care pleca la Petersburg pentru a depune nişte bani şi pentru a-şi înscrie băiatul la liceu, s-o ia şi pe dînsa cu trăsura; trăsura fu încărcată cu ciuperci, dulceaţă, miere, fructe uscate şi conservate şi cum soţia administratorului nu lăsase loc decît pentru ea, fata se cocoţă pe un butoiaş, care de-a lungul celor nouă sute de verste avu grijă să-i reamintească mereu că nu e făcut din puf. Liceanul fu urcat pe capră. Era un lungan de vreo paisprezece ani, care fuma mahorcă de Nejin şi părea mult prea dezvoltat pentru vîrsta lui; tot timpul îi făcu curte Sofiei şi dacă nu l-ar fi reţinut ochii spălăciţi ai mamei sale, probabil că l-ar fi întrecut chiar pe Beltov! *A propos*, Beltov făcuse şi o încercare de răpire cînd Sofia se mută de la mătuşă-sa la soţia administratorului şi probabil că ar fi izbutit, dacă vizitiul lui nu s-ar fi îmbătat şi n-ar fi greşit drumul. De necaz, în prima clipă de amărăciune, pricinuită de conştiinţa gustului acru al strugurelui[2], Beltov îşi povesti romanul de dragoste într-un cerc de cartofori, denaturînd mult adevărul. Din felul cum înfăţişă lucrurile reieşea că mătuşa lui, geloasă ca toate bătrînele, o expediase cu forţa pe Sofia care era îndrăgostită lulea de el; că

[1] *Obroc* — în Rusia feudală, dare în bani sau în natură, plătită de iobag stăpînului, în schimbul permisiunii de a pleca să lucreze la oraş (n. ed.).
[2] Aluzie la fabula lui Krîlov *Vulpea şi strugurii* (n. ed.).

el, de altfel, era chiar bucuros că fata plecase ducînd cu sine și unele consecințe ale atenției lui. După cum se știe însă, dintre toate neamurile nomade din Europa, țiganii și cartoforii sînt cei mai aprigi dușmani ai vieții stabile. De aceea nu-i de mirare că unul dintre cei ce auzise povestea lui Beltov a ajuns după vreo cîteva zile la Petersburg. Acest personaj se afla în legături de cea mai strînsă prietenie cu franțuzoaica Joucour — directoarea pensionului Joucour — care pînă la vîrsta de patruzeci de ani își strîngea în fiecare zi talia pînă la refuz, purta din pudoare rochii cu guler înalt și era de o intransigență necruțătoare față de moralitatea aproapelui. Povestindu-i întîmplările și noutățile zilei, ea îi spuse printre altele prietenului său că angajase o pedagogă nouă, o ființă foarte ciudată, care aparținea unei doamne din N.N. și care vorbea minunat franțuzește. Prietenul ei nomad izbucni în hohote de rîs. „A! Dar asta e o cunoștință veche! Admirabil! Minunat! Ha, ha, ha! Dați-mi voie! Păi, eu am văzut-o de mii de ori la Beltov, la care venea noaptea, în timp ce toți cei din casa mătușii sale dormeau!" Apoi, cuprins de un zel nobil pentru reputația instituției, o preveni pe *madame* Joucour despre situația fetei. Joucour fu cuprinsă la rîndul ei de o nobilă spaimă și strigă: *„Quelle démoralisation dans ce pays barbare!"* [1], uitînd de indignare totul, chiar și faptul că moașa din colțul străzii avea în îngrijirea ei doi gemeni, dintre care unul semăna leit cu Joucour, iar celălalt cu prietenul ei nomad. În prima clipă vru să trimită după polițai, apoi se gîndi să se ducă la consulul francez, dar în cele din urmă chibzui că toate acestea erau de prisos și se mulțumi pur și simplu s-o dea afară pe Sofia în modul cel mai brutal, uitînd — din graba mare — să-i achite suma ce i se cuvenea. Joucour povesti altor trei directoare din Petersburg această întîmplare groaznică, iar aceste doamne, la rîndul lor, istorisiră totul celorlalte și din ziua aceea, oriunde se adresa biata fată în căutarea unei slujbe, fu refuzată. Sofia încercă să-și găsească loc într-o casă particulară, dar în zadar. La un moment dat se ivi o ocazie

[1] Ce depravare în țara aceasta barbară! (Fr.) (n. t.)

destul de bună pentru un loc în provincie, dar mama viitoarei eleve se duse întîi să se intereseze la *madame* Joucour și mulțumi apoi de zeci de ori providenței care-i salvase fata. Sofia a mai așteptat o săptămînă, și-a numărat banii ce-i mai rămăseseră: treizeci și cinci de ruble și nici o speranță. Locuința pe care și-o închiriase devenise prea scumpă și, după multe căutări, tînăra se mută, în sfîrșit, la capătul străzii Gorohovaia, într-o cameră la al cincilea sau al șaselea etaj al unei case mari, ticsită de o lume interlopă. Trebuia să străbați două curți murdare — care semănau cu fundul unui iaz ce abia începea să se usuce — pentru a ajunge la o ușă mică, abia vizibilă, într-un perete enorm; de acolo pornea o scară interminabilă, întunecoasă și umedă, cu treptele mîncate, spre care dădeau cîte două-trei uși pe fiecare palier. Sus de tot, într-o cămăruță, locuia o nemțoaică bătrînă care de patru ani încheiați zăcea cu amîndouă picioarele paralizate, ca un cadavru, lîngă sobă, împletind la ciorap în zilele de lucru, iar duminicile citind biblia în traducerea lui Luther[1]. Cămăruța avea în lung și în lat vreo trei pași; doi dintre ei i se păreau însă bietei femei o risipă de prisos, drept care îi dădea cu chirie împreună cu fereastra, în fața căreia se înălța la vreo jumătate de metru distanță calcanul de cărămidă netencuită al casei vecine.

Sofia căzu la învoială cu nemțoaica și închirie acest budoar umed, murdar, cu pereții înnegriți, veșnic plin de fum și miros de mîncare; ușa dădea direct într-un coridor rece prin care se tîrau niște copii zdrențuiți, palizi, cu pleoapele pline de scrofuloză; încăperile din jur erau ticsite de meseriași beți. Cel mai bun apartament de la acest etaj era ocupat de niște croitorese. Deși nu puteau fi văzute niciodată lucrînd, cel puțin ziua, totuși, după felul lor de viață, se vedea că nu duc lipsă de cele trebuincioase pentru un trai suportabil: bucătăreasa lor alerga în fiecare zi cel puțin de vreo cinci ori cu o cană cu ciocul spart pînă la bufetul din apropiere... Toate încercările Sofiei de a-și găsi o slujbă au rămas zadarnice; bătrîna nemțoaică s-a rugat și ea de singura ei cunoscută,

[1] *Martin Luther* (1483—1546) — reformator al bisericii germane (n. ed.).

o compatriotă, guvernantă într-o casă particulară, să afle dacă nu cumva este pe undeva vreun loc, dar deocamdată nu se găsea nimic. În cele din urmă, Sofia se hotărî să intre chiar fată în casă, dar *semnul particular* din paşaportul ei îşi produse şi aici efectul; găsi un loc de cameristă, se înţeleseră şi asupra preţului, dar examinîndu-i paşaportul, cucoana făcu ochii mari şi spuse: „Nu, draga mea, mijloacele mele nu-mi permit să ţin o cameristă care ştie franţuzeşte!“ Sofia se apucă să facă lenjerie. Patroana croitoreselor fu foarte mulţumită de felul cum trase la maşină, îi plăti aproape toată suma pe care se înţelesese să i-o dea, şi o pofti la un ceai, deşi în loc de ceai a tratat-o cu bere. Cu acest prilej insistă foarte mult ca biata fată să se mute la ea, dar Sofia, cuprinsă de o spaimă lăuntrică, refuză. Patroana, adinc jignită, o făcu de ocară, trîntind uşa cu zgomot în urma vizitatoarei:

— Ia te uită ce cucoană de neam mare! Las' că o să vii tu singură să te milogeşti. Stă la noi o nemţoaică din Riga şi poate că-i tot atît de arătoasă ca şi tine!

În aceeaşi seară, patroana, cu o ironie înţepătoare, aduse vorba despre sărmana fată în faţa poliţaiului, care-şi făcuse obiceiul să treacă din cînd în cînd pe la croitorese ca să se mai recreeze în societatea lor după oboseala zilei. Şi a reuşit să-l intereseze într-atîta, încît poliţaiul se duse pînă la nemţoaică şi o întrebă:

— Ei, cum îţi mai merge, *frau-madam?* Ai? Ar fi timpul să dai ortul popii!

Nemţoaica se grăbi să-şi pună scufia, pe care o avea întotdeauna la îndemînă pentru cazuri neprevăzute, şi-i răspunse:

— Ce să faci, dacă tumnezeu nu vrei strînje la mine!

— Dar unde e fata aia a moşieresei Telebeeva, Sofia Nemcinova?

— Sînt aici, răspunse Sofia.

— Cum naiba de ţi s-a întîmplat să înveţi franţuzeşte, ai? Trebuie că eşti dată dracului de tot! Ia spune ceva pe franţuzeşte!

Sofia tăcea.

— Se vede că nu știi. Ei, hai, spune ceva!

Sofia tăcea și ochii îi erau plini de lacrimi.

— *Frau-madam*, știe ea pe limba noastră să vorbească?

— Ști, foarti bini!

— Tot așa cum știi tu să joci săltăreața... Dar ce, voi nu obișnuiți să țineți în casă ceva băuturică, hai? Parcă m-a cam pătruns frigul.

— Nu avem, răspunse nemțoaica.

— Rău! Dar mărul ăsta al cui e? (Mărul, bătrîna îl avea de la prietena ei și-l păstra de miercuri ca să-l mănînce duminică, după lectura bibliei în traducerea lui Luther.)

— Al meu, răspunse nemțoaica.

— D-apoi tu n-ai să poți să muști din el, și sigur că o să ți-l mănînce franțuzoaica asta! Ei, adio! spuse polițaiul, și, ce-i drept, fără să fi făcut ceva rău, se duse la croitorese, cu mărul în buzunar.

Zilele se scurgeau încet, apăsătoare, înspăimîntător de cenușii; obidită și umilită de toată lumea, sărmana fată se stingea văzînd cu ochii în promiscuitatea aceasta. Să fi fost mai puțin cultă, poate că s-ar mai fi descurcat, dar educația pe care a primit-o trezise în ea atîta gingășie, atîta finețe, încît tot ce o înconjura acum o impresiona cu o putere înzecită. Erau clipe cînd se simțea cu desăvîrșire istovită, doborîtă, și poate că ar fi decăzut cu totul dacă chipul banal și murdar sub care i se înfățișa peste tot viciul n-ar fi ferit-o de cădere. Uneori o bătea gîndul să-și pună capăt zilelor luînd otravă; voia să-și curme viața pentru a ieși din situația imposibilă în care se afla; desperarea îi apărea și mai apăsătoare, căci își dădea seama că nu-și poate imputa nimic. Avea clipe cînd răutatea și ura îi copleșeau inima; într-o astfel de clipă puse mîna pe toc și, fără să-și dea prea bine seama de ceea ce face, într-o pornire de supremă mînie, îi scrise lui Beltov următoarea scrisoare:

„*Nu pot să mă mai stăpînesc. Îți scriu, îți scriu numai pentru a avea această bucurie, poate ultima din*

viața mea, bucuria de a-ți exprima tot disprețul meu: am să cheltuiesc cu plăcere ultimii mei gologani, rămași pentru pîine, ca să expediez această scrisoare: am să trăiesc cu gîndul că ai s-o citești. Purtarea dumitale față de mine în casa mătușii dumitale mi-a arătat că ești imoral, depravat, fără inimă; lipsită de experiență, eu, bineînțeles, căutam să-ți găsesc o scuză în educația proastă pe care ai primit-o și în mediul în care îți irosești viața; căutam să-ți găsesc o scuză chiar în faptul că situația mea stranie în casa mătușii dumitale putea să te îndemne la aceasta. Dar calomnia prin care ai găsit de cuviință să-ți încununezi purtarea, calomnia aceasta ticăloasă și mîrșavă, mi-a arătat toată josnicia dumitale — nu răutatea, ci josnicia, da, da, acesta e cuvîntul! Ai vrut, din răzbunare, dintr-un amor propriu meschin să nenorocești o fată lipsită de apărare, s-o ponegrești. Pentru ce? M-ai iubit oare cu adevărat? Scrutează-ți conștiința... Ei bine, bucură-te, căci ai reușit pe deplin: prietenul dumitale a știut atît de bine să mă ponegrească, încît am fost dată afară, disprețuită de toată lumea; am fost nevoită să îndur jigniri de neîndurat și iată-mă acum rămasă fără o bucată de pîine. De aceea, dă-mi voie să-ți spun că mi-e scîrbă de dumneata, fiindcă ești un om josnic și meschin. Asta ți-o spun eu, camerista mătușii dumitale... Îmi fac o nespusă plăcere cînd mă gîndesc la furia neputincioasă cu care ai să citești aceste rînduri. Și cînd te gîndești că dumneata ești considerat drept un om onest și că, probabil, ți-ai fi slobozit un glonte în tîmplă dacă cineva de teapa dumitale ți-ar fi spus ceea ce ți-am spus eu."

Beltov, după o partidă de cărți la care își pierduse toți banii, se tolănise, supărat, pe un divan în așteptarea ceaiului, cînd omul trimis în oraș îi aduse scrisoarea Sofiei. Nu-i cunoștea scrisul; adresa nu-i spuse nimic și de aceea o desfăcu. De cum parcurse primele rînduri, mîinile începură să-i tremure, dar citi scrisoarea pînă la capăt. Apoi se sculă, o împături cu grijă și se așeză pe scaun, cu capul spre fereastră. Aproape două ore stătu așa, nemișcat; ceaiul se răcise fără ca

el să-l fi atins măcar, luleaua i se stinsese de mult, dar el nu mai chemă servitorul să i-o umple. Cînd își reveni, i se păru că trecuse printr-o boală lungă și grea; simțea o slăbiciune în mădulare, era obosit și urechile-i țiuiau. Își trecu de vreo două ori mîna peste cap, ca și cum și l-ar fi pipăit, să vadă dacă mai e la locul lui. Îl lua cu frig, era palid; se duse în dormitor, spuse servitorului să iasă și se trînti pe divan, așa îmbrăcat cum era... După o oră sună, iar a doua zi dis-de-dimineață, peste podul de la zăgazul morii se auzi un huruit de roți și caleașca lui trasă de patru cai focoși urcă la deal; morarii, ieșiți să vadă cine trece, se întrebară:

— Dar încotro a pornit-o oare boierul nostru?

— Se zice că la Petersburg, spuse unul din ei.

Iar peste șase luni, pe același pod, urui aceeași caleașcă: boierul se întorcea cu cucoana lui. Preotul satului, care se dusese să ureze bun venit lui Beltov, spuse cu mirare în glas cînd se întoarse acasă:

— Preoteaso! Preoteaso! Știi dumneata cine-i cucoana? E aceea care a fost învățătoare la Vera Vasilievna, venită de la cucoana din Zasekino. Minunate sînt faptele tale, doamne!

— Ei, cum îi? Cred că nu-i mai dai de nas de mîndră ce-i, nu-i așa?

— Ba nu, de ce aș face mărturie mincinoasă! E vorbăreață și binevoitoare!

Mătușa, care fusese supărată pe Beltov vreo două zile pentru prima lui năzbîtie cu guvernanta, n-a putut să-i ierte toată viața această căsătorie nesuferită și a murit fără să vrea să-și mai vadă nepotul. Îi plăcea să spună că ar fi putut trăi pînă la o sută de ani dacă această întîmplare nu i-ar fi răpit somnul liniștit și pofta de mîncare. Cît privește pe Sofia, oricît s-a străduit, ea n-a mai putut scăpa de amintirea tristei experiențe făcute înainte de măritiș: se vede că așa este croită inima femeii... Există firi gingașe și sensibile care tocmai din cauza gingășiei nu se frîng sub povara nenorocirilor, ci se încovoaie, dar se resimt adînc, foarte adînc, de suferințele încercate, de ale căror urmări nu mai pot scăpa

toată viața; experiența dureroasă a unei nenorociri rămîne ca un fel de substanță vătămătoare care li se încuibă în sînge, în existență, și care ba dispare, ba izbucnește pe neașteptate cu o și mai mare violență, pentru a le roade și mai puternic trupul. Așa era și Sofia: nici dragostea soțului, nici influența binefăcătoare pe care ea o avea asupra lui n-au putut să-i smulgă din suflet urmele adînci ale unui început amar. Se temea de oameni, era tristă, sălbatică, mereu preocupată de gîndurile ei; slabă, palidă, neîncrezătoare, veșnic cuprinsă de teamă, îi plăcea să plîngă sau să șadă tăcută ore întregi pe balcon. La vreo trei ani după cele petrecute, o răceală puternică îl dobori pe Beltov la pat și în cîteva zile se sfîrși. Trupul lui, sleit de viața pe care o dusese, n-a mai avut puterea să învingă febra. A murit fără să-și mai vină în fire. Sofia aduse la patul muribundului pe băiețașul lor de doi ani, bolnavul îl privi cu niște ochi sălbatici, iar copilul — speriat — întinse mînuțele spre camera de alături. A fost o lovitură grea pentru biata femeie, care-l îndrăgise pe soțul ei pentru căința lui pătimașă. Sub stratul de noroi cu care îl mînjise mediul, ea a ghicit o fire nobilă și a știut să-i prețuiască schimbarea. Începuseră chiar să-i placă dezlănțuirile lui pătimașe, care mai izbucneau din cînd în cînd în firea lui sălbatică, neînfrînată, obișnuită cu răsfăț.

După moartea soțului, Sofia se consacră cu toată sensibilitatea ei bolnăvicioasă educației copilului; cînd băiețașul dormea prost noaptea — ea nu dormea de loc; cînd el părea bolnav — ea era bolnavă de-a binelea; într-un cuvînt, trăia și respira numai prin el, era dădaca, doica, leagănul și călușul lui. Dar amintirea întunecată pe care o păstra în suflet îi adumbrea pînă și dragostea aproape bolnăvicioasă pentru băiat. Gîndul că s-ar putea întîmpla să-și piardă copilul n-o părăsea nici o clipă; de multe ori îl privea cu desperare în timpul somnului, și dacă îl vedea prea liniștit își ducea mîna tremurătoare la gurița lui. În pofida acestui glas lăuntric al mamei — cum se exprima ea vorbind despre temerile ei — copilul creștea, și dacă nu era prea zdra-

văn, nu era nici bolnav. Sofia nu-şi mai părăsea moşia de la Beloie Pole; băiatul creştea izolat, şi, ca toţi copiii singuratici, începu să se dezvolte de timpuriu; de altfel, independent de influenţele exterioare, el manifesta aptitudini incontestabile şi un caracter energic

Veni şi timpul învăţăturii. Sofia plecă la Moscova cu fiul ei, să-i caute un profesor. Soţul ei avea la Moscova un unchi, un om tare ciudat, urît de toată familia, holtei, mofturos, pe cît de deştept, pe atît de leneş; într-adevăr, un om nesuferit din cauza ciudăţeniilor lui.

Nu pot rezista ispitei de a spune cîteva cuvinte şi despre acest om ciudat; mă interesează grozav de mult biografia tuturor persoanelor pe care am prilejul să le întîlnesc. S-ar părea că viaţa oamenilor obişnuiţi e monotonă, dar asta nu e decît o aparenţă; nu există în lume nimic mai original şi mai variat ca biografiile oamenilor anonimi, mai ales într-o ţară unde nu găseşti doi oameni care să fie legaţi printr-un ideal comun, unde fiecare se dezvoltă după capul lui, fără nici un ideal dinainte stabilit, ci aşa, la întîmplare, în virtutea arhicomodei devize: fie ce-o fi! Dacă aş fi avut posibilitatea, aş fi compus un dicţionar biografic, în ordine alfabetică, în care, de pildă, să fie cuprinşi întîi toţi cei care se bărbieresc; pentru a-l face mai scurt s-ar cuveni să omit biografiile oamenilor de ştiinţă, de litere, ale artiştilor, ale ostaşilor ce s-au distins pe cîmpul de bătălie, biografiile oamenilor de stat şi în general ale tuturor celor ce sînt preocupaţi de interesele generale; viaţa lor e monotonă, plictisitoare; succesele, talentele, persecuţiile, aplauzele, viaţa de birou sau de societate, moartea prematură, sărăcia şi bătrîneţea — toate acestea nu au nimic caracteristic, toate ţin de epocă. Iată de ce nu caut niciodată să evit digresiunile biografice, pentru că tocmai ele ne dezvăluie toată bogăţia acestei lumi. Oricine are latitudinea de a nu se opri asupra acestor episoade, dar riscă în acest caz să-i scape naraţiunea însăşi. Să trecem, aşadar, la biografia unchiului.

Taică-său, care îşi avusese moşia într-o gubernie de stepă, se prefăcea mereu că e ruinat, nu purta decît co-

joc ciobănesc, se ducea singur în orașul de reședință al guberniei ca să-și vîndă secara, ovăzul sau meiul și, după cum îi era obiceiul, înșela la cîntar, fapt pentru care i se mai întîmpla uneori să mănînce și bătaie! Totuși, în pofida situației sale precare, l-a băgat pe fecioru-său la un regiment de gardă, punîndu-i la dispoziție patru perechi de cai, doi bucătari, un fecior, o namilă de lacheu, și patru băieți de serviciu ca *hors d'oeuvre*[1]. La Petersburg, toți îl socoteau pe tînărul ofițer foarte bine crescut, tocmai fiindcă avea opt cai, tot atîția servitori, doi bucătari etc. La început toate au mers de minune. Viitorul unchi ajunse locotenent de gardă, cînd tocmai interveni un eveniment important în viața lui. Era prin 1770. Într-o minunată zi de iarnă i se făcu poftă să facă o plimbare cu sania pe Nevski Prospekt. După ce trecu pe podul Anicikov, fu ajuns din urmă de o sanie mare, trasă de o troică care, zor nevoie, să-i întreacă sania! Acum, știți și dumneavoastră de ce e în stare inima unui rus! Locotenentul își îndemnă vizitiul: „Hai, mînă!“ și tot „Mînă!“ strigă, cu o voce de leu, bărbatul voinic, cu înfățișare impunătoare, care stătea în cealaltă sanie, înfășurat într-o blană de urs. Locotenentul îl întrecu. Cuprins de furie, la o cotitură, domnul cu șuba de urs îl arse cu harapnicul pe care-l ținea în mînă, pe vizitiul locotenentului, atingîndu-l intenționat și pe acesta.

— Să nu te mai apuci să mă întreci, bestie!

— Ați înnebunit? întrebă ofițerul.

— Vreau să-l dezvăț pe vizitiul dumitale tîmpit să mai cuteze să se ia la întrecere!

— Eu i-am poruncit să mîie caii, stimate domn, și-ți dai seama cît de mult respect haina de ofițer ca să admit să fie pătată!

— Ian te uită ce viteaz! Și cine ești, mă rog?

— Dar dumneata cine ești? întrebă la rîndul său locotenentul gata să se năpustească asupra lui ca o fiară.

[1] Aici ca accesoriu, supliment (fr.) (n. t.).

Domnul cu înfățișarea impunătoare îl privi disprețuitor și amenințîndu-l cu pumnul său mare cît o labă de elefant îi spuse:

— Nu cumva vrei luptă corp la corp? Ia mai pune-ți pofta-n cui! Apoi strigă vizitiului:

— Dă-i drumul!

— După el! zbieră locotenentul vizitiului său, adăugînd vreo două cuvinte atît de cunoscute, încît nu se mai socoate necesar să figureze în dicționar.

Pînă la urmă ofițerul nostru află unde locuiește domnul, dar se răzgîndi și nu se mai duse la el, ci se hotărî să-i scrie o scrisoare. Începu s-o ticluiască destul de bine, dar ca un făcut, nu mai avu timp s-o isprăvească, pentru că a fost chemat de general, care a dat ordin să fie arestat nici el nu știa pentru ce. Apoi a fost transferat în garnizoana fortăreței de la Orsk. Fortăreața de la Orsk e așezată pe un teren format din cuarț și din cele mai nobile varietăți de minereu. Cu toate acestea, viața era foarte plicticoasă acolo. Ofițerul își luă cu el cîte un exemplar din romanele lui Crébillon[1] și, înarmat cu aceste cărți instructive, plecă spre granița provinciei Ufa. Peste vreo trei ani, fu din nou transferat la unitatea de gardă, dar, după cum observară cunoștințele sale, se întorsese de la fortăreața din Orsk cam scrîntit. De altfel, curînd după aceea se retrase din armată și plecă la moșia moștenită de la ruinatul de taică-său, care, tot văicărindu-se și umblînd cu cojocul lui ciobănesc, își mai rotunjise averea cu încă două mii cinci sute de iobagi de pe moșiile învecinate. O dată ajuns acolo, noul moșier se certă cu toate rudele și plecă în străinătate. Vreo trei ani i se pierdu urma prin universitățile din Anglia, apoi colindă de-a lungul și de-a latul aproape toată Europa, afară de Austria și Spania, care nu-i plăceau. În peregrinările sale legase prietenie cu toate celebritățile epocii, petrecuse seri de-a rîndul la Bonnet[2], dis-

[1] *Claude Crébillon-fiul* (1707—1777) — scriitor francez, autorul unor romane pornografice (n. ed.).

[2] *Bonnet Charles* (1720—1793) — zoolog, botanist și filozof elvețian (n. ed.).

cutînd despre viața organică; nopți de-a rîndul stătuse cu Beaumarchais [1], vorbind, la un pahar de vin, despre procesele acestuia. Avu o corespondență amicală cu Schloezer [2], care își edita pe atunci celebrul său ziar; în sfîrșit întreprinse o călătorie la Ermenonville [3], ca să-l viziteze pe Jean-Jacques, trecînd mîndru pe lîngă Ferney, fără să se oprească la Voltaire. Revenind peste vreo zece ani în patrie, încercă să se stabilească la Petersburg. Viața de la Petersburg nu-i plăcu însă și se mută la Moscova. La început totul îi părea ciudat; mai tîrziu ceilalți începură să-l socoată pe el ciudat. Într-adevăr, părea oarecum dezorientat... Începuse să citească numai cărți de medicină, era din ce în ce mai neglijent, se înrăise, devenise capricios, străin și nepăsător față de toate...

Tocmai pe vremea cînd Sofia căuta un educator, venise la el, recomandat de unul din prietenii săi de acolo, un elvețian din Geneva care voia să se angajeze ca preceptor. Era un bărbat de vreo patruzeci de ani, cărunt și uscățiv, cu niște ochi albaștri, copilărești, cu o expresie de bună-cuviință sobră pe obraz. Era un om foarte cult, știa perfect latinește și, pe deasupra, era și un bun botanist. Visător, însuflețit de o conștiinciozitate de adolescent, el socotea activitatea de educator ca împlinirea unei îndatoriri de mare răspundere. Studiase diferite tratate despre educație și pedagogie începînd cu „*Emile* [4] și Pestalozzi [5] și terminînd cu Basedow [6] și cu Nicolaï [7]. Un singur lucru n-a desprins din aceste cărți și anume că problema cea mai importantă a educației constă în adaptarea unei minți tinere la lumea înconjurătoare, că educația trebuie să fie cli-

[1] *Beaumarchais, Pierre Augustin* (1732—1799) — dramaturg francez, autorul comediilor *Nunta lui Figaro* și *Bărbierul din Sevilla* (n. ed.).

[2] *Schloezer, August Louis* (1735—1809) — profesor, istoric, cercetător al cronicilor ruseşti (n. ed.).

[3] *Ermenonville* — moșia marchizei de Girardin, unde se stabilise Rousseau cu puțin înainte de moarte (n. ed.).

[4] *Emile, sau despre educația* (1762) — roman de J. J. Rousseau (n. ed.).

[5] *Pestalozzi* (1746—1827) — pedagog elvețian (n. ed.).

[6] *Basedow* (1724—1790) — pedagog german (n. ed.).

[7] *Nicolai* (1738—1820) — pedagog, președintele Academiei de Științe, profesorul lui Pavel I (n. ed.).

matologica, că pentru fiecare epocă, pentru fiecare țară și, mai mult chiar, pentru fiecare categorie socială se cere o anumită educație. Acest lucru elvețianul nu l-a înțeles: el studia sufletul omenesc după Plutarh [1], actualitatea prin prisma lui Malte-Brun [2], și după statistici. La patruzeci de ani nu putea citi „*Don Carlos*" [3] fără a vărsa lacrimi, credea în valoarea deplină a abnegației, nu-i putea ierta lui Napoleon că nu eliberase Corsica și purta cu el portretul lui Paoli [4]. Ce-i drept, se ciocnise și el amarnic de viața practică: sărăcia și nereușitele îl apăsau din greu, dar nu-l făcuseră să cunoască mai bine realitatea. Cuprins de tristețe, rătăcea pe malul minunat al lacului Léman, revoltat împotriva soartei și împotriva Europei, cînd — deodată — închipuirea îl duse iute într-o țară nordică, o țară nouă, care din punct de vedere geografic era pentru el asemenea Australiei, dar din punct de vedere moral reprezenta ceva în devenire, ceva ce căpăta proporții grandioase, ceva nou, deosebit, ceva ce lua naștere sub ochii săi... Elvețianul își procură volumul de istorie al lui Levêque [5], citi „*Petru cel Mare*" de Voltaire și peste o săptămînă porni pe jos spre Petersburg. Cu toată naivitatea felului său de a vedea lumea, avea o siguranță de neclintit în tot ce făcea, am putea spune chiar un fel de răceală. Un visător rece rămîne de-a pururi copil...

Sofia făcu cunoștință cu acest elvețian în casa unchiului soțului ei, tocmai cînd pierduse speranța să găsească un preceptor ideal, așa cum îl creașe fantezia ei. Elvețianul părea că se apropie de acest ideal. Sofia îi oferi patru mii de ruble pe an (pentru vremurile acelea foarte mult), dar elvețianul răspunse că se mulțumește cu o mie două sute și acceptă slujba. La mirarea Sofiei, el îi răspunse calm că nu cere decît atît cît îi trebuie, că și-a întocmit un buget de opt sute

[1] *Plutarh* — scriitor antic grec (n. ed.)

[2] *Malte-Brun* (1775—1826) — geograf și publicist francez (n. ed.).

[3] *Don Carlos* — dramă de Fr. Schiller (1759—1805) (n. ed.).

[4] *Pascal Paoli* (1725—1807) — om politic și patriot corsican, șeful partidului care lupta pentru independența Corsicei (n. ed.).

[5] *Levêque, Pierre Charles* (1737—1812) — istoric francez (n. ed.).

ruble, iar pentru cazuri neprevăzute a socotit că îi vor ajunge cele patru sute de ruble: „Nu vreau, adăugă el, să mă deprind cu o viață de lux, iar acumularea de capitaluri o consider un lucru necinstit". Și așa se întîmplă că Sofia încredință acestui visător educația viitorului stăpîn al moșiei Beloie Pole cu pădurile, iazurile, țarinele și islazurile ei!

Numai bătrînul unchi, veșnic nemulțumit de toți și de toate, se arătă nemulțumit și de data aceasta. În timp ce Sofia nu mai putea de bucurie, unchiul (singur dintre toate rudele soțului ei care n-o respinsese) bodogănea: „Of, Sofia, Sofia, faci o mare prostie! Genevezul ăsta ar fi putut foarte bine rămîne și mai departe lectorul meu; ce fel de preceptor poate fi? Mai curînd ar avea el nevoie de dădacă! Și-apoi, ce o să facă el din Volodea? Un elvețian? Atunci, mai bine ar fi să-l duci undeva, la Vevey sau la Lausanne..."

Sofia socotea că bătrînul vorbește așa numai din egoism, fiindcă ținea la elvețian și nu voia să se despartă de dînsul. Nevoind să-l supere, nu spuse nimic. La vreo două săptămîni după aceea plecă împreună cu Volodea și cu adolescentul acela de patruzeci de ani înapoi la moșie. Era primăvară și genevezul începu prin a-i insufla lui Volodea o adîncă dragoste pentru botanică. Dis-de-dimineață porneau să adune plante pentru ierbar și o conversație vie ținea locul lecției plicticoase; orice lucru care le ieșea în cale constituia o temă, și Volodea asculta cu foarte multă atenție explicațiile preceptorului. După prînz se instalau de obicei pe balconul care dădea în grădină și elvețianul îi povestea băiatului biografiile oamenilor mari, îi descria călătorii în țări îndepărtate, și din cînd în cînd, drept recompensă, îi permitea și lui Volodea să citească din Plutarh... Timpul se scurgea, trecură două sesiuni de alegeri [1] și veni vremea ca Volodea să plece la universitate. Mamei sale îi era greu să se împace cu gîndul că va trebui să se despartă de el; se deprinsese cu această fericire molcomă, la care ținea mai mult ca

[1] Adică șase ani; alegerile nobiliare aveau loc o dată la trei ani (n. ed.).

oricînd; se simțea atît de bine în mediul acesta tihnit și armonios, încît îi era teamă de orice schimbare; se obișnuise și-i plăcea atît de mult să aștepte pe balcon, locul ei preferat, întoarcerea lui Volodea din lungile lui plimbări; era atît de bucuroasă să-l vadă ștergîndu-și fața nădușită, îmbujorat și vesel și aruncîndu-se la gîtul ei s-o îmbrățișeze; îl privea cu atîta mîndrie și plăcere, încît era gata să izbucnească în plîns. Într-adevăr, înfățișarea lui Volodea avea ceva înduioșător; chipul lui era atît de nobil, deschis, cinstit, încrezător, încît oricine îl vedea era cuprins de un sentiment de mulțumire pentru el însuși și de compătimire față de acest tînăr. Era evident că băiatul, zvelt și bine făcut, cu privirea senină și luminoasă, nu cunoștea nici una din poverile vieții, că în pieptul lui nicicînd nu se strecurase teama, că din gura lui niciodată nu ieșise vreo minciună, că nu știe nimic din ceea ce-l aștepta în viitor. Elvețianul ținea la elevul său aproape tot atît de mult ca și mama acestuia; uneori îl privea îndelung, apoi își lăsa în jos ochii înlăcrimați și se gîndea: „Iată că nu mi-am irosit în zadar viața. Acum, de cînd știu că datorită mie s-a dezvoltat un tînăr ca acesta, conștiința mea e împăcată."

Cît de încîlcite și de ciudate sînt toate în lumea asta! Nici mama, nici preceptorul n-au bănuit vreodată cîtă amărăciune, cîtă suferință pregătesc ei lui Volodea prin această educație de sihastru. Au făcut totul ca el să nu fie în stare să înțeleagă realitatea vieții; au căutat cu grijă să-i ferească privirile de tot ce se petrecea în lumea asta mohorîtă, și în loc să-l facă să guste din amărăciunea realităților zilnice ale vieții, i-au insuflat idealuri strălucitoare; în loc să-l ducă în piață și să-i arate sălbăticia și lăcomia gloatei ahtiate de bani, ei l-au dus la un spectacol feeric de balet, asigurîndu-l că și în viața de toate zilele domnește grația și îmbinarea armonioasă dintre mișcări și sunete; ei au crescut astfel un Gaspar Hauser[1]. De altfel, cam

[1] Personaj misterios care a trăit în Germania în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se crede că ar fi fost fiul nelegitim al lui Napoleon I. Aici, în sens de om care nu se poate adapta la mediul înconjurător (n. ed.).

tot aşa era şi elveţianul; dar cîtă deosebire între el şi elevul său! Preceptorul era un om de ştiinţă sărac, gata oricînd să muncească, pregătit să străbată dintr-un capăt la altul globul pămîntesc cu o trăistuţă în mînă, cu portretul lui Paoli, cu visurile lui nemărturisite, deprins să se mulţumească cu foarte puţin şi dispreţuind luxul. Dar ce aveau comun toate acestea cu menirea lui Volodea şi cu situaţia lui socială?

Oricît de mult se deprinsese şi se legase de viaţa aceasta de sihăstrie, oricît de dureros i-ar fi fost să se despartă de moşia de la Beloie Pole, cu viaţa ei molcomă şi tihnită, Sofia se hotărî totuşi să plece la Moscova. Cum sosi acolo, îl duse imediat pe Volodea la unchiu-său. Bătrînul arăta foarte slăbit; îl găsiră întins într-un fotoliu volterian, cu picioarele înfăşurate în şaluri de păr de capră. Păru-i cărunt şi rar cădea în plete lungi peste halat: deasupra capului avea o apărătoare de lumină de culoare verde.

— Ei, cu ce te ocupi, Vladimir Petrovici? îl întrebă bătrînul pe Volodea.

— Mă pregătesc să intru la universitate, răspunse tînărul.

— La ce universitate?

— La Universitatea din Moscova.

— Ce să cauţi acolo? L-am cunoscut personal şi pe Matei [1] şi pe Heim [2], dar cred că tot la Oxford ar fi mai bine! Ai, ce zici, Sofia? Zău că ar fi mai bine! Ce specialitate te gîndeşti să îmbrăţişezi?

— Aş vrea să fac dreptul, unchiule.

Unchiul strîmbă dispreţuitor din nas.

— Ce ai să faci cu dreptul? Ai să înveţi *le droit naturel, le droit des gens, le code de Justinien* [3] — şi pe urmă?

— Pe urmă, răspunse maică-sa zîmbind, pe urmă la Petersburg, la slujbă!

---

[1] *Matei, Cristian-Friedrich* (1774—1811) — profesor la catedra de literatură greacă şi romană la Universitatea din Moscova (n. ed.).

[2] *Heim I. A.* (1758—1821) — profesor de istorie, statistică şi geografie la Universitatea din Moscova (n. ed.).

[3] Dreptul natural, dreptul ginţilor, codul lui Justinian (fr.) (n. t.).

— Ha, ha, ha! La ce-o să-i folosească atunci să ştie toate Pandectele[1] şi Glosele[2] acelea?! Sau poate ai de gînd, Vladimir Petrovici, să te faci jurisconsult? Ha, ha, ha! Avocat, ai? Fă cum vrei, dar părerea mea, frăţioare, este să te faci doctor; am să-ţi las biblioteca mea — o bibliotecă mare; am ţinut-o în ordine şi sînt la curent cu tot ce a apărut mai nou; acum ştiinţa medicală e mai bună ca oricare alta; ş-apoi, o să-ţi poţi ajuta aproapele, dar n-ai să lecuieşti pentru bani, fiindcă o să-ţi fie ruşine şi, fiindcă n-ai să iei bani, o să fii cu conştiinţa împăcată.

Ştiind bine că bătrînul este de neclintit în părerile lui, nici Volodea, nici maică-sa n-au spus nimic. Preceptorul însă, nu se putu abţine şi replică:

— Bineînţeles, munca de medic e frumoasă, dar nu înţeleg de ce n-ar îmbrăţişa Vladimir Petrovici o ramură de activitate civilă, cînd se depun acum atîtea străduinţe ca tineretul instruit să-şi ia slujbe!

— Dragul meu *citoyen de Genève*[3]! Băiatul ăsta o să ne întreacă pe amîndoi, şi pe dumneata şi pe mine, deşi eu băteam străzile Genevei pe timpul cînd el se tîra încă de-a buşilea, răspunse bătrînul mofturos. Ştiţi că la noi, adăugă el mai domol, pe una din traducerile operei lui Jean-Jacques este scris: *„Scriere de tîrgoveţul genevez Rousseau“*... şi bătrînul rîse, înecîndu-se de tuse.

Vorbise de nenumărate ori despre această traducere şi de fiecare dată i se părea că interlocutorul lui nu ştie încă despre ce este vorba.

— Volodea, continuă el mai vesel, nu scrii cumva versuri?

— Am încercat, unchiule, răspunse Volodea, înroşindu-se.

— Te rog, nu scrie, dragul meu! Numai oamenii neserioşi scriu versuri. Astea-s fleacuri, şi omul trebuie să se ocupe de ceva serios.

---

[1] *Pandecte* — colecţie de hotărîri ale vechilor jurişti romani, întocmită în anul 553 (n. ed.).

[2] *Glose* — interpretări de texte de legi (n. ed.)

[3] Cetăţean din Geneva (fr.) (n. t.).

Dintre toate sfaturile lui, Vladimir l-a urmat numai pe acesta din urmă: n-a mai scris versuri. S-a înscris însă la Universitatea din Moscova, nu la cea din Oxford, şi nu la medicină ci la ştiinţele etico-politice. Universitatea i-a desăvîrşit educaţia. Pînă atunci trăise izolat; acum intrase în familia gălăgioasă a colegilor de universitate. Îşi dădea seama de adevărata lui valoare şi, înconjurat de simpatia caldă a tinerilor săi prieteni, cu sufletul şi mintea deschise la tot ce e frumos, se apucă să studieze cu rîvnă. Însuşi decanul simţea pentru el o mare simpatie, găsind că, dacă ar purta părul ceva mai scurt şi ar avea o comportare ceva mai respectuoasă, Volodea ar fi un student excelent. Dar iată că luară sfîrşit şi anii de studiu; într-un cadru solemn şi sărbătoresc li s-au înmînat fiecăruia foile de drum în viaţă. Sofia Alexeevna începu pregătirile pentru plecarea la Petersburg; voia să-l trimită pe Volodea înainte, pentru ca, după ce-şi va fi terminat toate treburile, să-l urmeze. Înainte de a se răspîndi în lumea asta largă, prietenii de universitate ai lui Beltov s-au adunat la dînsul, în ajunul plecării lui la Petersburg. Erau cu toţii plini de speranţe; viitorul le surîdea şi-i ademenea, întocmai ca şi Cleopatra, gata, ca şi ea, să-şi execute adoratorii. Tinerii făureau planuri gigantice... Care dintre ei şi-ar fi închipuit pe atunci că unul îşi va încheia activitatea ca şef de birou, după ce-şi va fi pierdut toată averea la preferans, că altul va ajunge într-un fund de provincie şi se va simţi rău dacă nu va lua trei păhărele de votcă, înainte de masă, şi nu va dormi trei ore după masă; că al treilea va ajunge să ocupe un post în care va tuna şi va fulgera împotriva tinerilor, pentru că nu seamănă cu intendentul lui nici ca maniere, nici ca fel de a se purta şi sînt nişte visători neserioşi. În urechile lui Beltov răsunau încă jurămintele de prietenie, de credinţă faţă de idealuri şi clinchetul paharelor ciocnite, cînd elveţianul, îmbrăcat de drum, veni să-l trezească.

Visătorul nostru plecă entuziasmat la Petersburg. Activitate, activitate!... Acolo se vor realiza speranţele lui, acolo îşi va dezvolta el proiectele, acolo va cunoaşte realitatea, acolo, în acel centru unde se fău-

rește viața cea nouă a Rusiei! Moscova, cugeta el, își îndeplinise chemarea eroică, reunind toate vinele țării într-o inimă fierbinte ce bătea pentru întregul stat. Petersburgul însă, Petersburgul era creierul Rusiei! Înălțat, învelit într-un craniu de gheață și granit, Petersburgul era cugetarea matură a statului... Și o mulțime de alte gînduri și metafore de acest fel îi treceau prin creier, fără nici o sforțare și cu o sinceritate neprihănită. În vremea asta, diligența își continua drumul din poștă în poștă, ducînd, pe lîngă visătorii noștri, un fost colonel de cavalerie cu mustățile încărunțite, un funcționar din Arhanghelsk, care, însoțit de un lacheu îmbrăcat cu un cojoc roș, ducea cu el un pește mare sărat și mușețel pentru caz de boală, precum și un elev la școala de ofițeri, blond și cu obrajii mai închiși la culoare decît părul, mîndru nevoie mare de influența pe care o avea asupra surugiului. Pentru Vladimir toate aceste persoane aveau farmecul noutății și un aer sărbătoresc. Rîse binevoitor de funcționarul din Arhanghelsk cînd acesta îl tratase cu peștele sărat, zîmbind de stîngăcia lui cînd îl vedea cum se canonește să descopere în portofel moneda potrivită ca să-și plătească porția de ciorbă, încît pînă la urmă, nerăbdător, plătea colonelul și pentru el; îl distra grozav faptul că funcționarul din Arhanghelsk îi spunea colonelului „excelență“, iar colonelul nu era în stare să rostească nici o frază pe care să n-o înceapă și să n-o sfîrșească prin cîteva cuvinte nu tocmai cuviincioase; îl apuca rîsul, privindu-l pe bătrînelul greoi care slujea la călătorul din Arhanghelsk sau, mai bine zis, care se încăpățîna să nu moară în serviciul acestuia și era îmbrăcat în *cuir russe* [1] cu toate că era foarte frig. Tînărul nostru se uita la toate astea plin de voie bună.

Sosirea la Petersburg și prima lui ieșire în lume au fost încununate de succes. Avea o scrisoare de recomandație către o domnișoară bătrînă care se bucura de multă trecere; domnișoara bătrînă, văzîndu-l atît de chipeș, își spuse imediat că trebuie să fie un om foarte cult și să știe limbi străine. Fratele ei era șef al

[1] Piele rusească (fr.) (n. t.).

unei direcţii din departamentul civil. Vladimir îi fu prezentat şi, după ce discutară cîteva minute, rămase într-adevăr impresionat de conversaţia lui simplă, de cunoştinţele lui din toate domeniile şi de mintea lui ageră şi înflăcărată, şi-i oferi să intre în serviciul său, recomandîndu-l în mod special atenţiei directorului. Vladimir se apucă de lucru cu multă rîvnă; birocratismul văzut prin prisma vîrstei de nouăsprezece ani îl atrăgea; îi plăceau dosarele şi numerele, registratura, figurile preocupate cu teancuri de hîrtii în faţă. Slujba i se părea o piatră de moară, care pune în mişcare mase de oameni răspîndiţi pe întreaga emisferă. Pe atunci poetiza orice...

În sfîrşit, sosi şi Sofia Alexeevna la Petersburg. Elveţianul stătea încă la ei; în ultimul timp încercase de cîteva ori să plece, dar n-a fost în stare: se obişnuise atît de mult cu viaţa acestei familii, se legase atît de mult de Volodea şi o respecta atît de mult pe Sofia Alexeevna, încît îi venea greu să-i părăsească. Umbla posomorît, încerca să lupte împotriva pornirilor inimii sale, dar, după cum am mai spus, era un visător rece, deci incorigibil. Într-o seară, curînd după intrarea lui Volodea în slujbă, mica familie se adunase în faţa căminului. Tînărul Beltov, care nu era lipsit de ambiţii, pătruns de conştiinţa propriilor lui puteri şi de dorinţa de a se dărui unei cauze înalte, făcea planuri de viitor. Capul lui era plin de fel de fel de speranţe, proiecte şi nădejdi; visa o activitate obştească intensă, căreia să-şi consacre toată viaţa... În toiul acestor înflăcărate planuri de viitor, tînărul se aruncă la gîtul elveţianului şi-i spuse:

— Dacă ai şti ce mult îţi datorez dumitale, credinciosul şi bunul nostru prieten, pentru faptul că sînt un om cu adevărat! Dumitale şi mamei vă datorez totul, totul! Eşti pentru mine mai mult decît un tată bun!

Preceptorul îşi acoperi faţa cu mîinile, se uită apoi la mamă şi la fiu, vru parcă să spună ceva, dar, tăcut, se sculă şi ieşi din cameră.

Intrînd în micul său birou, încuie uşa, îşi scoase de sub divan geamantanul şi, după ce-l şterse de praf, începu să-şi împacheteze comorile, privindu-le cu drag.

Comorile acestea dezvăluiau în întregime gingășia nemărginită a acestui om. Printre lucrurile păstrate cu multă grijă se găsea și un portofoliu, cadou făcut de Volodea cînd avea doisprezece ani, pe care băiatul îl lucrase nopțile fără știrea lui; pe față era lipit portretul lui Washington[1], smuls probabil dintr-o carte. Mai păstra un portret în acuarelă a lui Volodea la vîrsta de paisprezece ani; băiatul purta o cămașă deschisă la gît, era bronzat, cu ochii luminați de sclipirea gîndirii născînde și cu expresia aceea de entuziasm și nădejde pe care avea s-o mai păstreze vreo cinci ani și care și mai tîrziu avea să apară, din cînd în cînd — rar de tot însă — ca soarele la Petersburg, ca ceva ce nu se mai potrivea cu celelalte trăsături ale feței. Mai avea și niște instrumente de calcul matematic lucrate în argint și primite în dar de la bătrînul unchi, precum și o enormă tabacheră de baga avînd imprimat pe capac tabloul serbărilor federalizării, care fusese tot a bătrînului și pe care, după moartea acestuia, genevezul o răscumpărase de la valetul lui. Puse toate aceste comori în geamantan, împreună cu alte cîteva obiecte, și alese vreo cincisprezece cărți. Pe celelalte le lăsă.

A doua zi, dis-de-dimineață, ieși încetișor pe strada Morskaia, opri o birjă, își scoase, ajutat de omul de serviciu, geamantanul și legătura de cărți, lăsă vorbă că pleacă pentru vreo două zile din oraș, își puse paltonul lui lung, își luă bastonul și umbrela, strînse mîna lacheului și porni pe jos, alături de birjă, în timp ce lacrimi grele i se prelingeau pe palton.

Peste vreo două zile, Sofia Alexeevna, care era foarte mirată de plecarea genevezului, dar care îl aștepta să se întoarcă, primi următoarea scrisoare:

„Stimată doamnă! Aseară am avut bucuria să primesc răsplata deplină a ostenelilor mele. Credeți-mă, această clipă va rămîne pururea vie în amintirea mea; ea mă va însoți pînă la sfîrșitul zilelor mele ca o mîngîiere, ca o justificare față de mine însumi. Ea a constituit totodată o încheiere solemnă a operei mele; ea

[1] *Washington* (1732—1799) — conducătorul armatei americane în războiul de independență împotriva Angliei, primul președinte al S.U.A. (n. ed.).

mi-a arătat limpede că profesorul trebuie să-l lase pe elevul său să-și urmeze în voie drumul propriei dezvoltări, că de aci încolo influența profesorului poate fi mai degrabă dăunătoare decît folositoare dezvoltării elevului. Omul trebuie să se dezvolte toată viața lui, dar vine timpul cînd nu mai are nevoie de educație. De altfel, ce aș mai putea să-i dau eu fiului dumneavoastră? De pe acum m-a întrecut considerabil!

De mult mă gîndeam să plec din casa dumneavoastră, dar nu m-a lăsat slăbiciunea mea — m-a împiedicat dragostea pe care o port fiului dumneavoastră. Dacă n-aș fi încercat să fug acum, n-aș mai fi fost niciodată în stare să-mi îndeplinesc această datorie, pe care mi-o impunea onoarea. Îmi cunoașteți principiile de viață: n-aș fi putut rămîne la dumneavoastră dacă nu pentru altceva, pentru faptul că socot înjositor să mănînc de pomană pîinea altuia și să vă cheltuiesc banii pentru satisfacerea trebuințelor mele. Vedeți dar că trebuia să părăsesc casa dumneavoastră. Să ne despărțim deci ca niște adevărați prieteni și să nu mai vorbim despre asta.

Cînd veți primi această scrisoare voi fi în drum spre Finlanda; voi călători pînă îmi voi cheltui banii pe care îi am; apoi voi începe iar să muncesc. Simt în mine încă destulă putere.

În ultimul timp n-am mai luat bani de la dumneavoastră; nu încercați să-mi trimiteți, ci dați mai bine jumătate din ei omului care m-a servit, iar cealaltă jumătate celorlalți oameni de serviciu, cărora vă rog să le transmiteți salutul meu prietenesc; bieții de ei, au avut uneori destule necazuri și destulă bătaie de cap cu mine. Cărțile rămase să le primească în dar de la mine Voldemar. Lui îi scriu separat.

Adio, adio, nobilă și profund stimată doamnă! Fie binecuvîntată familia dumneavoastră; de altfel, ce altceva ați mai putea dori, avînd un astfel de fiu?! Vă urez un lucru: ca și dumneavoastră și dînsul să trăiți mulți, mulți ani. Vă strîng mîna."

Scrisoarea lui către Vladimir începea astfel:

„*Nu sfaturi de preceptor, ci sfaturi de prieten vor fi aceste ultime cuvinte pe care ți le adresez, Voldemar,*

Știi bine, n-am rude, dar nu există străini care să-mi fie mai apropiați ca tine, cu toată diferența enormă de vîrstă ce există între noi. În tine sălășluiesc toate năzuințele și speranțele mele. Mi-am cîștigat, Voldemar, dreptul să-ți dau la plecare un sfat prietenesc. Urmează calea pe care ți-a indicat-o destinul: e o cale minunată. Nu mi-e frică că te vei lovi de insuccese și necazuri: ele vor întîmpina din partea ta rezistență și tărie. Mai mult mă tem de succese și de noroc, pentru că pășești pe un drum alunecos. Slujește cauzei, dar fii cu ochii în patru ca nu cumva să se întîmple invers, ca nu cumva să te slujească cauza pe tine. Să nu confunzi, Voldemar, mijloacele cu scopul. Numai iubirea pentru aproapele tău, numai iubirea față de binele tuturor să-ți fie țel în viață. Dacă va seca iubirea din sufletul tău, n-ai să faci nimic, te vei înșela doar pe tine însuți; numai iubirea poate să creeze ceva trainic și viu. Trufia e sterilă, deoarece nu-i pasă de nimic în afară de ea...“

Nu putem să reproducem toată scrisoarea: e lungă de șase pagini.

Așa a dispărut din viața lui Vladimir figura luminoasă a bunului său preceptor.

„Pe unde o fi acum *monsieur* Joseph al nostru?“ se întrebau adesea, cînd mama, cînd fiul, și rămîneau amîndoi îngîndurați. În închipuirea lor plutea chipul lui blînd și liniștit, iar silueta lui monahală dispărea undeva, departe, dincolo de crestele mîndre și semețe ale munților norvegieni.

VII

Azaïs [1] a încercat să demonstreze (foarte plictisitor de altfel) că totul în lumea aceasta se compensează; bineînțeles că pentru a crede așa ceva nu trebuie să fim prea exigenți și nu trebuie să ne legăm de lucruri

[1] *Azaïs, Pierre Hyacinthe* (1766—1845) — filozof francez(n. ed.).

mărunte. Acestea fiind zise şi ca o compensaţie pentru pierderea lui *monsieur* Joseph, să-l prezentăm cititorului pe Osip Evseici. Osip Evseici era un bătrînel de vreo şaizeci de ani, slăbuţ şi încărunţit, îmbrăcat într-un frac de uniformă uzat, cu obrajii roşii şi cu un aer mereu mulţumit. De treizeci de ani conducea biroul patru din serviciul unde fusese numit Beltov, iar pînă atunci petrecuse cincisprezece ani în curtea aceleiaşi instituţii, în funcţia de onoare de fiu al portarului, ceea ce-i dăduse o aureolă aristocratică în faţa copiilor celorlalţi oameni de serviciu. Omul acesta putea servi drept cea mai bună dovadă că nici călătoriile lungi, nici prelegerile universitare, nici o activitate cu largi orizonturi nu formează individul. Osip Evseici avea multă experienţă în lucrări, în cunoaşterea oamenilor şi avea atîta simţ diplomatic, încît, desigur, nu era cu nimic mai prejos de Osterman[1] sau Talleyrand. Deştept din fire, a avut toată posibilitatea, trăind de la vîrsta de cincisprezece ani în acea instituţie, să-şi dezvolte în voie inteligenţa practică fără să fie împiedicat nici de ştiinţă, nici de lecturile, nici de frazele sau teoriile irealizabile cu care ne tulbură imaginaţia cărţile, nici de strălucirea vieţii mondene, nici de fanteziile poetice. Transcriind pe curat hîrtiile şi observînd în acelaşi timp micimea oamenilor, căpătase zi de zi o cunoaştere tot mai adîncă a realităţii, o înţelegere justă a ceea ce se petrecea în jurul lui, şi-şi formase o linie de conduită consecventă, ceea ce îl ajutase să se strecoare nestingherit şi fără să se împotmolească în băltoacele funcţionăreşti, care, deşi mărunte, nu sînt totuşi mai puţin adînci şi primejdioase. Se schimbau şefii mai mari, se schimbau directorii, se perindau şefii de secţie, dar şeful biroului patru rămînea pe loc, iubit de toţi, pentru că aveau nevoie de dînsul şi fiindcă el ştia să ascundă cu discreţie acest lucru. Toţi căutau să-l ia în seamă şi să-i dea dreptate, tocmai fiindcă el se străduia să rămînă cu desăvîrşire în umbră şi neobservat. Cunoştea şi ţinea minte amănunţit toate lucrările biroului; toţi veneau la dînsul să-i ceară informaţii, ca la arhivă, dar el nu încerca s-o ia înaintea al-

[1] *Osterman* (1686—1747) — om politic şi diplomat; avea reputaţia de intrigant (n. ed.).

tora; directorul l-a propus pentru postul de șef de secție, dar el a rămas credincios biroului patru; au vrut să-l propună pentru decorare, dar el a preferat să amîne pe încă doi ani primirea distincției, și a cerut să i se dea, în loc de decorație, o recompensă bănească egală cu leafa lui pe un an. Și aceasta numai pentru că șeful biroului trei l-ar fi putut pizmui. Se comporta la fel în toate; nimeni din afară nu s-a plîns vreodată că ar lua plocoane; nici unul dintre colegii lui de serviciu nu l-a bănuit vreodată de lăcomie. Vă puteți închipui cîte dosare de tot felul au trecut prin mîinile lui în cei patruzeci și cinci de ani de serviciu, dar niciodată nici unul nu l-a scos pe Osip Evseici din sărite, nu l-a făcut să se indigneze sau să-și piardă buna dispoziție. Nicicînd nu i-a trecut prin minte să facă vreo legătură între ceea ce lucra pe hîrtie la birou și existența reală a unor circumstanțe și personaje la care aceste hîrtii se refereau; dosarele erau pentru el ceva abstract, o înlănțuire de adrese, comunicări, rapoarte și referate, aranjate într-o anumită ordine și crescînd la număr după anumite reguli. Completînd lucrările vreunui dosar ori, după cum se exprimă șefii de birou romantici, *punîndu-le în mișcare*, nu căuta altceva decît să-și elibereze cît mai degrabă masa de dosarul respectiv și-l încheia așa cum îi venea mai la îndemînă: cerea o informație tocmai la Krasnoiarsk, de unde răspunsul nu putea să-i vină decît după doi ani, întocmea o hotărîre definitivă sau — asta îi plăcea cel mai mult — trimitea dosarul unui alt serviciu, unde alt șef de birou încheia, după aceleași reguli, această *grande patience* [1]. Era atît de obiectiv, încît nici nu se gîndea, de pildă, că ar putea exista persoane care vor ajunge la sapă de lemn pînă cînd va binevoi să sosească informația cerută la Krasnoiarsk. Themis [2] trebuie să fie oarbă...

La vreo trei luni după numirea lui Vladimir în slujbă, acest onorabil coleg al lui, după ce isprăvi cu revizuirea hîrtiilor transcrise și repartiză o nouă porție de

[1] Mare pasiență (fr.) (n. t.).

[2] *Themis* — zeița dreptății în mitologia greacă (n. ed.).

hrană peniţelor celor patru conţopişti din subordine, îşi scoase tabachera de argint vechi şi întinzînd-o ajutorului său spuse:

— Ia încearcă, Vasili Vasilievici, e de la Voroşatin! Mi l-a adus un prieten din Vladimir.

— Bun tabac! răspunse ajutorul peste un minut, în care răstimp se zbătuse între viaţă şi moarte, după ce luase o priză zdravănă de praf uscat, galben-verzui.

— Ce, a început să te zgîndărească? spuse şeful de birou, încîntat că putuse să vatăme puţin mucoasa nazală a ajutorului său.

— Auzi, Osip Evseevici, zise ajutorul, cînd începu să-şi revină de pe urma paraliziei pricinuite de tabacul de la Voroşatin, ştergîndu-şi cu o batistă albastră ochii, nasul, fruntea şi chiar bărbia. Nu te-am întrebat încă cum ţi-a plăcut tînărul cel nou numit. Se spune că e din Moscova, aşa-i?

— Pare să fie un băiat priceput; am auzit că l-ar fi adus chiar *şeful* aici!

— Da, într-adevăr, e un băiat deştept, nimic de zis. L-am auzit ieri discutînd cu Pavel Pavlîci. Pe Pavel Pavlîci îl ştii, nu prea-i place să fie contrazis, iar Beltov ăsta e meşter bun de gură. Pavel Pavlîci a început să se supere: „Eu, zice, îţi spun că-i aşa şi aşa“, dar Beltov de colo: „Nu, daţi-mi voie, e aşa şi aşa!“ Stăteam deoparte şi nu mai puteam de bucurie. După ce plecă Beltov, Pavel Pavlîci îmi spuse: „Poftim de ţine ordine cu slujbaşi ca ăştia! Păi, dacă-i aşa, las' pe mine, că-i scot eu gărgăunii! Îl dezvăţ eu să-şi facă de cap! Că mie puţin îmi pasă cine l-a adus aici.“

— Ia te uită! se miră şeful de birou, asupra căruia, pare-se, cele povestite de ajutorul său făcuseră de asemeni o impresie plăcută. Chiar aşa a spus? Că puţin îi pasă cine l-a adus aici? Grozav e Pavlîci ăsta! Cum, toate astea i le-a spus, aşa, verde-n ochi?

— Nu, pe la sfîrşit l-am auzit mormăind ceva pe franţuzeşte. Cînd am văzut aşa, m-am şi gîndit: „Uite, noi, cu Osip Evseevici, o să stăm mereu faţă-n faţă în biroul patru, iar el o să se mute uite acolo!“

Şi arătă spre cabinetul directorului.

— Mă mir de dumneata, Vasili Vasilici! îi răspunse şeful de birou, că eşti un om deştept, de n-ai pereche în trei birouri ca astea, dar tot nu vrei să priveşti lucrurile mai adînc. Eu, frăţioare, în viaţa mea am văzut cum se ridică din nimic oamenii cu adevărat capabili şi directorii; dar tinerelul acesta n-are nici cît negru sub unghie din ceea ce se cere pentru aşa ceva! Acum, e deştept şi înflăcărat, aşa-i? Dar, stai să vedem cît o să-i mai ţină deşteptăciunea şi înflăcărarea! Vrei să punem rămăşag pe o sticluţă de amărui că n-o să ajungă nici măcar şef de birou?

— Nu pun rămăşag, că am citit ieri hîrtiile lucrate de el şi scrie frumos, crede-mă. Numai în *„Sîn otecestva“* [1] am mai întîlnit stil ca al lui!

— Le-am văzut şi eu — e drept, sînt cam bătrîn şi mi-a slăbit vederea — da' de orbit tot n-am orbit! Nu cunoaşte forma, şi dacă, hai să zicem, n-ar cunoaşte-o din nepricepere sau din neobişnuinţă, n-ar fi mare lucru, că odată şi odată tot ar învăţa-o, dar nu, el n-o cunoaşte de prea multă deşteptăciune; din orice afacere ticluieşte un roman, dar esenţialul îi scapă printre degete; cine anume comunică, dacă i s-a dat sau nu lucrării cursul cuvenit, unde urmează să fie trimisă lucrarea, de toate astea puţin îi pasă. Pe ruseşte, asta se cheamă treabă de mîntuială! Dar ia întreabă-l ceva, să vezi cum. o să-ncepă să ne înveţe pe noi ăştia, mai bătrîni. Nu, frăţioare, un băiat bun se cunoaşte dintr-o dată. La început m-am gîndit şi eu: „Parcă n-ar fi prost; poate că o să se aleagă ceva din el; nu e obişnuit încă cu slujba, dar o să se deprindă“. Da' ia te uită, de trei luni, zilnic se frămîntă pentru orice fleac, se zbate şi se zbuciumă de parcă, doamne iartă-mă, i-ar fi taică-său în primejdie de moarte şi el umblă să-l scape! N-o să se aleagă nimic de capul lui! Am mai văzut noi d-ăştia: Nu e el nici primul, nici ultimul! Toţi sînt numai buni de gură, toţi ţipă: „Am să stîrpesc abuzurile din rădăcini“, dar ce fel de abuzuri şi în ce constau ele, nici ei nu ştiu... Ţipă, se răţoiesc o bucată de vreme şi rămîn apoi aşa toată viaţa, funcţionari

[1] *Fiul patriei* — revistă de orientare reacţionară, apărea la Petersburg între anii 1812—1852 (n. ed.).

fără atribuții precise. Ba, în prostia lor, mai încearcă să rîdă de noi și ne fac „salahori“ de birou! Dar tocmai salahorii ăștia fac toată treaba! Cînd dumnealor trebuie să înainteze vreo jalbă în cine știe ce chestiune personală, habar n-au cum s-o facă, și atunci, hai la salahor!... Niște trîntori! își încheie cuvîntarea elocventul șef de birou.

Și într-adevăr evenimentele se grăbiră parcă să-i confirme observațiile judicioase. În curînd lucrările de birou încetară să-l mai intereseze pe Beltov. Deveni nervos și neglijent. Directorul îl chemă și-i vorbi ca o mamă iubitoare — dar degeaba. Îl chemă și ministrul, care îi vorbi ca un tată iubitor — atît de emoționant și de frumos, încît intendentului, care se întîmplase să fie de față, i-au dat lacrimile, deși nu era un om care să se înduioșeze cu una, cu două, lucru pe care-l știau prea bine toți oamenii de serviciu din subordinea lui. Dar nici vorbele bune n-au folosit la nimic. Beltov ajunse într-un așa hal de nesocotință, încît se simțea ofensat tocmai de aceste intervenții părintești care nu urmăreau decît scopul de a-l îndrepta! Într-un cuvînt, la trei luni după convorbirea plină de tîlc a șefului de birou cu ajutorul său, Osip Evseici se supără zdravăn pe unul dintre conțopiștii săi neîndemînatici și începu să-l dăscălească.

— Dar bine, frate, cînd ai să înveți odată? Ai scris de nu știu cîte ori acte ca ăsta, totuși, de fiecare dată, trebuie să ți se facă tot conceptul! Asta, fiindcă, în loc să-ți vezi de treabă, te ții după fete pe bulevardul Amiralității, că te-am văzut doar de atîtea ori!... Ei, hai, scrie: „Iar pentru dreptul de a locui nestingherit pe teritoriul Imperiului Rusesc s-a eliberat fostului secretar gubernial Beltov pașaportul de față, datat și semnat de noi, aplicîndu-se sigiliul legal...“ Ai terminat? Adă-ncoace!

Și reciti bolborosind:

— ... nobil... suflete... district... studii... civil... 18 septembrie... ortodoxă... Bine!

Și Osip Evseici contrasemnă jos de tot, la marginea paginii, cu scrisul său mărunt-mărunt. Apoi spuse:

— Du-te şi-l prezintă chiar acum! După ce o semna, du-l la registratură! Stampila s-o pună uite aici, unde scrie: „Paşaportul de faţă" că vine mîine să-l ia!

— Ei, Vasili Vasilici, n-ai vrut să pui rămăşag pe o sticlă de rachiu! Ne-am fi dus acum s-o bem împreună. Da, repede a mers treaba, n-am ce zice!

— Mai avea paisprezece ani şi şase luni pînă să capete paftaua [1], observă ironic ajutorul.

Şeful de birou, iar după el întreg personalul izbucniră în hohote de rîs.

Cu acest rîs olimpic se încheie cariera de slujbaş a bunului nostru prieten Vladimir Petrovici Beltov. Lucrurile acestea se petrecuseră exact cu zece ani înainte de ziua aceea memorabilă, în care, în timp ce erau la Vera Vasilievna la masă, se auzi clinchet de zurgălăi, iar Maxim Ivanovici nu se putu abţine şi alergă la fereastră.

Ce a făcut însă Beltov în aceşti zece ani?

De toate, sau aproape de toate.

Şi ce a reuşit să facă?

Nimic, sau aproape nimic.

Cine nu ştie adevărul că rareori copiii care promit prea mult se-ntîmplă să şi înfăptuiască ceva. Oare de ce? Chiar atît de mărginită să fie posibilitatea de dezvoltare a forţelor omului, încît o dată cheltuite în tinereţe, să-i lipsească cu desăvîrşire la maturitate? E o problemă prea subtilă pe care nu sînt în stare şi nici nu vreau s-o dezleg. Cred însă că rezolvarea ei trebuie căutată mai degrabă în ambianţa, în influenţele şi contactul cu mediul înconjurător decît în structura psihică deficientă a omului. Oricum ar fi însă, simptomul acesta s-a împlinit şi în ce-l priveşte pe Beltov. Cu înflăcărarea tinereţii şi cu optica visătorului, Beltov se mînia pe împrejurări şi în toate încercările sale ajungea, cu o spaimă lăuntrică, la aceeaşi concluzie pe care-o definise atît de elocvent Osip Evseici cînd spusese: „Toată treaba o fac salahorii", şi aceasta pentru că tot felul de inadaptabili îşi irosesc viaţa în trîndăvie, deoarece nu se pricep la nimic, singurul sacrificiu pe ca-

[1] Semn de distincţie, se acorda funcţionarilor după cincisprezece ani de serviciu neîntrerupt (n. ed.).

re-l aduc omenirii, fiind numai dorința, năzuința lor goală, adesea foarte nobilă, dar aproape întotdeauna sterilă...

Într-o dimineață, nu tocmai frumoasă, dar în orice caz caracteristică Petersburgului, dimineață care întrunea neajunsurile tuturor celor patru anotimpuri, și în care zăpada amestecată cu lapoviță bătea în geamuri, iar pe la unsprezece dimineața, deși nu se luminase bine, părea că se și înserează, Beltova ședea lîngă același cămin unde avusese loc ultima convorbire cu preceptorul său elvețian; Vladimir, întins pe canapea cu o carte în mînă, citea, ridicînd din cînd în cînd ochii de pe file. De la o vreme puse cartea pe masă și, după ce rămase cîteva clipe gînditor, rosti:

— Mamă, știi ce cred eu? Că unchiul a avut perfectă dreptate cînd m-a sfătuit să studiez medicina. Ce părere ai? N-ar fi bine să mă apuc de medicină?

— Cum vrei, dragul meu! îi răspunse Sofia Alexeevna cu blîndețea-i obișnuită. Mă tem însă de un lucru, Volodea: va trebui să te apropii de bolnavi, și unele boli sînt molipsitoare.

— Mamă, spuse duios Volodea, luîndu-i mîna și zîmbind, ce egoistă ești! E mai puțin primejdios, bineînțeles, să trăiești stînd cu mîinile în sîn. Eu cred însă că și pentru inactivitate se cere să ai o vocație, ca și pentru viața activă. Nu oricine poate sta fără nici o ocupație!

— Încearcă, îi răspunse mama.

A doua zi dimineața, Vladimir se prezentă în amfiteatrul de anatomie și începu să studieze anatomia cu aceeași sîrguință cu care se apucase de lucrările de birou. N-a pășit însă în amfiteatru cu acea dragoste curată pentru știință de care fusese însuflețit la Universitatea din Moscova. Adevărul era că medicina nu reprezenta pentru el decît un refugiu: căuta în ea evadarea din plictiseală, din inactivitate. Deosebirea dintre studentul plin de voioșie și funcționarul demisionat, ajuns diletant în medicină, era mare. Înzestrat cu o minte ageră, Beltov se izbi, în curînd, în noile sale studii de problemele esențiale asupra cărora medicina prefera să păstreze o tăcere savantă, dar de rezolvarea

cărora depind toate celelalte. El se opri în fața lor și vru să le cucerească printr-un salt, printr-un iureș desperat al gîndirii. Nu-și dădea seama că asemenea rezolvări sînt de obicei rodul unei munci stăruitoare, îndelungate, neobosite. El nu era capabil de asemenea muncă și de aceea, în curînd, începu să privească cu indiferență medicina și, mai cu seamă, pe medici; găsea că semănau mult cu foștii săi colegi de birou. Ar fi vrut ca medicii să-și consacre toată viața problemelor care îl frămîntau pe el, ar fi vrut să-i vadă consultîndu-și bolnavii cu gravitatea cu care oficiază preoții slujbele solemne. Dar ei jucau cărți, umblau după clientelă și n-aveau timp pentru așa ceva.

„Eu, își spuse Vladimir, nu vreau să fiu doctor! Ce om lipsit de scrupule aș fi dacă aș îndrăzni să mă apuc să vindec un bolnav în haosul care există astăzi în toate problemele de fiziologie! Nu mă interesează latura practică a lucrurilor! Ce fel de funcționar, ce fel de om de știință sînt eu? Eu... eu... abia îndrăznesc să mărturisesc, dar eu... eu sînt artist!"

Desenînd contururile unui craniu, Beltov se simți deodată pictor. Zis și făcut... Ochiurile de jos de la ferestrele biroului său fură acoperite cu pînză deasă, lîngă cele două cranii apăru o mică Venus, și peste tot răsăriră ca din pămînt capete de expresie — spaima, rușinea, gelozia, vitejia, așa cum și le închipuie sculptura savantă, adică tocmai așa cum nu se exteriorizează aceste manifestări ale omului în realitate. Vladimir nu-și mai tundea părul și dimineața umbla numai în bluză. Costumul acesta de boem i-l cusu un croitor al aristocrației de pe Nevski Prospekt... Vladimir se ducea în fiecare săptămînă la Ermitage [1] și petrecea ceasuri întregi în fața șevaletului. Maică-sa intra uneori în vîrful picioarelor, de teamă să nu-l tulbure de la lucru pe viitorul Tizian [2], care vorbea acum tot mai des despre Italia și visa să realizeze un tablou cu subiect luat din istorie, ceva imens, puternic, pictat

[1] *Ermitage* — mare muzeu de artă din Leningrad (n. ed.).
[2] *Tiziano Vecellio* (1489—1576) — renumit pictor italian (n. ed.).

în stil modern; se gîndea să-l înfăţişeze pe Biron[1] în momentul în care, la întoarcerea lui din Siberia, se întîlneşte cu Minich, în drum spre Siberia: de jur împrejur un peisaj de iarnă, lumină, căruţe cu coviltir şi Volga...

Bineînţeles, nici pictura nu l-a prea satisfăcut pe Beltov: îi lipsea acea mulţumire lăuntrică pe care e firesc s-o aducă orice ocupaţie; îi lipsea mediul artistic şi schimbul de păreri cu alţi artişti, schimb ce stimulează pe un pictor. Activitatea lui nu era cerută de nimeni şi de nimic; nimeni n-avea nevoie de ea şi ea nu era determinată decît de dorinţa lui personală. Piedica cea mai mare o constituiau însă visurile lui de odinioară: slujba, o activitate cetăţenească. Nimic în lume nu este mai ispititor pentru o fire înflăcărată ca participarea la viaţa de zi cu zi, la istoria care se făureşte sub ochii noştri. Cine s-a lăsat o dată ispitit de gîndul unei asemenea activităţi şi-a tăiat drumul către orice altă activitate: în orice alt domeniu ar lucra, se va simţi un simplu musafir. Nu acolo îşi va găsi terenul potrivit. Va aduce înflăcărarea discuţiilor pe teme civice în artă. Dacă va fi pictor, îşi va zugrăvi gîndul, iar dacă va fi muzician, îl va cînta.

Îmbrăţişînd un alt domeniu de activitate, el se va amăgi mereu, asemeni celui care, părăsindu-şi patria, caută să se convingă că totul îi e indiferent, că pentru el patria e acolo unde e bine. Îşi dă toată silinţa să creadă în asta... dar în suflet un glas stăruitor îl cheamă înapoi şi-i aminteşte de alte cîntece, de alte privelişti... Aceste idei sumbre, care se conturau tot mai precis în sufletul lui Beltov, îl făceau să se frămînte şi mai mult şi să invidieze pe cine ştie ce neamţ care cînta la pian, care îl adora pe Beethoven şi studia contemporaneitatea *ex fontibus*[2], adică de la clasici.

---

[1] *Biron* (1690—1772) — favoritul împărătesei Anna Ioanovna, după moartea căreia a fost trimis în exil în Siberia, în urma intrigilor urzite de generalul Minich. O dată cu urcarea pe tron a Elisavetei Petrovna, Minich a fost exilat la Pelîm, localitate în care altădată îl surghiunise pe Biron (n. ed.).

[2] De la sursă (lat.) (n. t.).

Serile nesfîrşite de la Petersburg, ceasurile în care nu se poate picta, Vladimir şi le petrecea adesea la o văduvă, amatoare pasionată de pictură. Văduva era tînără, drăguţă, avea farmecul unei femei culte şi trăite în lux. În casa ei, Vladimir a îngînat timid primele cuvinte de dragoste şi a semnat cu mult curaj prima poliţă pentru o sumă enormă, pe care o pierduse în seara aceea fericită, cînd, distrat şi încîntat, jucase fără să ştie pe ce joacă. Dar ce-i păsa lui de joc, cînd în faţa lui şedea ea, şi cînd el îi citea atît de clar în ochi iubirea şi afecţiunea!

N-am să vă istorisesc acum întreaga poveste a eroului meu; a fost o poveste foarte obişnuită, dar toate întîmplările se răsfrîngeau destul de neobişnuit în sufletul lui. Voi spune pe scurt că după experienţa dragostei — care i-a pricinuit multe frămîntări — şi după cîteva poliţe — care i-au răpit o parte bunicică din avere — Beltov pleacă în ţări străine, dornic să caute acolo alinare, impresii noi şi noi ocupaţii. Iar mamă-sa, slăbită şi îmbătrînită prea de timpuriu, pleacă la Beloie Pole, ca să mai astupe găurile făcute de poliţe, să plătească prin grija ei de ani şi ani pasiunile de o clipă ale fiului ei şi să mai adune alţi bani, pentru ca Volodea să nu ducă nici o lipsă în străinătate. Pentru Sofia Alexeevna n-a fost tocmai uşor să facă acestea toate. Deşi îşi iubea mult fiul, ea nu avea totuşi însuşirile moşieriţei de la Zaskekino; era oricînd gata să se arate binevoitoare şi se lăsa întotdeauna înşelată. Nu din neglijenţă sau din nepricepere, ci dintr-o delicateţe care o împiedica să arate că vede adevărul. Ţăranii de la Beloie Pole se rugau lui dumnezeu pentru cucoana lor şi îşi plăteau cinstit boierescul. Beltov scria des mamei sale şi, citindu-i scrisorile, aţi fi putut vedea că există şi o altă dragoste, care nu este atît de mîndră, atît de exclusivistă, încît să-şi însuşească în întregime acest nume, dar pe care n-o şterg nici anii, nici bolile, o dragoste care te îndeamnă să deschizi şi la bătrîneţe scrisoarea cu mîini tremurînde, făcînd să-ţi izvorască din ochii îmbătrîniţi lacrimi amare la citirea rîndurilor scumpe. Pentru Sofia Alexeevna scrisorile fiului ei

erau izvor de viață; ele îi dădeau puteri, o susțineau, o mîngîiau, și ea le recitea de zeci și zeci de ori. Scrisorile lui erau însă triste și — deși pline de iubire — ascundeau multe inimii ei afectuoase de mamă. Se simțea că tînărul e măcinat de plictiseală, că rolul de spectator, pe care și-l hărăzește orice călător, începea să-l plictisească. Cunoștea toată Europa și nu mai avea altceva de făcut; toți în jurul lui erau ocupați, așa cum sînt ocupați de obicei oamenii la ei acasă, și el se simțea ca un musafir căruia i se oferă un scaun, pe care toți îl copleșesc cu politeți și amabilități, dar căruia nu i se împărtășesc tainele de familie și care, la un moment dat, trebuie să plece acasă. Cînd își amintea însă de aventurile sale de la Petersburg, îl cuprindea turburarea și, fără să știe de ce, pleca de la Paris la Londra. Cu cîteva luni înaintea întoarcerii lui acasă, Sofia Alexeevna primi de la el o scrisoare din Montpellier; în scrisoare el o anunța că pleacă în Elveția, că a cam răcit în munții Pirinei și de aceea va mai rămîne vreo cinci zile la Montpellier; îi promitea să-i scrie cînd va pleca de acolo; nici un cuvînt despre reîntoarcerea în Rusia! „A cam răcit", și inima mamei se nelinişti. Aștepta cu nerăbdare alte scrisori. Trecură încă două săptămîni și nu veni nici o veste; trecu o lună — nimic! Biata femeie era lipsită chiar și de ultima consolare: aceea de a putea ști cu siguranță că scrisoarea ei va ajunge la destinație. Simțind nevoia să-și descarce sufletul, trimise totuși două scrisori la Paris, *confiées aux soins de l'ambassade russe*[1]. În fiecare seară, la culcare, poruncea Duniei să-l trimită dimineața, cît mai devreme, pe vizitiu călare în oraș, să vadă dacă n-a sosit cumva vreo scrisoare, deși știa prea bine că poșta nu vine decît o dată pe săptămînă. Șeful oficiului poștal al orașului era un bătrînel bun, devotat Sofiei Alexeevna; de fiecare dată poruncea să i se comunice că n-a venit nici o scrisoare încă, și că de îndată ce va sosi, o va aduce el personal ori o va trimite printr-un curier special. Cu cîtă amărăciune resemnată asculta

[1] Încredințate grijii ambasadei ruse (fr.) (n. t.).

mama acest răspuns care venea după atîtea ceasuri de așteptare și neliniște! Gîndul plecării îi încolți în minte; se gîndi chiar să trimită după un vecin al ei, fost căpitan de artilerie, cu care se consulta în toate problemele juridice importante, ca, de pildă, întocmirea unei hîrtii respectuoase prin care lămurea de ce nu există o magazie de rezervă etc.; acum, ar fi vrut să-l întrebe unde se eliberează pașapoartele pentru străinătate, la administrație sau la tribunal... Zilele de așteptare se scurgeau și mai plicticoase prin faptul că era toamnă, că teii se îngălbeniseră de mult, că sub picioare foșneau frunzele uscate și că toată ziua cernea o ploaie măruntă care cădea parcă în silă, dar neîncetat. Într-o zi, pe înserate, fata din casă îi ceru voie Beltovei să meargă la slujba de seară.

— Du-te! Dar ce zi e mîine?

— Cum ați uitat că mîine e 17 septembrie, ziua dumneavoastră onomastică, a preaînțeleptei Sofia și a fiicelor ei — Liubov, Vera și Nadejda?

— Du-te, Dunia, și roagă-te și pentru Volodea, spuse Beltova, cu ochii plini de lacrimi.

Omul și la o sută de ani e copil. Și cinci sute de ani dacă ar trăi, într-o anumită privință, tot copil rămîne. De altfel, ar fi păcat să piardă această însușire plină de poezie. Ce înseamnă „zi onomastică"? De ce într-o asemenea zi omul simte mai adînc amărăciunile și bucuriile decît în ajun, decît a doua zi? Nu știu de ce, dar știu că așa este. „Azi mi se pare că e 3 Martie", spune unul temîndu-se să scape termenul de vînzare al moșiei la licitație. „3 Martie, da e 3 Martie!"[1] răspunde altul și gîndul său îl duce cu opt ani în urmă, își aduce aminte de toate amănuntele și cu un sentiment solemn adaugă: „Da, au trecut exact opt ani!", temîndu-se să nu pîngărească amintirea zilei care a fost pentru el o sărbătoare. Nici prin cap nu-i trece că la 13 Martie vor fi exact opt ani și zece zile și că fie-

[1] Zi memorabilă în viața lui Herzen. La 3 Martie 1838, Herzen a sosit la Moscova din Vladimir, unde fusese exilat, ca să se întîlnească cu logodnica sa, după patru ani de despărțire (n. ed.).

care zi este, în felul ei, o aniversare. Aşa a fost şi cu Sofia Alexeevna. Despărţirea, gîndul că nu mai primeşte nici o scrisoare, deveni şi mai dureros şi mai apăsător cînd îşi spuse că Volodea n-o va felicita în anul acela şi că acolo, în depărtare, va şi uita poate că e ziua ei... Căzu într-o visare plină de tristeţe; închipuirea ei o duse cu cincisprezece ani în urmă. Îşi aminti cum în anul acela găsise, de ziua ei, sufrageria îmbrăcată în flori; cum Volodea, invocînd fel de fel de pretexte, nu voise s-o lase să intre acolo; cum ea, deşi pricepuse despre ce e vorba, se făcu că nu ştie nimic; cum *monsieur* Joseph îl ajutase sîrguincios la făcutul ghirlandelor. Şi-l închipui apoi pe Volodea la Montpellier, bolnav, încăput pe mîinile unui hotelier hrăpăreţ, dar, temîndu-se să-şi dea frîu liber închipuirii, se grăbi să se mîngîie cu gîndul că, poate, *monsieur* Joseph se întîlnise cu Volodea şi rămăsese cu el. Era atît de bun, de delicat şi îl iubea atît de mult pe Volodea. O să-l îngrijească, o să respecte cu stricteţe reţetele medicului, o să stea de veghe la patul lui... Dar ce să caute *monsieur* Joseph la Montpellier? Ei, asta-i! Poate că Volodea i-a scris să vie. Ca unui prieten... Dar... Şi iar o turburară gîndurile şi o sumedenie de tablouri sumbre, amestecate cu amintiri luminoase, o frămîntară toată noaptea.

A doua zi tot felul de preocupări o smulseră acestor gînduri triste, împrăştiindu-le întrucîtva. Dis-de-dimineaţă, salonul se umplu de protipendada din Beloie Pole; în faţă stătea primarul, îmbrăcat într-un caftan albastru. Ţinea în mîini, pe o tavă enormă, un cozonac de o mărime impresionantă, pentru care îl mînase pe vornicel tocmai în oraş; cozonacul mirosea atît de tare a ulei de cînepă, încît înlătura orice tentativă de a-i atinge integritatea; de jur împrejur, pe marginea tăvii, erau rînduite portocale şi ouă de găină; printre capetele frumoase şi grave ale bărboşilor noştri numai dascălul se deosebea la înfăţişare şi îmbrăcăminte: nu numai că era bărbierit, dar îşi tăiase chiar obrazul în mai multe locuri din cauză că mîna lui (nu ştiu dacă

de prea mult scris ori, pentru că niciodată nu întîmpina minunatele dimineți de la țară fără să se lase cinstit la cîrciumă cu o cană de rachiu) avea ciudatul obicei de a tremura, ceea ce era o piedică serioasă la prizat tabac și la bărbierit; era îmbrăcat într-o redingotă lungă și purta pantaloni dungați, băgați în cizme. Cu alte cuvinte toată înfățișarea lui amintea pe aceea a unui animal cunoscut în Australia sub numele de ornitorinc, animal în care se reunesc mai mult decît dezgustător mamiferul, pasărea și amfibia. Afară mugea din cînd în cînd a jale un vițel de lapte, hecatomba[1] pe care o pregăteau țăranii de *nomasteca* cucoanei. În asemenea împrejurări, Sofia Alexeevna nu știa să-și facă apariția cu toată importanța cuvenită și, conștientă de acest lucru, se fîstîcea totdeauna. După aceea se duseră la biserică; între timp sosi căpitanul de artilerie. De data aceasta el nu mai venea în calitate de jurisconsult, ci se prezenta cu înfățișarea lui bătăioasă de pe vremuri. În timp ce se întorceau de la biserică, Sofia Alexeevna fu speriată de moarte de o pocnitură: vecinul adusese cu el în trăsură un mic falconet[2] și poruncise să se tragă din el în cinstea sărbătoritei! Cîinele de vînătoare al Sofiei Alexeevna, care se afla în alai, ca un animal prost ce era, socotind că focurile de pușcă nu se trag fără rost, începu să alerge după iepuri sau cocoși sălbatici. Ajungînd acasă, Sofia Alexeevna porunci să se servească gustarea, cînd deodată se auzi un clinchet de zurgălăi și un poștalion zbură peste pod, dispăru după dîmb, pentru a răsări peste vreo două minute aproape de tot; surugiul mîna cu multă dibăcie drept spre conacul boieresc, trase și opri brusc chiar în fața pridvorului cu atîta măiestrie, încît bătrînul șef de poștă (căci el era) nu se putu stăpîni și, ieșind din poștalion, îi spuse surugiului:

— Bravo, Bogdașka! Ești dat dracului, ce mai încolo-încoace!

[1] În Grecia antică, sacrificiul adus zeilor (n. ed.).
[2] Tun mic, portativ (n. ed.).

Bogdaşka, bineînţeles foarte mulţumit de acest compliment, închise ochiul drept şi îşi îndreptă pălăria spunînd :

— Apoi, dacă pentru excelenţa voastră n-am să mîn aşa, pentru cine naiba să mai mîn !

Cu un aer solemn şi cu expresia de mulţumire răspîndită pe tot chipul, şeful oficiului poştal intră în salon şi se duse să sărute mîna gazdei.

— Am onoarea, măicuţă Sofia Alexeevna, să vă felicit cu această prea solemnă zi a numelui dumneavoastră şi vă doresc multă sănătate... Bună ziua, Spiridon Vasilievici (aceste cuvinte se adresau căpitanului).

— Respectele noastre, Vasili Loghinovici, răspunse artileristul.

Vasili Loghinovici continuă :

— Am îndrăznit pentru ziua dumneavoastră onomastică să vă aduc un mic cadou. Să nu vă fie cu supărare — fiecare cu ce poate. Cadoul nu-i de loc scump : în total o rublă şi cincisprezece copeici porto poştal şi taxă de recomandat, plus optzeci de copeici taxă de greutate. Poftim, două scrisori de la Vladimir Petrovici : una, pare-mi-se că-i din Montrachet, iar cealaltă din Geneva, judecînd după ştampilă. Iertaţi-mă, îmi recunosc păcatul : mi-am îngăduit să ţin vreo două săptămîni prima scrisoare, iar pe a doua vreo cinci zilişoare, anume pentru prilejul de azi. Ce m-am gîndit ? Hai să-i fac o bucurie Sofiei Alexeevna tocmai de ziua onomastică !

Sofia Alexeevna procedă cu şeful oficiului poştal aşa cum a procedat celebrul actor Ofrain [1] cu Théramène [2] ; după ce acesta scoase cele două scrisori, nu mai ascultă restul discursului şefului poştei ; cu mîini înfrigurate smulse peceţile, vru să le citească chiar acolo, pe loc, apoi se sculă şi ieşi din cameră.

Şeful oficiului poştal era încîntat că fusese cît pe aci s-o omoare, întîi făcînd-o să sufere, apoi aducîndu-i

[1] *Ofrain* (1720—1806) — actor francez ; a jucat pe scena teatrului de la curtea din Petersburg (n. ed.).

[2] *Théramène* — personaj din *Phèdre* de Racine (n. ed.).

această bucurie. Îşi freca cu atîta mulţumire mîinile, savura cu atîta plăcere succesul surprizei sale, încît nu s-ar fi găsit pe lume o inimă atît de crudă în stare să-i facă vreo imputare pentru această glumă şi să nu-l lase să ia o gustare. Întocmai aşa a făcut şi vecinul gazdei:

— Ai buimăcit-o de tot cu scrisorile astea, Vasili Loghinovici! Ce surpriză, domle, ce surpriză! Dar eu cred că pînă stă Sofia Alexeevna de vorbă cu scrisorile, n-ar strica să luăm o gustărică. Eu, de, mă scol cam devreme...

Şi purceseră la gustare...

...Una din scrisori era scrisă din drum. Cealaltă, din Geneva, se termina astfel:

„Această întîlnire, dragă mamă, această convorbire, m-au zguduit. După cum ţi-am scris la început, m-am hotărît să mă întorc şi să încep să activez într-o slujbă electivă. Mîine plec de aici; voi sta vreo lună pe malurile Rinului, de acolo — direct acasă, prin Tauern, fără nici o oprire... Germania mă plictiseşte grozav. La Petersburg, la Moscova, voi căuta să mă întîlnesc numai cu cîţiva cunoscuţi şi voi pleca imediat spre dumneata, draga mea mamă, spre dumneata, spre Beloie Pole...“

— Dunia, Dunia! Adu-mi repede calendarul! Ah, doamne, unde-l cauţi, proasto! Uite-l!

Şi Sofia Alexeevna, repezindu-se să ia singură calendarul, începu să socotească şi să potrivească, schimbînd datele de pe stilul nou pe cel vechi, de pe stilul vechi pe cel nou, chibzuind în acelaşi timp cum să aranjeze odaia... N-a uitat nimic, în afară de oaspeţii care, din fericire, aducîndu-şi singuri aminte de ei, mai luară cîte un rachiuaş şi o gustărică.

— Ciudat, foarte ciudat! continuă preşedintele. S-ar părea că viaţa de capitală oferă atîtea distracţii, încît un tînăr, şi mai ales un tînăr cu stare n-ar putea să se plictisească.

— Ce să-i faci! răspunse Beltov zîmbind şi se sculă să-şi ia rămas bun.

— Dacă-i așa, încercați să mai stați și aici, pe la noi. Dacă aici nu veți găsi strălucirea și cultura de acolo, cred că veți găsi în schimb cîțiva oameni modești și de treabă, care vă vor primi cu plăcere în sînul tihnit al familiei lor.

— Asta, bineînțeles, adăugă sprintenul consilier cu „Ordinul sfînta Anna“ la petliță. Poate că altceva n-o să găsești, dar în ce privește ospitalitatea, orășelul nostru e un adevărat colțișor al Moscovei!

— Sînt convins de asta, răspunse Beltov salutîndu-l.

Partea a doua

I

Știți cît de viu a fost interesul pe care l-a stîrnit Beltov în rîndurile respectabililor locuitori ai orașului N. N.; îngăduiți-mi dar să vă vorbesc și despre impresia pe care a produs-o orașul asupra respectabilului Beltov. Trăsese la hotelul „Keresberg", numit astfel, cred eu, nu pentru a putea fi deosebit de celelalte — fiindcă nu mai exista altul în oraș — ci mai curînd din deosebit respect pentru un oraș care n-a existat niciodată. Hotelul acesta era agreat, în special, de toți micii funcționari din N.N.; aici își căutau ei mîngîierea, înecîndu-și necazurile, sau chefuind în clipele de bucurie. Cum intrai, pe dreapta, în spatele tejghelei, trona neclintită și imperturbabilă figura patronului, iar în fața lui, în picioare, lîngă tejghea, stătea chelnerul într-o cămașă albă, cu o barbă respectabilă și cu o teribilă cărare pe tîmpla stîngă. Tejgheaua aceasta înghițea la fiecare întîi ale lunii mai mult de jumătate din leafa pe care o încasau toți șefii de birou, ajutorii lor și ajutorii ajutorilor (secretarii rar se întîmplau să vină pe acolo, cel puțin pe cont propriu; de la gradul de secretar, funcționarii încep să devină conservatori — și pasiunii lor de a căpăta se mai adaugă și pasiunea de a păstra). Patronul, cu un aer important și grav, țăcănea la abac; blestemata de tejghea își întredeschi-

dea sertarul, înghițea bumaștele albastre și rublele de argint, arunca în schimb pitaci și bănuți, apoi se auzea un zgomot de cheie întoarsă — și banii dispăreau. Numai în două cazuri tejgheaua făcea pe moarta; cînd de grațiile ei se apropia subpolițaiul, Iakov Potapîci, cu gîndul să-și plătească datoria... Se abăteau uneori pe la hotel și niscai consilieri districtuali, dornici să mai facă o partidă de biliard, să bea cîte un punch, să mai golească o sticlă, două, într-un cuvînt să mai petreacă, fără știrea nevestelor (nu există consilieri neînsurați, după cum nu există nici preoți catolici însurați); iar pentru a gusta din plin deliciile acestor escapade, timp de două săptămîni după aceea, povesteau peste tot ce chef zdravăn au tras. Funcționarii mai mărunți, la apariția acestor demnitari, își ascundeau lulelele la spate (dar o făceau în așa fel, încît gestul lor să nu rămînă neobservat, pentru că tîlcul lui nu era să ascundă luleaua, ci să arate respectul cuvenit superiorului), salutau umili și, întrerupîndu-și jocul favorit, se retrăgeau discreți și foarte stingheriți în alte încăperi, lăsînd liberă masa de biliard — aceeași masă de biliard la care locotenentul Driagalov, cînd nu juca cărți, uimea asistența prin loviturile lui spectaculoase.

Patronul, un țăran înstărit dintr-un sat din împrejurimile orașului, știa cine este Beltov și ce moșioară are, drept care se gîndi să-i dea una din cele mai bune odăi ale hotelului, care era rezervată persoanelor de seamă: generali, concesionari de exploatări; *din acest motiv*, hotelierul arătă noului sosit întîi celelalte odăi care erau atît de murdare și de urîte, încît, cînd patronul deschise în cele din urmă ușa ce da în camera pe care de fapt i-o destinase de la început, spunînd: „Dacă asta nu era de trecere, eu cu plăcere...", Beltov căută să-l convingă cu multă stăruință să i-o dea lui. Patronul, mișcat de elocința clientului, consimți, cerînd bineînțeles un preț foarte avantajos pentru el. Respectul și atenția lui față de Beltov fură accentuate printr-o atitudine de totală desconsiderare față de interesele celorlalți clienți obișnuiți ai localului. Camera aceasta era într-adevăr o cameră de trecere și încuind ușa, patronul

închise accesul clienților direct din salon în sala de biliard, obligînd astfel pe amatorii acestui joc să circule prin bucătărie. Majoritatea vizitatorilor s-au resemnat și au suportat în tăcere această încercare, așa cum suportaseră în trecut toate celelalte încercări cu care destinul socotise necesar să-i blagoslovească, dar s-au găsit și unii care să protesteze în gura mare împotriva comportării brutale și părtinitoare a patronului. Un asesor, ieșit de vreo zece ani din cadrele armatei, declară că va rupe tacul pe spinarea patronului și se arătă atît de jignit, încît adăugă, cu multă logică, la prima serie de expresii energice:

— Și eu sînt nobil! Mă rog, dacă ar fi dat odaia unui general, n-aș fi zis nimic! Dar unui papă-lapte ca ăsta! Ei și ce dacă a sosit de la Paris? Cu ce, mă rog, sînt eu mai prejos decît el? Și eu sînt nobil, ba întrucîtva îi sînt și superior în grad, am o medalie din 1812!...

— Ei, lasă și tu acum, nu fi chiar așa de zurbagiu!... îl potolea locotenentul Driagalov, care își făcuse anumite socoteli în privința lui Beltov.

Dar patronul, ba prefăcîndu-se că nu aude, ba glumind cu un aer apatic și cu neînduplecarea specifică negustorului rus, a făcut pînă la urmă așa cum a vrut el. Camera pe care o obținuse Beltov, jignind sensibilul amor propriu al multora, putu place noului sosit numai după ce le văzuse pe celelalte patru cu care îl înspăimîntase întîi patronul, pentru că, de fapt, și aceasta era o cameră murdară, incomodă, și care, din cînd în cînd, se mai umplea și de un puternic iz de ulei încins. Acest miros amestecat cu atmosfera îmbibată permanent de fum de tutun ar fi putut provoca greața chiar și unui eschimos crescut de mic copil în miros de pește stricat.

Încet-încet, zarva sosirii se potoli. Bagajele, cufărul și geamantanul fură transportate din caretă în cameră, însoțite fiind de Grigori Ermolaevici, valetul lui Beltov, care aducea cu el resturile proviziilor de drum: punga cu tutun, o sticlă de bordeaux începută și cîteva bucăți de curcan umplut. După ce așeză lucrurile pe mese și scaune, valetul se duse la bufet să bea o

votcă, împărtăşindu-i chelnerului că s-a deprins la Paris să golească *un petit verre*[1] ori de cîte ori termina o treabă (aşa cum în Rusia se obişnuieşte treaba asta la începutul oricărei activităţi). O mulţime de funcţionari, dornici să afle chiar de la sursă cît mai multe amănunte despre noul sosit, îl înconjurară imediat, dar trebuie să spunem că omul nostru nu s-a prea lăsat descusut, tratîndu-i cam de sus; trăise cîţiva ani în străinătate şi era convins de superioritatea lui. În timpul acesta Beltov, rămas singur, după ce a stat puţin întins pe canapea, se apropie de fereastra prin care se vedea o bună parte din oraş. Priveliştea ce i s-a deschis în faţa ochilor era banală, provincială, monotonă; primul lucru care-i sări în ochi fu foişorul de foc, cu zidurile lui prost tencuite şi cu santinela preumblîndu-se sus, la postul de pază; dincolo de clădirea palatului administrativ — care, binenţeles, era un edificiu prelung, zugrăvit în galben şi construit în cunoscutul stil al clădirilor oficiale — se profila vechea clădire a catedralei; ceva mai încolo se întrezăreau două-trei biserici parohiale, fiecare reprezentînd două-trei epoci sub raportul stilului arhitectural; zidurile vechi bizantine erau înfrumuseţate cu portaluri greceşti ori cu ferestre gotice, sau cu o îmbinare a acestor două stiluri; venea apoi casa guvernatorului cu anticamera împodobită de un jandarm şi de vreo doi-trei solicitatori bărboşi, şi — casele particulare, asemănătoare tuturor caselor din toate celelalte oraşe ale noastre, cu coloane ofticoase, lipite chiar de perete, cu un mezanin care nu putea fi locuit iarna din cauza ferestrei italiene de mărimea peretelui, cu atenanse afumate pentru personalul de serviciu, şi cu cîte un grajd; de obicei toate aceste case erau cumpărate de cavaleri galanţi pe numele doamnelor lor; de cealaltă parte a străzii se înşirau, cam piezişe, prăvăliile cu zidurile albe pe din afară şi întunecoase şi reci pe dinăuntru, în care puteai găsi stămburi, şaluri, muselină — orice, afară de ceea ce voiai într-adevăr să cumperi. Mişcat oarecum de această privelişte, Beltov îşi aprinse o ţigară şi se

[1] Un păhărel (fr.) (n. t.).

așeză la fereastră; era o zi călduroasă, ca de primăvară: zăpada se topea și de pe acoperișuri începuse să curgă apa, iar pe străzi se porniseră șuvoaiele. Aveai impresia că din clipă în clipă va învia și natura de sub covorul acela de zăpadă și gheață, dar nu era decît o iluzie. Această iluzie o poate avea numai un ageamiu, care nutrește nădejdea cu totul neîntemeiată de a vedea sosind primăvara în N.N. de la începutul lunii februarie. Strada însă, care știa că vor veni din nou geruri și viscole, și că pînă la 15/27 mai copacii nici măcar nu vor înmuguri, nu dădea nici un semn de bucurie. O inactivitate somnolentă domnea peste tot; cîteva femei soioase se așezaseră lîngă zidul halei și vindeau mere și pere pădurețe. Profitînd de faptul că nu le înghețau degetele, împleteau la ciorap, numărau ochiurile și schimbau din cînd în cînd cîte o vorbă, scobindu-se în dinți cu iglițele, oftînd, căscînd și făcîndu-și apoi cruce în dreptul gurii. Ceva mai departe, un negustor în vîrstă de vreo șaptezeci de ani, cu o barbă albă și cu o căciulă de sobol pe cap, dormea somn dulce pe un scăunel. Din cînd în cînd, vreun băiat de prăvălie traversa în fugă strada pentru a intra în vreun magazin de peste drum; cîțiva negustori se pregăteau să-și închidă dughenele. Aveai impresia că nimeni nu tîrguiește nimic; de fapt, parcă nici nu trecea nimeni pe stradă. E drept, trecuse subcomisarul, cu nasul vîrît în gulerul de blană al mantalei, cu un aer grăbit și preocupat și cu o hîrtie făcută sul în mînă; vînzătorii îl salutaseră, scoțîndu-și căciulile, dar subcomisarul nici nu-i luase în seamă. Trecu apoi o caleașcă de o formă ciudată, ca un dovleac din care ar lipsi un sfert; dovleacul era tras de patru gloabe; vizitiul — cărunt, cu fața zbîrcită — și feciorul însoțitor erau îmbrăcați cu zăbune, iar în spatele caleștii stătea agățat un valet care purta o manta cu fireturi de culoare *vert-antique* [1].

În acest dovleac ședea un alt dovleac — un moșier gras, respectabil tată de familie, pe al cărui nas și obraji vinișoarele albastre zugrăviseră o adevărată

[1] Verde șters (fr.) (n. t.).

hartă geografică; alături de el şedea nedespărţita lui consoartă, care însă nici pe departe nu semăna cu un dovleac, ci mai degrabă cu un ardei sfrijit, ascuns într-un fel de cuib de tafta în loc de pălărie; în faţa lor — un buchet drăguţ format din trei graţii rustice, speranţa dulce a mămiţicăi şi a tăticuţului, speranţă care pricinuia însă inimii lor iubitoare destule griji. Dispăru şi această grădină de zarzavaturi mobilă... Se făcu din nou linişte... Deodată, dintr-o străduţă, răsună un cîntec rusesc plin de avînt şi după cîteva clipe apărură, cu acea expresie de bravură pe care o cunoaştem cu toţii, trei voinici, trei edecari în bluze scurte, roşii, şi cu pălării frumos împodobite. Unul ţinea în mîini o balalaică, nu atît pentru desfătarea auzului cît pentru întregirea tabloului; edecarul cu balalaica abia putea să-şi stăpînească picioarele; se vedea după mişcarea umerilor că arde de dorinţa să-i tragă un joc — dar de ce nu juca oare? Nu juca pentru că deodată, ca din pămînt sau poate de sub bolţile halelor, apăru un vardist cu bastonul în mînă; cîntecul, care întrerupsese o clipă plictisitoarea somnolenţă, se frînse deodată; respectabilul paznic al ordinei dispăru mîndru sub bolţi ca păianjenul ce se retrage în colţul lui întunecos, după ce şi-a luat gustărica de creieri de muscă. Se aşternu o linişte şi mai adîncă; se însera. Privind strada, Beltov simţi că îl cuprinde un fel de frică. Ca şi cum o lespede de piatră i-ar fi apăsat pieptul. Simţea că nu-i mai ajunge aerul, că se înăbuşă — poate şi din pricina mirosului de ulei încins amestecat cu fumul de tutun care se ridica de la catul de jos. Îşi luă şapca, îşi puse paltonul, încuie uşa după el şi ieşi în stradă. Oraşul era destul de mic şi nu i-a fost greu să-l străbată dintr-un capăt în celălalt. Aceeaşi pustietate peste tot; întîlni bineînţeles cîteva fiinţe: o slujnică istovită cu cobiliţă pe umăr, care urca desculţă pe polei la deal, gîfîind şi opintindu-se sub privirile binevoitoare ale unui popă ghiftuit, cu o faţă blajină, în anteriu de casă, care ieşise în faţa porţii; mai zări cîţiva impiegaţi, slăbănogi, un consilier titular gras, toţi prost îmbrăcaţi, în nişte haine soioase — şi nu de sărăcie, ci de neglijenţă. Toţi aveau o ţinută preten-

ţioasă, artificială: consilierul de pildă păşea cu mîndria unui senator roman, iar arhivarul de parcă ar fi fost cel puţin consilier! Trecu în goană într-o sanie poliţaiul care-l salută cu multă graţie pe domnul consilier, arătînd îngrijorat spre hîrtia băgată în manşeta mantalei, ceea ce însemna că se duce să-i prezinte excelenţei sale *raportul* pe ziua aceea... Mai trecură apoi două negustorese încecate în osînză, însoţite de o bucătăreasă care ducea o legăturică şi cîteva măturici de baie. Văzînd obrajii îmbujoraţi ai negustoreselor, Beltov înţelese că măturicile nu fuseseră luate de pomană. Altcineva nu i-a mai ieşit în cale.

„Ce înseamnă liniştea asta, se întreba Beltov. O profundă cugetare sau o profundă lipsă de cugetare? Tristeţe sau pur şi simplu lene? Nu înţeleg! Şi de ce oare mi se pare această linişte atît de apăsătoare, încît îmi vine să fac cale întoarsă? De ce oare mă copleşeşte într-atîta? Îmi place liniştea. Liniştea mării, a satului, sau, pur şi simplu, liniştea cîmpiei nemărginite mă umple de un fel de evlavie poetică, de sfială şi de uitare. Aici însă e altceva. Acolo e tăcerea unor întinsuri nemărginite, pe cînd aici totul te apasă, totul e îngust, mărunt: nişte clădiri prizărite... Dacă ar fi cel puţin ruine, dărăpănături, dar aşa, cîrpite, spoite... Şi unde or fi locuitorii? Parcă e un oraş cucerit abia ieri prin asediu; sau poate l-o fi bîntuit vreo molimă necruţătoare? Nimic din toate astea; locuitorii sînt acasă, locuitorii se odihnesc... Bine, dar cînd au avut timp să obosească?“

Şi, fără să vrea, gîndul lui Beltov zbură spre străzile zgomotoase, pline de oameni, ale altor orăşele mai puţin patriarhale şi mai dedate deşertăciunilor lumeşti. Începu să simtă neliniştea care se naşte de obicei ori de cîte ori omul face un pas greşit în viaţă, şi mai ales atunci cînd începe să-şi dea seama de acest lucru. Şi Beltov porni spre casă. În timp ce se apropia de hotel, răsună prelung clopotul mănăstirii de la marginea oraşului. Dangătul acela îi aminti de ceva trăit demult, demult... Porni înspre locul de unde se auzea dangătul, dar deodată zîmbi, dădu din cap şi, grăbind pasul, se îndreptă spre hotel. Sărmană victimă a unui secol plin

de îndoieli, nu aici, la N.N., vei găsi tu liniștea pe care o cauți!

După cîteva zile pe care le petrecu citind și studiind cu atenție statutul alegerilor nobiliare, Beltov se îmbrăcă cu mai multă grijă și se duse să facă vizitele de rigoare, de la care se întoarse după vreo trei ceasuri cu o puternică durere de cap, vădit indispus și obosit. Ceru apă de mentă și își fricționă capul cu apă de colonie; aceste două ape, de colonie și de mentă, îl ajutară să-și pună în ordine gîndurile. Rămas singur, se lungi pe canapea și strîmbînd din nas sau izbucnind în hohote de rîs, revăzu în gînd scenele la care asistase: anticamera guvernatorului, unde petrecuse cîteva minute foarte plăcute în tovărășia jandarmului, a celor doi negustori de categoria întîi și a celor doi lachei care-i salutau pe cei care intrau ca și pe cei care ieșeau, într-un mod foarte original, repetînd: „Să vă fie de bine cu sărbătoarea care a trecut!“ și-și întindeau mîna cu un aer foarte demn (aceeași care avea zilnic fericirea de a-l ajuta pe domnul general să se urce în caretă); salonul mareșalului nobilimii, unde onorabilul reprezentant al strălucitei nobilimi din N.N. afirma că nicăieri nu se pot învăța mai bine formele slujbei civile decît în serviciul militar, care dă omului deprinderea regulilor esențiale, o dată esențialul deprins, fiind foarte ușor să le cîștigi pe toate celelalte. Mareșalul nobilimii îi mărturisi apoi lui Beltov că el e un adevărat patriot, că zidește în satul său o biserică de piatră și că nu-i poate suferi pe acei nobili care, în loc să-și facă serviciul la cavalerie și să se ocupe de buna întocmire a moșiei lor, joacă cărți, țin guvernante franțuzoaice și se duc la Paris; toate acestea la un loc erau menite, probabil, să-l înțepe pe Beltov. Unele din personajele pe care le văzuse Beltov în acea zi nu-i mai ieșeau din minte. Îl revedea pe procurorul guberniei care reușise să-i spună de șase ori în trei minute: „Dumneata ești un om cult și vei înțelege că pentru mine domnul guvernator este o persoană oarecare; eu corespondez direct cu ministrul de justiție, pentru că ministrul de justiție este procurorul general. Guvernatorul e bun, și eu fac tot ce pot pentru excelența sa și spun: «Am

citit, am citit, am citit» și atîta tot. Dacă se întîmplă altfel, cu tot respectul cuvenit față de rangul lui înalt, mai mult nu mă poate nimeni obliga să fac! Eu nu sînt consilierul administrației guberniale." Și întie timp, lua mereu dintr-o tabacheră de argint cîte o priză de tabac rulat, care semăna foarte mult ca aspect cu cel franțuzesc, dar se deosebea de acesta printr-un miros foarte neplăcut. Revedea și pe președintele curții civile, un om slab, înalt, deșirat, zgîrcit și cu haine ponosite, care voia să-și dovedească cinstea printr-o neglijență vestimentară absolută.

Pe urmă își aduse aminte de generalul Hriașciov, înconjurat de doi șefi de poliție județeană destituiți, de moșieri scăpătați, de o mulțime de copoi, hăitași, rîndași, de trei nepoate și de două surori; parcă îl auzea și acum pe general cum striga și îl chema fluierînd pe Mitka din tindă, parcă îl vedea cu cîtă omenie își trata cîinii de vînătoare. Apoi îi apăru cunoștința noastră, Anton Antonovici, președintele tribunalului, în halatul lui de culoarea prazului, asistat de consilierul cu „Ordinul sfînta Anna" la petliță... Încetul cu încetul însă, această societate de personaje onorabile trecu pe planul al doilea, contopindu-se într-o singură figură fantastică: un funcționar uriaș cu sprîncenele încruntate, tăcut, care nu spune hotărît nici da, nici ba, dar care știe să se impună. Beltov își dădu seama limpede că nu va fi în stare să-l învingă pe acest Goliath, care nu putea fi doborît nu numai cu praștia, dar nici cu stînca de granit pe care se înalță monumentul lui Petru I.

Lucru ciudat, călătorind prin țări străine, Beltov trăise o viață intensă de sentimente și cugetare, de excitație cerebrală și de emoții. Viața nu trece zadarnic pentru oameni în creierul cărora s-a născut o idee viguroasă... S-ar părea că nu se întîmplă nimic deosebit: ziua de azi trece ca și cea de ieri, totul e foarte obișnuit, și deodată, îți întorci privirile înapoi și vezi cu uimire ce distanță uriașă ai parcurs și prin cîte ai trecut. Așa s-a întîmplat și cu Beltov; trecuse prin multe, dar nu se oprise nicăieri. Acum se ciocnea pentru a doua oară de realitatea vieții, în aceleași condițiuni în care se ciocnise cu atîția ani în urmă în can-

celarie, şi se simţea din nou intimidat. Îi lipsea acel simţ practic, datorită căruia omul învaţă să descifreze rostul întîmplărilor din viaţă; era prea detaşat de lumea înconjurătoare. E lesne de înţeles cauza acestei detaşări: Joseph încercase să facă din el un *om*, ca şi Rousseau din eroul său Émile; universitatea nu făcuse altceva decît să continue această dezvoltare generală; cercul de prieteni — format din cei cinci-şase tineri, plini de visuri şi plini de speranţe, pe atît de mari pe cît de mare le era şi necunoaşterea vieţii de dincolo de zidurile sălilor de curs — l-au făcut pe Beltov să se complacă tot mai mult în lumea unor idei nepotrivite cu mediul în care urma să trăiască. În sfîrşit, uşile şcolii s-au închis în urma lui şi cercul de tineri, care-şi juraseră prietenie pînă la moarte, începu să fie uitat, pentru ca, în cele din urmă, să nu rămînă decît în amintire sau să reînvie doar cu prilejul unor întîlniri întîmplătoare şi inutile, sau la cîte un pahar de vin. I s-au deschis, e drept, scîrţîind, alte uşi şi Beltov se pomeni într-o ţară cu totul necunoscută lui şi atît de străină, încît nu izbuti să se adapteze. Nu-l interesa nici una din laturile vieţii ce clocotea în jurul lui; nu putea deveni nici un bun moşier, nici un excelent ofiţer şi nici un funcţionar sîrguincios, şi de aceea viaţa nu-i putea oferi decît un loc de pierde-vară, de jucător sau de chefliu. Spre cinstea eroului nostru trebuie să recunoaştem că a manifestat mai multă simpatie faţă de ultima categorie decît faţă de prima. Dar nici acolo nu şi-ar fi putut da frîu liber, pentru că era un om prea cult pentru desfrîul murdar şi grosolan al celorlalţi. Îşi mai bătu un timp capul cu medicina şi cu pictura. Chefui ce mai chefui, jucă cărţi şi plecă apoi în ţări străine. Bineînţeles că nici acolo nu-şi găsi vreo ocupaţie; studia fără nici un sistem, studia orice, uimindu-şi profesorii nemţi prin multilateralitatea inteligenţei sale, iar pe cei francezi prin profunzimea cugetării. Dar în timp ce nemţii şi francezii făceau mult, el nu făcea nimic; îşi pierdea timpul la tir, stătea noaptea tîrziu la restaurant şi se dăruise cu trup, suflet şi pungă unei femeiuşti oarecare. O astfel de existenţă trebuia în cele din urmă să-l facă să simtă imperios nevoia unei activităţi. Cu

toată intensa viață intelectuală și pasională pe care o dusese în trîndăvia aceasta aparentă, Beltov era un tînăr complet lipsit de simț practic. Iată de ce, mînat de dorul de activitate, luase, în primul rînd, hotărîrea aceea minunată, lăudabilă, de a îmbrățișa o funcție electivă, și, în al doilea rînd, fusese surprins de acele tipuri de oameni pe care ar fi trebuit să le cunoască încă din copilărie sau despre care ar fi trebuit să se informeze înainte de a intra în raporturi atît de strînse cu ei. A fost atît de buimăcit de limbajul, manierele și concepțiile lor, încît era gata să renunțe fără nici o sforțare și fără luptă la ceea ce avea de gînd să facă de vreo cîteva luni încoace. Ferice de acel care poate continua un lucru început, care poate prelua o activitate în curs, pentru că va căpăta de timpuriu deprinderea muncii și nu-și va irosi jumătate din viață cu alegerea unei activități. Se va concentra, se va limita, pentru a nu se împrăștia, și astfel își va atinge scopul. Noi, însă, de cele mai multe ori o luăm de la început; de la părinții noștri nu moștenim decît averea mobilă și imobilă, și de aceea nu știm s-o păstrăm; de aceea deseori nu mai vrem să facem nimic. Și dacă nu mai vrem să facem nimic, pășim pe o cîmpie nemărginită, pe care te poți îndrepta oriunde și pe care ești liber să te duci oriunde. Partea proastă e că n-ai să ajungi nicăieri. Aceasta este inactivitatea noastră multilaterală, lenea noastră activă. Beltov făcea întru totul parte din această categorie; cu toată maturitatea cugetării lui, era încă minor. Într-un cuvînt, la vîrsta de treizeci de ani el abia se *pregătea*, întocmai ca un adolescent de șaisprezece ani, să-și înceapă viața, fără să observe că ușa care i se deschidea în față nu era ușa prin care intrau gladiatorii, ci aceia prin care li se scoteau trupurile din arenă. Veți spune: „Desigur, Beltov are o mare vină în toate astea!" Sînt complet de acord cu dumneavoastră. Sînt însă unii care cred că anumite greșeli ale oamenilor sînt mai lăudabile decît orice realizare. Totul pe lumea asta este schimbător.

Nu trecuse nici o lună de la instalarea lui Beltov la N.N., că el și reușise să-și atragă ura întregii moșierimi, ceea ce, bineînțeles, nu-i împiedica nici pe funcționari

ca să-l urască. Printre cei care-l urau erau mulți care nu-l văzuseră niciodată. Alții, chiar dacă-l cunoșteau, n-aveau nici o legătură cu el. Ura lor era o ură pură, dezinteresată. Dar și cele mai dezinteresate sentimente își au o cauză a lor. Cauza ostilității față de Beltov nu e greu de ghicit. Moșierii și funcționarii formau cercuri mai mult sau mai puțin închise, în orice caz însă, cercuri de oameni apropiați, înrudiți; își aveau interesele lor, certurile lor, partidele lor, concepțiile lor, obiceiurile lor — de altfel comune tuturor moșierilor din toate guberniile și tuturor funcționarilor din întreg imperiul. Dacă ar fi sosit la N.N. un consilier de la R.R., o săptămînă i-ar fi fost de ajuns pentru a deveni confrate și membru activ și respectat; să fi venit onorabilul nostru prieten Pavel Ivanovici Cicikov [1] — șeful poliției ar fi organizat o petrecere în cinstea lui, iar ceilalți s-ar fi apucat să danseze în jurul lui spunîndu-i: „*sufletelule*“, căci ar fi văzut limpede în Pavel Ivanovici un om de-al lor. Dar Beltov... Beltov — omul care, vorba șefului de birou, demisionase cu paisprezece ani și șase luni înainte de a fi căpătat paftaua; Beltov — căruia îi plăcea tot ce acești domni nu puteau suferi, care citea cărți dăunătoare, în timp ce ei erau ocupați cu folositoarele cărți de joc; el, pribeag prin Europa, străin acasă, străin și printre străini, aristocrat ca ținută și om al secolului al XIX-lea prin convingeri — cum putea accepta toate acestea o societate provincială? Beltov nu era în stare să pătrundă în sfera intereselor lor și nici ei în a lui. De aceea îl și urau, simțind că Beltov reprezintă un protest, un fel de demascare a vieții lor, un fel de ripostă împotriva întregii ei rînduieli. La toate acestea se mai adăugară și o mulțime de alte împrejurări. Beltov făcuse foarte puține vizite, și le făcuse tîrziu, se îmbrăca dimineața în redingotă, guvernatorului îi spunea „excelență“ mai rar decît se obișnuiește, iar mareșalului nobilimii, care avea gradul de căpitan de dragoni în retragere, nu-i dădea de loc acest titlu, cu toate că funcția lui îi acorda vremelnic dreptul de a fi numit excelență. Cu valeții lui vorbea

[1] Personajul principal din *Suflete moarte* de Gogol (n. ed.).

atît de politicos, încît îşi jignea oaspeţii, doamnelor li se adresa la fel ca şi bărbaţilor, şi în general se exprima prea „liber". Mai adăugaţi la toate acestea faptul că simpatia straturilor de jos ale birocraţiei Beltov o pierduse chiar din ziua sosirii sale, o dată cu închiderea accesului direct în sala de biliard. Bineînţeles că ura asta faţă de Beltov era atît de cuviincioasă, încît nu se manifesta decît în lipsa lui. În prezenţa lui, îmbrăca haina unei atenţii atît de vădite şi de stupide, încît putea fi luată drept o manifestare de simpatie. Fiecare rîvnea să-l aibă musafir în casa sa, ca să se poată lăuda că-l cunoaşte şi ca să aibă dreptul să spună cel puţin de vreo zece ori: „Cînd a fost la mine Beltov... el şi cu mine..." Şi bineînţeles ca încheiere venea cine ştie ce calomnie năstruşnică.

Bunii cetăţeni ai oraşului N.N. luară toate măsurile ca la alegeri Beltov *să cadă* cu succes sau să fie onorat cu o funcţie pe care de bună voie n-ar fi primit-o nimeni. La început, Beltov nu observă nici ura ce o stîrnise, nici uneltirile acestea electorale; pe urmă începu să-şi dea seama, dar se hotărî să meargă pînă la capăt... Nu vă speriaţi: pentru motive prea bine cunoscute mie, dar pe care dintr-un capriciu scriitoricesc nu vreau să le divulg, îmi voi scuti cititorii de alte amănunte în această privinţă, după cum îi voi scuti şi de descrierea alegerilor din N.N. De data asta mă atrag alte întîmplări — de ordin particular, nu public.

II

Desigur că aţi uitat de mult de existenţa Liubonkăi şi a modestului şi simpaticului nostru prieten Kruţiferski. Această lungă digresiune ne-a făcut să-i lăsăm într-o oarecare măsură în planul al doilea pe cei doi tineri. De cînd i-am părăsit, în viaţa lor au avut loc multe schimbări; i-am lăsat aproape logodiţi; îi vom regăsi

căsătoriţi; ba, mai mult, ţinînd de mînă pe micul Iaşa, un *bambino* [1] de trei anişori.

Despre cele petrecute în aceşti patru ani nu sînt multe de spus; viaţa lor s-a scurs tihnită şi luminoasă. Fericirea dragostei — mai cu seamă al unui sentiment ca al lor, desăvîrşit, împlinit, lipsit de neliniştea aşteptării — e o taină, o taină pe care o cunosc numai ei amîndoi; al treilea e de prisos; martorii n-au ce căuta aci. Farmecul deosebit, de nedescris, al unei iubiri împărtăşite constă tocmai în această dăruire reciprocă a doi oameni. Am putea povesti ceva despre aspectul exterior al vieţii lor, dar nu merită: griji zilnice, lipsă de bani, certuri cu bucătăreasa, achiziţionări de mobilier — toată această pulbere cenuşie se aşternea şi peste ei, ca şi peste atîţia alţii, plictisindu-i şi necăjindu-i cîteva clipe, pentru a se şterge însă repede fără să lase urme, nici chiar în amintire. Kruţiferski obţinuse, prin intervenţia lui Krupov, o catedră la liceul din N.N., medita cîţiva elevi acasă, dădea bineînţeles şi peste unii părinţi care-i plăteau tot ce i se cuvenea şi ducea în felul acesta o viaţă modestă. Altfel de viaţă nici nu rîvneau. Alexei Abramovici, oricît a încercat Krupov să-l convingă, n-a vrut să-i dea Liubonkăi drept zestre mai mult de zece mii de ruble; în schimb a luat asupră-şi grija instalării tinerei perechi. Această grea problemă a rezolvat-o destul de onorabil: a transportat în casa *lor* tot ce nu era de trebuinţă în casa şi în cămara *lui*, socotind, probabil, că tocmai de aceste lucruri au nevoie tinerii. Aşa, de pildă, caleaşca istorică care era în centrul preocupărilor lui Alexei Abramovici în timp ce Glafira Lvovna era preocupată de soarta nenorocitei fiice a dragostei lui nelegiuite, această caleaşcă îmbătrînită, decolorată, cu un arc rupt şi cu o rană considerabilă într-una din coaste, fu transportată cu mii de peripeţii în curticica lui Kruţiferski. Cum acesta n-avea şură, caleaşca a slujit o bună bucată de vreme drept coteţ găinilor: Alexei Abramovici le trimisese şi un cal, dar bietul animal murise subit pe drum, ceea ce nu i se mai întîmplase niciodată pînă atunci în toţi cei douăzeci şi

[1] Copil (ital.) (n. t.).

cinci de ani de serviciu ireproşabil în grajdul generalului. Fie că-i sunase ceasul, fie că i se păruse jignitor faptul că ţăranul, care-l transporta, după ce ieşi din raza vizuală a conacului boieresc, îl înhămă, pe cîtă vreme calul lui şi-l legă alături ca să meargă slobod — fapt este că s-a prăpădit. Ţăranul a fost atît de impresionat de această întîmplare că timp de vreo şase luni a umblat fugar şi n-a mai dat pe acasă.

Unul din darurile cele mai de preţ, tinerii l-au primit chiar în dimineaţa zilei în care au plecat. Alexei Abramovici porunci să-i cheme pe Nikolaşka şi pe Palaşka — un tînăr flăcău ofticos de vreo douăzeci şi cinci de ani şi o ţărăncuţă pistruiată ca un ou de bibilică. Cînd cei doi intrară, Alexei Abramovici luă o înfăţişare gravă, ba chiar cumplită, şi spuse:

— Închinaţi-vă şi sărutaţi mîna Liubovei Alexandrovna şi a lui Dmitri Iakovlevici.

Această din urmă poruncă le-a fost cam greu de îndeplinit, deoarece cei doi tineri, stingheriţi, îşi ascundeau mîinile, roşeau, voiau să-i îmbrăţişeze şi nu ştiau ce să facă. Dar capul obştii continuă:

— Ei sînt noii voştri stăpîni, şi rosti aceste cuvinte tare, cu glasul potrivit unei veşti atît de însemnate. Să le slujiţi cu credinţă, dacă vreţi să vă fie şi vouă bine! Iar voi să fiţi blînzi şi îngăduitori cu ei, dacă se vor purta frumos; dar dacă îşi vor face de cap, să mi-i trimiteţi mie, că am eu şcoala mea pentru derbedei. După aceea se vor întoarce la voi îmblînziţi. Dar nici să nu mi-i prea răsfăţaţi. Asta-i binecuvîntarea mea, pentru că voi nu sînteţi încă deprinşi cu gospodăria şi n-o să puteţi ieşi la capăt cu oamenii liberi; ş-apoi, omul liber la noi e şmecher, ştie că n-ai ce să-i faci, că poate să-ţi ceară paşaportul şi să pornească ca un boier pe la alte case să-şi caute loc. Şi acum închinaţi-vă şi ieşiţi afară! încheie expresiv generalul.

Nikolaşka şi Palaşka se aruncară încă-odată la picioarele stăpînilor şi ieşiră. Asta a fost toată solemnitatea intrării lor sub o nouă stăpînire. În aceeaşi zi, tinerii noştri se mutară la oraş, însoţiţi de ofticosul Nikolaşka şi de pistruiata Palaşka.

Soţii Kruţiferski îşi orînduiră cum nu se poate mai bine viaţa. Erau atît de puţin pretenţioşi şi atît de puţin jinduiau după petreceri, erau atît de mulţumiţi unul de altul şi atît de fericiţi în dragostea lor, încît nu e de mirare că au fost luaţi drept nişte străini stabiliţi la N.N.; nu semănau de loc cu toţi cei din jurul lor. E curios că există oameni de treabă, care ne consideră pe toţi în general, iar pe provinciali în special, drept nişte persoane cu înclinaţii patriarhale, de preferinţă familişti, în timp ce noi nu sîntem în stare să împingem viaţa noastră de familie peste pragul bunei-cuviinţe. Şi, partea curioasă este, poate, că dezinteresîndu-ne de viaţa de familie, nu sîntem în stare să ne consacrăm nici unei forme de convieţuire socială; nici personalitatea individuală nu se dezvoltă, nici interesele comune, iar familia decade. În viaţa familială de la noi domneşte un fel de convenţionalism; există numai ceea ce se vede, ca într-un decor de teatru; dacă nu s-ar vedea că soţul îşi ceartă soţia, că părinţii îşi sîcîie copiii, nici nu s-ar putea bănui măcar ce au comun oamenii aceştia, de ce-şi amărăsc zilele reciproc şi de ce trăiesc împreună. Cel care vrea să se bucure de armonia vieţii de familie trebuie s-o caute în salon şi să nu mai cerceteze dormitoarele; noi nu sîntem ca nemţii, care sînt la fel de fericiţi în toate încăperile locuinţei lor timp de trei decenii de-a rîndul. Există însă şi excepţii, şi o astfel de excepţie era perechea noastră. Se instalaseră simplu, modest şi duceau o viaţă cumpătată, fără să se intereseze de felul de trai al altora. Nu se luau după alţii, nu-şi cheltuiau ultimii bănuţi ca să-şi dea o îndoielnică aparenţă de bogăţie, nu se împovărau cu douăzeci-treizeci de cunoştinţe inutile. Într-un cuvînt, căsuţa modestului profesor de liceu a fost scutită de o bună parte din verigile artificiale ale persecuţiilor reciproce lancasteriene[1] de care rîde toată lumea, dar pe care nimeni nu îndrăzneşte să le sfideze. Semion Ivanovici Krupov, pe de altă parte, izbutise, în sfîrşit, să se împace cu viaţa de familie, uitîndu-se la „copiii lui dragi".

[1] Aluzie ironică la sistemul de învăţămînt al pedagogului englez *Lancaster Joseph* (1771—1838) (n. ed.).

Cîteva zile, Beltov, nemulțumit și chinuit de o vagă presimțire și de lipsa unei vieți adevărate, se plimbă posomorît, cu mîinile în buzunare, prin oraș. Dacă ar fi fost atent, ar fi văzut, într-una din căsuțele, pe lîngă care trecea plin de indignare și amărăciune, unul dintre cele mai ademenitoare și mai minunate tablouri de familie care, prin toate trăsăturile sale, dovedește că fericirea este cu putință pe pămînt. Tabloul avea ca temă un amurg de vară, în grădină, cînd nu se simte nici o adiere și cînd apele eleșteului stau nemișcate, ca o oglindă de metal polcită de razele aurii ale soarelui; în depărtare, printre copaci, se zărește un sătuc; începe să pice roua; turma se întoarce acasă cu larma obișnuită, un amestec de strigăte, tropote și mugete... Ești gata atunci să juri că nici nu e nevoie de altceva în viață... Și ce bine e că peste un ceas amurgul acesta va trece, adică, la timpul potrivit va face loc nopții, ca să nu-și piardă frumusețea și să nu stîrnească părerea de rău, devenind plicticos.

Semion Ivanovici Krupov, oaspetele de onoare și singurul, de altfel, al soților Kruțiferski, ședea pe o canapea într-o odaie mică și curată. Tînăra femeie îi umplea zîmbind luleaua; soțul ei ședea într-un fotoliu și se uita cu drag, cînd la nevastă-sa, cînd la bătrîn. Peste cîteva clipe în odaie intră sărind într-un picior un copilaș de trei ani, care se duse de-a dreptul — adică fără a mai ocoli masa ci prin tunelul dintre picioarele ei — la Krupov, pe care-l iubea mult pentru ceasul lui cu muzicuță și pentru cele două brelocuri în formă de inimioară care-i atîrnau pe vestă.

— Să trăiești, Iașa! făcu Semion Ivanovici, scoțîndu-și prietenul de sub masă și luîndu-l pe genunchi.

Iașa apucă brelocurile și dădu să-i scoată ceasul.

— Nu te lăsa să-ți bei ceaiul și să fumezi! Dă-mi-l mie, spuse mama, ferm convinsă că Iașa n-ar putea stingheri pe nimeni.

— Lasă-l, te rog! Am să-l expediez eu singur cînd m-o plictisi, spuse Semion Ivanovici și scoțîndu-și ceasul i-l puse să sune.

Iașa ascultă cu admirație bătăile, duse ceasul la urechea lui Semion Ivanovici, apoi la urechea mamei și

constatînd la toţi incontestabile semne de uimire îl duse la gură.

— Copiii sînt o mare fericire în viaţă! spuse Krupov. Mai ales nouă, bătrînilor, ne face o deosebită plăcere să mîngîiem căpşoarele cîrlionţate şi să privim în ochii aceştia senini. Parcă te faci mai blînd cînd te uiţi la aceste tinere vlăstare. Vă spun însă, cu toată sinceritatea: nu-mi pare rău că nu am copii... La ce mi-ar fi trebuit? Iaca, dumnezeu mi-a dat un nepoţel; cînd am să îmbătrînesc de tot, am să-i fiu dădacă.

— Dădaca-i colo, spuse Iaşa, arătînd foarte mulţumit spre uşă.

— Ia-mă pe mine dădacă!

Iaşa se pregătea să protesteze ţipînd cît îl ţinea gura, dar maică-sa îi îndreptă repede atenţia asupra nasturilor auriţi de la fracul lui Krupov.

— Îmi sînt dragi copiii, continuă bătrînul. De altfel îmi sînt dragi toţi oamenii, în general. Cînd eram mai tînăr, îmi plăceau fetele drăguţe şi, credeţi-mă, am fost şi îndrăgostit! De vreo cinci ori! Dar viaţa de familie mă scîrbeşte. Numai singur, omul poate trăi liber şi liniştit. În viaţa de familie, parcă înadins totul e făcut aşa ca toţi cei care stau sub acelaşi acoperiş să se plictisească reciproc cît mai mult şi atunci, bineînţeles, de la o vreme se despart! Cît nu stau împreună, sînt prietenii cei mai buni; cum se însoţesc însă, nu mai au loc unul de altul!

— Ei lasă, Semion Ivanovici, obiectă Kruţiferski. Cum poţi vorbi aşa! O bună parte din aspectele vieţii — cele mai frumoase, mai pline de lumină şi de desfătare — ţi-au rămas necunoscute. Ce poţi înţelege din această libertate egoistă şi lipsită de orice senzaţii?

— Hait! Iar s-a pornit! Dar de cîte ori ţi-am mai spus, Dmitri Iakovlevici, că pe mine nu mă sperii cu vorba asta „egoism". Ce expresie trufaşă! Auzi! „Lipsită de orice senzaţii!" Parcă pe lumea asta n-ar mai exista alte senzaţii în afara idolatriei reciproce dintre bărbat şi femeie şi a dorinţei exclusive de a se înghiţi unul pe celălalt în aşa fel ca aproapelui să nu-i mai rămînă nimic! Să plîngi numai de nenorocirea ta, să te bucuri numai de fericirea ta... Nu, tăicuţule,

cunoaştem noi iubirea asta plină de abnegaţie! Uite, nu vreau să mă laud, dar fiindcă veni vorba... Te duci, de exemplu, la un bolnav şi ţi se strînge inima cînd îl vezi cît e de slab; te apropii cu teamă de pat şi — cînd colo, pulsul e mult mai bun, iar bolnavul te primeşte cu ochii obosiţi şi îţi strînge uşor mîna! Ei uite, asta zic şi eu că e o senzaţie! Egoism, ai? Păi, în afara nebunilor, cine nu-i egoist? Numai că unii sînt egoişti pur şi simplu, iar alţii vorba ceea, aceeaşi mîncărică, numai că e mai pipărăţică. Iar dacă e să vorbim sincer, nu există egoism mai feroce decît cel familial!

— Nu înţeleg, Semion Ivanovici, ce te sperie pe dumneata atîta în căsnicie! Uite, de patru ani sînt măritată, dar mă simt liberă şi nu văd nici din partea mea, nici din partea lui, nici sacrificii, nici povară, nimic din toate astea! spuse Liubov Alexandrovna.

— V-a mers din plin, aţi reuşit să cîştigaţi lozul cel mare şi acum nu găsiţi cuvinte ca să lăudaţi jocul. Parcă puţine minuni se întîmplă pe lume? Voi sînteţi o excepţie. Îmi pare bine, dar asta nu dovedeşte nimic. Acum doi ani, băieţelul croitorului nostru, îl cunoaşteţi, Pankratov din strada Moscovskaia — a căzut de la fereastra etajului al doilea pe caldarîm. Ai crede că trebuia să moară pe loc, zdrobit, şi totuşi, nimic! A scăpat! bineînţeles, vînătăi, zgîrieturi — dar altceva nimic! Ia încearcă să arunci un alt copil de la etajul al doilea! Dar şi în cazul ăsta au fost urmări grave: copilul nu mai creşte...

— Nu cumva asta e o prorocire rea pentru noi? întrebă Liubov Alexandrovna, punîndu-şi prieteneşte mîna pe umărul lui Semion Ivanovici. Nu mă mai tem de prorocirile dumitale de cînd i-ai zugrăvit bărbatului meu urmările îngrozitoare ale căsătoriei noastre!

— Ce răutăcioasă eşti! Dar şi flecarul ăsta care s-a apucat să-ţi spună tot. Halal bărbat! Bine! Slava domnului că am fost un proroc mincinos! Vă rog să uitaţi asta: ce a fost a trecut şi să-i sară ochii cui o mai pomeni de asta! Să-i sară, fie ei chiar frumoşi ca şi ai dumitale.

Şi bătrînul arătă cu degetul.

— Ia te uită, Semion Ivanovici e meşter şi la complimente!

— Am să vă spun un compliment şi mai mare şi mai frumos; văzîndu-vă pe voi cum trăiţi, m-am împăcat într-adevăr întrucîtva cu viaţa de familie; să nu uitaţi însă că abia după ce am trăit şaizeci de ani încheiaţi mi-a fost dat să văd întîia oară, în casa voastră, nu într-un roman, nu în versuri, ci în realitate, o adevărată fericire familială. După cum vedeţi, exemplele nu sînt prea multe!

— De unde poţi să ştii? îl întrebă Liubov Alexandrovna. Poate că ai trecut pe lîngă multe alte perechi fericite, fără să-ţi dai seama; adevărata dragoste nu-şi bate capul să se etaleze! Ş-apoi, nu ştiu dacă dumneata ai căutat şi cum ai căutat s-o vezi. În sfîrşit, cred că faptul că ai întîlnit prea puţini oameni fericiţi în căsnicie este o simplă întîmplare. Sau poate că dumitale ţi se pare acum, Semion Ivanovici, adăugă ea cu răutatea ironică şi cu acea lipsă de delicateţe caracteristică oamenilor fericiţi, poate că ţi se pare că trebuie să rămîi consecvent, şi dacă ai să recunoşti acum că n-ai avut dreptate, ţi-ai condamna prin asta toată viaţa de pînă acum şi va trebui în acelaşi timp să admiţi că nimic nu se mai poate îndrepta!

— O, nu! replică cu înflăcărare bătrînul. De asta să nu aveţi nici o grijă! N-o să-mi pară rău niciodată de trecut! În primul rînd, fiindcă e absurd să tînjeşti după ceva care nu se mai poate întoarce, în al doilea rînd, fiindcă eu sînt un holtei bătrîn, care-şi trăieşte în linişte ultimele zile, pe cîtă vreme voi... da, voi începeţi viaţa admirabil!

— Nu ştiu cu ce scop ai făcut ultima dumitale remarcă, spuse Kruţiferski, dar ea a avut un puternic răsunet în inima mea. M-a pus în faţa unor gînduri plicticoase şi triste — gînduri a căror simplă prezenţă e destul ca să înveninezc pînă şi clipele de mare entuziasm. Uneori mi-e frică de fericirea mea: ca orice om putred de bogat, tremur în faţa viitorului. Tremur ca nu cumva să...

— Ca nu cumva să-ţi scadă bogăţia mai tîrziu! Ha, ha, ha! Ce visători! Cine v-a măsurat fericirea ca

s-o poată scade? De unde această concepție copilărească? Numai voi înșivă și întîmplarea v-a întocmit fericirea. Este deci a voastră și ar fi absurd să fiți pedepsiți pentru ea! Se înțelege că întîmplarea — stupida, inevitabila întîmplare — ar putea să v-o distrugă, dar nu trebuie să ne gîndim la ceea ce s-ar putea numai întîmpla. Poate că grinzile acestui tavan sînt putrede și că tavanul o să se prăbușească; să ne căutăm alt loc; dar cum să ieșim de-aici? Poate că afară o să dăm peste un ciine turbat, sau că o să ne calce un cal... Decît să ne lăsăm stăpîniți de teama unui rău posibil, mai bine să luăm o doză bună de opium și să adormim pe vecie!

— M-a uimit întotdeauna, Semion Ivanovici, ușurința cu care te-ai împăcat cu viața; e un mare noroc să poți fi așa, dar norocul ăsta nu-i e dat oricui. Dumneata spui că e o întîmplare și ești liniștit. Eu însă nu. N-am rezolvat nimic dacă voi socoti o întîmplare legătura aceea necunoscută, care se presupune însă că ar exista între evenimentele din viața mea. În viață, nimic nu se întîmplă fără rost. Totul își are un sens. Nu degeaba m-ai găsit dumneata în mansarda mea. Parcă puțini alți profesori existau la Moscova?... De ce numaidecît a trebuit să mă găsești pe mine? Nu cumva pentru că în mine sălășluiau mijloacele necesare eliberării acestei ființe pure, superioare, pentru ca ceea ce pînă atunci nici nu cutezam să visez să se împlinească deodată? Acum fericirea mea nu are seamăn! E drept oare să rămînă lucrurile așa toată viața? Mă supun fericirii, așa cum alții se supun nefericirii, dar nu pot alunga teama de viitor!

— Adică teama de ceva ce nu există! La rîndul meu, trebuie să spun că n-am putut înțelege niciodată toate închipuirile acestea bolnăvicioase, care-l fac pe om să simtă o adevărată plăcere cînd își face griji, cînd își imaginează nenorociri posibile, pentru a avea de ce să se amărască dinainte. Un astfel de caracter este prin el însuși un fel de nenorocire pentru bietul om. Hai, să zicem că te-a lovit un necaz, că s-a abătut asupra ta o nenorocire. Plîngi fără să vrei și îți îndoi grumazul. Dar ca să te gîndești, atunci cînd ai prilejul să bei un vin

bun ca, în schimb, mîine soarta îți va oferi o poșircă, asta, dați-mi voie, e un fel de nebunie! Nepriceperea de a trăi în prezent, de a prețui viitorul, de a i te dărui — este una din epidemiile morale cele mai răspîndite în timpurile noastre. Noi semănăm încă cu zgîrciții aceia care nu beau, nu mănîncă, ci adună ban cu ban, pentru zile negre, dar care, oricît de neagră ar fi ziua care-i ajunge, nu se îndură să-și deschidă baierile pungii. Apoi, asta-i viață?

— Sînt cu totul de acord cu dumneata, Semion Ivanovici! spuse cu avînt Liubov Alexandrovna. De multe ori am vorbit despre asta cu Dmitri. Dacă mi-e bine, de ce să mă gîndesc ce va fi în viitor? După mine, viitorul ar putea chiar să nici nu existe! De multe ori e și el de acord cu mine, dar tristețea asta lăuntrică s-a înrădăcinat atît de mult într-însul, încît nu mai e în stare s-o învingă! De altfel, nici nu prea e nevoie, adăugă ea zîmbind duios bărbatului ei. Chiar și tristețea lui îmi place; e atîta profunzime în ea! Cred că noi, dumneata și cu mine, nu înțelegem sau cel puțin nu împărtășim această tristețe, pentru că sîntem firi mai superficiale, mai comode, pe care numai exteriorul le impresionează, le preocupă și le pasionează.

— Ai început cu un imn de slavă pentru vii și ai sfîrșit cu prohodul! Cînd ai început, îmi venea să sar, să-ți sărut mînușița și să-i spun soțului dumitale: „Asta e înțelegerea umană a vieții!" dar ai isprăvit prin a trage concluzia că nălucirile lui nu sînt decît o profundă meditație. Nimic de zis, strașnică meditație să te chinuiești cînd trebuie să te bucuri, și să te amărăști cu niște lucruri care nu vor exista poate niciodată!

— Semion Ivanovici, de ce ești atît de intolerant? Sînt firi gingașe, pentru care nu există fericire deplină pe pămînt, care sînt gata să dăruiască tot ce au, cu toată abnegația, dar care nu pot să se despartă de dangătul acela trist care răsună în străfundul inimii lor. Trebuie să fii mai dur pentru a putea fi fericit. De multe ori m-am gîndit la asta. Ai văzut cît de fericite sînt, de pildă, păsările și toate lighioanele datorită faptului că înțeleg mai puțin decît noi!

— Și totuși e destul de neplăcut să ai o fire superioară, cînd nu ești decît o ființă menită să trăiască nici mai sus nici mai jos, ci numai pe pămînt, observă neîndurător Krupov. Mărturisesc că pentru mine aceste sfere superioare nu sînt decît un dezechilibru fiziologic, un acces de nervi; faceți dușuri reci și cît mai multă mișcare, și o bună parte din toate aceste visuri supranaturale vor dispare. Dumneata, Dmitri Iakovlevici, ai o constituție slabă din naștere; constituțiile slabe sînt adesea compensate printr-o dezvoltare extraordinară a capacităților intelectuale. De obicei însă, această dezvoltare e oarecum strîmbă, pentru că se îndreaptă întotdeauna ori spre abstracții, ori spre fantezie sau misticism. Iată de ce anticii spuneau: *„Mens sana in corpore sano"* [1]. Uitați-vă la nemții blonzi și palizi; de ce sînt ei visători, de ce își țin capul mereu plecat într-o parte, de ce plîng? Din cauza scrofulozei și a climei. Tot din această cauză sînt gata de secole să aiureze în controverse mistice, fără să facă nimic.

— Nu degeaba se spune că studiile medicale insuflă omului un fel rigid, materialist, de a privi viața... Ajungeți să cunoașteți atît de bine aspectul material al organismului omului, încît din cauza lui uitați cu totul de existența celuilalt aspect, care scapă bisturiului și care, de fapt, dă sens materiei grosolane.

— Ce ți-e și cu idealiștii ăștia! făcu Semion Ivanovici, care începuse să se cam supere. Veșnic încearcă să recurgă la tot felul de argumente absurde! Dar cine v-a spus, mă rog, că toată medicina se reduce numai la anatomie? Gogorița asta voi ați născocit-o și tot voi vă amuzați cu ea. Auzi! Materie grosolană... Eu nu cunosc nici materie grosolană, nici materie subtilă, ci numai materia vie. Tare înțelepți mai sînteți voi, savanții de astăzi! Numai că vă cam scăldați pe uscat! Mereu vechea noastră discuție, care nu se va termina niciodată! De aceea mai bine să încetăm. Ia uitați-vă cum l-am adormit pe Iașa cu fleacurile noastre! Doarme dus. Dormi, copilașule! Tăticul tău nu te-a învățat încă să disprețuiești pămîntul și materia, nu ți-a spus că aceste

[1] Minte sănătoasă în corp sănătos (lat.) (n. t.).

picioruşe dragi, aceste mînuţe nu sînt decît bucăţele de noroi care s-au lipit de tine! Liubov Alexandrovna, te rog, nu cultiva în el asemenea fleacuri! Bine, să zicem, soţului îi mai treci cu vederea, să-l lăsăm în plata domnului! Dar cel puţin acestui copil nevinovat să nu-i vîri în cap din fragedă pruncie toate aiurelile astea! Ce vreţi să iasă din el? Un visător? Pînă la adînci bătrîneţe o să tot caute pasărea de foc şi în vremea asta viaţa cea adevărată o să i se scurgă printre degete. E bine aşa? Spune şi dumneata. Poftim, acum ia-l!

Bătrînul îl puse pe Iaşa în braţele mamei, îşi luă pălăria şi, încheindu-şi domol haina, adăugă:

— A, uitasem să vă spun: zilele trecute am făcut, întîmplător, cunoştinţă cu un om foarte interesant!

— Probabil cu Beltov? întrebă Liubov Alexandrovna. Sosirea lui a stîrnit atîta vîlvă, încît am aflat şi eu de el, de la soţia directorului!

— Exact! Toţi se agită fiindcă e bogat. Adevărul e că este un om deosebit. Ştie o sumedenie de lucruri, a călătorit peste tot şi a văzut multe: e un om inteligent. Ce-i drept, e cam răsfăţat. A fost răsfăţat de viaţă. N-a crescut în lipsuri şi nevoi ca noi. Viaţa i-a fost uşoară şi n-a luat-o prea în serios. Acum, moare aici de plictiseală. Puteţi să vă închipuiţi cum i se pare oraşul nostru după ce a văzut Parisul!

— Beltov? Daţi-mi voie, spuse Dmitri Iakovlevici, numele mi-e cunoscut. Nu cumva era şi el pe timpul meu la universitate? Mi se pare că era în ultimul an, cînd m-am înscris eu. Şi pe atunci se spunea despre el că e foarte inteligent; îl educase un elveţian.

— Da, da, el este.

— Îl ţin minte. De altfel îl şi cunosc, dar puţin.

— Sînt sigur că s-ar bucura să te vadă. Mare lucru să întîlneşti în pustietatea asta un om cult. Şi după cîte am observat, nu poate să stea prea mult timp singur Simte nevoia să vorbească, să schimbe păreri, şi singurătatea îl chinuie.

— Dacă găseşti că nu e nimic rău în asta, aş putea să mă duc la el.

— Să mergem, zău... Stai! Nu e bine așa! Uite, om bătrîn și tot pripit am rămas! Nu, dragă, e prea bogat ca să te duci dumneata întîi la dînsul. Vorbesc mîine cu el și dacă vrea, venim împreună la dumneata. La revedere, dragul meu, la revedere.

— Să-l aduci mîine pe Beltov al dumitale, spuse Liubov Alexandrovna. Am auzit atîtea despre el, că aș vrea și eu să-l cunosc.

— Face, zău, face! zise bătrînul, ieșind în antreu.

Nu era zi ca bătrînul Krupov să nu discute cu Kruțiferski. De fiecare dată se supăra și spunea că deosebirea de vederi dintre ei se adîncește din ce în ce mai mult, ceea ce nu-i împiedica însă să se simtă tot mai aproape. Pentru Krupov, familia Kruțiferski era familia lui. Venea la ei ca să simtă, să trăiască și să se odihnească, împărtășindu-le fericirea. Pentru Kruțiferski și pentru soția lui, Krupov era într-adevăr un membru mai în vîrstă al familiei — un tată, sau un unchi, dar un unchi căruia iubirea și nu legătura de sînge îi dădeau dreptul să-i certe sau să fie uneori mai aspru cu ei, ceea ce i se ierta întotdeauna. Dacă nu-l vedeau două zile la rînd, se simțeau mîhniți.

A doua zi, pe la șapte seara, Semion Ivanovici veni cu Beltov la Kruțiferski. Veni în sania lui încăpătoare, acoperită cu un covor galben și trasă de o pereche de roibi din Obva. Beltov, se înțelege, era foarte bucuros să facă cunoștința unui om de treabă și nici nu se gîndi că face el prima vizită. Gazdele s-au cam zăpăcit; își aduseră aminte de laudele lui Semion Ivanovici, și chiar de bogăția lui, cînd îl văzură intrînd, și asta îi cam stingheri la început. Dar foarte curînd se liniștiră. În felul lui Beltov de a fi, în vorba lui, era atîta simplitate, sinceritate și tact, așa cum afli întotdeauna la oamenii cu sufletul ales, încît nici o jumătate de ceas nu trecu și tonul conversației lor deveni prietenesc. Pînă și Liubov Alexandrovna, care nu era obișnuită cu oameni străini, fu atrasă pe nesimțite în discuția lor. Împreună cu Dmitri Iakovlevici, Beltov își aduse aminte de anii petrecuți la universitate, de o mulțime de anecdote din acele vremuri, și de visurile și nădejdile de atunci. . De mult nu se simțise atît de bine. Cînd Krupov

îl conduse pînă la uşa hotelului „Keresberg", îi mulţumi prieteneşte pentru această cunoştinţă.

— Ei, îi întrebă după aceea doctorul, cum v-a plăcut noua cunoştinţă ?

— Nici nu-i nevoie să mai întrebi ! îi răspunse Kruţiferski.

— Mi-a plăcut foarte mult, spuse Liubov Alexandrovna.

Semion Ivanovici, foarte mulţumit că făcuse tuturor plăcere, o ameninţă, în glumă, cu degetul. Liubov Alexandrovna se înroşi.

Tablourile familiale sînt captivante. Acum, după ce am sfîrşit cu acesta, nu mă pot împotrivi ispitei de a mai începe unul. Legătura strînsă dintre ele se va dezvălui, vă asigur, mai tîrziu.

III

Mareşalul nobilimii judeţene din Dubasovo avea o fată — asta n-ar fi fost însă o nenorocire prea mare nici pentru onorabilul Karp Kondratici, nici pentru drăgălaşa Varvara Karpovna. Dar el, mai avea, în afară de fiică, şi o soţie, iar Vava — cum i se spunea fiicei lui acasă — avea, în afară de tată, şi o mămică, care se numea Maria Stepanovna şi această împrejurare schimba radical lucrurile.

Karp Kondratici, în chestiunile familiale, era un model de blîndeţe ; era de altfel foarte ciudat să-l vezi cum se schimbă cînd trece din grajd în sufragerie, de la arie în dormitor sau salonaş. Dacă n-am avea la îndemînă mărturiile scrise şi incontestabile ale unor celebri călători, din care reiese că un englez poate fi un excelent plantator şi totodată un admirabil tată de familie, aproape că ne-am fi îndoit şi noi că ar putea exista într-adevăr o atare dualitate. De altfel, adîncind puţin chestiunea, s-ar putea observa că aşa trebuie să fie. În afara căminului, adică la grajd şi pe arie, Karp Kondratici ducea un adevărat război ; era

comandant şi dădea duşmanului un maximum posibil de lovituri. Bineînţeles, acolo erau duşmanii lui: lenea, lipsa de devotament faţă de interesele lui, lipsa de ataşament desăvîrşit faţă de cei patru cai roibi şi alte asemenea crime. În salonul casei sale, dimpotrivă, pe Karp Kondratici îl aşteptau îmbrăţişările molatice ale credincioasei sale soţii şi fruntea blîndă a fiicei sale; acolo, el îşi lepăda armura grea a grijilor moşiereşti şi devenea — n-aş putea spune un om bun — dar totuşi bunul Karp Kondratici. Cu totul alta era situaţia soţiei sale; de douăzeci de ani purta un adevărat război de gherilă între zidurile gospodăriei ei, făcînd rareori mici incursiuni pentru achiziţionarea de ouă de găină sau de caiere de lînă de la ţărani. Un schimb viu de focuri cu bucătarul, valetul şi cameristele, o întreţinea într-o continuă stare de enervare, dar, spre cinstea Mariei Stepanovna, trebuie să spunem că sufletul ei nu se putea mulţumi pe deplin cu aceste ostilităţi mărunte. O strînse deci la inimă cu lacrimi în ochi pe Vava, cînd o mătuşă o aduse, la vîrsta de şaptesprezece ani, de la Moscova, unde îşi terminase studiile la un pension oarecare. De data aceasta nu mai avea de-a face cu bucătarul sau cu fata din casă, ci cu propria ei fiică; acelaşi sînge curgea în vinele amîndurora. Unde mai pui că era vorba şi de îndeplinirea unei îndatoriri sfinte. Întîi i s-a dat voie Vavei să se mai recreeze, să alerge prin grădină, mai cu seamă în nopţile cu lună; pentru o fată crescută între patru ziduri, toate acestea erau lucruri noi, „încîntătoare, fermecătoare"; privind luna, ea îşi aducea aminte de una din colegele ei dragi, era ferm încredinţată că şi cealaltă îşi aduce aminte de ea, şi-i scrijelea numele pe trunchiuri de copaci... Era la o vîrstă care unor oameni reci li se pare pur şi simplu ridicolă, şi care pe noi ne face să zîmbim, dar nu cu desconsiderare, ci cu zîmbetul cu care privim de obicei joaca copiilor. Noi nu mai putem să ne jucăm; tot ce mai putem face e să-i lăsăm pe ei să se zbenguie. Acuzaţia care se aduce fetelor abia ieşite din pension că ar fi exaltate este absolut nedreaptă. În atitudinea de visare şi de abnegaţie specifică vîrstei, cînd tînăra lor făptură este plină de iubire, de devotament şi de spi-

rit de sacrificiu, există o sinceritate sfîntă, cu totul lipsită de egoism. Viaţa lor a ajuns la o cotitură, dar cortina care stă între ele şi viitorul nu s-a ridicat încă; în dosul ei sînt taine înfricoşătoare, taine ademenitoare; inima tînjeşte după ceva necunoscut, organismul este încă în formare, sistemul nervos este uşor aţîţat şi lacrimile sînt gata să izbucnească oricînd. Vor trece cinci-şase ani şi totul se va schimba; fata se va mărita şi lucrurile se vor limpezi. Dar chiar dacă nu se mărită, o fată care are măcar o urmă de sănătate nu va aştepta să vie cineva şi să dea la o parte cortina misterioasă, ci o va înlătura singură şi va privi viaţa cu alţi ochi. E ridicol să priveşti lumea cu ochi de fată de pension la vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, dar e şi mai trist cînd o fată de pension vede lucrurile ca una de douăzeci şi cinci de ani.

Varvara Karpovna nu era o frumuseţe, dar avea acel *ceva* care înlocuieşte cu prisosinţă frumuseţea, acel *quelque chose*[1] care, aidoma buchetului unui vin bun, există numai pentru cel care ştie să-i aprecieze valoarea. Şi acest *ceva* nedefinit încă, profetic, prevestitor, unit cu tinereţea care înfrumuseţează totul, îi dădea un farmec deosebit, un aer gingaş, delicat, pe care nu toată lumea ştia să-l preţuiască. Privindu-i faţa smeadă şi destul de slabă, trupul de adolescentă şi ochii îngînduraţi, umbriţi de gene lungi, gîndul te îndemna să ghiceşti cum se vor transforma toate acestea, cînd şi cugetul, şi simţirea, şi ochii ei se vor defini — vor căpăta un sens, o dezlegare — şi cît de fericit se va socoti cel pe umărul căruia se va apleca acest căpşor! Maria Stepanovna însă nu era de loc mulţumită de înfăţişarea fiicei sale; spunea că e „urîţică" şi o îndemna să se spele dimineaţa şi seara cu zeamă de castraveţi, la care adăuga şi nişte prafuri, ca să-i treacă „bronzarea", cum spunea ea vorbind despre tenul brun al fetei. Dar mai ales purtarea Vavei faţă de oaspeţi o determinase pe maică-sa să se ocupe serios de ea! Vava era timidă, se retrăgea în grădină cu o carte în mînă, nu era amabilă, nu cochetă. Socotită drept cauza imediată,

[1] Ceva (fr.) (n. t.).

cartea a fost interzisă. Urmară apoi sfaturile părintești, unele lungi și nesfîrșite. Mariei Stepanovna i se păru că Vava nu i se supune prea bucuroasă, că se încruntă, ba că uneori își permite să-i *răspundă*. Veți fi de acord, cred, că împotriva unor asemenea manifestări trebuiau luate măsuri energice. Maria Stepanovna își ascunse deocamdată dragostea ei față de fiică-sa și începu s-o urmărească și s-o sîcîie la orice pas. Nu-i dădea voie să se plimbe cînd avea chef de plimbare și o silea să iasă din casă atunci cînd voia să stea acasă... O silea să mănînce, deși n-avea poftă de mîncare și în fiecare zi o mustra că nu se îngrașă. Persecuțiile mamei o făcură pe Vava să se închidă și mai mult în ea însăși, să devină și mai sălbatică și să slăbească într-una. Karp Kondratici începu să-și dea seama că nevastă-sa o sîcîie degeaba pe biata fată, încercînd chiar să aducă vorba — mai pe ocolite, e drept — despre asta, dar cum se prezenta prilejul să pună chestiunea pe față, simțea că-l cuprinde o spaimă grozavă pe care nu și-o mai putea învinge, și se grăbea să plece cît mai repede la arie, unde își scotea pîrleala pentru spaima aceasta de o clipă, băgînd în sperieți, pentru multă vreme, pe bieții lui vasali. Cîmpul de operații rămînea pe deplin în stăpînirea soției sale, iar Maria Stepanovna continua să cumpere pînzeturi, fețe de masă și șervețele pentru viitoarea zestre a copilei sale, silind șapte fete în casă să-și strice ochii lucrînd de zor la dantele, și alte trei brodînd pentru Vava fel de fel de nimicuri netrebuincioase, continuînd totodată s-o urmărească pe fiica ei pas cu pas și s-o sîcîie cu o încăpățînare de neînchipuit, ca pe un dușman personal.

Cînd sosi la N.N. pentru alegeri, Karp Kondratici se duse în vizită la șeful guberniei și la mareșalul nobilimii guberniale, căruia — spre deosebire de guvernator — îi spunea foarte spiritual „excelența sa părintele nostru", asta, bineînțeles, după ce cu mare greutate reuși să încapă în uniforma lui de nobil, pentru că în cei trei ani de cînd era mareșal al nobilimii județene se rotunjise binișor, pe cîtă vreme uniforma se mai jerpelise. Maria Stepanovna se ocupa între timp de aranjamentul salonului și de descărcatul calabalîcului adus în patru

căruțe de la moșie. La treaba aceasta o ajutau trei lachei care nu se mai pieptănaseră, probabil, de cînd fuseseră copii de leagăn, îmbrăcați într-un fel de jachete făcute dintr-un material cenușiu care părea și molton și stofă. Treaba înainta repede, cînd deodată cucoana, ca lovită de un gînd neașteptat, se opri și strigă cu vocea ei sonoră :

— Vava ! Vava ! Dar unde mi te-ascunzi, mă rog ?

Biata fată, presimțind că nu-i a bine, intră sfioasă în cameră.

— Aici sînt, *maman !*

— De ce arăți așa prost ? Ești bolnavă sau ce ? Cînd se uită omul la tine, îi vine să creadă că o duci ca vai de lume în casa părintească ! Poftim ce fac pensioanele ! Cum îți vine să te înfățișezi așa în fața maică-ti ! Și aci, Maria Stepanovna imită expresia tristă, visătoare, a fetei. Am fost și eu fată, dar cînd mă chema mama, alergam la ea cu fața numai zîmbet ! Aci, Maria Stepanovna arătă ce înseamnă o față zîmbitoare, schițînd un zîmbet galeș. Dar tu, mereu ursuză... Ai s-o spargi, proasto ! ! Ce te hlizești ? Ia te uită cum izbește, țărănoiul ! Cînd o să vă mai ciopliți oleacă ?... Apoi, drăguțo, să lăsăm gluma la o parte ! Îți spun pentru ultima oară, omenește, că purtarea ta mă supără ! La țară, treacă-meargă, dar aci nu mai admit așa ceva. N-am străbătut cale de atîtea poște ca să spună lumea că fie-mea e o proastă și o sălbatică ! Aici nu-ți mai dau voie să te ascunzi prin colțuri ; să nu fii tu în stare să interesezi măcar pe unul din cavalerii ăștia ? Păi, eu cînd aveam cincisprezece ani, nu știam cum să mai scap de ei ! E timpul acum să te rostuiești, auzi tu ?... Ah, ticălosule ! ți-am spus că ai s-o spargi ! Ia vino încoa, vino, îți spun. Ia arată. Ai văzut, tîmpitule ?Ai spart-o în două ! Bine, lasă că te aranjez eu ! Să vie numai boierul ! Ți-aș smulge părul din cap, dar mi-e silă să mă ating de tine : uite ce slinos ești ! Tîlharul ăla de Mitka vă dă untdelemn boieresc de la bucătărie ! Lasă că pun eu mîna și pe el... Așa-i, Varvara Karpovna, la alegerile astea să binevoiești să te mărițí ! Am să-ți găsesc eu un bărbat. Iar fată de mătăluță, află că de azi înainte n-o să mai am nici o îngăduință ! Ce-ți în-

chipui dumneata? Că ești cine știe ce frumusețe? Că o să alerge toți după tine? Nici tu chip, nici tu trup și nici un pas măcar nu vrei să faci, nu știi să te îmbraci, nu știi să spui o vorbă: cică a învățat la Moscova! Nu, draga mea, nu mai merge așa. Lasă-te de cărțile astea. Ai citit pînă acum destul, ba încă prea destul; e timpul, dragă, să te apuci de treabă. Nici nu vreau să te mai văd dacă nu-ți schimbi purtarea.

Vava stătea ca o condamnată la moarte; ultimele vorbe ale mamei sale i se părură o mîngîiere.

— Cum să nu-ți găsești un bărbat! Trei sute cincizeci de suflete de iobagi, toți unul și unul! Fiecare face cît două suflete de ale vecinilor! Și ce zestre!... Ce? Că doar n-oi fi vrînd acum să-mi dai apă la șoareci! Auzi dumneata! Să plîngi, ca să ți se roșească ochii! Păi, asta ți-e recunoștința pentru grija părintească...

Se apropie atît de mult de Vava și părul fetei era atît de moale și bogat, încît nu se știe cum s-ar fi sfîrșit toată istoria asta dacă țărănoiul în jachetă n-ar fi scăpat tocmai în clipa aceea o farfurioară de desert. Toată furia Mariei Stepanovna se îndreptă asupra lui.

— Cine a spart farfuria? strigă ea cu o voce răgușită.

— S-a spart singură, răspunse sluga, pierzîndu-și probabil răbdarea.

— Cum așa, singură? Singură? Îndrăznești să-mi spui asta? Singură?

Maria Stepanovna ce mai avea de spus o spuse cu mîinile, găsind probabil că gesturile exprimă mai bine decît cuvintele starea ei de tulburare sufletească.

Ajunsă la capătul puterilor, biata fată nu mai putu să reziste și deodată izbucni în plîns. Apoi, cuprinsă de un puternic acces de nervi, se prăbuși pe divan. Maică-sa se sperie și începu să strige: „Fetelor! Apă! Picături! Doctorul! Chemați doctorul!“ Accesul se prelungea, dar doctorul nu venea, iar cel de al doilea om trimis după el aduse același răspuns: „A spus să mai avem puțină răbdare și vine, că e la o naștere foarte grea“.

— Ptiu, afurisitul! Dar care-i nebuna care s-a apucat să nască tocmai acuma?

— Bucătăreasa procurorului, răspunse trimisul.

Atîta mai lipsea ca să pună vîrf situației tragice a Mariei Stepanovna, care se învineți, și fața ei, de obicei neplăcută, deveni dezgustătoare.

— Bucătăreasa?! Bucătăreasa?! și nu mai fu în stare să rostească nici o vorbă.

Intră Karp Kondratici, vesel și mulțumit; guvernatorul îi strînsese prietenește mîna, soția guvernatorului îi arătase covorul trimis de la Petersburg pentru salonul cel mare, iar el, privind covorul, spusese cu acel aer de simplitate patriarhală, sub care știm cu toții să ne ascundem umilința și lingușirea: „Apoi, dacă nu dumneavoastră, Anna Dmitrievna, cine să aibă covoare ca astea!“ Karp Kondratici era foarte mulțumit de toate, dar mai ales de răspunsul pe care-l dăduse. Cînd colo, poftim, acasă îl aștepta o scenă de familie! Fiică-sa pradă unui acces de isterie, nevastă-sa furioasă și pe jos o farfurie spartă! Maria Stepanovna era complet descompusă la față, iar palma ei dreaptă se făcuse cam prea roșie... Aproape tot atît de roșie ca și obrazul stîng al lui Tereșka.

— Ce s-a întîmplat? Ce e cu Vava?

— Apoi, ce să fie? Așa-s fetele! îi răspunse mama. Drumul! Cum să reziste la o sută douăzeci de verste? Am spus eu să amînăm pînă miercuri, dar dumneata, nu și nu! Poftim acum de-o lecuiește!

— Parcă miercuri n-ar fi fost tot atîtea verste!

— Tu, totdeauna le știi pe toate mai bine! Pe criminalul ăla de Krupov însă să nu-l mai primești în casă! Ce francmason, ce ticălos! De două ori am trimis să-l cheme — și doar nu sînt chiar ultima femeie din oraș... De ce? Pentru că dumneata nu știi să te impui! De-aia! Se poartă de parcă ai fi un asesor oarecare, sau chiar mai rău! Am trimis să-l cheme, dar dumnealui binevoiește să-și bată joc de mine; e la o naștere, mă rog, la bucătăreasa procurorului! Aici fiica mea moare, dar dumnealui e la bucătăreasa procurorului... Jacobin!

— E un ticălos și un mizerabil! încheie mareșalul nobilimii județene.

Potopul de cuvinte al Mariei Stepanovna nici nu se oprise cînd ușa dinspre antreu se deschise și bătrînul Krupov intră tacticos și cu bastonul în mînă. Părea mai mulțumit ca de obicei și ochii îi zîmbeau. Fără să observe că gazdele nu-l salută, întrebă:

— Cine are nevoie de ajutorul meu?

— Fiica mea!

— A! Vera Mihailovna? Ce-i cu ea?

— Pe fiica mea o cheamă Varvara, iar pe mine Karp, observă cu demnitate mareșalul.

— Scuzați-mă, scuzați-mă; dar ce are Varvara Kirilovna?

— Spuneți-mi, vă rog, mai întîi, îl întrerupse Maria Stepanovna, și vocea-i tremura de furie, spuneți-mi, vă rog, ca să nu mai fim îngrijorați: a născut, în sfîrșit, bucătăreasa procurorului?

— A scăpat și încă foarte bine! răspunse Krupov. E un caz cum n-am mai întîlnit în viața mea! Am crezut la un moment dat că și mama și pruncul au să se prăpădească; moașa s-a nimerit să fie foarte neîndemînatică, mîinile mele au îmbătrînit și nici nu mai văd prea bine. Închipuiți-vă, buricul...

— Ah, e nebun! Nici nu vreau să ascult asemenea mîrșăvii! Cum ți-ai închipuit așa ceva! În sat la mine, în fiecare an nasc cel puțin cincizeci de muieri, dar nu mă interesează să le aflu toate porcăriile.

Și scuipă.

Abia acum își dădu seama Krupov cum stau lucrurile. Toată noaptea avusese de furcă cu o biată lehuză în aerul înăbușitor al unei bucătării. și era atît de bucuros de sfîrșitul fericit al acestei nașteri grele, încît la început nici nu observase tonul cu care-i vorbise soția mareșalului nobilimii. De altfel, Maria Stepanovna continuă:

— Și ce, mă rog, procurorul te plătește atît de gras, încît n-ai putut să-i lași bucătăreasa nici măcar un minut, cînd fiica mea era aproape să moară?

— Nici măcar un minut, doamna mea! Nici un minut, nici pentru fiica dumneavoastră, nici pentru altcineva! Dar, precum se vede, nu-i chiar atît de grav

bolnavă, de vreme ce nu vă grăbiţi să mă duceţi la ea! Eram convins de asta!

Această observaţie îi cam stînjeni pe părinţii fetei, dar mama se reculese repede şi spuse:

— Îi e mai bine acum; de altfel nici nu te-aş lăsa să te apropii acum de fata mea! Cred că nici nu te-ai spălat încă pe mîini.

— Mărturisesc, domnule doctor, adăugă mareşalul nobilimii, că nu m-am aşteptat de loc la atîta neobrăzare şi la o explicaţie atît de lipsită de cuviinţă din partea dumitale, doctor bătrîn şi om cu merite. Dacă nu m-ar împiedica respectul faţă de decoraţia pe care o porţi pe piept, poate că nu m-aş mărgini la atît. De şase ani, de cînd sînt mareşal al nobilimii, nimeni nu m-a jignit astfel.

— Daţi-mi voie! Dacă în inima dumneavoastră nu există nici urmă de dragoste faţă de oameni, cel puţin gîndiţi-vă că sînt inspector al Direcţiei sanitare. Cu alte cuvinte trebuie să veghez la respectarea legilor sanitare. Dar dumneavoastră îmi cereţi să las în voia soartei o femeie muribundă, ca să alerg la o fată sănătoasă, care nu are decît o migrenă, un acces de isterie sau altă maladie la fel de gravă, cauzată de o scenă de familie! Păi, asta e împotriva legii, şi dumneavoastră vă mai şi supăraţi!

Karp Kondratici era pe lîngă altele şi fricos de n-avea pereche. I se păru că desluşeşte în cuvintele doctorului o acuzaţie, şi i se făcu negru în faţa ochilor. Se grăbi deci să răspundă:

— N-am ştiut, zău, n-am ştiut! În faţa autorităţii legii eu sînt mut! Dar iată că Vava s-a sculat singură.

Krupov se duse la fată, o examină, îi luă pulsul, dădu din cap dezaprobator, puse două-trei întrebări, prescrise o reţetă fantezistă, ştiind că altfel nu va scăpa, spuse „principalul e liniştea, altminteri poate să fie rău“, şi plecă.

Speriată de accesul acesta de isterie, Maria Stepanovna se mai potoli; dar cînd îi ajunseră la urechi zvonurile despre Beltov, inima-i zvîcni şi încă atît de tare, încît căţeluşa care de şase ani încheiaţi îi stătea mereu în poală, pe genunchi, alături de batistă şi de

tabacheră, mîrîi și-și ciuli urechile speriată. „Beltov — iată mirele! Beltov — ăsta-i omul pe care-l caut", își zise ea.

Bineînțeles că Beltov i-a făcut și lui Karp Kondratici o vizită. A doua zi, Maria Stepanovna îl îndemnă pe bărbatul ei să onoreze gestul și peste o săptămînă Beltov primi un bilețel cu pete de grăsime și cu un miros puternic de blană de oaie, împrumutat de la cojocul vizitiului care îl adusese în sîn. Bilețelul avea următorul conținut:

„Mareșalul nobilimii din județul Dubasovo, cu soția, roagă cu plecăciune pe Vladimir Petrovici să le facă onoarea de a lua masa la ei mîine la ora trei".

Beltov citi îngrozit invitația și aruncînd-o pe masă se gîndi: „De ce oare nu-și văd oamenii ăștia de treabă și umblă să mă invite? O masă cere cheltuială mare. Toți sînt cumplit de zgîrciți... O să fie o plictiseală de moarte... Și totuși n-am ce face, trebuie să mă duc, că altfel se supără!"

Cu două zile înainte de masă, în casa mareșalului nobilimii începură repetițiile și pregătirea Vavei. Maică-sa o dichisea de dimineața pînă seara. Intenționase s-o silească să apară la masă într-o rochie de catifea roșie, care, după ea, îi venea foarte bine, dar renunță, în urma sfatului verișoarei sale, care se ducea des pe la soția guvernatorului și care se credea deci la curent cu moda, mai ales de cînd soția guvernatorului îi făgăduise s-o ia vara următoare la Karlsbad. De cu seară, Maria Stepanovna porunci să se aducă resturile de migdale rămase de la *blanc-mangé*, prăjitura pregătită pentru a doua zi, și arătînd fiicei sale cum să-și frece cu aceste rămășițe gîtul, umerii și fața, începu pe un ton solemn, stăpînindu-și dorința evidentă de a trece la ocări:

— Vava, spuse ea, dacă mi-o ajuta dumnezeu să te mărit după Beltov, înseamnă că toate rugăciunile mele au fost auzite și vei fi pentru mine comoara cea mai neprețuită. Fă-i mamei tale plăcerea asta, că doar nu ești o nesimțită, nu ești de piatră! Nu-mi vine să cred

că nu poţi face atîta lucru. Cum dracu să nu-i placi unui bărbat tînăr? Că doar nu sînt multe fete pe aici, două-trei şi atîta tot. Frumuseţile alea mult lăudate — fetele preşedintelui — sînt, după mine, nişte slute! Unde mai pui că fac cu ochiul unor pîrliţi de secretăraşi! Zi-le neam prost şi pace! Tatăl lor s-a ridicat în serviciu de la simplu impiegat. Dacă ai avea ambiţie cît un firicel de păr măcar, numai ca să le faci de rîs şi tot ar trebui... Ele, neruşinatele, se plimbă prin faţa casei lui în caleaşcă deschisă, da degeaba — slabă nădejde! Cît mă zbat eu acum şi uite la ea cum stă şi nici nu-i pasă! Parcă ar fi o stană de piatră. M-a pedepsit dumnezeu pentru păcatele mele cu un manechin în loc de fiică!

— Dar ce să mă fac, mămico dragă? şopti Vava cu un fel de desperare în privire. Ce să fac dacă nu pot altfel? Gîndeşte-te şi mata, că doar nu-l cunosc de loc pe omul ăsta şi poate că n-o să-mi dea nici o atenţie. Doar n-am să mă agăţ de gîtul lui!

— Obraznică ce eşti! Dar cine îţi spune să te agăţi de gîtul lui? Păi, aşa vrei tu să împlineşti dorinţa mamei tale?... Nu l-ai văzut niciodată! Dar ce, crezi că maică-ta e proastă, sau e beată, că nu ştie să-ţi aleagă un logodnic? Prinţeso!...

Se opri, de teamă să n-o jignească prea tare şi ca nu cumva a doua zi să aibă din pricina asta ochii îuroşiţi de lacrimi.

Veni în sfîrşit şi ziua încercărilor. Încă de la amiază începură s-o coafeze, s-o pomădeze, s-o parfumeze pe Vava. Maria Stepanovna personal o strînse în corset, şi cum fata şi aşa era destul de subţirică, o făcu să semene cu o viespe. În schimb, cu foarte multă pricepere, ştiu să adauge pe ici, pe colo, pe dedesubt, cîte puţină vată. Totuşi nu era cu desăvîrşire mulţumită. Ba i se părea că gulerul e prea înalt, ba că Vava are un umăr mai jos decît celălalt, şi în tot timpul acesta se necăjea, se supăra, dădea ghionturi înviorătoare cameristelor, alerga în sufragerie, o învăţa pe fiică-sa să facă ochi dulci, iar pe sufragiu să aşeze masa etc., etc. A fost o zi grea pentru biata Maria Stepanovna, dar ce nu face o mamă iubitoare pentru fericirea odraslei sale!

Se înţelege că toate astea sînt bune şi foarte necesare într-o familie: visurile or fi bune, frumoase, dar trebuie să te gîndeşti şi la soarta şi la bunăstarea fiicei tale. Un lucru e regretabil: că toate pregătirile şi toată forfoteala asta din culise o lipsesc pe tînăra fată de cele mai frumoase clipe ale unei întîlniri sincere, neaşteptate, dezvăluie în faţa ei o taină care încă nu trebuie dezvăluită şi arată prea devreme că pentru a avea succes nu e nevoie de simpatie şi de fericire, ci de cărţi măsluite. Aceste pregătiri trivializează relaţiile, care numai atunci pot fi sincere şi sfinte, cînd nu le atinge banalul. Moraliştii severi ar mai putea chiar adăuga că aceste măsuri pot să depraveze mai mult inima unei fete decît aşa-zisele căderi — dar n-o să atingem această problemă adîncă. Şi apoi, oricît de mult am discuta, fetele, totuşi, trebuie măritate odată şi odată — căci pentru asta se nasc; în această privinţă, cred că toţi moraliştii vor fi de acord.

La ora trei, Varvara, gătită şi împopoţonată, aştepta în salon, unde încă de pe la ora două şi jumătate se adunaseră cîţiva oaspeţi; în tava de pe măsuţa trasă în faţa divanului icrele şi batogul scăzuseră la jumătate, cînd deodată intră feciorul şi-i întinse lui Karp Kondratici o scrisoare. Karp Kondratici îşi scoase din buzunar ochelarii, pătă sticlele cu batista-i murdară şi după ce silabisi, probabil, cele două rînduri — asta, judecînd după timpul care i-a trebuit — anunţă cu un glas vădit tulburat:

— Maşa, Vladimir Petrovici ne roagă să-l scuzăm; e bolnav, a răcit şi, cu toată dorinţa lui, nu poate să vină. Spune omului care a adus scrisoarea să-i comunice că regretăm foarte mult.

Maria Stepanovna păli şi o privi pe fiică-sa, de parcă ea l-ar fi îmbolnăvit pe Beltov. Vava nu mai putu de bucurie. Niciodată nu a mai fost Maria Stepanovna mai ridicolă ca în acele clipe: atît de ridicolă, încît ţi-era mai mare mila s-o priveşti. În sufletul ei se născu o ură nemărginită împotriva lui Beltov; îl ura din toată inima, cu toată puterea gîndului. „E un adevărat afront", îşi spuse ea.

— Masa e servită, anunţă feciorul.

Mareşalul nobilimii guberniale îi oferi Mariei Stepanovna braţul şi o conduse în sufragerie.

Trecură vreo două săptămîni de la această întîmplare. Maria Stepanovna era ocupată cu ceaiul; cînd rămînea singură sau în prezenţa prietenilor săi apropiaţi, îi plăcea să bea ceai pe îndelete, sorbindu-l din farfurioară şi strecurîndu-l prin bucăţica de zahăr din gură; asta, mai ales, pentru că aşa făcea economie de zahăr. Pe scaunul din faţa ei şedea o bătrînă uscăţivă şi deşirată, cu o scufie în cap; o clătinare uşoară dar continuă a capului făcea ca volănaşul scufiei să fie într-o neîntreruptă mişcare. Împletea o eşarfă de lînă cu două andrele groase, privind prin nişte ochelari grei ale căror rame, de altfel din argint, semănau mai curînd cu un afet de tun decît cu un obiect menit să sălăşluiască pe nasul omului. Rochia ei uzată, de culoare închisă, poşeta enormă din care se vedeau ieşind alte perechi de andrele, arătau două lucruri: că femeia aceasta este o obişnuită a casei şi că e săracă. Acest din urmă adevăr se putea deduce şi mai bine din tonul cu care îi vorbea Maria Stepanovna. Bătrîna se numea Anna Iakimovna. Se trăgea dintr-o familie bună, de nobili, şi de tînără rămăsese văduvă. Moşia, numărînd în totul patru suflete, reprezenta a paisprezecea parte din moştenirea ce fusese împărţită de rudele ei, nişte oameni foarte bogaţi, care, înduioşaţi de văduvia ei, îi făcuseră parte cu dărnicie şi de o porţiune de mlaştină foarte bogată în becaţine şi alt vînat de baltă, dar cu totul improprie pentru paşnica îndeletnicire a plugăriei. Cu toate străduinţele ei, Anna Iakimovna nu putea scoate cine ştie ce dijmă de pe această moşie. Moştenirea rămasă de la soţul ei nu era nici ea prea mare: consta dintr-un fiu unic şi o colecţie de reţete pentru tratarea cailor de râpciugă, dalac şi altele. Pe fiecare reţetă erau date exemple uimitoare de aplicare reuşită. Fiul, la vîrsta de nouăsprezece ani, fusese trimis să facă serviciu la un regiment, dar se reîntoarse repede-repede la casa părintească, fiind scos din slujbă pentru beţie şi scandaluri. De atunci trăia într-o încăpere din atenansele casei Annei Iakimovna, bea rachiu dres cu coji de lămîie şi se bătea ba cu oamenii din curte,

ba cu prietenii lui intimi. Maică-sa se temea de el ca dracu de tămîie și ascundea banii și lucrurile din casă, jurîndu-se de față cu el că n-are nici un gologan, mai ales de cînd fiul spărsese cu toporul capacul sipetului și scosese de acolo șaptezeci și două de ruble și un inel cu peruzea pe care ea îl păstra de cincizeci și patru de ani, ca amintire de la un sincer prieten de-al răposatului ei soț. Afară de rețete și țărani, Anna Iakimovna mai avea și trei cameriste tinere și una bătrînă și doi lachei. Fetele, cu toate că nu căpătau de la ea nici un fel de haine, erau totuși, lucru ciudat, întotdeauna bine îmbrăcate. Anna Iakimovna era mulțumită că slujnicele au timp să mai cîștige un ban-doi, pentru veșminte, deși avea ea grijă să le dea de lucru de dimineață și pînă seara. De aceea tăcea cu multă înțelepciune cînd se întîmpla să mai observe unele abateri. Cei doi lachei, doi bătrîni sluți, trăiau numai din vin și împărțeau între ei jumătate din cîștigul cameristelor. Afară de asta mai confecționau pentru bună parte din populația orașului papuci din piele de capră, care duhneau cale de o poștă. Bineînțeles că și Iakim Osipovici, speculînd slăbiciunile firii omenești, nu pierdea prilejul să ciupească cîte ceva.

Preacinstita conducătoare a acestui falanster[1] patriarhal termina a patra ceașcă de ceai. Pentru a suta oară poate îi povesti Mariei Stepanovna cum a cerut-o în căsătorie un cneaz georgian, care a murit în gradul de general *en chef*[2], cum a plecat ea în 1809 la Petersburg, unde a stat la niște rude, cum în fiecare an la rudele ei se adunau toți generalii și cum ea n-a rămas acolo decît pentru că nu-i plăcea și nu-i pria apa de Neva. Isprăvindu-și amintirile aristocratice o dată cu cea de a patra ceașcă de ceai, își răsturnă zgomotos ceașca cu fundul în sus (era un semnal), puse deasupra bucățica minusculă de zahăr ce-i mai rămăsese și începu deodată :

---

[1] *Falanster* — termen folosit în doctrina socială a lui Charles Fourier (1772—1837), socialist utopic francez de seamă, pentru a desemna clădirea destinată membrilor unei comunități. Aici, folosit de autor în chip ironic (n. ed.).

[2] General de corp de armată (fr.) (n. t.).

— Da, măicuţă, Maria Stepanovna, uite, măcar de m-ar învrednici dumnezeu s-o văd pe Varvara Karpovna la casa ei! S-o văd că cel puţin e aranjată cum eşti mata, Maria Stepanovna, mai mult nici n-aş putea să-i doresc! Mi se umple inima de bucurie cînd mă uit la familia matale. Casa e îmbelşugată, e stimată de toată lumea... Tare bine ar fi! Te-ai mai linişti şi dumneata!

— De ce ţi-ai răsturnat ceaşca? Poftim de mai serveşte!

— Ajunge, zău! De obicei beau numai trei ceşti, dar la dumneata am băut patru! Aveţi un ceai minunat.

— În privinţa asta am spus totdeauna că e mai bine să dai o rublă mai mult, dar să ai ceai ca lumea! Poftim mai ia o ceaşcă!

Şi Anna Iakimovna începu să bea a cincea ceaşcă de ceai.

— Se înţelege, toate sînt în puterea domnului, Anna Iakimovna, dar cînd te gîndeşti că Vava e încă foarte tînără, ce să ne grăbim cu măritişul! Şi apoi, nici n-ai de unde să iei un logodnic ca lumea! Nenoroceşti fata, nu altceva. Şi cînd mă gîndesc că va trebui să mă despart de ea — crede-mă — simt că n-am să pot îndura această durere!

— Ţii, măicuţă, ce tot spui! Că doar nu eşti singura căreia îi vine rîndul să-şi mărite fata, şi nici marfa nu-i de aşa fel ca s-o poţi ţine prea mult, că repede te trezeşti că n-o mai caută nimeni. Ba, eu spun aşa, că dacă maica prea-sfîntă născătoare de dumnezeu îşi dă binecuvîntarea, să nu mai aştepţi şi s-o mărişi dacă se iveşte o partidă avantajoasă. Uite, a sosit fiul Sofiei Alexeevna; mi se pare că vă este puţin rudă de departe. E drept că acum rudele nu prea sînt ţinute în seamă, mai ales cele sărace, dar el trebuie să aibă avere bunicică, cel puţin două mii de suflete la un loc, şi o moşie bine chivernisită.

— Toate astea-s bune, dar omul, omul cum o fi? Dumneata tot la bani te gîndeşti, dar uiţi că bogăţia e mai mult povară decît fericire — numai griji şi alergătură! Toate astea par frumoase, aşa, de departe — o mînă în miere, cealaltă în dulceaţă — dar cînd te uiţi bine, cu bogăţia nu faci decît să-ţi strici sănătatea.

Il cunosc eu pe băiatul Sofiei Alexeevna! A încercat el să lege prietenie cu Karp Kondratici şi l-am primit, bineînţeles, politicos, dar se vede după faţă că e tare stricat! Ce maniere! Cînd intră într-o casă de nobili se poartă ca la restaurant. L-ai văzut?

— L-am văzut de departe, pe stradă. Trece des, şi în trăsură şi pe jos, pe lîngă casa mea.

— Dar unde se duce de trece prin faţa casei dumitale?

— Nu ştiu. Nu-mi arde mie la vîrsta mea şi cu bolile grele de care sufăr (Anna Iakimovna oftă adînc) să aflu care încotro umblă. Am d-ale mele destule... În faţa dumitale, ca în faţa lui dumnezeu, nu vreau să mă ascund. Iakişa al meu iar a început să-şi facă de cap! O să mă bage în mormînt...

Şi bătrîna începu să plîngă.

— N-ar fi rău să te duci la popa de la biserica Krestovozdvijenskaia: are leacuri minunate. Ia o cană de vin spumos, îl descîntă puţin, îi dă bolnavului să bea niţel, restul îl bea el, şi atîta tot! Bolnavului încep să i se năzare fel de fel de drăcovenii — şi-i trece pe loc boala!

— Numai să nu ceară prea scump, că starea noastră o ştii doar.

— Nu-i aşa scump. Pe bucătarul nostru l-a lecuit numai pentru cinci ruble.

— Dar i-a ajutat barem?

— De ajutat, i-a ajutat el, dar după aceea iar s-a înnădit la băutură. Atunci Karp Kondratici i-a găsit alt leac: „Tu, zice, nu vrei să înţelegi de grija pe care ţi-o poartă boierul tău; am cheltuit cinci ruble pentru tine cu leacurile şi văd că tot nu te-ai vindecat, tîlharule!“ şi l-a luat la rost, ştii, aşa pe ruseşte... De atunci nu mai bea de loc. Am să ţi-l trimit pe popă... Eu însă, în locul dumitale, n-aş mai fi răbdat şi tot aş fi aflat pe unde umblă tinerelul acela...

— Păi, am întrebat-o eu într-o zi pe Vasiliska mea — că-i înfigăreaţă şi deşteaptă foc... Aşa, într-o doară, i-am spus: „Unde se tot duce, fato, boierul ăsta care trece mereu prin faţa casei?“ A doua zi mi-a şi raportat: „Aţi dorit să aflaţi unde se tot duce boierul Bel-

tov; împreună cu doctorul cel bătrîn se duce mereu la profesorul Negrovilor".

— Cu doctorul Krupov la profesorul Negrovilor? întrebă Maria Stepanovna, abia stăpînindu-și tulburarea, care o cuprinse deodată, fără să-și dea seama de ce.

— Da, e profesor aici, la liceu.

— Care va să zică, acolo se duce... Am văzut cu chiar de la început că e un stricat și jumătate — și de altfel ce să ne mai mirăm! Profesorul lui încă din copilărie i-a băgat în cap credința masonică! Cum vrei atunci să calce pe alt drum! Pe urmă a stat în capitala franțuzească, și cred că-ți dai seama chiar după numele orașului ce moralitate poate fi acolo... Va să zică, umbla după fata crescută de Negrovi! Auzi! Ce vremuri, doamne!

— Păcat de bietul ei bărbat, Maria Stepanovna! Se zice că e un om tare de treabă. Cît despre dînsa, așa-i soiul ei! Cîte ca dînsa nu mi-a fost dat să văd în fața mea! Neamul prost tot își arată odată și odată arama!

— D-apoi și Semion Ivanovici, n-am ce zice, frumos rol și-a mai ales! Strașnic! Păcătosul dracului, cum de nu i-e frică de dumnezeu, că e om bătrîn! Lasă că și el nu-i mai breaz, că tot mason e și el, și uite că ajută pe cei de o credință cu dînsul! Îți închipui cîte parale trebuie să fi luat pentru asta! Și pentru ce? Ca să piardă o femeie! Și la ce bun, spune, Anna Iakimovna, la ce-i mai trebuiesc zgîrcitului acestuia bani? De singur, singur cuc; n-are rude, n-are pe nimeni. N-ar da un ban unui cerșetor; hapsîn afurisit! Iuda Iscariotul! Și pentru cine adună atîta? O să moară ca un cîine și totul are să treacă la vistierie.

Conversația a mai durat, în același spirit și cu același subiect, vreun sfert de oră; după aceea, Anna Iakimovna, care în focul conversației mai băuse trei cești de ceai, se pregăti de plecare. Își scoase ochelarii, îi puse în toc, trimise să întrebe afară dacă a venit Maxiutka și, aflînd că Maxiutka e acolo, se ridică să plece. De mult n-o mai primise Maria Stepanovna cu atîta prietenie; o conduse chiar pînă afară, unde Maxiutka al ei, un bătrînel caraghios, nebărbierit, murdar și duhnind a băutură, îmbrăcat cu o manta de dimie cu guler

negru, ținea într-o mînă mantila de blană de iepure a Annei Iakimovna, iar cu cealaltă își băga în buzunar tabachera. Maxiutka era foarte necăjit, căci cucoana deschisese ușa tocmai cînd să-și termine partida de dame. Pusese chiar degetul lui murdar pe piesa menită să aducă mișcarea hotărîtoare! „Cioară afurisită", mormăi Maxiutka punînd mantila de blană de iepure pe umerii uscățivi de văduvă ai Annei Iakimovna.

— Neghiobul ăsta al meu nu e în stare să învețe măcar cum să țină o mantilă! observă văduva.

— Ar fi timpul să ne dați afară, cucoană, și să vă luați alții mai breji, mormăi Maxiutka.

— Uite ce înseamnă să fii o biată văduvă fără apărare! De la oricine, pînă și de la ultimul băiețandru sînt nevoită să înghit mojicii! Ce să-i faci... așa-i soarta femeii! Dacă trăia răposatul, ce-ar mai fi pățit ticălosul ăsta!... Ar fi văzut el... O-of-of, ce soartă amară. Să nu dea dumnezeu să ai parte de ea!

Dar discursul acesta nu l-a mișcat de loc pe Maxiutka; sprijinindu-și cucoana pe scară, întoarse capul și făcu din ochi semn spre Anna Iakimovna, ceea ce avu darul să producă o deosebită și îndelungată desfătare personalului de serviciu al mareșalului nobilimii din Dubasovo.

Las pe cititor să-și închipuie toată bucuria și plăcerea pe care a simțit-o Maria Stepanovna cînd aflase noutatea aceea ce-i oferea prilejul de a lansa un zvon menit să-l compromită nu numai pe Beltov, ci și pe Krupov. E adevărat, va trebui să distrugă în același timp reputația unei femei. E păcat, dar ce să-i faci? Sînt împrejurări cînd indivizii trebuie sacrificați de dragul unor planuri mărețe.

IV

În timp ce onorabila văduvă Anna Iakimovna lua ceaiul la nu mai puțin onorabila Maria Stepanovna, și în timp ce amîndouă, cu o atenție duioasă, proprie unei

inimi de femeie, se ocupau de persoana lui Beltov, acesta ședea în camera lui de la hotel copleșit de amarul unui gînd foarte trist și foarte apăsător. Dacă ar fi avut puterea clarviziunii, i-ar fi fost ușor să-și găsească mîngîiere; ar fi auzit limpede că nu mai departe decît pe străduța aceea mică și murdară, paralelă cu o stradă mare, murdară și ea, două femei arătau o deosebită grijă pentru soarta lui, una din ele ascultînd plină de interes spusele celeilalte. Beltov însă nu era un clarvăzător. Cel puțin dacă n-ar fi fost un rus diformat de influențele apusene, ar fi început să sughiță și sughițul l-ar fi încredințat că acolo undeva... departe, cineva îl pomenește, purtîndu-i gînd rău. Dar în secolul nostru, secolul negării, sughițul și-a pierdut caracterul mistic și a rămas doar un biet fenomen gastric.

Proasta dispoziție sufletească a lui Beltov, de altfel, n-avea nici o legătură cu acea conversație care dusese la consumarea unei a șasea cești de ceai. În ziua aceea se sculase tîrziu și cu o greutate în cap. În ajun citise mult, fără să se poată însă concentra și aproape dormitînd. In ultimul timp simțea în el, din ce în ce mai mult, o indispoziție care nu se preciza, dar care trezea tot felul de gînduri apăsătoare. Mereu îi lipsea cîte ceva și nu era în stare să se concentreze de loc. Fumatul țigării și cafeaua ținură cam un ceas. În tot acest timp, Beltov chibzui mult cum și cu ce să-și înceapă ziua — prin lectură sau prin plimbare — și se hotărî pentru aceasta din urmă. Își lepădă pantofii de casă, dar își aduse aminte că-și propusese să citească zilnic, diminețele, cîteva pagini din noile apariții de economie politică, așa că-și puse din nou papucii, luă o altă țigară și era gata să se consacre în întregime economiei politice, cînd, din nefericire, zări lîngă cutia cu țigări un volum de Byron! Beltov se culcă pe divan și pînă la ora cinci citi „*Don Juan*". După ce isprăvi de citit se uită la ceas și se minună grozav că e atît de tîrziu. Își chemă valetul și-i porunci să pregătească repede hainele de stradă. De altfel, și mirarea și porunca erau la el mai mult ceva instinctiv, deoarece n-avea de gînd să se ducă nicăieri și-i era absolut egal dacă era șase

dimineața sau douăsprezece noaptea. După ce se îmbrăcă cu grija și curățenia cu care ne deprindem cînd locuim mult timp în străinătate și de care ne dezobișnuim repede cînd sîntem în țară, hotărîndu-se să se ocupe de economia politică, se întinse iar pe divan și deschise o broșură englezească despre Adam Smith.

Între timp, valetul se apucase să pună masa. Soarta îi surîse mai mult decît patronului său; Grigori așeză liniștit farfuriile și tacîmurile, aduse o garafă cu apă și o sticlă de Laffitte; pe o altă măsuță puse o garafă mică cu absint și niște brînză, apoi, cercetînd liniștit dacă toate se află la locul lor, se duse să aducă supa pentru a se întoarce peste un minut, dar nu cu supa, ci cu o scrisoare.

— De unde e? întrebă Beltov, fără să-și ridice ochii de pe broșura despre Adam Smith.

— Cred că-i din străinătate; stampila nu-i a noastră și mai are și aviz de expediere.

— Dă-o încoa! și Beltov puse deoparte broșura. „De la cine să fie oare? se gîndi el. Nu înțeleg. Din Geneva... Să fie de la... Nu, mai curînd... Nu..."

Bineînțeles că ar fi fost mult mai simplu să deschidă scrisoarea și să vadă la sfîrșitul paginii a patra cine-i scrie decît să încerce să ghicească. Nici vorbă. Dar de ce oare toată lumea caută să ghicească de la cine anume este o misivă oarecare? E o taină a inimii omenești, întemeiată de altfel pe vanitatea de a-ți dovedi ție însuți că ești isteț și pătrunzător.

În sfîrșit, Beltov deschise scrisoarea și începu s-o citească, dar pe măsură ce o citea fața lui devenea tot mai palidă și ochii i se umplură de lacrimi.

Scrisoarea era de la nepotul lui *monsieur* Joseph și-i anunța moartea bătrînului. Viața acestui om simplu și nobil se stinsese tot așa de liniștit și de senin cum se scursese. Fusese mulți ani director de școală într-o localitate din apropierea Genevei. Două zile s-a simțit rău, a treia zi se părea că-i merge mai bine; abia mișcîndu-și picioarele porni spre școală; acolo însă leșină și fu transportat acasă. I s-a luat sînge: își veni în fire și într-o stare de completă luciditate își luă rămas bun de la copiii care-i înconjuraseră patul și stăteau

acum tăcuți, speriați și nedumeriți. I-a îndemnat să vie să se plimbe și să se joace lîngă mormîntul lui, a cerut apoi fotografia lui Voldemar, a privit-o mult și cu dragoste și a spus nepotului său: „Ce om ar fi putut să iasă din el... Dar se vede că bătrînul lui unchi a văzut mai bine... Să-i trimiți portretul acesta cînd n-oi mai fi... Adresa o găsești în servieta cea veche, cu portretul lui Washington... Îmi pare rău de Voldemar... Mi se rupe inima pentru el!"

„*Aci*, scria nepotul, *bolnavul începu să aiureze, pe fața i se așternu îngîndurarea ultimelor clipe de viață; ceru să-l ridicăm și, deschizîndu-și ochii luminoși, vru să spună ceva copiilor, dar limba nu-l mai asculta. Le zîmbi și capul cărunt îi căzu pe piept. L-am îngropat în cimitirul satului, între mormîntul organistului și cel al ctitorului.*"

Beltov citi scrisoarea, o puse pe masă, își șterse lacrimile, se plimbă prin cameră, stătu un timp la fereastră, luă din nou scrisoarea și o reciti de la început și pînă la sfîrșit. „Ce om extraordinar! șopti el. Ce om fericit! Știa să fie mulțumit, știa să muncească, să fie folositor oriunde l-ar fi aruncat soarta... Acum n-o mai am decît pe mama... Mama și atît... Deși rar, totuși îmi mai venea cîte o veste de la bătrîn și asta îmi făcea bine. Eram mulțumit de faptul că-l știam în viață. Și iată că nu mai este! Ce apăsătoare sînt toate astea! Hotărît, dacă omul ar ști dinainte ce-i viața, s-ar găsi prea puțini proști care să se încumete să trăiască."

— Se răcește supa, Vladimir Petrovici, interveni valetul, care înțelesese că scrisoarea aceea aducea vești nu tocmai plăcute.

— Grigori, întrebă Beltov, îți aduci aminte de profesorul care a stat la noi?

— Ba bine că nu! Elvețianul! Cum să nu-mi aduc aminte?

— A murit! spuse Beltov și întoarse capul ca să-și ascundă tulburarea.

— Dumnezeu să-l ierte! spuse Grigori. Era un om bun și cu alde noi era tare cumsecade; chiar nu demult

vorbeam cu Maxim Feodorov, acela care a fost chelar la măicuța dumneavoastră. Vorbeam adică despre dumneavoastră. Și trebuie să spun, uite, Maxim Feodorovici se mira de dumneavoastră; eu, cu voia dumneavoastră, am văzut fel de fel de nații cu rînduielile lor, el însă a stat mai mult aici în gubernie și de aceea i se pare de mirare. „Nici vorbă, zice, e tare bun la suflet, leit cucoana noastră. E drept că și de la profesor a avut ce să învețe. Mi-aduc aminte — cînd eram încă mici, cum vedea un copil de țăran că-l salută, îi spunea lui Vladimir Petrovici să-și scoată șepcuța: Că, adică tot chip de om după asemănarea domnului este și țăranul!"

Beltov, tăcut, începu să-și mănînce supa.

În amintirea lui, vestea morții lui *monsieur* Joseph răscolise, firește, întîi toată tinerețea, și pe urmă toată viața. Își aduse aminte și de poveștele lui, își aduse aminte cu cît nesaț le asculta, cum credea în ele și cum s-a convins mai tîrziu că în viață toate erau cu desăvîrșire altfel decît se arătau în cuvintele bătrînului profesor. Și... lucru ciudat! Tot ce spusese el era frumos, adevărat, foarte adevărat în toate privințele, dar absolut fals pentru el, Beltov! Compară *eul* lui de atunci cu *eul* lui de acum; nu exista nimic comun între ce a fost și ceea ce devenise, decît, poate, amintirile care legau aceste două ființe deosebite. *Eul* lui de atunci era plin de năzuințe, pătruns de abnegație, gata să săvîrșească fapte mărețe, să muncească dezinteresat; *eul* de acum, care cedase în fața realității, era lipsit de nădejdi și nu tindea decît după fleacuri menite să-l distreze cît de puțin.

Cînd Grigori îi aduse de la poștă plicul cu portretul, Beltov, nerăbdător, se grăbi să-l desfacă... Privindu-și trăsăturile de altădată, păli, dar se stăpîni să nu-și întoarcă ochii. Văzu în portretul acela tot ce-i frămîntase cugetul. Cît de fraged și de luminos fusese chipul lui de adolescent! Gîtul descoperit, gulerul cămășii răsfrînt, o expresie meditativă pe față și în privirea ce prezicea un viitor gînditor. „Cît de mult promite acest tînăr", ar fi spus orice teoretician. Așa spusese și *monsieur* Joseph. Cînd colo nu ieșise din el decît un

turist trîndav care se agaţă, ca de o ultimă ancoră, de o funcţie electivă în oraşul N.N...

„Pe atunci, gîndea Beltov privindu-şi portretul, n-aveam decît paisprezece ani. Acum, am peste treizeci. Ce mă aşteaptă oare în viitor? Înaintea mea e numai negură, o cale searbădă, monotonă. E prea tîrziu ca să încep o viaţă nouă şi mi-e cu neputinţă să continuu viaţa de pînă acum. Cîte planuri am făurit, cîţi oameni am întîlnit... Şi totul s-a terminat prin trîndăvie şi singurătate..."

Firul gîndurilor lui amare fu întrerupt de sosirea lui Semion Ivanovici; ele continuară însă sub formă de dialog.

— Cum stai cu sănătatea, Vladimir Petrovici?

— Ah, bună ziua, Semion Ivanovici! Îmi pare bine că te văd! Nu mai pot de plictiseală. Drept să-ţi spun, cred că sînt bolnav; probabil că am o uşoară febră, care mă ţine mereu într-o stare de încordare!

— Duci o viaţă neregulată, observă Krupov, suflecîndu-i mîneca lungă a surtucului ca să-i poată lua pulsul. Pulsul dumitale, tinere, nu-mi place de loc. Trăieşti de două ori mai repede decît ar trebui, nu cruţi nici roţile, nici unsoarea. Ehei, n-o să meargă mult timp aşa!

— Îmi dau şi eu seama că mă distrug şi moraliceşte şi fiziceşte.

— Cam prea devreme! E drept că tineretul duce o viaţă intensă, ar trebui însă să te ocupi în mod serios de sănătatea dumitale şi să iei măsurile necesare.

— Ce măsuri se pot lua în cazul de faţă?

— Foarte multe. Culcă-te mai devreme, scoală-te mai de dimineaţă, citeşte mai puţin, gîndeşte mai puţin, plimbă-te mai mult, alungă-ţi din cap gîndurile triste, bea vin — puţin, iar cafea tare de loc.

— Dumitale toate acestea ţi se par un fleac, ceva uşor de aplicat. Să-mi alung gîndurile... Cît timp va trebui să ţin regimul ăsta?

— Toată viaţa.

— Sluga dumitale prea plecată! E şi plictisitor, şi dezgustător şi nici nu face.

— Cum aşa, nu face? Cred că merită să renunţi la cîte ceva, pentru ca să ajungi la adînci bătrîneţe şi să trăieşti cît mai mult!

— Dar pentru ce să trăieşti mult?

— Ciudată întrebare! Cum adică „pentru ce"? Nu ştiu pentru ce, dar tot e mai bine să trăieşti decît sa mori. Toate lighioanele ţin la viaţă!

— Dar dacă există şi una care nu ţine de loc? observă cu un zîmbet amar Beltov. Byron a spus foarte bine că un om cumsecade nu trebuie să trăiască mai mult de treizeci şi cinci de ani. Şi-apoi, la ce ar folosi o viaţă lungă? Trebuie să fie foarte plictisitor!

— Citindu-i pe afurisiţii aceia de filozofi nemţi te-ai ales cu sofismele astea?

— În acest caz, dă-mi voie să iau apărarea nemţilor; eu sînt rus şi viaţa, dacă m-a învăţat să gîndesc, nu m-a învăţat să trăiesc pe plan abstract! Bine că ne-am lovit în sfîrşit şi de această problemă! Spune-mi cinstit! Gîndeşte-te bine şi spune-mi cui îi va folosi ca eu să trăiesc nu zece ani, ci cincizeci? Cui îi va folosi, cine are nevoie de viaţa mea? Poate doar mama, dar nici ea nu mai are mult! Nu ştiu de ce — poate dintr-o slăbiciune fizică sau poate dintr-o slăbiciune de caracter — dar fapt este că sînt un om inutil. Şi, o dată ajuns la această convingere, cred că sînt liber de a dispune de viaţa mea. N-am ajuns încă să fiu atît de scîrbit de viaţă, încît să mă împuşc, dar nici nu-mi mai este atît de dragă, încît să fiu dispus să ţin mereu dietă, să mă las mereu dădăcit, să evit orice senzaţie tare şi toate mîncărurile gustoase, numai pentru a-mi prelungi viaţa aceasta de om bolnav!

— Dumneata preferi, deci, o sinucidere cronică, obiectă Krupov, care începu să se enerveze. Înţeleg! Ai trîndăvit şi viaţa ţi se pare nesuferită. Probabil că e foarte politicos să nu faci nimic. Dumneata, ca toţi oamenii bogaţi, nu eşti deprins să munceşti. Dacă soarta ţi-ar fi hotărît o ocupaţie precisă şi dacă, pe deasupra, te-ar fi lipsit şi de Beloie Pole, cred că ai fi muncit. Să fi muncit, să zicem, ca să-ţi cîştigi pîinea, dar asta ar fi fost un folos şi pentru ceilalţi. Cite, cam aşa se şi întîmplă cu toate cele în viaţă.

— Dă-mi voie, Semion Ivanovici! Crezi oare cu adevărat că în afară de foame nu mai există nici un alt îndemn îndeajuns de puternic pentru muncă? Simpla dorință de a se manifesta, de a se exterioriza și încă ar fi fost de ajuns ca omul să muncească. Dimpotrivă, numai pentru pîine nici nu m-aș fi gîndit să muncesc! Să lucrezi o viață întreagă pentru a nu muri de foame și a nu muri de foame numai pentru a lucra... Grozav de inteligentă și de folositoare îndeletnicire, nimic de zis!

— Ei, și dumneata, cu averea dumitale și cu dorința dumitale de a te afirma, multă treabă ai făcut? întrebă bătrînul, indignat de-a binelea de astă dată.

— Tocmai aici e toată încurcătura! Nu vreau să cred că-ți închipui cumva că am ales de plăcere viața asta atît de obositoare, o viață de trîndăvie! Nu am aptitudinile necesare unui mare specialist, necesare unui savant, după cum nu am aptitudini nici pentru muzică. Și, după cum se vede, celelalte posibilități de afirmare mi-au fost de la bun început oprite!

— Adică, asta-i consolarea dumitale: pămîntul e îngust pentru dumneata, n-ai loc destul! În realitate, n-ai voință, n-ai tărie, n-ai perseverență! *Gutta cavat...*

— *...lapidem* [1], încheie Beltov. Dumneata, om în toată firea, vorbești despre voință!

— Nimic de zis, le întorci cu meșteșug! observă Krupov. Eu însă socotesc că un om apt pentru muncă nu poate să nu-și găsească o ocupație!

— Dumneata îți închipui poate că muncitorii aștia din Lyon care mor de foame cu toate că sînt gata oricînd să muncească, dar nu-și găsesc de lucru, nu știu să facă nimic și le arde de glumă! [2] Ehe, Semion Ivanovici! Nu te grăbi să condamni și nu te grăbi să prescrii mulțumire sufletească și lobodă! Prima e cu neputință de realizat, iar loboda nu ajută la nimic! Nu-i boală mai rea decît conștiința inutilității forțelor tale. Ce rost are dieta! Adu-ți aminte de răspunsul lui Napoleon dat doctorului Antommarchi: „Nu cancerul, ci

[1] Picătura găurește piatra (lat.) (n. t.).
[2] Aluzie la răscoala muncitorilor din Lyon în 1831 (n. ed.).

Waterloo [1]-ul mă roade!" Fiecare își are Waterloo-ul lui. Hai mai bine să ne ducem la Kruțiferski, Semion Ivanovici; la ei m-am vindecat cu de vreo două ori de ipohondrie: remediile astea sînt mai bune decît orice infuzii!

— Poftim, asta-i recunoștința oamenilor! Dar cine ți-a prescris, mă rog, familia asta?

— Iartă-mă, am uitat! Dumneata, Semion Ivanovici, care ești cel mai strălucit dintre fiii lui Hippocrat [2]! răspunse Beltov, umplîndu-și portțigaretul și zîmbind doctorului cu bunătate.

La urma urmelor — ne vom întreba și noi împreună cu Maria Stepanovna — ce anume îl atrăgea pe Beltov în căsuța modestă a profesorului? Își găsise el în acest om simpatic un prieten sau într-adevăr se îndrăgostise de nevasta lui? Nici el n-ar fi fost în stare să răspundă la aceste întrebări, cu toată dorința lui de a spune adevărul. Casa aceasta îi devenise apropiată. Alegerile, cu banchetele și balurile lor, se terminaseră. Beltov, bineînțeles, nu fusese ales nicăieri, dar intenționa să rămînă la N.N. pînă la terminarea unui proces pe care-l avea la tribunalul din acest oraș.

Lăsăm la voia dumneavoastră să apreciați toată plictiseala care l-ar fi cuprins pe omul acesta la N.N. dacă n-ar fi făcut cunoștința familiei Kruțiferski. Pentru Beltov viața tihnită a acestei familii avea ceva nou și atrăgător; el fusese preocupat toată viața de probleme generale, științifice și teoretice, trăind în orașe străine, unde e greu să intri într-un cerc de familie, sau la Petersburg unde viața de familie este aproape inexistentă. Socotea fericirea vieții în doi ca o născocire sau ca apanaj al unor oameni mărunți, banali. Soții Kruțiferski erau însă altfel. Era greu de definit caracterul lui Kruțiferski, fire gingașă și iubitoare, influențabil ca o femeie. Omul acesta avea un suflet atît de simplu, atît de cinstit și de curat, încît era cu neputință să nu-l iubești, deși puritatea lui semăna uneori cu lipsa de experiență, cu naivitatea copilului. Era greu să găsești

[1] *Waterloo* — localitate unde a fost învins definitiv Napoleon I (n. ed.).
[2] *Hippocrat* (460—377 î.e.n.) — medic vestit din Grecia antică (n. ed.).

ființă mai lipsită de simț practic; tot ceea ce știa, știa din cărți, și de aceea ideile lui erau inexacte, greșite, romantice, retorice; credea în realitatea vieții cîntate de Jukovski și în idealurile care înflăcărau omenirea. Din sihăstria vieții studențești, în timpul căreia nu cunoscuse lumea pasiunilor și a conflictelor decît văzută din galeria teatrului de la Moscova, pășise liniștit în viață într-o zi cenușie de toamnă. În viață însă îl întîmpină o mizerie apăsătoare și totul i se păruse dușmănos, străin. Tînărul candidat începu să se deprindă tot mai mult să-și caute mîngîierea și odihna în lumea visurilor, în care se retrăgea ori de cîte ori voia să se pună la adăpost de oameni și de evenimente. Aceeași mizerie îl mînase și în casa Negrovilor. Ciocnirea cu realitatea avusese darul să-l facă să se închidă și mai mult în sine. Blind din fire, nici prin minte nu-i trecuse să se ia la harță cu realitatea; se retrăsese din fața ei și nu dorea altceva decît să fie lăsat în pace. A venit însă dragostea — așa cum se întîmplă de obicei cu oameni ca el: nu ca o furtună, nici ca o patimă, ci o dată pentru totdeauna, cu dăruire și uitare. În pieptul lui nu mai rămăsese nimic nedăruit. O stare de permanentă excitare nervoasă îl făcea să fie mereu melancolic și exaltat. Adesea se simțea cuprins de tristețe și era gata să plîngă. În serile liniștite, îi plăcea să privească îndelung cerul, și cine știe ce viziuni îi apăreau în această liniște! Deseori strîngea mîna soției sale și o privea cu o admirație nespusă, dar admirația aceasta conținea cîteodată o tristețe atît de adîncă, încît pe Liubov Alexandrovna o năpădeau lacrimile. Toate acțiunile lui purtau pecetea blîndeții ce-i era zugrăvită pe față, pecetea aceleiași liniști sufletești, a aceleiași sincerități și îngîndurări sfioase. Trebuie să mai spunem oare cît de mult își iubea soția? Dragostea lui creștea necontenit, cu atît mai mult cu cît nimic nu-l sustrăgea de la aceasta: nu era în stare să rămînă două ceasuri departe de ochii albaștri ai soției sale, tremura cînd o vedea plecînd și cînd nu se întorcea la ora așteptată, într-un cuvînt, era limpede că toate rădăcinile existenței lui se împletiseră în jurul făpturii ei. La aceasta contribuise mult și mediul în care trăia.

Cum se înrădăcinase încă din vechime prin școlile noastre, profesorii liceului din N.N. erau, în majoritatea cazurilor, leneviți, abrutizați de atmosfera vieții provinciale, stăpîniți de problemele materiale ale existenței, oameni în care adormise cu desăvîrșire orice dorință de a mai cunoaște ceva. Nu credem că tînărul Krutiferski avea chemarea de a duce mai departe știința, de a se consacra cu desăvîrșire problemelor ei, făcîndu-și din ele ținta vieții. Totuși, se simțea atras de ele — multe fiindu-i de altfel accesibile — dar îi lipseau mijloacele de a le rezolva. Nici nu putea fi vorba să-și cumpere cărți; la liceu erau, dar nu cele care ar fi putut întreține interesul unui tînăr savant. Provincia, în general, este fatală pentru aceia care au tendința de a păstra și altceva decît averea imobiliară, după cum este fatală și pentru cei care nu vor să ajungă obezi. Pe cine oare lipsa totală de preocupări intelectuale și viața într-un locaș de somnolență spirituală nu l-ar cufunda într-un somn — dacă nu dulce — în orice caz îndelungat? Omul are nevoie de excitații nervoase externe; el are nevoie de ziare care să-l pună zilnic în contact cu lumea întreagă; el are nevoie de reviste care să-i comunice orice mișcare a gîndirii contemporane; are nevoie să discute, să meargă la teatru; bineînțeles, omul poate renunța la toate acestea și se poate dezobișnui de ele; la început i se va părea că nu sînt absolut necesare, iar cu timpul nici nu-i vor mai fi necesare, dar asta tocmai în clipa în care el însuși nu va mai fi necesar nimănui. Krutiferski nu aparținea acelei categorii de oameni puternici și perseverenți care reușesc să făurească ceea ce le lipsește. Lipsa oricărui interes viu în jurul lui exercita asupra-i mai degrabă o influență negativă decît una pozitivă. Între altele și datorită faptului că toate acestea se petreceau în cea mai fericită epocă a vieții lui, adică imediat după căsătorie. Ceva mai tîrziu s-a deprins să trăiască în felul acesta. A rămas cu visurile lui, cu cîteva idei generoase — de cîțiva ani însă depășite — cu dragostea pentru știință în general, preocupat de cîteva probleme care fuseseră demult rezolvate. Satisfacerea nevoilor sale sufletești și-o căuta în sentimen-

tul de dragoste, și, într-adevăr, soția sa reprezenta pentru el întreg universul. Discuțiile cu Krupov, care durau de vreo patru ani încoace, căpătară același caracter de stagnare provincială; în toți acești ani, ei nu făceau altceva decît să discute zilnic aceleași probleme. Kruțiferski lua apărarea spiritualismului [1], iar bătrînul Krupov îl combătea brutal și cu indignare de pe pozițiile materialismului său medical. Acesta era făgașul lin prin care se scurgea viața prietenilor noștri, cînd deodată pătrunsese în ea o ființă plămădită dintr-un aluat cu totul deosebit, cu o putere de interiorizare neobișnuită, o ființă frămîntată de toate problemele actuale, cu o minte enciclopedică, cu o gîndire îndrăzneață și viguroasă. Kruțiferski, fără să vrea, se lăsă dominat de firea energică a prietenului său, iar Beltov începu să simtă tot mai mult influența soției lui Kruțiferski. O personalitate puternică și lipsită de preocupări serioase cu greu se poate apăra de influența unei femei energice; trebuie să fii ori prea mărginit, ori prea sensibil, ori cu totul lipsit de caracter, pentru ca să-ți aperi stupid independența în fața forței morale întruchipată de o femeie tînără și frumoasă. E drept că pasionat din fire și veșnic gata să se înflăcăreze, nedeprins să se înfrîneze, Beltov se lăsa ușor captivat de orice femeiușcă frivolă, de orice femeie mai drăguță. Fusese de multe ori îndrăgostit la nebunie, ba de o primadonă, ba de o dansatoare, ba de vreo frumusețe dubioasă retrasă într-o stațiune balneo-climaterică, ba de cine știe ce nemțoaică blondă cu obraji rumeni și cu pretenții de fire visătoare, gata oricînd să iubească după prescripțiile lui Schiller și să jure, în cîntec de privighetoare, dragoste veșnică pe pămînt și dincolo de mormînt, ba de o franțuzoaică focoasă, fidelă voluptății și plăcerilor senzuale... Dar o înrîurire puternică ca aceea pe care o avea asupra lui Liubov Alexandrovna nu mai încercase pînă atunci.

La începutul cunoștinței lor, Beltov intenționase să flirteze puțin cu ea; dispunea în această privință de

[1] *Spiritualism* — interpretarea idealistă, de esență reacționară, a fenomenelor realității prin primatul principiului spiritual, „divin" (n. ed.).

un bogat arsenal de mijloace dobîndite din experienţă; nu-l prea intimida nici atmosfera, nici austeritatea aparentă. Era încrezător în forţele lui, pentru că avusese de-a face pînă atunci cu frumuseţi uşor de cucerit; iscusit şi primejdios prin îndrăzneala lui în cuvinte, avea la îndemînă tot ce i-ar fi trebuit pentru a înăbuşi conştiinţa unei provinciale. Dar de data asta, Beltov îşi dădu seama că pentru un astfel de vînat cursa era prea slabă, şi renunţă la curtea banală. Femeia pe care o întîlni în acest colţ amorţit de provincie era atît de firească, de o naturaleţe atît de naivă, dar în acelaşi timp atît de plină de forţă şi inteligenţă, încît tînărul nostru renunţă în curînd la orice intenţie de a-i face curte. Era greu s-o ataci, fiindcă ea nu se apăra. Nu se punea *en garde*[1]! Alte raporturi, mult mai umane, i-au apropiat unul de altul. Liubov Alexandrovna i-a înţeles tristeţea, a înţeles ce dospea în el, ce-l frămînta cu atîta putere. A înţeles totul mult mai limpede şi mai cuprinzător decît înţelesese Krupov, de pildă. După aceea, nu mai fu în stare să-l privească decît cu afecţiune, cu simpatie, şi începu să-l cunoască din ce în ce mai mult. Pe zi ce trecea, în faţa ochilor ei se dezvăluiau trăsături mereu noi din firea acestui om, condamnat să ucidă în el o uimitoare bogăţie de forţe şi o deosebită putere de pătrundere. Beltov aprecia se imediat deosebirea care exista între afecţiunea conştiincioasă — dar cu tendinţă moralizatoare a lui Krupov, pe de o parte — afecţiunea romantică a lui Dmitri Iakovlevici, gata să-i împărtăşească lacrimile, pe de altă parte, şi tactul soţiei lui Kruţiferski. De multe ori, cînd stăteau toţi patru de vorbă, Beltov îşi dezvăluia convingerile cele mai intime; dintr-o deprindere veche şi din tendinţa de a le tăinui, le presăra aproape totdeauna cu ironii sau le arunca în treacăt. Ascultătorii lui, de obicei, nu reacţionau în nici un fel la observaţiile lui. Doar cînd îşi îndrepta privirea întristată spre Liubov Alexandrovna, un zîmbet uşor îi lumina chipul; îşi dădea seama că ea îl înţelege. Pe nesimţite, se găsiră în situaţia în care se aflaseră odinioară Liubonka şi

[1] În gardă (fr.) (n. t.).

Dmitri Iakovlevici în familia Negrovilor, cînd, înainte de a fi avut prilejul să-și spună cîteva cuvinte, simțiseră că se înțeleg. Aceste afecțiuni nu trebuiesc nici cultivate, dar nu pot fi nici înăbușite. Ele sînt doar expresia unei dezvoltări înrudite, oricare ar fi locul și împrejurările în care s-ar întîlni cele două persoane. Dacă vor reuși să se cunoască și să înțeleagă această înrudire a firilor lor, fiecare va fi în stare să sacrifice, dacă împrejurările o vor cere, toate celelalte forme inferioare ale înrudirii în folosul formei ei supreme.

— Ia ghiciți cine este! spuse Beltov, întinzînd Liubovei Alexandrovna portretul său.

— Dumneata! exclamă Liubov Alexandrovna aprinzîndu-se la față. Uite, ochii dumitale, fruntea dumitale... Ce drăguț erai în tinerețe! Ce față deschisă și plină de curaj!..

— Mult curaj trebuie să aibă cineva ca să se hotărască să arate unei femei un portret făcut cu cincisprezece ani și mai bine în urmă! Dar am ținut cu orice preț să vi-l arăt, ca să vedeți:

Oare așa eram în floarea vieții?[1]

Mă miră, totuși, cum de m-ai recunoscut; nu s-a mai păstrat nici o trăsătură.

— Totuși, poți fi recunoscut, îi răspunse Liubov Alexandrovna, fără a-și lua privirea de la portret. De ce nu l-ai adus pînă acum?

— Abia azi l-am primit prin poștă. Bunul meu Joseph a murit acum o lună; nepotul lui mi-a scris și mi-a trimis și portretul.

— O, bietul bătrîn! Mi-ai vorbit atît de mult despre dînsul, încît m-am obișnuit să-l socotesc drept o cunoștință apropiată.

— A murit în mijlocul ocupațiilor sale tihnite și dumneata, care nici nu l-ai văzut vreodată, și copiii pe care i-a învățat carte, și eu, și mama, îl vom pomeni cu dragoste și părere de rău. Moartea e o grea lovitură pentru mulți. În privința asta eu mă socot mai fericit decît el: sînt convins că, dacă voi muri după

[1] Vers din *Evghenî Oneghin* de Pușkin (n. ed.).

mama, nu voi pricinui nimănui întristare, pentru că nimănui nu-i pasă de mine.

Beltov era sincer, dar încerca totuşi să şi cocheteze, dorind s-o facă pe Liubov Alexandrovna să-i spună cîteva cuvinte calde.

— Dumneata personal însă, nu crezi în ce spui, îi răspunse aceasta, privindu-l ţintă, şi Beltov îşi lăsa ochii în jos.

— Mie, după moarte, puţin îmi pasă cine o să mă plîngă şi cine o să rîdă! spuse Krupov.

— Nu sînt de acord cu dumneata, adăugă Kruţiferski. Înţeleg prea bine toată grozăvia morţii cînd simţi că nu numai lîngă patul tău de boală, dar nici în lumea întreagă nu există om care să te iubească. Înţeleg ce înseamnă să ştii că un străin va arunca cu nepăsare un pumn de ţărînă peste coşciugul tău, şi lăsînd apoi calm lopata, îşi va pune pălăria şi va pleca acasă. Liubonka, cînd o fi să mor, să vii mai des la mormîntul meu! Îmi va fi mai uşor...

— Da, într-adevăr, uşor, spuse necăjit Krupov. Atît de uşor, că nici pe cîntarul de farmacie n-o să poţi fi cîntărit!...

— Dar cum, dumneata nu mai ai alţi prieteni în afară de Joseph? întrebă Liubov Alexandrovna. Cum se poate asta?

— Am avut mulţi. Pe cît de înflăcăraţi, pe atît de devotaţi. Vezi cum arătam odinioară şi cum arăt azi! De altfel, nici nu ai nevoie de prieteni; prietenia, dragii mei, e o boală a tinereţii; vai de acela care nu ştie să rămînă singur!

— Totuşi, pe cît am înţeles eu, Joseph a rămas pînă la sfîrşitul zilelor sale foarte apropiat de dumneata.

— Pentru că am trăit departe unul de celălalt. Eram prieteni fiindcă nu ne-am mai văzut decît o singură dată în cincisprezece ani. Şi cu prilejul acestei revederi scurte, amintirile — renăscute — au lăsat în umbră deosebirile care existau între noi.

— Aşadar, l-ai revăzut după ce a plecat de la dumneavoastră?

— O singură dată.

— Unde?

— Acolo unde l-a găsit sfîrşitul vieţii.
— Demult?
— Acum un an.
— Uite, în loc să ne spui diferite lucruri lugubre, mai bine ne-ai povesti întrevederea dumitale cu bătrînul!
— Bucuros. Chiar voiam să vă vorbesc despre el. Asta-mi face o deosebită plăcere. Iată cum s-au petrecut lucrurile. La începutul anului trecut am plecat din Franţa meridională la Geneva. In ce scop, mi-ar fi greu să vă explic. Nu mă atrăgea Parisul, fiindcă acolo n-am reuşit niciodată să fac nimic şi pentru că în oraşul acela m-a ros întotdeauna invidia: toţi din jurul meu erau ocupaţi, lucrau, se agitau, unii cu treburi, alţii cu nimicuri, numai eu stăteam şi citeam ziare prin cafenele şi umblam pe străzi ca un spectator binevoitor, dar străin. Nu văzusem pînă atunci Geneva, dar cum ştiam că e un oraş retras şi liniştit, l-am ales ca loc de refugiu pentru iarnă. Aveam de gînd să mă ocup acolo de economie politică şi să chibzuiesc în linişte asupra celor ce voi face vara următoare. Se înţelege că a doua sau a treia zi de la sosire, m-am interesat prin diverşi comisionari, dornic să aflu ceva despre Joseph. Nimeni nu mi-a putut comunica nimic despre el. Un bătrîn ceasornicar îmi spuse într-un rînd că, pe vremuri, cunoscuse un oarecare Joseph, care învăţase cu el la şcoală şi care plecase apoi la Petersburg, dar că nu-l mai văzuse niciodată... Necăjit, am renunţat la cercetări. Studiile mergeau greu. Primăvara abia începuse, era un anotimp răcoros şi cu cer senin. Viaţa de pribegie pe care am dus-o pînă atunci îmi lăsase un fel de pasiune a hoinărelii: m-am hotărît să fac cîteva drumuri pe jos prin împrejurimile Genevei. Excursiile au o deosebită înrîurire asupra mea; mă înviorează, mai ales cînd merg pe jos sau călare. Trăsura huruie, te distrage, prezenţa vizitiului îţi tulbură singurătatea; dar cînd eşti singur, călare, sau pe jos, cu băţul în mînă, mergi şi tot mergi înainte. Drumul şerpuieşte în faţa ta şi se pierde în depărtare, de jur împrejur nimeni; cîţiva arbori, un pîrîiaş, cîte o păsărică ce zboară în faţa ta şi se aşază pe vreo crenguţă... E minunat!

Rătăceam așa odată la vreo cîțiva kilometri depărtare de Geneva. Am mers mult timp singur... Deodată, dintr-un drumeag lăturalnic, apărură vreo douăzeci de țărani care discutau și gesticulau cu multă aprindere. Mergeau atît de aproape de mine, încît auzeam limpede despre ce discutau, mai ales că nu se sfiau de loc de prezența mea: era vorba de niște alegeri cantonale. Țăranii se împărțiseră în două tabere, a doua zi urmau să-și dea votul definitiv; se vedea că problema aceasta îi preocupa adînc: gesticulau, își aruncau în sus pălăriile... M-am așezat la umbra unui copac. Grupul de alegători trecu înainte și mult timp după aceea mai răzbiră pînă la mine frînturi de discursuri demagogice și de replici conservatoare. Cînd văd pe cineva preocupat de ceva precis, de o muncă a lui care îl absoarbe, mă încearcă întotdeauna un simțămînt de invidie... Și țin minte că în clipele acelea eram grozav de nemulțumit. Deodată se ivi pe drum încă un om, un tînăr zvelt, îmbrăcat într-o bluză groasă, cu o pălărie cenușie cu boruri imense pe cap, cu o traistă în spinare și cu o lulea între dinți. Tînărul se apropie și se așeză alături de mine, la umbra aceluiași copac, ducîndu-și mîna la borul pălăriei. După ce i-am răspuns, își scoase pălăria de pe cap și își șterse de nădușeală fața și părul castaniu, bogat. Am zîmbit; înțelesesem prudența vecinului meu, care nu-și scosese pălăria de la început ca să nu creadă că se descoperă în fața mea! După un timp mă întrebă:

— Încotro vă îndreptați?

— Mi-e mult mai greu să vă răspund decît vă închipuiți! Merg pur și simplu la întîmplare!

— Sînteți, desigur, străin?

— Da, sînt rus!

— U! Din ce depărtări... Pe la dumneavoastră, probabil, acum sînt încă geruri cumplite!...

E știut că nici un străin nu e în stare să vorbească despre Rusia fără a pomeni de ger și de viteza cailor de poștă, deși a trecut de mult timpul ca lumea să se convingă că nu avem nici geruri atît de grozave, nici cai de poștă atît de iuți.

— Da, acum la Petersburg e iarnă.

— Cum vă place clima noastră? mă întrebă elvețianul mîndru.

— Plăcută... răspunsei eu. Sînteți de prin partea locului?

— Da. M-am născut nu departe de aici și sînt acum în drum de la Geneva spre orășelul meu de baștină, pentru alegeri. Eu n-am încă drept de vot, dar am in schimb alt drept, acela de a vorbi. Știu că ceea ce voi spune eu nu va intra în calculele scrutinului, dar voi găsi, poate, ascultători. Dacă dumitale îți este indiferent unde să te duci, hai cu mine! Casa mamei mele îți stă la dispoziție și sînt sigur că bătrîna îți va putea oferi un pahar de vin și niște brînză. Așa, mîine vei avea prilejul să vezi cum va obține partidul nostru victoria asupra bătrînilor.

„Ehei, dar dumneata, după cum văd, ești un radical!" gîndii eu, examinîndu-l încă o dată.

— Să mergem la dumneata, și dîndu-i mîna, adăugai: Mi-e totuna!

— Cred că te interesează să vezi cum se fac la noi alegerile. În țara dumneavoastră mi se pare că nu aveți alegeri?

— Cine ți-a spus asta? ripostai de îndată. Cred că ați avut la școală un învățător de geografie foarte slab! Dimpotrivă, avem, și încă prea multe, și nobiliare, și negustorești, și mic-burgheze și țărănești... pînă și vătaful în satele boierești este „ales".

Tînărul roși.

— Geografia am învățat-o cam demult, spuse el, și prea puțin timp. Iar în ceea ce-l privește pe învățătorul nostru, cu toată stima pe care v-o port, trebuie să vă spun că e un om admirabil. A fost prin Rusia și dacă vreți, o să vi-l prezint. E un filozof! Ar fi putut ajunge departe, dar nu vrea! Vrea să fie învățător la noi!

— Mulțumesc, răspunsei fără nici un entuziasm, pentru că într-adevăr n-aveam nici cea mai mică dorință să fac cunoștință cu cine știe ce pedant rustic.

— Știți, a fost în țara dumneavoastră...

— Unde anume?

— Și la Petersburg, și la Moscova.

— Dar cum îl cheamă?

— Noi îi spunem *père* Joseph!

— *Père* Joseph? repetai eu, căci nu-mi venea a crede urechilor.

— Da! De ce vă mirați atît? mă întrebă tovarășul meu.

E de ajuns să vă spun că după alte două-trei întrebări m-am convins că *père* Joseph era chiar Joseph al meu! și am mărit pasul! Tînărul era foarte fericit că-mi făcuse această bucurie neașteptată, dar și mai fericit că avea prilejul să-i facă o plăcere lui Joseph, pe care-l iubea și-l respecta nespus de mult. L-am întrebat despre viața pe care o duce bătrînul și din toate amănuntele am putut afla că rămăsese același: modest, simplu, nobil, entuziast, veșnic tînăr. Din povestirea tînărului am înțeles că eu eram mai bătrîn sufletește decît Joseph. De cinci ani preluase funcția de învățător principal și director de școală; muncea de trei ori mai mult decît îi cereau obligațiile, avea o mică bibliotecă, pe care o pusese la dispoziția satului și o livadă în care lucra în timpul liber împreună cu elevii săi. Cînd ne-am oprit în fața căsuței așezate la poalele unui munte înalt — o căsuță îngrijită, scăldată în razele sclipitoare ale unui admirabil apus de soare — l-am trimis pe tovarășul meu înainte, ca să nu-i provoc bătrînului o tulburare prea mare prin vizita asta neașteptată, rugîndu-l să-i spună că un rus vrea să-l vadă. *Père* Joseph era în grădină. Se odihnea pe o bancă, sprijinit în cazma. Cînd auzi cuvîntul Rusia, se emoționă, și cu pași grăbiți veni în întîmpinarea mea; m-am aruncat în brațele lui. Primul lucru care m-a impresionat a fost puterea de distrugere a timpului! Nu trecuseră nici zece ani de cînd îl văzusem pentru ultima oară — și ce schimbare! Îi căzuse aproape tot părul, fața îi era suptă, mersul nesigur, umbla aproape gîrbovit... Numai ochii rămăseseră la fel de tineri ca pe vremuri! N-aș putea să vă descriu bucuria cu care m-a întîmpinat! Plîngea, rîdea, îmi punea zeci de întrebări deodată, se interesa dacă-mi mai trăiește cîinele, își aducea aminte de ștrengăriile mele... Tot vorbind mă duse la chioșcul din grădină, mă sili să mă așez ca să mă odihnesc și îl trimise pe Charles, adică pe tovară-

şul meu de drum, să scoată din pivniţă o cană din vinul cel mai bun. Mărturisesc că n-am mai băut niciodată cu atîta poftă nici din cea mai bună varietate a excelenţei şampanii Veuve Cliquot, cum am golit pahar după pahar vinul acrişor al bătrînului Joseph. Mă simţeam tînăr, entuziast, fericit. Dar bătrînul îmi spulberă repede voioşia, căci mă întrebă:

— Ei, şi ce ai făcut tu în tot timpul acesta, Voldemar?

I-am povestit toate peripeţiile, insuccesele şi ghinioanele mele şi am încheiat spunînd că viaţa mea, desigur, ar fi putut decurge mai bine, dar că nu regret nimic: dacă mi-am pierdut idealurile tinereţii, am devenit în schimb lucid, mi-am însuşit un punct de vedere nu prea optimist, aş putea spune trist, dar cel puţin real.

— Voldemar, îmi spuse bătrînul, fereşte-te de luciditate, ca nu cumva să-ţi atingă căldura şi iubirea din inimă! Multe din cele ce ţi s-au întîmplat în viaţă n-am ştiut să le prevăd; ţi-a fost greu, ştiu, dar nu trebuie să depui armele. Meritul vieţii omeneşti este lupta... Răsplata trebuie cîştigată prin suferinţă.

Pe atunci ajunsesem să privesc viaţa mult mai simplu, dar cuvintele bătrînului m-au impresionat puternic.

— Spune-mi mai bine ceva despre dumneata, *père* Joseph! Ce-ai mai făcut în toţi aceşti ani? Viaţa mea n-a fost o izbîndă, să nu ne mai gîndim la ea! Eu — la fel cu eroul din basmele noastre populare pe care ţi le traduceam uneori — am bătut toate drumurile şi am strigat la toate răscrucile: „Există oare prin locurile astea măcar un om viu?" Dar omul viu nu mi-a răspuns... spre nenorocirea mea!... şi am părăsit cîmpul de luptă. Am venit la dumneata ca musafir.

— Devreme, prea devreme te-ai dat bătut! observă bătrînul dînd din cap. Ce-aş putea să-ţi spun despre mine? Viaţa mea se scurge liniştit. După ce am plecat de la voi, am stat prin Suedia, apoi am plecat cu un englez la Londra, unde, vreo doi ani de zile, i-am meditat copiii. Concepţiile mele se deosebeau atît de mult de cele ale onorabilului lord, încît a trebuit să-l părăsesc. M-a cuprins dorul de casă şi, de la Londra, am

venit direct la Geneva. Dar, la Geneva n-am mai găsit pe nici unul dintr-ai mei. Doar un nepoţel, băiatul surorii mele. Tocmai mă gîndeam atunci de ce să mă mai apuc acum, la sfîrşitul zilelor mele, cînd se ivi un post vacant de învăţător la şcoala de aici. L-am acceptat şi sînt foarte mulţumit de munca mea. Nu este posibil şi, de altfel, nici nu trebuie să fie toţi pe primul plan. Fiecare să-şi vadă de treaba lui, în lumea lui. De lucru se va găsi oriunde, şi după ce ai muncit o viaţă, adormi liniştit, cînd îţi vine clipa odihnei de pe urmă. Setea noastră de situaţie în societate nu ne dovedeşte decît lipsa de maturitate şi o oarecare doză de lipsă de respect faţă de noi înşine, silindu-ne deseori să depindem de împrejurări exterioare. Crede-mă, Voldemar, aşa este!

Convorbirea noastră ţinu cam o oră pe acelaşi ton. Emoţionat de această revedere, eram foarte receptiv, foarte bine dispus; mă cuprinseseră iar toate visurile tinereţii, aproape uitate. Priveam chipul lui Joseph, absolut calm, netulburat, şi-mi era milă de mine, mă apăsa această maturitate a mea. Ce minunat arăta el! Bătrîneţea îşi are frumuseţea ei, nu o frumuseţe care stîrneşte pasiuni şi avînturi, ci una care împacă, linişteşte. Şuviţele lui cărunte fluturau în vîntul amurgului, şi ochii lui, însufleţiţi de revederea noastră, ardeau blînd. Îl priveam cu un simţămînt tineresc, fericit, şi mă gîndeam la călugării catolici din primele secole, aşa cum i-au zugrăvit maeştrii şcoalei italiene... „Şi ei erau tineri, mă gîndeam eu, cu tot părul lor cărunt, după cum şi Joseph e tînăr. Eu însă sînt bătrîn! De ce-mi fusese mie dat să aflu atît de multe, să aflu ceea ce ei nu aflaseră niciodată?" Joseph îmi luă mîna pentru a mă conduce în cameră şi îmi spuse cu o dragoste adîncă: „E timpul să te întorci acasă, Voldemar! Acasă." Am rămas la el peste noapte. Mii de planuri mi-au trecut prin minte în noaptea aceea. Pilda lui Joseph era prea elocventă: bătrîn, lipsit de orice mijloace, el îşi crease o activitate şi îşi aflase în ea liniştea, pe cînd eu, *par dépit* [1], îmi părăsisem patria, rătă-

[1] De necaz (fr.) (n. t.).

ceam acum, străin și nefolositor, prin diferite țări și nu făceam nimic... A doua zi, i-am spus bătrînului că plec direct la N.N. cu intenția să activez în administrația electivă. Lăcrimînd, bătrînul și-a lăsat mîna pe capul meu și mi-a spus: „Du-te, dragul meu, du-te. Ai să vezi că un om care se apucă drept și cinstit de o treabă poate să facă multe. Fie ca sufletul tău, adăugă el cu o voce tremurătoare, să-și găsească liniștea!" Ne-am despărțit; eu am plecat la N.N., iar el — pe lumea cealaltă. Asta-i tot. A fost ultima mea pasiune tinerească, și o dată cu ea a luat sfîrșit și educația mea!

Liubov Alexandrovna îl privea cu o profundă simpatie; ochii și fața lui exprimau într-adevăr o tristețe adîncă. Era cu atît mai surprinzător să-l vezi copleșit de acest sentiment, cu cît, spre deosebire de Kruțiferski, de pildă, nu era un temperament melancolic. Un observator atent ar fi înțeles însă că viața îl persecutase prea mult, și că-și lăsase în firea lui luminoasă anumite elemente sumbre care îl rodeau.

— Pentru ce ați venit aici? îl întrebă încet Liubov Alexandrovna.

— Vă mulțumesc! Vă mulțumesc din suflet pentru această întrebare! îi răspunse Beltov.

— E ciudat, într-adevăr, observă Dmitri Iakovlevici. E de neînțeles de ce li se dau oamenilor forțe și năzuințe pe care ei n-au cum să le folosească! Orice viețuitoare este admirabil adaptată de natură pentru o anumită formă de viață. Pe cînd omul... Nu cumva e o greșeală la mijloc? Mi-e silă să mă gîndesc! Nici inima, nici mintea mea nu se pot împăca cu gîndul că este posibil ca m'nunatele forțe și năzuințe ale oamenilor să nu aibă alt rost decît să fie măcinate de viață! La ce bun toate astea?

— Aveți perfectă dreptate! rosti cu însuflețire Beltov. Dar dincolo de acest punct nu veți reuși să mai descurcați problema! Fapt este că forțele se dezvoltă de la sine, că se pregătesc continuu, pe cîtă vreme posibilitatea de folosire a acestor forțe este determinată de istorie. Știți, probabil, că la Moscova, în fiecare dimineață ies pe piață o mulțime de oameni nevoiași

doritori să găsească de lucru. Unii au norocul să găsească; ceilalți, după o lungă și zadarnică așteptare, se întorc cu capul plecat acasă, și, de cele mai multe ori, se opresc în drum, la cîrciumă. Tot așa se întîmplă și în celelalte treburi omenești: pentru orice loc sînt destui candidați — dacă istoria are nevoie de ei, îi angajează, dacă nu are nevoie — treaba lor cum se descurcă! Iată de unde vine această apariție la timp a tuturor oamenilor de acțiune. I-au trebuit Franței comandanți de oști? Au apărut Dumouriez[1], Hoche[2] și Napoleon cu mareșalii lui... Cu duiumul! Au venit vremuri pașnice? Nici o vorbă nu se mai aude despre talentele militare!

— Dar ce se întîmplă, totuși, cu ceilalți oameni? întrebă cu o voce tristă Liubov Alexandrovna.

— După cum se nimerește: o parte cad în banal și se transformă în gloată, iar o altă parte pleacă în țări depărtate, ajung la galere, sau dau de lucru călăilor. Binențeles, toate acestea nu se întîmplă așa, deodată! La început acești oameni devin obișnuiți ai cîrciumilor, bătăuși și cartofori, apoi hoinari și — după înclinările fiecăruia — unii ies la drumul mare, alții umblă prin fundacuri. Dacă se întîmplă să audă vreo chemare — decorul se schimbă, tîlharul dispare și apare Ermak — cuceritorul Siberiei! Mult mai rar ies din rîndurile lor oameni pașnici, cu suflet blajin, care stau la gura sobei, frămîntați de gînduri adînci. Într-adevăr, lucruri foarte ciudate pot trece prin mintea unui om care nu vede nicăieri nici o soluție, căruia setea de activitate îi roade ca un agent patogen creierul și inima, și care, deși are mușchii puternici, deși prin vine îi curge un sînge tînăr, trebuie să stea cu mîinile încrucișate. Un singur lucru mai poate atunci să-l salveze, să-l absoarbă pe de-a-ntregul... O întîlnire. O întîlnire cu...

Dar nu-și sfîrși vorba.

Liubov Alexandrovna tresări.

---

[1] *Dumouriez, Charles-François* (1739—1824) — general din perioada revoluției franceze burgheze (n. ed.).

[2] *Hoche, Louis-Lazare* (1768—1797) — general francez din aceeași perioadă, adept convins al ideilor republicane (n. ed.).

— Tii, ce minte încîlcită! observă Krupov. Cîte n-ai mai îndrugat! Haos, curat haos! Dar nimic de zis, straşnic candidat pentru consiliul sau judecătoria judeţeană!

Zîmbiră cu toţii.

V

Printre celelalte curiozităţi ale oraşului N.N., grădina publică merită să fie relevată în mod deosebit. Natura bogată a zonei centrale din ţara noastră face ca parcurile să fie de prisos; în cursul săptămînii nu le foloseşte nimeni, în schimb, duminicile şi zilele de sărbătoare puteţi întîlni acolo — între orele şase şi nouă — tot oraşul. Dar în aceste din urmă cazuri, oamenii nu se adună de dragul parcului, ci numai pentru a se putea etala în faţa celorlalţi. Dacă guvernatorul este în raporturi bune cu comandantul garnizoanei, în aceste zile apar în parc trompetele, toba cea mare şi alte instrumente, după felul unităţii cazate în gubernie. Uvertura din *Lodoiska*[1], *Califul din Bagdad*[2] şi cadrilurile franceze, care amintesc timpurile imemoriale ale eliberării Greciei[3] şi ale revistei ***Moskovski telegraf***[4], mîngîie auzul negustoreselor îmbrăcate în rochii de vară — din atlas şi catifea — şi al cuconiţelor provinciale cărora nimeni nu le face curte şi care, de altfel, au peste patruzeci de ani. În zilele de lucru, după cum am spus, parcurile sînt pustii; doar, rar de tot, cîte un străin în trecere, negăsind imediat cai de schimb şi apucat de desperare în acest

[1] *Lodoiska sau Tatarii* — operă de Kreutzer, la modă în Rusia în prima jumătate a deceniului 1820—1830 (n. ed.).

[2] *Califul din Bagdad* — operă de Boieldieu, reprezentată în Rusia după 1825 (n. ed.).

[3] E vorba de războiul de eliberare naţională a grecilor din anii 1820—1830 (n. ed.).

[4] *Telegraful Moscovei* — revistă de orientare progresistă (1825—1834) (n. ed.).

oraş aproape identic cu toate celelalte, intra în grădina publică jinduind după o privelişte cît de cît acceptabilă. Poeţii au observat de mult că natura este revoltător de impasibilă faţă de tot ceea ce încearcă oamenii să plăsmuiască prin ea. Nu plînge la versurile lor, şi nici nu rîde la proza lor, ci, plină de înţelepciune îşi vede de treabă înainte. Tot aşa procedase natura şi în oraşul N.N. Nu se lăsa cîtuşi de puţin impresionată de faptul că nimeni nu se plimba prin parc şi nu se sinchisea dacă acel cineva se plimba totuşi şi nu se uita la copaci, ci trăgea cu ochiul la minunatul chioşc în stil greco-chinez. Într-adevăr, chioşcul era foarte frumos în felul lui: soţia guvernatorului îl numise foarte nimerit *Mon repos*. Era odihnitor mai ales datorită căluţului de tablă care ţinea loc de morişcă de vînt în vîrful acoperişului. Căluţul se învîrtea într-una, scoţînd un sunet jalnic, tînguios, ce predispunea la visare şi te convingea în acelaşi timp că vîntul care-ţi suflase pălăria spre stînga bătea într-adevăr din dreapta. Printre coloane erau fixate nişte capete de lei nepieptănaţi şi furioşi, sculptate din alabastru, crăpate de ploaie şi gata în orice clipă să-şi lepede nasul sau urechea pe scăfîrlia celui care se încumeta să intre în chioşc. Neţinînd seama de vaietele căluţului şi de primejdia permanentă pe care asemenea celor din peştera lui Daniil [1] o prezentau leii, natura nepăsătoare se dezvoltase, întinzîndu-se mai ales prin aleile laterale, nu din modestie, ci pentru că pe aleea principală fostul guvernator poruncise să se taie crengile bătrînilor tei, ale căror manifestări de independenţă i se păruseră incompatibile cu îndeplinirea îndatoririlor sale de părinte al guberniei. Lipsite de podoaba vîrfurilor lor, teii, cu ramurile întinse spre cer, păreau acum nişte ocnaşi cu capul ras pe jumătate ca să nu fugă, adresînd spre veşnicie versul lui Ozerov:

Există zei — dar pămîntul e lăsat pradă tîlharilor. [2]

[1] *Daniil* — erou biblic, despre care legenda spuno că a fost aruncat, din porunca împăratului Babilonului, într-o groapă cu lei (n. ed.).

[2] *Ozerov V. A.* (1769—1816) — dramaturg rus. Versul citat e din tragedia *Oedip în Atena* (1804) (n. ed.)

În schimb, pe cărările mai ascunse, copacii puteau crește nestingheriți, după cum le era pofta sau, mai bine zis, cît îi ținea seva.

Într-o zi caldă de april, poposită la N.N. probabil numai pentru ca locuitorii orașului să-și dea seama mai tîrziu cît e de rece luna mai, pe una din cărările acestea se plimbau o doamnă în mantilă albă și un cavaler îmbrăcat într-un palton negru. Parcul se întindea pe un deal; în locul cel mai înalt se aflau două bănci pe care autori rămași necunoscuți făcuseră tot felul de „gravuri". Cu toate străduințele lui, polițaiul nu reușise să pună mîna pe vinovați și trimitea regulat și cu un zel neabătut în ajunul fiecărei sărbători un soldat pompier (ca unul obișnuit cu distrugerile) să nimicească aceste opere de artă care apăreau periodic pe bănci. Doamna și cavalerul se așezară pe bancă. Priveliștea era destul de plăcută. Un drum larg (și noroios) trecea ca un chenar la marginea parcului și se pierdea în apa rîului; rîul se revărsase. Pe amîndouă malurile așteptau căruțe, docare, cai deshămați, femei cu boccele, soldați și tîrgoveți; două poduri umblătoare făceau necontenit drumul de la un mal la altul, încărcate cu oameni, cai și trăsuri. Înaintau încet împinse de puterea vîslelor ca niște crabi cu multe, foarte multe picioare, pe care ba și le ridicau, ba și le lăsau în jos. La urechile celor așezați pe bancă ajungeau tot felul de zgomote: scîrțîit de care, zurgălăi, strigătele podarilor și răspunsul abia auzit de pe malul celălalt, cearta pasagerilor grăbiți, tropotul cailor urcați pe podină, mugetul vreunei vaci legate de coarne la căruță și vorba gălăgioasă a țăranilor adunați pe mal în jurul focului... Doamna și cavalerul ei își întrerupseră conversația; priveau și ascultau tăcuți în depărtare... Nu știu de ce asemenea priveliști văzute de departe ne zguduie, ne impresionează atît de mult; știu doar că lui Viardo și Rubini le-aș dori să fie ascultați totdeauna cu aceeași emoție cu care am ascultat de nenumărate ori cîntecul prelung, parcă nesfîrșit, al edecarului ce stă noaptea de pază la bărci. E un cîntec trist, întrerupt doar de clipocitul valurilor și de vîntul care șuieră prin sălciile de pe mal. Cîte nu vedem în închipuire ascultînd sunetele acelea triste, monotone...

Mi se părea că văd săracul ce se avîntă din atmosfera înăbușitoare a vieții sale spre o altă lume; îl auzeam strigîndu-și fără să vrea tristețea; mi se părea că sufletul lui se tînguie apăsat de durere, înăbușit... Și așa mai departe. Dar pe atunci eram tînăr!

— Ce bine e aici... spuse, în sfîrșit, doamna în mantilă albă. Trebuie să recunoști că și natura nordului e frumoasă!

— Ca peste tot. Oriunde și oricînd își aruncă omul privirea asupra naturii și asupra vieții cu un suflet deschis, cinstit, dezinteresat, natura și viața îi oferă desfătări nemărginite!

— E adevărat. Dacă o dorești, orice te poate încînta pe lumea asta. Deseori îmi vine în gînd o întrebare: de ce știm să ne bucurăm de toate, de ce știm să găsim frumusețe în toate, numai în om nu?

— De înțeles s-ar putea înțelege, dar prin aceasta nu ne-am simți mai ușurați. În raporturile noastre cu oamenii aducem gînduri ascunse, a căror proză meschină ucide imediat cele mai poetice relații. Omul e totdeauna dispus să vadă în semenul său un dușman cu care trebuie să lupte, față de care trebuie să se prefacă și cu care se grăbește să statornicească condiții de armistițiu. Mai poate fi vorba, în acest caz, de desfătare? Am crescut cu toții în acest spirit și ne este aproape cu neputință să ne eliberăm de el; în noi toți există un fel de amor propriu filistin care ne face să ne ferim, să fim cu ochii în patru. În natură însă, omul nu vede o concurență și nu se teme de ea. Iată de ce ne simțim atît de bine, atît de liberi în singurătate; aci ne dăruim complet impresiilor. Prezența altuia, fie chiar și cel mai bun prieten al nostru, schimbă dintr-o dată totul. Nu mai e ceea ce era cît ai fost singur.

— În general, mi se întîmplă rar să întîlnesc oameni care să-mi fie apropiați; cred însă că există sau, cel puțin, cred că pot exista între oameni afinități, care să-nlăture toate piedicile exterioare ce stau în calea înțelegerii lor. Cred că în anumite condiții dispar elementele care fac din unii o piedică în viața altora...

— Mă îndoiesc de durabilitatea unei atare afinități: asta pare posibil doar în vorbe. În realitate, oamenii care

se simt foarte apropiaţi printr-o afinitate desăvîrşita n-au ajuns încă să discute chestiunile care-i despart; mai devreme sau mai tîrziu, vor ajunge şi acolo.

— Totuşi, cît timp n-au ajuns încă, ar putea avea clipe de desăvîrşită înţelegere, în care n-ar constitui unul pentru altul nici o piedică în ceea ce priveşte bucuria pe care ţi-o poate da o privelişte frumoasă sau deplina înţelegere sufletească.

— Acestea sînt desigur singurele clipe în care cred, clipe sfinte de risipă sufletească, în care omul nu e zgircit, şi cînd e gata să dăruiască totul, minunîndu-se singur de dărnicia şi de iubirea lui. Dar clipele acestea sînt foarte rare; în majoritatea cazurilor nu ştim nici să le preţuim, nici să le păstrăm, ba chiar de multe ori le pierdem, lăsîndu-le să ne scape printre degete, le omorîm prin fel de fel de neghiobii şi nimicuri, pînă cînd ele dispar, lăsîndu-ne o dureroasă strîngere de inimă şi o amintire vagă despre ceva ce ar fi putut să fie atît de frumos... Trebuie să recunoaştem că omul şi-a întocmit stupid viaţa. Nouă zecimi din viaţă şi le cheltuieşte cu fleacuri şi nimicuri, iar ultima zecime nu ştie s-o folosească.

— Dar de ce să se piardă clipele acestea dacă omul le cunoaşte valoarea? Dumitale îţi revine o îndoită obligaţie, observă Liubov Alexandrovna, zîmbind, pentru că dumneata vezi toate astea atît de clar şi le înţelegi!

— Preţuiesc nu numai aceste clipe, ci orice prilej de desfătare. E uşor să spui, nu le pierde! dar e de ajuns o notă falsă pentru ca armonia să dispară. Cum să te dăruieşti deplin, cînd alături de tine merg fel de fel de stafii care te ameninţă cu degetul, te dojenesc...

— Ce fel de stafii? Nu e vorba cumva de propriile dumitale capricii? observă soţia lui Kruţiferski.

— Ce fel? repetă Beltov, a cărui voce se schimbă vizibil sub puterea unei emoţii lăuntrice. Îmi vine greu să-ţi explic, deşi pentru mine totul e foarte limpede. Omul s-a obişnuit atît de mult să-şi înăbuşe pornirile, încît nu îndrăzneşte să dea frîu liber nici unuia din sentimentele care-l frămîntă. Uite, am să-ţi dau un exemplu, tocmai exemplul despre care n-ar fi trebuit

să vorbesc, dar... dacă am început, nu mă mai pot opri. De cum te-am cunoscut, mi-ai fost dragă... Nu știu ce este... prietenie, iubire sau pur și simplu simpatie?... Știu însă că prezența dumitale mi-a devenit necesară. Dimineața trăiesc într-o copilăroasă nerăbdare, într-o dureroasă așteptare a serii... Vine în sfîrșit seara și alerg la voi cu respirația tăiată la gîndul că te voi vedea pe dumneata; lipsit de toate, înconjurat din toate părțile de răceala oamenilor, te privesc ca pe o ultimă mîngîiere... Crede-mă că am acum mai puțin ca oricînd intenția de a spune fraze frumoase... Calc emoționat pragul casei voastre, intru calm și vorbesc despre cu totul altceva. Așa trec ceasuri după ceasuri... De ce această comedie stupidă?... Aș spune mai mult, că nici dumneata n-ai rămas nepăsătoare față de mine; poate că uneori mă aștepți, am prins uneori în ochii dumitale o scînteie de bucurie cînd mă vezi, și atunci inima începe să-mi bată și mai tare și simt că mă înăbuș. Dumneata, pe de altă parte, mă primești cu o amabilitate prefăcută, te așezi departe, și lăsăm să se creadă că sîntem străini unul altuia... De ce?... Oare în străfundul sufletului meu, în străfundul sufletului dumitale este ceva de care ar trebui să ne fie rușine, ceva ce ar fi trebuit să rămînă ascuns privirii celorlalți? Nu! Dar ce să spun privirii altora?... Mai caraghios e că ne-am tăinuit unul altuia apropierea! Abia acum vorbim pentru prima oară despre asta și am impresia că nici de data asta nu ne spunem totul deschis. Sentimentul cel mai luminos devine întunecat, te arde, ca să nu folosesc alt cuvînt, dacă e tăinuit, dacă îți inspiră teamă; omul începe să creadă că pornirea lui e o crimă și atunci ea devine într-adevăr criminală. Dacă bucuria ta se aseamănă cu cea a unui hoț care se bucură de lucrul furat, cu ușile închise, atent la orice mișcare, te înjosești și pe tine, înjosești și obiectul bucuriei tale!

— Ești nedrept, răspunse Liubov Alexandrovna cu voce tremurătoare. Eu nu mi-am ascuns niciodată prietenia față de dumneata. N-am avut nevoie s-o ascund...

— Spune-mi atunci de ce, obiectă Beltov luîndu-i mîna și strîngîndu-i-o tare, de ce, chinuit, cu sufletul plin de dorința de a mărturisi, de a mă destăinui, cu

sufletul plin de iubire pentru o femeie, n-am avut tăria să vin la ea, s-o iau de mînă, s-o privesc în ochi, să-i vorbesc, să-i vorbesc... şi să-mi plec capul obosit pe pieptul ei!... De ce ea n-a avut tăria să mă întîmpine cu vorbele ce-i stăteau pe buze, dar pe care totuşi nu le-a rostit?

— Pentru că, răspunse Liubov Alexandrovna cu un fel de energie desperată, pentru că această femeie este a altuia şi îl iubeşte... Da, da! Îl iubeşte din toată inima!

Beltov îi lăsă mîna.

— Închipuieşte-ţi că nu mă aşteptam de loc la acest răspuns. Îmi dau seama acum că nici nu putea fi altul! Totuşi, dă-mi voie! Trebuie neapărat să respingi o afecţiune pentru alta? Oare dragostea este dată omului numai într-o măsură oarecare, stăvilită de anumite hotare?

— Se poate, eu însă nu înţeleg ca cineva să iubească doi oameni deodată. În afară de aceasta, soţul meu, prin nemărginita lui iubire, şi-a cîştigat drepturi mari, într-adevăr sfinte, asupra dragostei mele.

— De ce trebuie să aperi drepturile soţului dumitale cînd nimeni nu atentează la ele! De altfel, ai început să le aperi cam stîngaci. Bine, dacă dragostea lui îi dă atîtea drepturi, de ce dragostea unui alt om, sinceră, profundă, n-ar avea şi ea drepturile ei? E ciudat!... Ascultă-mă, Liubov Alexandrovna: să fim sinceri, să fim o dată în viaţă sinceri! Pe urmă poate că va fi mai bine să tac sau dacă vei voi — am să plec. Dumneata spui că nu înţelegi cum este posibil să-ţi iubeşti soţul şi să mai iubeşti şi pe altcineva. Nu înţelegi? Coboară mai adînc în sufletul dumitale şi vei vedea ce se petrece acum acolo! Ei, haide, ai curajul şi recunoaşte că am dreptate: spune cel puţin că toate acestea le-ai simţit, le-ai frămîntat în cuget, pentru că toate astea eu le-am văzut! Le-am văzut pe fruntea şi în ochii dumitale!

— Ah, Beltov, Beltov, la ce bun toate astea? La ce foloseşte această discuţie? spuse Liubov Alexandrovna cu o tristeţe adîncă în glas. Ne simţeam atît de bine... Acum, n-o să mai fie aşa... Ai să vezi.

— Cît timp, adică, n-am spus lucrurilor pe numele lor a fost bine? Ce copilărie!

Beltov clătină trist din cap și închise ochii; fața lui, cu o clipă înainte inspirată și exprimînd o dragoste nemărginită, își reluă obișnuita ei expresie ironică.

Ea îl privea înspăimîntată, cu lacrimi în ochi.

In clipa aceea era uimitor de frumoasă; își scosese pălăria și părul ei negru, umezit de aerul serii, se resfirase; trăsăturile chipului ei erau pline de însuflețire, vorbeau parcă, și dragostea i se revărsa din ochii albaștri; mîna ei tremurătoare ba strîngea batista, ba o lăsa pentru a începe apoi să mototolească panglica pălăriei; pieptul ei se ridica, dar se părea că aerul nu-i pătrunde în plămîni. Ce voia de la dînsa acest om mîndru? El dorea să audă din gura ei cuvîntul care să-i dea conștiința triumfului, ca și cum mai era nevoie de această mărturisire! Dacă ar fi avut inima mai tînără, dacă în creierul lui nu și-ar fi făcut loc atît de temeinic gînduri amare și stranii, n-ar mai fi așteptat cuvîntul acela!

— Ești un om îngrozitor, rosti ea, în sfîrșit, și îl privi sfioasă.

El rezistă acestei priviri și întrebă:

— Dar pe unde s-o fi rătăcit Semion Ivanovici? Spunea că vine îndată. Nu cumva ne caută prin alte alei? Hai să-i ieșim înainte, că s-a înserat!

Ea rămase locului, jignită de tonul cu care Beltov rostise ultimele cuvinte. După o scurtă tăcere, își ridică din nou privirea către el și cu o voce stinsă și rugătoare îi spuse:

— Am pierdut mult în ochii dumitale. Ai uitat că nu sînt decît o femeie simplă și slabă. Și două lacrimi grele i se prelinseră din ochi.

Și de astă dată, cum se întîmplă de altfel de obicei, dragostea și căldura sufletească a femeii învinseră mîndria bărbatului. Mișcat pînă în adîncul sufletului, Beltov îi luă mîna și o strînse la pieptul lui, și ea îi simți bătăile inimii, îi simți lacrimile fierbinți care-i picurară pe mînă... Era atît de frumos, atît de atrăgător în pasiunea lui mîndră... Sîngele îi clocotea atît de puternic, capul i se învîrtea într-o amețeală atît de

dulce și atîtea simțăminte îi năpădiră inima, încît, cuprinsă de o pornire inconștientă, se aruncă în brațele lui și lacrimile ei se revărsară pe vesta pariziană cadrilată a lui Vladimir Petrovici. În acest moment se auzi vocea lui Semion Ivanovici.

— Dar unde sînteți? strigă el.

— Aici, răspunse Beltov, oferind brațul Liubovei Alexandrovna.

Beltov era beat de fericire. Sufletul lui amorțit înviase deodată, redobîndindu-și toate forțele. Iubirea lui, înfrînată pînă atunci, se avîntă și îi cuprinse toată ființa. Trăia acum o nemărginită beatitudine. Ca și cum, cu o zi, două înainte, nici n-ar fi știut că iubește și că este iubit. De la casa familiei Kruțiferski se întoarse din nou în parc și se așeză pe aceeași bancă; pieptul îi era plin de simțăminte răscolitoare și lacrimile îi curgeau neîncetat. Se miră că are încă atîta avînt tineresc și atîta prospețime de simțire... E drept că în curînd o umbră îi întunecă bucuria încrețindu-i fruntea, dar cînd se întoarse acasă îi porunci lui Grigori să-i aducă o sticlă de șampanie și înecă în ea tot ceea ce îl stingherise pînă atunci, iar bucuria începu să vibreze și mai răsunător.

Palidă ca o moartă, Liubov Alexandrovna își luă rămas bun de la Beltov în poarta casei lor, pînă unde îi condusese și Semion Ivanovici. Nu cuteza să înțeleagă, nu cuteza să-și aducă bine aminte ce se petrecuse... Un singur lucru îi apărea cu o înspăimîntătoare claritate în simțirea-i tulburată: sărutul acela fierbinte, arzător, prelung, pe care ar fi vrut să-l uite, dar care era atît de îmbătător, încît n-ar fi renunțat pentru nimic în lume la amintirea lui. Semion Ivanovici vru să plece, Liubov Alexandrovna se sperie și îl rugă să intre: se temea să calce pragul singură: îi era frică.

Intrară. Dmitri Iakovlevici ședea la masă, cufundat în lectura unei reviste; arăta mai liniștit și mai calm ca oricînd. Zîmbind cu bunătate noilor sosiți, închise revista și întinzînd soției sale mîna, întrebă:

— Dar unde ați zăbovit atîta? Te-am așteptat, te-am așteptat de mi s-a urît!

Mîna soției lui era rece și umedă, ca a oamenilor bolnavi de moarte.

— Am fost în parc, răspunse Krupov pentru ea.

— Ce ai? întrebă Krutiferski. Ce mînă rece! Ești atît de palidă, draga mea!

— Nu știu de ce, dar simt o amețeală, mi se învîrte capul! Nu te nelinişti, Dmitri! Mă duc în dormitor să beau puțină apă și o să-mi treacă imediat!

— Dă-mi voie, dă-mi voie, de ce te grăbești așa? Ai uitat că sînt medic? Ia să te văd... Ce-i asta? Ești aproape leșinată! Dmitri Iakovlevici, ia s-o așezăm pe divan! Ține-o dumneata de subțiori!... Așa, așa! Am observat eu încă pe drum că nu se prea simte bine. Așa-i: aerul de primăvară i-a turburat sîngele, toată umezeala asta, miasmele... De-am avea la îndemînă muștar englezesc, să-i punem niște comprese, așa, mai mici, cît palma, cu pîine neagră și oțet... Bucătăreasa e acasă?... Trimiteți-o la Karp al meu; el știe... Chiar așa să-i spună: muștar... Și să i le puneți pe pulpe. Dacă nu ajută — încă vreo două, mai jos de omoplați.

— Nu sînt bolnavă, nu am nimic, repeta cu voce slăbită Liubov Alexandrovna, venindu-și în fire și tremurînd toată. Dmitri, vino la mine, Dmitri... nu sînt bolnavă, dă-mi mîna.

— Ce ai, ce ai, îngerul meu? o întrebă plîngînd soțul ei, care între timp se îmbolnăvise și el.

Ea îl privi cu ochi ciudat de triști, dar nu știu să-i spună de ce îl chemase.

El o întrebă din nou.

— Dă-mi puțină apă și lasă-mă să dorm! După aceea am să fiu iar sănătoasă, dragul meu.

Peste vreo două-trei ore, Liubov Alexandrovna, chinuită, pe de o parte de mustrările de conștiință pentru sărutarea lui Beltov, iar pe de alta de comprese, zăcea în pat într-un somn letargic. Zguduirea fusese prea puternică și organismul ei nu putuse rezista.

În timpul acesta, Krupov, care rămase la ei peste noapte, atît de grija bolnavei, cît și de grija lui Krutiferski, uluit și speriat, se întinsese pe divan în salon. Era foarte supărat pe arcurile canapelei, care nu dădeau mobilei nici un fel de elasticitate, împrumutîndu-i

mai curînd însuşiri foarte apropiate de cele ale butoiului în care îl preumblaseră cartaginezii pe Regulus [1]. Totuşi adormi curînd, cuprins de un somn dulce, sforăind cu liniştea omului care nu are nici stomacul, nici conştiinţa încărcate.

Lîngă patul bolnavei ardea o lampă de noapte, care arunca un cerc de lumină destul de vie pe tavan; cercul îşi schimba mereu mărimea, se legăna şi urma toate mişcările flăcăruiei care ardea în feştila măruntă a lămpii. Palid şi pierdut, Kruţiferski şedea lîngă măsuţa pe care ardea lumina. Cine a avut prilejul să petreacă nopţi de veghe la căpătîiul unui prieten grav bolnav, al unui frate sau al femeii iubite, mai ales în lungile noastre nopţi de iarnă, acela va înţelege ce se petrecea în sufletul frămîntat al bietului om. Sentimentul apăsător că nu-i poate fi de nici un ajutor, unit cu teama în faţa viitorului şi cu o încordare febrilă din pricina insomniei şi a oboselii, îl aduseseră într-o stare de surescitare. Se ridica mereu şi-şi privea soţia, îşi lăsa mîna pe fruntea ei, constata că febra scăzuse, ceea ce îl îngrijora şi mai mult, pentru că i se părea că în felul acesta boala pătrunde în interior. Se scula, muta din loc în loc lampa de noapte şi sticluţa cu doctorie, se uita la ceas, îl ducea la ureche, şi, fără să fi văzut cît e ora, îl punea la loc, apoi se aşeza din nou pe scaun şi, cu ochii la cerculeţul tremurător din tavan, începea să se gîndească, să viseze cu imaginaţia lui aprinsă pînă la delir aproape. „Nu, se gîndea el, nu se poate, e imposibil! Pur şi simplu de neconceput! Cum adică? Numai pe ea o am pe lumea aceasta, şi e aşa de tînără! Dumnezeu îmi vede dragostea şi se va îndura de noi. E un fleac, va trece! Vîntul ăsta rece şi umed, gheaţa care se topeşte îţi turbură sîngele, dar răcelile astea de primăvară sînt înspăimîntătoare, dau febră nervoasă, oftică... Cum de n-au găsit pînă acum nici un leac contra ofticii? Groaznică boală! Se pare însă că e primejdioasă numai pînă la vîrsta de optsprezece ani... Dar, uite, soţia profesorului nostru

[1] *Regulus* — (secolul al III-lea î.e.n.) comandant roman; capturat de cartaginezi, a fost vîrît într-un butoi cu pereţii căptuşiţi cu cuie ascuţite (n. ed.).

de franceză a murit de oftică la treizeci de ani. Da, a murit. Dar dacă..." Şi deodată i se păru că vede un sicriu în salon, că aude glasul monoton al dascălului, alături de care stă trist Semion Ivanovici şi dădaca cu o broboadă albă în cap şi cu micuţul Iaşa în braţe. Pe urmă i se năzări ceva şi mai înspăimîntător: sicriul nu mai era acolo, camera era aranjată, podelele spălate... Doar în aer mai plutea uşor un miros de tămîie. Se ridică de pe scaun, gata să leşine şi se apropie de nevastă-sa. Obrajii ei ardeau şi respira greu, pradă unui somn chinuitor. Kruţiferski îşi încrucişă mîinile pe piept şi plînse amar... Da! Ştia să iubească... Se lăsă în genunchi, luă mîna fierbinte a nevestei sale şi o duse la buze.

— Nu, spuse el tare, nu, n-o să moară. N-o să mă lase! Ce mă fac fără ea?

Şi ridicîndu-şi ochii spre cer, se rugă.

In clipa aceea intră Semion Ivanovici, somnoros; ochiul lui stîng nu voia de loc să se deschidă, oricît se străduia el să forţeze muşchiul, anume pus acolo ca să-l deschidă!

— Ce, a început să delireze, ai?

— Nu, doarme liniştită.

— Parcă am auzit ceva prin somn: ori mi s-a părut numai?

— Cred că ţi s-a părut, Semion Ivanovici, răspunse Dmitri Iakovlevici, avînd aerul unui şcolar prins asupra faptului.

Krupov se apropie de patul bolnavei.

— O febră uşoară, se pare că nu-i nimic grav. Mai bine te-ai culca, Dmitri Iakovlevici. Ce rost are să te chinuieşti aşa?

— Nu, nu mă culc, răspunse Dmitri Iakovlevici.

— Cum vrei! spuse Krupov căscînd şi îndreptîndu-se spre divanul cu reliefuri: dormi iar liniştit pînă la ora şapte şi jumătate — oră la care se scula regulat în fiecare zi, indiferent dacă se culca la zece seara, sau la şapte dimineaţa.

Examinînd bolnava, Semion Ivanovici hotărî că e o uşoară răceală şi dădu vina pe vreme.

Ce a urmat după această ușoară răceală ne va spune chiar Liubov Alexandrovna. Iată un fragment din jurnalul ei intim:

„18 mai. De mult n-am mai scris în acest caiet, mai bine de o lună... mai bine de o lună! Și cînd te gîndești, că uneori mi se pare că au trecut ani de-a rîndul din ziua în care m-am îmbolnăvit. Acum, se pare că totul a trecut și că viața se va scurge din nou liniștită. Ieri am ieșit pentru prima oară din casă. Ce fericită am fost să pot respira din nou aer curat! A fost un timp minunat. Dar se vede că boala m-a slăbit mult. Am trecut de vreo două-trei ori prin grădinița din fața casei noastre și m-am simțit atît de obosită că a început să mi se învîrtească capul. Dmitri s-a speriat, dar mi-a trecut imediat. Doamne, cum mă iubește! Bunul, bunul meu Dmitri, cum m-a îngrijit! Noaptea, cum mă mișcam puțin sau deschideam ochii, venea lîngă mine, mă întreba ce-mi trebuie, îmi dădea să beau... Sărmanul, a slăbit ca și cum el ar fi zăcut bolnav. Ce putere a dragostei! Trebuie să ai o inimă de piatră ca să nu iubești un om ca el! O, îl iubesc! N-aș putea să nu-l iubesc. Întîmplarea aceea din parc nu înseamnă nimic: se încuibase boala în mine și eram într-o stare neobișnuită, cu nervii ațîțați. Ieri *l-am* văzut pentru prima dată după boală... Îi auzeam vocea ca prin vis, dar chipul nu i-l vedeam. Era foarte emoționat, deși căuta să ascundă acest lucru; îi tremura vocea cînd îmi spuse: «În sfîrșit, în sfîrșit te-ai făcut mai bine». După aceea vorbi foarte puțin. Se vedea că-l preocupă un gînd. De vreo două-trei ori își trecu palma pe frunte, ca și cum ar fi vrut să-l alunge, dar gîndul punea din nou stăpînire pe el. Nici cea mai mică aluzie la cele întîmplate; a înțeles probabil că n-a fost decît o clipă de slăbiciune din cauza bolii. De ce nu i-am povestit totul lui Dmitri? În seara aceea, cînd mi-a întins atît de blînd mîna, am vrut să mă arunc în brațele lui și să-i destăinuiesc totul, dar n-am avut destulă putere, mi s-a făcut rău. Ș-apoi Dmitri e atît de sensibil... L-ar fi durut prea mult! Mai tîrziu am să-i spun. Neapărat."

„20 mai. Ieri am fost cu Dmitri în parc. A vrut să ne așezăm «acolo», dar eu am spus că mă tem de vîntul care suflă dinspre rîu. Mi-e frică de banca aceea! Mi s-a părut că pentru Dmitri ar fi o jignire să stea pe ea. Cum se poate susține că cineva ar fi în stare să iubească doi oameni deodată? Nu înțeleg! Poți să iubești nu doi, ci mai mulți, dar asta-i un joc de cuvinte. Adevărat nu poți iubi decît unul singur, și eu îmi iubesc soțul. Apoi îl iubesc pe Krupov, și nu mă tem să mărturisesc că și pe Beltov îl iubesc. E un om atît de puternic, încît nu se poate să nu-l iubesc. Are o menire măreață, este un om extraordinar. In ochii lui vezi sclipiri de geniu. Un om ca el nici n-are nevoie de o dragoste obișnuită. Ce înseamnă pentru el femeia? Ea se va pierde în sufletul lui nemărginit... Lui îi trebuie altfel de dragoste. Omul acesta suferă, suferă profund, și prietenia duioasă a unei femei ar putea să-i aline suferințele. El va găsi totdeauna la mine o astfel de prietenie. Beltov punea prea multă înflăcărare în ea, după cum pune înflăcărare în toate. Ș-apoi, n-a fost deprins să i se arate grijă, simpatie; a fost întotdeauna un singuratic și de aceea e atît de firesc ca sufletul lui amărît, înrăit să vibreze la auzul unui glas de simpatie."

„23 mai. Se întîmplă uneori să trăiești clipe ciudate, cînd te cuprinde neliniștea și dorul unei vieți mai pline. Ce să fie asta? Nerecunoștință față de soartă, sau așa e omul? Numai că eu simt uneori, mai ales de la un timp încoace, o năzuință... Greu de spus ce anume. Il iubesc sincer pe Dmitri, dar uneori sufletul îmi cere altceva, ceva ce nu găsesc la el. E așa de blînd și de gingaș, încît sînt gata să-i dezvălui orice dorință, orice gînd copilăresc care îmi trece prin cap. El știe să le aprecieze pe toate, nu zîmbește ironic, nu te jignește printr-un cuvînt rece sau prin cine știe ce observație savantă; dar asta nu-i de ajuns. Există și altfel de cerințe — sufletul tînjește după forță, după o gîndire îndrăzneață. De ce nu simte Dmitri această nevoie de a căuta adevărul, de a frămînta o idee? Se întîmplă uneori să mă adresez lui cu o problemă grea, cu o ne-

dumerire... El însă caută să mă liniştească, mă mîngîie, vrea să mă adoarmă, ca pe un copil... Cînd doresc cu totul altceva... Tot aşa se adoarme şi pe el însuşi. Eu însă nu pot trăi aşa..."

„24 mai. Iaşa e bolnav. Două zile a avut febră şi azi i-a apărut pe corp o spuzeală. Semion Ivanovici mă înşală. E de zece ori mai bine să-i spui omului adevărul. Închipuirea trebuie înfrînată; nu e bine cînd i se dă frîu liber: ea scorneşte totdeauna lucruri şi mai grave, şi mai înspăimîntătoare. N-am puterea să-l privesc pe Iaşa: suferă groaznic, mi se strînge inima de durere. Ce slab e, ce palid!... Şi poftim, cum se simte un pic mai bine, zîmbeşte şi vrea mingea! De ce sînt atît de şubrede toate cele ce ne sînt scumpe? Mă cuprinde groaza cînd mă gîndesc! Un vîrtej le învolburează şi le poartă pe toate, bune şi rele, şi saltă deodată omul pînă la culmile fericirii, apoi îl lasă să cadă jos! Omul îşi închipuie că el este acela care hotărăşte toate acestea, cînd în realitate el nu e altceva decît o surcică în apa unui rîu, se învîrteşte într-un cerculeţ şi pluteşte cu valul, la întîmplare. Îl aruncă pe mal, îl duce în larg, ori îl înfundă undeva în mîl... Trist şi dureros!"

„26 mai. Iaşa are scarlatină. Trei fraţi de ai lui Dmitri au murit de scarlatină. Semion Ivanovici e trist, supărat, brutal, şi nu se depărtează de loc de la patul lui Iaşa. Doamne, dumnezeule! Ce se-ntîmplă cu noi! Dmitri abia se ţine pe picioare! Asta e norocul pe care ţi l-am adus?"

„27 mai. Timpul trece încet, monoton; sentinţa de moarte sau graţiere?... De-ar veni mai repede... Ce sănătate robustă am de pot să rezist la toate astea! Semion Ivanovici nu spune decît atît: «Aşteptaţi, aşteptaţi...» Iaşa, îngeraşul meu, adio... adio... copilaşul meu!"

„29 mai. Ultimele treizeci şi şase de ore au fost mai liniştite, criza a trecut. Dar mai ales acum trebuie să-l păzim. Tot timpul acesta am fost într-o continuă în-

cordare și acum încep să simt o oboseală sufletească grozavă. Simt dorința să vorbesc cuiva, să-mi deschid tot sufletul. Ce plăcut e să stai de vorbă cînd știi că ești înțeles și privit cu simpatie!"

„1 iunie. Totul merge bine... Pare-se că de data asta furtuna a trecut pe alături. Iașa s-a jucat azi aproape două ore cu mine pe pătuțul lui. E așa de slăbit, încît nu se poate ține pe picioare. Ce om bun e Semion Ivanovici!"

„6 iunie. Totul s-a liniștit. Iașa se simte mult mai bine, în schimb eu sînt bolnavă, o simt! Stau uneori lîngă pătuțul lui și în loc să mă bucur, simt deodată că mi se ridică din străfundul sufletului o tristețe apăsătoare care crește, crește și se transformă într-o durere mută, cumplită. Îmi vine parcă să mor. În zăpăceala asta din ultima vreme, n-am avut timpul să-mi adun gîndurile: boala mea, boala lui Iașa și grijile nu mi-au dat nici un pic de răgaz să mă reculeg. Cum s-au mai potolit lucrurile, o voce tristă și chinuitoare începe să mă îndemne să-mi scrutez inima, și nu mă mai recunosc. Ieri după masă m-am simțit cam rău. Eram lîngă Iașa, mi-am pus capul pe pernuța lui și am adormit... Nu știu cît am dormit: am simțit însă dintr-o dată că mi se strînge inima și am deschis ochii. În fața mea stătea Beltov! În cameră nu mai era nimeni... Dmitri se dusese la meditații... Beltov mă privea cu ochii plini de lacrimi: n-a spus nici un cuvînt; mi-a întins mîna, mi-a strîns mîna cu atîta putere că m-a durut... și a plecat. De ce n-a spus nimic?... Am vrut să-l opresc, dar îmi pierise glasul..."

„9 iunie. Toată seara a stat la noi. A fost foarte vesel, glumeț, spiritual, gălăgios, rîdea în hohote. Eu însă am simțit că toate acestea sînt forțate: am avut chiar impresia că băuse într-adins mai mult ca să se mențină în această dispoziție. Îi vine greu. Caută să se însele. În realitate nu-i vesel de loc. Nu cumva eu,

în loc să aduc sufletului său o ușurare, i-am pricinuit o nouă amărăciune?"

„15 iunie. A fost o zăpușeală grozavă. Nu mai puteam de căldură. Către prînz se stîrni o furtună și ploaia torențială care căzu mă înviora poate mai mult decît înviorase iarba și copacii. Ne-am dus în parc. Afară era neobișnuit de frumos: arborii răspîndeau o răcoare jilavă, înmiresmată; m-am simțit atît de bine... Pentru prima dată m-am gîndit la ziua *aceea* într-o altă lumină. A fost atît de frumoasă... Cum poate un lucru plin de farmec, de încîntare, de desfătare să fie rău, josnic?... Am mers pe aceeași cărare. Pe bancă ședea cineva. Ne-am apropiat: era *el*. Mi-a trebuit multă stăpînire ca să nu strig de bucurie. Era foarte trist, toate cuvintele lui fură triste, pline de amărăciune și ironie. Are dreptate — oamenii își născocesc singuri chinurile. Dacă mi-ar fi fost frate, n-aș fi putut să-l iubesc deschis și să vorbesc despre asta și cu Dmitri și cu ceilalți?... Și nimeni n-ar fi văzut în asta ceva straniu. Și el mi-i frate, simt asta... Ce frumos am fi putut să ne întocmim viața, micul nostru cerc de patru oameni; s-ar părea că avem și încredere reciprocă, și dragoste, și prietenie; și în realitate facem concesii, sacrificii, ne ascundem unii de alții. Cînd am pornit spre casă se făcuse tîrziu; luna răsărise. Beltov mergea alături de mine. Ce putere ciudată, magnetică are privirea acestui om! Privirea lui Dmitri e calmă, senină ca cerul albastru; a lui însă e răscolitoare, îți provoacă deodată neliniște — apoi te liniștește iar.

Am vorbit prea puțin... abia la despărțire mi-a spus: «M-am gîndit mult la dumneata tot timpul acesta și... aș fi vrut să stăm de vorbă mai mult... Atîtea aș avea de spus, că mi-e sufletul plin...» «Și eu m-am gîndit la dumneata... rămîi cu bine, Voldemar...» Nici eu nu știu cum de am rostit aceste cuvinte; niciodată nu-i spusesem pe nume, dar mi se părea că nu pot să-i spun altfel. El se cutremură auzindu-mă, se plecă spre mine și cu gingășia care i se citește uneori pe chip îmi spuse: «Ești al treilea om care-mi spune așa; asta mă va mîngîia ca pe un copil. Voi fi fericit cel puțin două

zile...» «Adio, Voldemar!» am repetat eu. El vru să-mi spună ceva, dar se răzgîndi, îmi strînse mîna, mă privi drept în ochi și plecă."

„20 iunie. M-am schimbat mult, m-am maturizat după întîlnirea aceasta cu Voldemar. Firea lui înflăcărată, activă, mereu preocupată, atinge toate coardele lăuntrice, îmbrățișează toate aspectele existenței.

Cîte probleme noi s-au ivit în sufletul meu! Cîte lucruri simple, obișnuite, pe care înainte nici nu le observam, mă fac acum să cuget asupra lor! Multe lucruri, pe care înainte le bănuiam numai, mi-au devenit acum lămurite. Bineînțeles că în asemenea cazuri trebuie să ne sacrificăm adesea visurile cu care ne-am deprins, pe care le-am nutrit și le-am apărat. Despărțirea de ele e amară, dar pe urmă te simți mai ușor, mai liber. Mi-ar fi venit tare greu dacă ar fi plecat. Nu l-am căutat. Întîmplarea a vrut să fie astfel: viețile noastre s-au încrucișat. Acum nu mai pot înainta separat una de alta, despărțite de tot. El mi-a dezvăluit o lume nouă. Și nu este ciudat, oare, că acest om, care nu și-a aflat nici munca, nici liniștea, care a cutreierat singuratic întreaga lume, să găsească deodată, aici, în orășelul acesta neînsemnat, afecțiunea unei femei destul de inculte, sărace și străine de cercul lui? Și-apoi el a suferit atît de pe urma indiferenței și a lipsei de căldură a oamenilor, încît este gata să plătească însutit pentru orice sentiment cald! N-aș fi fost în stare acum să-l las singur, să-i fiu complet străină: ar fi fost chiar un mare păcat... Da! Are dreptate! Și dragostea lui își are drepturile ei!

În ultimul timp Dmitri e mereu indispus, îngîndurat și distrat. Mai mult ca de obicei; e în firea lui, dar tristețea asta mă sperie, căci ia proporții, mă îngrijorează și uneori îi găsesc explicații care mă îngrozesc..."

„22 iunie. Se pare că nu m-am înșelat. Ieri Dmitri a fost atît de posomorît, încît nu m-am putut abține și l-am întrebat ce are.

— Mă cam doare capul, îmi răspunse el, ar trebui să fac o plimbare, și își luă pălăria.

— Merg și eu cu tine, am spus eu.

— Nu, draga mea, nu acum; am să merg foarte repede și ai să obosești, și plecă cu lacrimi în ochi.

N-am mai putut rezista și am plîns amar tot timpul cît a lipsit; la reîntoarcere m-a găsit în același loc la fereastră. A văzut că sînt plînsă, mi-a strîns mîna și s-a așezat. Am rămas tăcuți. După cîteva clipe mi-a spus:

— Știi la ce mă gîndesc, Liubonka? Ce frumos ar fi să ne aflăm într-o noapte ca asta într-o pădure cu copaci înalți, să-mi pun capul pe genunchii tăi și să adorm pentru totdeauna.

— Cum se poate să vorbești așa, Dmitri, i-am spus eu. Ce sînt gîndurile astea sinistre? Nu-mi vine să cred că nu te-ar durea de loc despărțirea de noi!

— M-ar durea, răspunse el, m-ar durea mult să mă despart de tine și de Iașa; dar Semion Ivanovici spune că eu mai degrabă stric educației lui Iașa! De altfel sînt de acord că tu ai să știi să-l crești mai bine decît aș face-o eu. Ș-apoi, draga mea, și acolo, ca și aici, ruga mea veșnică, ruga mea plină de credință și speranță pentru voi, își va găsi desigur drum... O să-ți pară rău de mine, știu; tu ești atît de bună, draga mea! Dar recunoaște că ai să găsești destule forțe în tine ca să poți suporta asta!

Mă durea mult să-l aud vorbind astfel. Am desprins din cuvintele lui un sentiment urît. M-au podidit lacrimile. Ce-i asta? Am impresia că eu am atras nenorocirea asupra vieții noastre. Dar conștiința mea e curată... Să fi ajuns el la deznădejdea asta din cauza mea, fiindcă nu i-am arătat destulă iubire, sau... Nu mai are încrederea pe care a avut-o în mine, văd bine! Să-și fi făcut loc în sufletul lui nobil un simțămînt pe care nici nu vreau să-l numesc? Crede oare că nu-l mai iubesc? Că iubesc un altul? Doamne! Cum să-i explic asta? Nu iubesc un altul, ci îl iubesc și pe el și pe Voldemar. Afecțiunea mea pentru Voldemar este cu totul alta... Ciudat! Am avut impresia că viața noastră se liniștise, că va curge de acum înainte din plin, și iată că deodată ni se deschide o prăpastie la picioare... De ne-am putea menține pe marginea ei... Ce

greu mi-e!... Dacă aş şti să cînt bine, bine de tot, la pian, aş face să răsune sunetele sufletului meu, pe care nu ştiu cum să le exprim. Dmitri m-ar fi înţeles, el ar fi înţeles că în sufletul meu nu e nici o pată. Bietul Dmitri! Tu suferi din cauza dragostei tale nemărginite, cînd eu te iubesc, Dmitri, dragul meu! Dacă aş fi fost din capul locului sinceră cu el, nu s-ar fi întîmplat nimic! Ce forţă necurată m-a oprit atunci. Cum se va linişti, am să vorbesc cu el şi am să-i spun totul..."

„23 iunie. Semion Ivanovici pare să-şi fi schimbat şi el atitudinea faţă de mine. Dar ce-am făcut, dumnezeule? Nu înţeleg nimic, nici ce am făcut, nici ce s-a petrecut. Dmitri e mai calm astăzi; am vorbit cu el mult, dar nu i-am spus totul; au fost clipe cînd mi se părea că mă înţelege, dar îndată după aceea vedeam clar că noi privim viaţa din cu totul alt punct de vedere. Încep să cred că Dmitri nici înainte nu mă înţelegea pe deplin, că n-avea o afecţiune desăvîrşită pentru mine. Ce idee înspăimîntătoare!"

„24 iunie. Seara tîrziu. Viaţă! Viaţă! Ce-i şi cu viaţa asta! Prin ceaţă şi tristeţe, printre presimţiri dureroase şi dureri adevărate, apare deodată o rază strălucitoare de soare, şi totul devine frumos şi luminos... Chiar acum a plecat Voldemar. Am stat mult de vorbă împreună... E trist, suferă mult... Şi ce bine înţeleg eu fiece cuvînt pe care-l spune! De ce oare oamenii şi împrejurările atribuie afecţiunii noastre cu totul alt caracter, pîngărind-o? De ce?"

„25 iunie. Ieri a fost sfîntul Ioan şi Dmitri s-a dus la onomastica unui profesor. S-a întors tîrziu şi cam beat. Nu l-am văzut niciodată într-o stare ca asta. Palid, cu părul răvăşit, umbla prin cameră cu paşi nesiguri.

— Te simţi rău, dragul meu? l-am întrebat. Să-ţi dau puţină apă?

— Da, îmi răspunse, cu vocea înecată de emoţie şi cu o expresie străină lui. Dacă ai putea aduce atîta apă, încît să mă pot îneca, ţi-aş mulţumi!

Il priveam drept în ochi. El s-a fîstîcit.

— Nu asculta, pentru dumnezeu, ce îndrug acum! spuse el, speriat probabil de privirea mea. Nu știu cum s-a făcut, dar am băut un pahar prea mult și uite, febră, aiureli... Noapte bună, draga mea! Eu mă odihnesc puțin aici, și se trînti îmbrăcat cum era, pe divan, căzînd imediat într-un somn greu. N-am dormit toată noaptea; pe fața lui adormită se citea un chin fără margini; uneori zîmbea, dar nu era zîmbetul lui... Nu, Dmitri, pe mine n-ai să mă înșeli! Nu din întîmplare ai băut un pahar de vin mai mult și cuvintele pe care le-ai rostit n-au fost aiureli! Vinul ți-a dat numai cruzimea pe care sufletul tău n-o are. Ce se întîmplă cu noi, doamne, dumnezeule! Asta-i mai presus de orice putere omenească! Îți este greu, bietul meu! Dar mie ce greu îmi este să te văd suferind din pricina mea!

Trei ore mai tîrziu. Nu sînt încă în stare să-mi adun gîndurile: sufletul îmi este tulbure ca apa mării după furtună. Sîngele îmi vîjîie în tîmple, inima-mi bate de parcă ar vrea să sară din piept.

Dmitri! Nu-i păcat să mă înțelegi atît de greșit, atît de umilitor de greșit? Și cît suferi tu, sărmane, din cauza asta! Alinare... Eu trebuie să-i aduc alinarea... Ah! cum mi se învîrtește și-mi arde capul! Nu cumva iar am febră? Am vorbit cu Dmitri, i-am cerut să-mi explice tristețea, atitudinea și cuvintele lui. Da! Nu mai crede în mine și nu va înțelege niciodată ce se petrece cu mine. E îngrozitor, fiindcă-mi dau seama că nu pot schimba nimic... Totul se pierde într-un văl de ceață, mă doare inima și tremur. Ah, de ce l-am întîlnit pe Voldemar?"

„26 iunie. Ce ciudate și încîlcite sînt uneori concepțiile oamenilor!

Stau și mă gîndesc și uneori nu știu dacă trebuie să mă supăr sau să rîd! Mi-a venit azi gîndul că iubirea cea mai plină de abnegație e un egoism de cel mai înalt grad; că cea mai înaltă smerenie și blîndețea sînt expresia unei înfricoșătoare mîndrii, a unei cruzimi ascunse. Gîndurile acestea mă sperie — așa cum mi se întîmpla cînd eram fetiță și mă socoteam un monstru,

o criminală, pentru că nu eram în stare să-i iubesc nici pe Glafira Lvovna, nici pe Alexei Abramovici. Dar ce să fac, cum să mă apăr de gîndurile care mă năpădesc? Şi apoi, pentru ce? Nu sînt copil! Dmitri nu mă învinuieşte, nu-mi reproşează nimic, nu-mi cere nimic; a devenit chiar şi mai drăgăstos. *Şi mai!* Dar acest *şi mai* arată că toate astea sînt nefireşti şi cuprind atîta mîndrie, atîta umilire pentru mine şi atîta neînţelegere... Suferă mult, dar ce s-ar putea spune despre femeia care plăteşte cu venin pentru dragostea ce i se arată?

Doamne, dumnezeule! Parcă eu am vrut să se întîmple aşa! Am vorbit cu el mult mai sincer decît ar fi vorbit orice altă femeie. Îmi dau seama că cedează, dar în acelaşi timp în sufletul lui se adună alte sentimente, pe care nu va fi în stare să le învingă."

„27 iunie. Tristeţea lui începe să ia forma unei desperări fără scăpare. În zilele acelea, după discuţiile noastre triste, veneau şi clipe mai luminoase. Acum, aceste clipe au dispărut. Nici nu ştiu ce să mă fac. Sînt istovită. Mult a mai trebuit să rabde omul acesta blînd ca să ajungă la o deznădejde ca a lui, şi eu sînt aceea care l-am adus în halul ăsta. N-am ştiut să-i păstrez dragostea. Nu mai crede în cuvintele mele de dragoste şi se pierde. Dacă aş putea să mor acum... Aş muri oricînd...

Încep să mă dispreţuiesc. Dar ce e mai trist şi de neînţeles este faptul că am conştiinţa împăcată. Am dat o lovitură îngrozitoare omului care şi-a închinat mie toată viaţa, pe care îl iubesc, şi totuşi nu mă simt decît nenorocită! Mi-ar fi fost poate mai uşor dacă m-aş fi socotit vinovată. O, atunci m-aş fi aruncat la picioarele lui, i-aş fi cuprins picioarele, şi prin pocăinţa mea aş fi îndreptat totul. Căinţa scoate orice pată de pe suflet! El e atît de gingaş, şi n-ar fi putut rezista. M-ar fi iertat şi după ce am fi trecut prin aceste noi suferinţe am fi fost şi mai fericiţi ca înainte. Ce blestemată de mîndrie nu îngăduie sufletului căinţa? Aş vrea să fiu acum singură undeva, departe, numai cu Iaşa. Aş rătăci cine ştie pe unde, printre străini şi m-aş... Dmitri, tu n-ai să afli în sufletul tău împăcare.

Ah, dragule, mi-aş da sîngele pînă la ultima picătură, numai să ştiu că poţi, că vrei să mă înţelegi! Ce bine ţi-ar fi atunci! Ai să cazi victimă exaltatei tale lipse de înţelegere şi eu am să te urmez; am să te urmez, fiindcă te iubesc, fiindcă forţele subpămîntene m-au ales pentru pieirea ta. Uneori mi se pare că două-trei vorbe cu Voldemar mi-ar aduce o uşurare, dar mă tem şi nu caut prilejul să-l întîlnesc. Iată ce-au făcut bîrfelile. Au reuşit să bage frica şi în mine, au reuşit să învenineze un sentiment nobil, luminos. Dumnezeu să-i ierte! Semion Ivanovici mi-a făcut indirect morală... O, bunul nostru Semion Ivanovici! Mi-e milă de el; nu înţelege nimic, vorbeşte despre îndatoririle sfinte ale mamei... Cum de nu-şi dă seama că eu m-am gîndit la toate astea? Compătimirea oamenilor e mai jignitoare decît indiferenţa... Prietenul consideră că dreptul lui cel mai bun este de a-şi fixa prietenul la stîlpul infamiei... Apoi cere îndeplinirea sfaturilor, oricît de displăcute ar fi ele aceluia căruia i se dau... Ah, cît de meschine sînt toate astea! Uf, ce înăbuşeală! Ca într-o cameră mică, plină de muşte, în care toate ferestrele sînt închise!"

Dacă Beltov n-ar fi venit la N.N., paşnica familie a lui Dmitri Iakovlevici ar fi trăit mulţi ani liniştită şi fericită, dar această constatare nu poate îndrepta cu nimic lucrurile.

Trecînd pe lîngă vreo casă mistuită de incendiu, cu pereţii înnegriţi de fum, fără ferestre, cu hornurile dezgolite, mă bate uneori gîndul că dacă nu s-ar fi întîmplat să se atingă de ea o scînteie şi să izbucnească o flacără, casa ar fi durat încă mulţi ani şi oamenii ar fi petrecut şi s-ar fi înveselit între zidurile ei. Acum însă, ea nu-i decît un morman de pietre...

De fapt, povestirea noastră s-a sfîrşit şi ne-am putea opri aici, lăsîndu-l pe cititor să hotărască singur cine-i de vină.

Dar mai sînt cîteva amănunte care mi se par destul de interesante. Îngăduiţi-mi să vi le împărtăşesc. Să vedem mai întîi ce s-a întîmplat între timp cu bietul Kruţiferski.

Curînd după boala soției sale, Kruțiferski a observat că Liubov Alexandrovna este foarte preocupată, mereu îngîndurată și neliniștită... Chipul ei exprima mai multă mîndrie și forță ca de obicei. Încercă să găsească fel de fel de explicații, care mai de care mai ciudate și mai neverosimile, și deși în sinea lui rîdea de toate presupunerile acestea, ele îi reveneau totuși în cap cu îndărătnicie.

Într-o zi, Liubov Alexandrovna ședea cu Iașa în brațe, cînd se auzi ușa deschizîndu-se și cineva întrebă :

— Sînteți acasă ?

— E Beltov, spuse Kruțiferski și ridicîndu-și ochii văzu fața Liubovei Alexandrovna îmbujorată ; privirea i se înviorase, dar era limpede că pricina era altul, nu el. Kruțiferski se cutremură și nu spuse nimic. Știa prea bine că pe soția lui și pe Beltov îi leagă o caldă prietenie, și asta nu-l mira de loc ; dar ce însemna privirea aceea, ce însemna roșeața care se revărsase deodată pe fața ei ? „Să fie oare cu putință ?“ se gîndi el și se uită din nou la toate cîte se petreceau în fața lui. Beltov îl mîngîia pe Iașa, dar cu ce privire plină de iubire pătimașă o învăluise pe maică-sa ! Numai un orb n-ar fi observat că e o privire plină de dragoste înflăcărată, mai mult chiar, plină de dragoste fericită ! Ea stătea cu ochii plecați și mîinile îi tremurau ușor. Părea că se simte foarte bine. După ce spuse cîteva cuvinte fără importanță, Dmitri Iakovlevici trecu în camera de alături. „Să fie oare adevărat ?“ se întrebă el speriat. Gîndurile i se amestecară într-un vîrtej haotic și urechile îi vîjîiră puternic. Cuprins de slăbiciune, se așeză pe pat ; după ce stătu așa vreo cinci minute, în care timp nu se mai gîndi la nimic, dîndu-și numai seama că se află într-o stare stupidă și apăsătoare, se întoarse din nou în odaie ; îi găsi stînd de vorbă prietenește și i se păru că prezența lui e inutilă. Începu să se plimbe prin cameră și căută să-și reamintească diferite amănunte care pînă atunci abia îi atrăseseră atenția, dar care îi apăreau acum ca tot atîtea dovezi ; ca o confirmare a presupunerilor lui, cînd Beltov se ridică să plece, ea îl conduse și îi zîmbi. Doamne, ce zîmbet ! Da, îl iubea ! Ajungînd la această concluzie, Kruți-

ferski încercă cu groază s-o respingă, dar gîndul nu voia să-l părăsească. Răzbătuse la suprafaţă. O deznădejde sumbră, nebună, puse stăpînire pe el.

„Iată-le, presimţirile mele! Ce să mă fac? Şi tu, tu nu mă mai iubeşti!" Îşi smulgea părul din cap, îşi muşca buzele şi deodată sufletul lui gingaş şi bun zămisli o ură înspăimîntătoare, o răutate, o invidie şi o dorinţă de răzbunare fără margini, pe care însă ştiu să le ascundă. Veni noaptea. Simţea nevoia să plîngă, dar n-avea lacrimi. Somnul îi închidea pentru o clipă pleoapele, dar se trezea imediat, scăldat într-o sudoare rece; îl vedea în vis pe Beltov, ducînd-o de mînă pe Liubov Alexandrovna, învăluind-o în privirile lui de dragoste; ea îl urma. Şi Kruţiferski înţelegea că asta era pe vecie! Apoi iar îl vedea pe Beltov cu ea. Îi zîmbea, şi totul era atît de înspăimîntător, încît se trezi. Se lumina de ziuă. Soţia lui dormea, liniştită. În somn, chipul omului are uneori un farmec înduioşător. Aşa era în clipa aceea faţa Liubovei Alexandrovna. Deodată îi miji un zîmbet pe buze. „Îl visează!" gîndi Kruţiferski şi o privi cu atîta ură, o privi atît de fioros, încît, dacă n-ar fi avut deprinderile paşnice ale secolului nostru, ar fi sugrumat-o, ca maurul veneţian[1]; la noi însă, tragediile nu se sfîrşesc chiar atît de violent. „Cum mi-a răsplătit ea nemărginita mea dragoste? O, doamne! O, doamne! şi cîtă dragoste nu i-am dăruit!" repetă el. Apoi, ca şi cum ar fi vrut să scape de gîndurile şi de pornirile lui, se apropie de pătuţul copilului. Iaşa dormea adînc, cu picioruşele răşchirate şi cu o mînuşiţă sub obrăjor. „O să rămînă orfan, gîndi Dmitri Iakovlevici, privindu-l, bietul Iaşa!... Eu nu-i mai sînt tată, nu pot şi nu vreau să suport asta. Biet copil! Te las în paza ocrotitorului tuturor orfanilor... Ce mult seamănă cu ea!"

Începu să plîngă şi lacrimile, rugăciunea şi chipul liniştit al copilului adormit îi mai uşurară suferinţele; un noian de gînduri îi năpădiră sufletul, îmblînzit acum. „Am eu dreptul, oare, s-o învinovăţesc? Parcă ea a vrut să-l iubească? Ş-apoi, aşa cum este el...

[1] *Othello* — eroul tragediei cu acelaşi nume a lui Shakespeare (n. ed.).

Aproape că-l iubeam şi eu..." Şi iată că visătorul nostru exaltat, înnebunit de gelozie şi setos de răzbunare, se hotărî deodată să tacă! „Să fie fericită, să cunoască puterea dragostei mele pline de abnegaţie! Numai s-o pot vedea, numai să ştiu că există! Îi voi fi frate, prieten!..." După ce se hotărî să facă această faptă măreaţă, după ce se hotărî să se sacrifice, Kruţiferski plînse de înduioşare şi se simţi uşurat, mîngîindu-se cu gîndul că soţia sa va fi mişcată de sacrificiul lui. Dar n-au fost decît clipe de încordare sufletească; în mai puţin de două săptămîni, el se topi şi se prăbuşi sub greutatea poverii prea apăsătoare pentru el.

Să nu-l învinuim. Virtuţile nenaturale, sacrificarea de sine premeditată sînt contrare firii şi au loc în majoritatea cazurilor doar în închipuirea omului şi nu în fapt. Avîntul lui eroic dură cîteva zile, dar primul gînd care-i slăbi eroismul fu meschin: „Crede că nu văd nimic, face pe şireata, se preface!..." Despre cine gîndea el astfel? Despre femeia pe care o iubea şi o respecta atîta, pe care trebuia s-o cunoască, şi pe care de fapt n-o cunoştea! Apoi, jignirea lăuntrică care-l rodea în străfundurile sufletului începu să răzbată în vorbă, pentru că vorbele uşurează durerea. Faptul acesta îl împinse la o explicaţie, în care nici el n-a mai ştiut să se oprească la timp şi în care nici Liubov Alexandrovna n-ar fi vrut să lase lucrurile nelămurite. După discuţie îi fu greu. Evită să rămînă singur cu ea şi totuşi, în viaţa lor de sihăstrie, erau siliţi să fie aproape mereu împreună. Kruţiferski încercă să muncească mai mult, dar nu înţelegea ce citea şi nu reţinea nimic, pentru că în timp ce ochii lui străbăteau rîndurile, paginile, el evoca în închipuire amintirile luminoase ale trecutului şi se pomenea cu lacrimile picurînd pe filele cine ştie cărui tratat ştiinţific. În sufletul lui se căscase un gol care mergea adîncindu-se cu fieçare ceas, făcîndu-i viaţa imposibilă. Începu să caute prilejuri de destindere. Am văzut din jurnalul Liubovei Alexandrovna starea în care s-a întors de la serata prietenului său, Meduzin...

Dar ca să răsuflăm puţin după atîtea momente patetice, să facem o incursiune odihnitoare într-o discuţie

savantă cu Meduzin şi să începem prin introducerea necesară unei asemenea discuţii: să facem cunoştinţa cu onorabila gazdă. Cunoştinţa aceasta e atît de plăcută, încît îi vom consacra un capitol aparte.

VI

Ivan Afanasievici Meduzin, profesor de limba latină şi director al unei şcoli particulare, era un om admirabil care nu semăna de loc cu Meduza [1] nici din punct de vedere fizic, fiindcă era chel ca o bilă, nici din punct de vedere psihic, deoarece, dacă era plin de ceva, nu era de răutate, ci de alcool. Cu numele de Meduzin se alesese din seminar, în primul rînd, fiindcă trebuia să aibă şi el un nume, şi, în al doilea rînd, fiindcă părul viitorului om de ştiinţă fusese la vremea aceea ciufulit, ţeapăn şi cu firul gros ca sîrma. Acum însă, forţa distructivă a timpului „şi suflul vînturilor", avusera grijă să-l facă să dispară. Pe lîngă acest plăcut nume mitologic, seminarul îl mai înzestrase pe Ivan Afanasievici cu temeinica învăţătură care-i însoţeşte de obicei pe seminarişti pînă la ultima zi a vieţii lor, imprimîndu-le o amprentă originală, după care oricare dintre ei poate fi recunoscut oricînd şi oricum. Manierele aristocratice nu constituiau o trăsătură a lui distinctivă, pentru că Meduzin, de pildă, nu avusese niciodată curajul să spună elevilor „dumneata" şi să renunţe în conversaţie la unele cuvinte prea puţin uzitate într-o societate aleasă. Ivan Afanasievici avea vreo cincizeci de ani. La început fusese profesor prin diferite case, apoi izbutise să-şi deschidă o şcoală proprie. Într-o zi un prieten al lui, poreclit Kafernaumski — provenit tot dintre seminarişti — care se distingea prin aceea că încă de la naştere îşi ştergea mereu sudoarea de pe faţă chiar pe un ger de treizeci de grade, pentru ca pe

[1] *Meduza* — monstru din mitologia greacă; legenda îl prezintă cu şerpi în loc de păr; privirea lui prefăcea oamenii în stane de piatră (n. ed.).

o arşiţă de treizeci de grade faţa lui să picure ca un izvor — într-o zi, deci, acest Kafernaumski, întîlnindu-se cu Ivan Afanasievici în cancelarie, îi spuse înadins faţă de mai mulţi profesori :

— Ivan Afanasievici, mi se pare că se apropie ziua dumitale onomastică! Nădăjduim să o sărbătorim şi anul ăsta după datina care ai stabilit-o!

— Vom vedea, respectabile, vom vedea, îi răspunse Ivan Afanasievici zîmbind şiret, hotărît ca de data asta să facă de onomastica lui o petrecere şi mai strălucită ca în alţi ani.

Gospodăria lui Ivan Afanasievici nu era ceea ce se cheamă o gospodărie. Locuia de mai bine de cincisprezece ani la N.N., dar s-ar fi putut crede că abia în ajun sosise în acest oraş şi că nu avusese încă timp să-şi procure cele necesare. Asta se explică nu atît prin zgîrcenia lui, cît prin totala lui necunoaştere în ceea ce priveşte lucrurile necesare unui om care trăieşte în societate. Pregătindu-se să dea o recepţie de ziua lui, îşi controlă gospodăria şi constată că avea şase ceşti de ceai — din care două se transformaseră în păhărele fiindcă îşi pierduseră toarta. Avea deci şase ceşti, dar numai trei farfurioare! Avea şi un samovar şi cîteva farfurii care se clătinau pe masă, fiindcă bucătăreasa le cumpărase de la vechituri. Mai erau două pahare cu picior, pe care Meduzin le numea modest „păhărelele mele de rachiu", trei lulele astupate cu ceva cleios, probabil ca să nu fie curent în ele, şi atîta tot. El însă îi poftise pe toţi profesorii din şcoală! Se gîndi el ce se gîndi, şi pînă la urmă o chemă pe Pelagheia, bucătăreasa lui (notaţi că nu-i spunea niciodată Palagheia, ci aşa cum trebuia, Pelagheia; după cum şi cuvintele „joia" şi „vinerea" nu le-a înlocuit niciodată prin delicatele „joi" şi „vineri").

Pelagheia era nevasta unui brav ostaş, care la o săptămînă după nuntă plecase la oaste şi care de atunci nu mai găsise timp nici să se întoarcă acasă, nici să-şi comunice ştirea morţii, lăsînd-o astfel pe biata femeie în foarte neplăcuta situaţie de văduvă asupra căreia ar plana bănuiala că i-ar mai trăi bărbatul. Aş avea mii de motive să cred că această Pelagheia grasă, înaltă,

legată cu broboadă și împodobită cu negi și sprincene foarte negre, avea în administrarea ei nu numai bucătăria, ci și inima lui Meduzin, dar nu vi le împărtășesc, fiindcă secretele vieții private sînt pentru mine sacrosancte. Cum se înfățișă Pelagheia, profesorul îi și explică situația dificilă în care se afla.

— Măi, măi! Cine naiba v-a pus! răspunse Pelagheia. Și mai ziceți că sînteți om învățat! Ca un copil nepriceput, doamne, iartă-mă! Să cheme atîta omenire, cînd altă dată nici măcar zece copeici nu-l lăsa inima să dea pentru spălat! Ei, ce ne facem acum? Mai mare rușinea! Cum să chemi oamenii în sărăcia asta!

— Pelagheia! spuse cu glas tare Meduzin. Da pînă cînd, în sfîrșit, ai să abuzezi de răbdarea mea? [1] Vreau să-mi petrec onomastica cu prietenii mei și am să mi-o petrec. Nu admit obiecțiunile tale muierești!

Influența lui Cicero ar fi fost vizibilă pentru orișicine, dar Pelagheia, emoționată de vestea sărbătoririi, nu se gîndi la Cicero.

— Bine, putem să și tăcem, treaba dumneavoastră! puteți să aruncați banii și în vînt, dacă vă face *blesir* [2]. Dați-mi cincizeci de ruble și am să cumpăr tot ce trebuie, afară de băuturi.

Pelagheia știa foarte bine că lui Meduzin nu-i va fi pe plac răspunsul și de aceea, după ce spuse asta, își propti cu un gest plin de demnitate o mînă în cealaltă, iar cu amîndouă obrazul, și așteptă în liniște efectul vorbelor ei.

— Cincizeci de ruble pentru porcăria asta! Ce, ai căpiat? Cincizeci de ruble și încă fără băutură! Ce aiureală! Muiere proastă! Nici un sfat ca lumea nu ești în stare să dai! Să te duci la părintele Ioanikie și să-l poftești la mine pentru ziua de 24. Cere-i cu aceeași ocazie să-ți dea văsărie pentru masa de seară!

— Că tare-i frumos să alergi prin curțile oamenilor după văsărie!

---

[1] Herzen parodiază aci discursul lui Marcus Tullius Cicero, celebru orator roman (106—43 î.e.n.), împotriva lui Catilina, discurs care începea astfel: „Pînă cînd, în sfîrșit, ai să abuzezi, Catilina, de răbdarea noastră?" (n. ed.).

[2] Corect: *plaisir* — plăcere (fr.) (n. t.).

— Pelagheia! Pe dumnealui îl cunoşti, făcu Meduzin, arătînd spre un baston noduros care stătea într-un colţ.

Pelagheia, văzîndu-şi cunoscutul, se duse la bucătărie să-şi pună scurteica şi broboada de mătase şi plecă apoi bombănind la părintele Ioanikie. Meduzin se aşeză la masa de scris şi stătu cufundat în gînduri aproape o oră. Apoi, „prin intermediul mîinii" [1], apucă deodată o foaie de hîrtie şi scrise — oare credeţi că un comentariu la „*Eneida*" [2] sau la „*Istoria*" lui Eutropus [3]? Nu!

Iată ce scrise el:

1. *Gramatica rusă şi logica* . .	*consumă mult*
2. *Istoria şi geografia* . . .	*consumă binişor*
3. *Matematica*	*slab*
4. *Limba franceză*	*vin mult*
5. *Limba germană*	*bere foarte multă*
6. *Desen şi caligrafie*	*numai votcă*
7. *Limba greacă* [4]	*consumă de toate*

După ce aşternu acest tablou antropologic, Ivan Afanasievici întocmi şi o listă de specificare corespunzătoare:

1 vadră de vin	16 ruble	— copeici
1/2 vadră votcă	8 „	— „
1/2 vadră bere	4 „	— „
2 sticle de hidromel	— „	50 „
10 sticle de coniac	10 „	— „
3 sticle de rom	4 „	— „
1 litru rachiu dulce	2 „	50 „
Total	*45 ruble*	*— copeici*

Meduzin fu mulţumit de socoteală. Nu era nici prea scump, şi era şi băutură destulă. Mai adăugă apoi o

[1] Expresia aceasta ironică este inspirată de *Suflete moarte* de Gogol. În capitolul VIII, caracterizînd societatea feminină din oraşul N., Gogol scrie: „Ele nu spuneau niciodată: «mi-am suflat nasul, am asudat, am scuipat», ci: «mi-am uşurat nasul, m-am servit prin intermediul batistei»". (n. ed.).

[2] *Eneida* — epopee de poetul roman Vergiliu (70—19 î.e.n.) (n. ed.).

[3] *Eutropus* (secolul al IV-lea) — istoric roman (n. ed.).

[4] În manuscrisul meu figura la acest punct „Religia"; cenzura a înlocuit-o prin „limba greacă" *(n. aut.)*.

sumă serioasă pentru pana de somn, șuncă, icre negre tescuite, lămîi, scrumbii, tutun și turte dulci cu mentă — acest din urmă articol însă nu fiindcă era necesar, ci ca un supliment de lux.

Oaspeții s-au adunat pe la ora șapte. La ora nouă, de pe fața lui Kafernaumski cădea o ploaie torențială; la zece, profesorul de geografie, vorbind cu profesorul de franceză despre moartea soției acestuia, începu deodată să rîdă, să se prăpădească nu altceva, deși nici el nu înțelegea ce ar fi de rîs în moartea acelei femei onorabile. Dar ceea ce era mai curios că însuși francezul, văduv nemîngîiat, văzîndu-l cum rîde, izbucni și el în hohote, cu toate că băuse numai vin. Meduzin, pe de altă parte, dădea exemplu oaspeților; bea neîncetat tot ce servea Pelagheia: punci și bere, votcă și vin, ba reuși să tragă și un pahar de hidromel, deși nu fuseseră în total decît două sticle. Încurajați de pilda gazdei, oaspeții nu se lăsau mai prejos. Numai Krutiferski — pe care sărbătoritul îl invitase mai mult onorific, deoarece aparținea păturii superioare de oameni învățați din oraș — numai Krutiferski nu lua parte la gălăgia și larma comună. Ședea într-un colț și pufăia din lulea. Ochiul ager al gazdei ajunse în cele din urmă și la el.

— Dmitri Iakovlevici, dar dumneata de ce stai așa singur, singurel și trist, nu bei și le strici și altora cheful?

— Dumneata știi doar, Ivan Afanasievici, că eu nu beau niciodată.

— Nici nu vreau să aud de așa ceva, scumpul meu! Bei, nu bei, cu prietenii trebuie să bei ceva! Stăm de vorbă, așa prietenește, da... Pelagheia, servește-i dumnealui un pahar de punci, dar vezi să fie mai tărișor!

Ultima observație gazda și-o întemeia, probabil, pe faptul că Krutiferski nu voia nici unul mai slab.

Pelagheia aduse un pahar cu ceva în care zăcea, probabil, beată moartă, o felie de lămîie și în care se pierdură fără urme cîteva lingurițe de apă clocotită. Ca să scape de insistențele gazdei, Krutiferski luă paharul în speranța că va găsi prilejul să arunce o bună parte din conținutul lui pe fereastra deschisă. Dar n-a fost

așa de ușor, deoarece Meduzin, lăsînd pe altcineva să joace în locul său boston, se așeză lîngă el.

— Uite, Dmitri Iakovlevici, am să-ți spun sincer, m-ai îndatorat mult. M-ai îndatorat cu adevărat prietenește venind, pentru că dumitale îți place mai mult să stai retras, acasă; e drept, ai o nevestică tînără, dar trebuie să te arăți puțin și în lume! Dă-mi voie, Dmitri Iakovlevici, să te sărut pentru asta. Și fără să mai aștepte permisiunea cerută, și cu toate că duhnea a băutură ca o ușă de cîrciumă deschisă, își întipări desenul buzelor lui groase pe obrazul lui Krutiferski. Apoi veni și Kafernaumski, de pe care sudoarea curgea șiroaie. Fără să pronunțe vreo vorbă urîtă, îl îmbrățișă pe Dmitri Iakovlevici. Voind să-și șteargă fața, fără să-și jignească prin asta confratele întru instruirea tineretului, Krutiferski se duse într-un colț și-și scoase batista. Cu spatele la el stăteau de vorbă neconsolatul văduv și profesor de limba franceză cu Gustav Ivanovici, profesorul de limba germană, care era plin de bere pînă în vîrful unghiilor și fuma dintr-o lulea. Fără să-l observe pe Krutiferski, ei își continuară cu glas încet conversația. De bună seamă că lui Krutiferski nici prin gînd nu-i trecea să tragă cu urechea la ceea ce vorbesc ei, dar numele lui Beltov rostit destul de tare alături de al lui, îl făcu să tresară și instinctiv să devină mai atent.

— E un chestion vechi, spunea francezul stîlcind cîte puțin toate cuvintele rusești, și dacă Adam nu portat așest desten asta pentriuche el erai singur barbat la Eden.

— Ta! îi răspundea Gustav Ivanovici. Ta! Așest Belgtof este adevărat ca un Tom-Șuan! și după un minut rîse zgomotos. Minutul acesta, după obiceiul nemților, și-l petrecuse reflectînd adînc la cele ce spusese profesorul francez despre Adam; pătrunzînd, în sfîrșit, sensul, Gustav Ivanovici izbucni în hohote de rîs și scoțînd din gură luleaua cu muștucul ros de dinții lui germani, adăugă cu multă satisfacție: *Ich habe die Pointe, sehr gut!*[1]

---

[1] Am înțeles șfichiul glumei, e foarte bună! (germ.) (n. t.).

Impresia cea mai puternică o produsese povestea asta nu asupra lui Gustav Ivanovici, ci asupra celui care aproape că nici n-o auzise, adică asupra lui Kruțiferski. Ce însemna alăturarea celor două nume? Cum vine asta? Să fie oare posibil ca înfiorătoarea taină, pe care el abia îndrăznea s-o bănuiască, pe care nu cuteza să și-o mărturisească, să fi devenit o bîrfeală de mahala? Cuvintele pe care le-a auzit au fost într-adevăr rostite? Desigur! Uite-i pe cei doi! Stau și acum în același loc, și Gustav Ivanovici continuă să hohotească... Lui Kruțiferski i se păru că i s-a rupt ceva din piept și că inima i se umple de un val de sînge fierbinte care se ridică tot mai sus și mai sus, gata-gata să i se reverse pe gură... Capul i se învîrtea, în fața ochilor îi jucau flăcărui, se îngrozea de privirile celorlalți și temîndu-se să nu cadă jos, se sprijini de perete... Deodată o mînă grea îl apucă de braț și el se cutremură. „Ce oare o să se mai întîmple, doamne!" gîndi el.

— Nu, scumpe Dmitri Iakovlevici, oamenii cinstiți nu procedează așa! îi spunea Ivan Afanasievici, ținîndu-l cu o mînă de mînecă, iar cu cealaltă oferindu-i un pahar de punci. Nu, prietene! Te-ai ascuns într-un colțișor și crezi că-ți merge! Eu știu o lege: ici, nu ici, voia dumitale, dar dacă ai luat, bea!

Kruțiferski privi și ascultă atent mult timp — cam în felul în care se uitase Gustav Ivanovici cînd încercase să pătrundă sensul observației profesorului francez — și, în sfîrșit, înțelese vag despre ce este vorba. Luă paharul, îl bău dintr-o sorbitură și izbucni în hohote de rîs.

— Așa îmi placi! Bravo! Ați văzut? Și spuneai că nu bei! Ce șiret, ai! Hai, mai bea un păhărel, Dmitri Iakovlevici, Mitea! Pelagheia! adăugă Meduzin, scoțînd (amabil) cu degetul din paharul lui Kruțiferski felia de lămîie: Încă un punci, dar mai tare... Bei?

— Toarnă!

— Bravo, bravo!

Și dacă Meduzin nu-l sărută pe Kruțiferski, o făcu numai fiindcă avea gura plină cu bucata de lămîie pe care o mînca cu coajă și cu sîmburi cu tot, simțindu-se

dator să adauge ca un fel de comentar explicativ: „E bun și ceva acrișor, după ce ai pus temelia..."

Femeia aduse punciul și Kruțiferski îl bău ca pe un pahar de apă. Nimeni nu observă că era palid ca ceara și că buzele-i învinețite tremurau — poate pentru că oaspeților li se părea că tot globul pămîntesc tremură.

Între timp, jocul apropiindu-se de sfîrșit, neobosita Pelagheia aduse pe masa cea mică o tablă cu o garafă și pahare cu picior și o farfurie cu scrumbii presărate cu ceapă. Scrumbiile, deși tăiate de-a curmezișul, își păstraseră totuși șira spinării și coastele ceea ce le dădea un gust deosebit de picant și de plăcut.

Jocul se termină cu pierderi mici și ceartă mare între partenerii partidei de boston. Meduzin cîștigase, și deci era într-o dispoziție excelentă.

— Lăsați, lăsați! striga el. Hai, mai bine să luăm, cu binecuvîntarea lui dumnezeu, cîte un păhărel de cantafres!

Așa spunea Ivan Afanasievici rachiului, nimeni nu știe de ce, dar e de presupus că se întemeia pe izvoare latinești suficiente și sigure.

Oaspeții trecură apoi la masă.

— Dmitri Iakovlevici! Sper că n-ai să refuzi un pahar de cantafres?

— Dați-mi și un pahar de cantafres! răspunse Kruțiferski și goli dintr-o sorbitură un pahar enorm de rachiu dres cu fel de fel de buruieni neplăcute la gust, dar bune, cum cred unii naivi, pentru stomac.

Entuziasmul oaspeților fu de nedescris în clipa în care Pelagheia aduse o plăcintă enormă, umplută cu pește... Cred însă, că am făcut îndeajuns cunoștință cu acest adevărat ospăț al lui Baltazar cu care își sărbătorea Meduzin onomastica. Cu atît mai puțin cred că ar fi necesar să descriu continuarea lui, mai ales că aș putea să-mi încredințez cititorii că ospățul a continuat absolut în același fel și pe aceleași temeiuri.

A doua zi, Kruțiferski avu o explicație îndelungată cu Liubov Alexandrovna, în urma căreia ea se ridică iar în ochii lui la o înălțime de neajuns. Era din nou capabil s-o înțeleagă și s-o prețuiască... Dar ceva tot

dispăruse dintre ei şi gîndul îngrozitor: „Despre asta se vorbeşte!" îl deprima. De altfel nu-i spusese nimic în privinţa aceasta. Îi venea greu să vorbească cu ea şi se grăbi să plece la liceu. Acolo, pînă la terminarea lecţiei, rămase în recreaţie la fereastră. Oare mult trecuse de cînd privise el liniştit prin această fereastră? Oare de mult, în culmea fericirii, se grăbea să ajungă mai repede acasă? Deodată, totul se schimbase! Ar fi vrut să fugă de acasă... Era totuşi copleşit de forţa şi de măreţia acestei femei. Ştia că ea suferă cel puţin tot atît cît şi el, dar că încearcă să-şi ascundă suferinţele din dragoste pentru dînsul... „Din dragoste pentru mine! Dar parcă ea mă iubeşte? Parcă poţi iubi o buturugă care îţi stă în calea fericirii... De ce n-am ştiut să-i ascund că ştiu totul? Dacă eram mai prudent, n-ar fi suferit atîta, iar eu aş fi făcut totul ca ea să fie fericită. Dar ce-i de făcut? Să fug, să fug — dar unde?..."

. . . .

. . . .

Fu întrerupt de Anempodist Kafernaumski. Se vedea că nu izbutise încă să-şi vină în fire după sindrofia din ajun; avea ochii roşii şi cu umflături, ca luna în zilele geroase ale iernii. Pe obraji şi pe nas îi apăruseră pete cenuşii.

— Ce-i, stimabile, spuse Kafernaumski, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, vijiie?

Kruţiferski nu-i răspunse nimic.

— Şi eu abia am scăpat teafăr.

Văzut-ai vreodată epava unei corăbii?
Ai văzut? Aşa e viaţa mea de-acum...

Ce spui de Meduzin, ai? Dulău bătrîn, a făcut-o lată de tot! Dar, dumneata, Dmitri Iakovlevici, te-ai dres? Pentru că, ştii, cui cu cui se...

— Cum adică să mă dreg?

— Apoi să-ţi arăt cum! Se vede că eşti încă novice! Să mergem la mine, că stau pe aici, pe aproape.

De hatîrul romului şi al aracului
Vino în căsuţa mea.

Kruţiferski se duse la Kafernaumski. De ce? Nici el nu ştia. Kafernaumski, în loc de rom şi de arac, îi propuse un păhărel de spumă de drojdie şi nişte castraveciori. Kruţiferski bău şi, spre surprinderea lui, îşi simţi într-adevăr sufletul uşurat. O asemenea descoperire venea bineînţeles cît se poate de nimerit în momentele acestea cînd o durere nemărginită îl rodea într-una.

. . . .

. . . .

Pe la ora zece şi ceva Semion Ivanovici Krupov apăru în mica sală a hotelului „Keresberg" şi începu să se plimbe încolo şi încoace, cu un aer preocupat şi posomorit. Peste vreo cinci minute uşa camerei lui Beltov se deschise şi Grigori ieşi ţinînd o perie în mînă şi un palton pe braţ.

— Doarme încă? întrebă doctorul.

— Acum s-a trezit.

— Spune-i că am venit eu şi că am treabă cu el!

— Semion Ivanovici! strigă Beltov. Semion Ivanovici! Poftim! şi veni la uşă.

— Poţi să-mi acorzi o jumătate de oră? întrebă Krupov.

— Şi toată ziua dacă vrei! îi răspunse Beltov.

— N-aş vrea să te deranjez. Dumneata mi se pare că studiezi economia politică?...

Bătrînul nu-şi ascunsese de loc tonul ironic al întrebării.

— Mie însă mi se pare că te-ai sculat azi prea devreme, dar că ai şi călcat cu piciorul stîng! observă Beltov care accepta cu foarte multă blîndeţe observaţiile morocănosului bătrîn.

— Înseamnă că am călcat cu piciorul cu care am vrut să calc.

— Aşadar... spuse Beltov, poftindu-l să intre.
Krupov intră tăcut.

— Vladimir Petrovici! începu Krupov, şi oricît se strădui să pară calm şi rece nu izbuti. Am venit să discut cu dumneata nu dintr-un îndemn pripit, ci după multă chibzuinţă. Mi-e foarte greu să-ţi spun adevăruri amare, dar crede-mă, nici mie nu mi-a fost prea uşor cînd am aflat de ele! M-am prostit la bătrîneţe! Atît de mult m-am înşelat asupra omului, încît şi un băieţandru de şaisprezece ani ar trebui, în locul meu, să roşească.

Beltov făcu ochii mari.

— Şi dacă am început să vorbesc, apoi atunci, ca un soldat macedonean, am să spun lucrurilor pe nume. Pe urmă fie ce o fi! Nu-i treaba mea! Sînt bătrîn, dar nimeni n-ar putea afirma că sînt fricos! De altfel nici eu n-aş spune din laşitate că o faptă este nobilă, cînd în realitate nu este nobilă de loc!

— Ascultă, Semion Ivanovici! Eu sînt convins că dumneata nu eşti laş şi mai sînt convins şi de ceva: că nici pe mine nu mă consideri laş! Dar mi-ar părea foarte rău să fiu nevoit să ţi-o dovedesc, pentru că te respect foarte mult. Văd că eşti supărat. De aceea, orice ar fi, cădem de acord că nu vom folosi expresii brutale! Pentru că aceste expresii au o proprietate ciudată: mă fac să uit tot ce are bun cel care se înjoseşte să le rostească. Cu injurii n-ai să reuşeşti să lămureşti nimic. De aceea să trecem la fapte. Şi iartă-mă pentru acest avertisment!

— Bine. Am să fiu, stimate domn, politicos. Extrem de politicos. Dă-mi voie să te întreb, Vladimir Petrovici, dacă ştii sau nu că ai distrus fericirea familiei asupra căreia de patru ani de zile veghez mereu cu o mare bucurie şi care ţinea locul propriei mele familii? Dumneata ai înveninat-o şi ai făcut dintr-o dată patru nenorociţi. Din compătimire pentru singurătatea dumitale te-am introdus în această familie. Oamenii te-au primit ca pe unul de ai lor, te-au încălzit la căldura lor, şi dumneata cum i-ai răsplătit pentru asta? Află că bărbatul, azi-mîine se va spînzura sau se va îneca — în apă sau în vin, nu ştiu — ea se va oftica — de

asta iţi garantez — iar copilul va rămîne orfan, pe mîini străine! Şi culmea, culmilor, tot oraşul nu vorbeşte decît de victoria dumitale! Dă-mi voie atunci să te felicit şi eu!

Pronunţînd aceste din urmă cuvinte, nobilul bătrîn tremura de mînie.

— Ori, poate că, văzute de pe înălţimile dumitale, toate acestea ţi se par nimicuri? adăugă el, după o clipă de tăcere.

Beltov se ridică de pe divan şi începu să umble repede prin cameră; apoi se opri brusc în faţa bătrînului.

— Dă-mi voie acum să te întreb cine ţi-a dat dreptul să te atingi cu atîta impertinenţă şi brutalitate de cea mai sfîntă taină a vieţii mele? De unde ştii că nu sînt poate de două ori mai nenorocit decît ei? Dar, poftim, trec cu vederea tonul şi-ţi spun! Ce vrei să afli de la mine? Că o iubesc pe femeia aceasta? Da! O iubesc! Da! Da! Îţi voi repeta de o mie de ori: o iubesc din tot sufletul pe această femeie! O iubesc, auzi dumneata?

— Atunci de ce o nenoroceşti? Dacă ai fi fost un om de suflet, te-ai fi oprit la timp, n-ai fi lăsat să ţi se observe dragostea! De ce ai mai pus piciorul în casa lor? De ce?

— Mai simplu ar fi să mă întrebi de ce mai trăiesc! Uite, la asta într-adevăr n-aş putea să-ţi răspund! Poate pentru ca să nenorocesc această familie, să duc la pierzanie pe cea mai minunată femeie din cîte am întîlnit. Pentru dumneata e foarte uşor să pui întrebări şi să condamni. Se vede că în tinereţe inima dumitale a bătut domol. Altfel, tot ţi-ar fi rămas ceva în amintire! Poftim, am să-ţi răspund la întrebări. Da! Simt acum nevoia, nu să mă dezvinovăţesc — nu recunosc asupra-mi alt for de judecată în afara conştiinţei mele — ci să vorbesc. Şi apoi, dumneata nici n-ai avea ce să-mi mai spui! Eu te-am înţeles pe deplin. Dumneata n-ai mai putea decît să încerci să îmbraci aceleaşi lucruri într-o formă din ce în ce mai jignitoare. Aceasta ne-ar enerva pe amîndoi şi, zău, n-aş vrea de loc să ajungem la duel, dacă nu pentru altceva, pentru mo-

tivul că această femeie are absolută nevoie de dumneata!

— Spune, spune, te ascult!

— Am venit aici în una din cele mai grele epoci ale vieții mele. În ultimul timp mă despărțisem de prietenii mei de peste hotarele țării. Aici n-aveam pe nimeni, nici un om mai apropiat. Am încercat să-mi fac legături la Moscova, dar n-am izbutit. Asta îmi întări hotărîrea de a pleca la N.N. Dumneata știi cum mi-a mers aici. Și deodată, o întîlnesc pe ea... Dumneata o iubești, o respecți, dar dumneata n-o cunoști, după cum nu mă cunoști nici pe mine. Dumneata ai pus foarte mult preț pe fericirea ei de familie, pe dragostea ei față de soț și copil... numai că — să nu te superi — sînt clipe în care grăiesc nu numai adevărurile dulci... Să nu crezi că numai faptul că am fost aproape sau vîrstele noastre potrivite ne-au deschis unul altuia sufletul! Cituși de puțin! De multe ori se întîmplă ca doi oameni care au trăit împreună douăzeci de ani să moară complet străini unul de altul. Uneori, chiar dacă se iubesc, nu știu asta, în timp ce o afecțiune frățească dezvăluie într-o clipă de zece ori mai multă afinitate. Și apoi, din deprinderea de a moraliza, dumneata ai privit-o doctoral, de sus în jos, pe cînd eu, uimit de forța ei extraordinară, m-am plecat în fața ei. E o ființă extraordinară! Cum se face că toate rezultatele pentru care mi-am jertfit jumătate din viață, pe care le-am obținut după multă trudă și suferință și care îmi păreau atît de noi, încît puneam mare preț pe ele și le consideram o victorie a gîndirii, pentru ea erau niște adevăruri simple, de la sine înțelese, obișnuite? Nu știu, eu am avut prilejul să întîlnesc mulți oameni, și la fiecare, mai devreme sau mai tîrziu, am dat de limita care-i îngrădea orizontul, peste șanțul pe care nu-l mai putea depăși[1]. La ea însă, n-am mai văzut această îngrădire. Ce clipe de adevărată fericire am trăit în serile în care stăteam cu toții de vorbă! M-a alinat, m-a făcut să uit răceala

[1] Imagine din *Divina Comedie* de Dante. În cele zece șanțuri cuprinse între cercurile infernului, zac în chinuri păcătoșii osîndiți la suferință veșnică. Trecerea de la un șanț la altul este neputință (n. ed.).

cu care m-a întîmpinat viața. Pentru prima oară află cineva ce este iubirea, ce este fericirea, și iată că i se reproșează că nu s-a înfrînat. Dar, la urma urmei, e ridicol! Și nici nu am atîta prudență! Ș-apoi, nici n-a fost nevoie de așa ceva, pentru că atunci cînd mi-am dat seama de tot ce se întîmplase — era prea tîrziu!

— Dar spune-mi, totuși, ce scop ai? Ce-ai de gînd să faci?

— Nu m-am gîndit încă la asta și n-aș putea să-ți răspund.

— Roadele necugetării dumitale le ai azi sub ochi!

— Crezi că eu nu le văd, crezi că te-am așteptat pe dumneata să vii să mi le spui? Am înțeles, chiar înainte de a te gîndi dumneata să vii, că fericirea mea s-a întunecat, că epoca plină de poezie și de încîntare a trecut, că această femeie va fi distrusă... Pentru că ea e sus, sus de tot. Dmitri Iakovlevici e un om de treabă, o iubește la nebunie, dar dragostea lui nu e dragoste, ci o manie! O să se nenorocească! Ce poți să-i faci?... Ceea ce e mai rău, e c-o s-o piardă și pe ea!

— Adică, după părerea dumitale, el trebuie să stea cu mîinile în sîn și să se împace cu gîndul că nevasta-sa iubește un altul?

— Nu vreau să spun asta. Probabil că el trebuie să facă ceea ce a făcut. Omul rămîne credincios firii sale, mai ales în momentele critice. Un lucru însă n-ar fi trebuit să-l facă. Știi care? Nu trebuia să-și lege viața de o femeie cu atîta forță sufletească ca dînsa!

— Din păcate, i-am spus-o înainte de căsătorie! Cred însă că ești de acord cu mine că acum e prea tîrziu ca să vorbim despre asta și că pînă la sosirea dumitale ea a fost fericită!

— Semion Ivanovici, gîndește-te că n-ar fi fost totdeauna fericită. Neînțelegeri de felul acesta se fac simțite mai devreme sau mai tîrziu.

— E drept că e o chestiune foarte delicată! Of, of, of, nu degeaba spuneam eu mereu că viața de familie e o chestiune foarte primejdioasă! Dar dacă glasul meu se pierdea în deșert, și nimeni nu voia să-mi asculte predica! Cel puțin dumneata, din compătimire, dacă ai...

— Nu ştiu, zău, ce ai vrea să fac eu. După boala ei am observat că e mereu tristă, iar el e într-o stare de desperare iremediabilă. Aproape că nu mă mai duc pe la ei, după cum ştii! Dar cît am suferit din pricina asta, ştiu numai eu! Cel puţin de douăzeci de ori m-am apucat să-i scriu, dar de teamă să nu-i înrăutăţesc starea, am renunţat de fiecare dată! Cînd mă duceam la ei — tăceam. Ce poţi să-mi reproşezi? Ce vrei de la mine? Sper că nu din simpla dorinţă de a-mi arunca în faţă cîteva cuvinte jignitoare ai venit la mine!

— Vladimir Petrovici, dovedeşte-mi că eşti un om tare. Nu mă îndoiesc, crede-mă, că-ţi vine greu, dar fă totuşi acest sacrificiu, acest mare sacrificiu... Poate că aşa vom putea s-o salvăm. Vladimir Petrovici, pleacă! Pleacă de aici!...

Şi duioşia luă locul asprimii căutate în glasul bătrînului. Vocea lui tremura. Ţinea la Beltov...

Beltov îşi deschise servieta, răscoli prin hîrtii şi-i întinse o scrisoare începută.

— Citeşte! spuse el.

Îi scria mamei sale. O anunţa despre hotărîrea lui fermă de a pleca foarte curînd din nou în străinătate.

— Precum vezi, plec! Dar crezi dumneata, bunul meu Semion Ivanovici, că aşa o vom salva? întrebă el trist, clătinînd din cap.

— Dar ce alta am putea face? întrebă Krupov cu un fel de desperare.

— Nu ştiu! îi răspunse Beltov. Semion Ivanovici, am să-i scriu o scrisoare şi am să ţi-o las dumitale să i-o transmiţi. Îmi dai cuvîntul?

— Da, răspunse Krupov.

Beltov îl conduse pînă la uşă. Doctorul plecă trist şi amărît.

După plecarea lui, Beltov se întoarse la măsuţa sa şi se trînti, cu desăvîrşire sleit de puteri, pe divan. Se vedea că discuţia cu Krupov fusese pentru el o lovitură îngrozitoare. Se vedea că nu reuşise încă să-şi dea seama pe deplin de sensul acestei convorbiri. Vreo două ore stătu aşa culcat, cu ţigara stinsă în gură, apoi luă o coală de hîrtie şi începu să scrie. Cînd termină, îm-

pături scrisoarea, o puse în plic, se îmbrăcă şi se duse la Krupov.

— Iată scrisoarea! spuse Beltov. Ai putea dumneata, Semion Ivanovici, să-mi prilejuieşti o întîlnire cu ea, în prezenţa dumitale? Măcar două minute!

— Ce rost are?

— Ce-ţi pasă? Mai rău nu poate să fie. Dacă ai ţinut vreodată la mine cu adevărat, fă, te rog, asta pentru mine.

— Cînd pleci?

— Mîine dimineaţă.

— Vino atunci la ora opt în parc!

Beltov îi strînse mîna.

— L-am văzut azi pe el! E într-o stare de plîns.

— Taci! Să nu spui nimic, Semion Ivanovici! Te implor!

Nefericita Liubov Alexandrovna, palidă, slăbită, cu ochii plînşi, mergea, sprijinindu-se de Krupov. Era ca într-o stare de febră, şi expresia ochilor ei era înspăimîntătoare. Ştia unde se duce, ştia de ce se duce. Ajungînd la bancă, se aşezară. Ea plîngea şi ţinea în mîini scrisoarea. Semion Ivanovici, care de data aceasta nu făcu nici o observaţie moralizatoare, îşi ştergea o lacrimă după alta.

Sosi şi Beltov. De pe faţa lui dispăruse expresia aceea de seninătate. Fiecare trăsătură trăda acum o suferinţă cumplită. Părea mort.

— Adio! rosti el cu o voce abia auzită, luîndu-i mîna. Plec din nou, hoinar prin lume, dar amintirea întîlnirii noastre şi a chipului dumitale le voi păstra veşnic... Mă vor mîngîia în ultima clipă a vieţii mele.

— Pleci pentru totdeauna? întrebă ea.

El tăcu.

— Dumnezeule! Adio, Voldemar! adăugă Liubov Alexandrovna şi cu forţe parcă dintr-o dată înzecite se sculă şi strîngîndu-i cu putere mîna, spuse cu glas tare şi limpede: ...Să ştii, Voldemar, că eşti iubit cu o dragoste nemărginită... Cu o dragoste nemărginită, Voldemar!

Ea se ridică şi el n-o reţinu. Liubov Alexandrovna avu destulă putere ca să plece cu paşi mai siguri decît la sosire.

Beltov o urmări cu privirea pînă ce mantila ei albă se pierdu printre mesteceni. Liubov Alexandrovna nu avu putere să întoarcă capul. Voldemar rămase pe loc.

„Cum, gîndi el, va trebui să plec de lîngă ea pentru totdeuna?!" Îşi sprijini fruntea în mînă şi mai bine de jumătate de ceas stătu locului, zdrobit, copleşit de durere. Deodată, îl strigă cineva. Ridică capul şi recunoscu cu greu chipul consilierului. Beltov îl salută rece.

— Precum văd, Vladimir Petrovici, îţi place să vii aici, să visezi şi să meditezi.

— Da. De aceea îmi place să fiu singur...

— Într-adevăr, trebuie s-o recunosc, ce poate fi mai plăcut pentru un om cult decît singurătatea! observă consilierul aşezîndu-se pe bancă. Uneori există însă şi tovărăşii care nu sînt mai prejos de singurătate! Chiar acum l-am întîlnit pe Krupov, Semion Ivanovici, în compania unei cuconiţe foarte nostime!

Beltov se ridicase de pe bancă chiar în clipa în care se aşezase consilierul, vrînd să plece, dar ultimele cuvinte ale noului sosit îl ţintuiseră locului. Tonul ironic al consilierului nu lăsa nici o îndoială asupra scopului cu care spusese ceea ce spusese. Era sigur că şi în parc nimerise tot din îndemnul ascuns al vreunei Marii Stepanovna.

— O cunosc pe doamna pe care o însoţea Krupov, spuse Beltov, înecîndu-se de furie.

— Cred şi eu! Cum să n-o cunoşti! Ha, ha, ha! făcu familiar consilierul. Păi, voi, tinerii, cunoaşteţi toate femeile drăguţe!

— Dumneata ori eşti nebun, ori prost! În ambele cazuri, salutare, spuse Beltov şi porni pe alee.

— Cum? Îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa? strigă consilierul, sărind de pe bancă roşu ca bujorul.

Beltov se opri.

— Ce vrei de la mine, domnule? îl întrebă el pe consilier. Vrei să te baţi în duel? Poftim! Oricît de silă

mi-ar fi, sînt gata s-o fac! Dacă nu, iartă-mă! Dar am un obicei prost: alung cu bastonul pe cei care nu mă lasă să mă plimb în voie!

— Cum așa, „cu bastonul"! se miră consilierul. Dar cine ești dumneata, tinere, de îndrăznești să mă amenințí cu bastonul?

În orice altă împrejurare, la această întrebare Beltov ar fi izbucnit în hohote de rîs. De astă dată era însă atît de enervat, încît nu-și dădu seama ce face și îi arătă consilierului cum. Consilerul rămase uimit. Beltov plecă.

În dimineața zilei următoare, Beltov se plimba prin cameră în timp ce Grigori făcea bagajele. Simțea în creier și în piept un fel de gol, de parcă o jumătate din viața lui s-ar fi desprins de el și ar fi dispărut cu desăvîrșire. Spaima se amesteca cu durerea și cu un fel de tremur. Îi veneau mereu lacrimile în ochi. De cîte ori Grigori îl întreba cîte ceva, răspundea invariabil: „Indiferent". Într-adevăr, în clipa aceea îi era indiferent nu numai ce palton va îmbrăca pe drum, dar chiar dacă drumul pe care va porni îl va duce la Paris ori la Tobolsk.

Intră Semion Ivanovici, cu totul altul decît în ajun. În ochi avea urme de lacrimi. Păși încet-încet, își șterse cu mîneca pălăria, stătu la fereastră, îi spuse lui Grigori că un balot nu e bine legat. În general, se vedea că nu e în apele lui.

— Ei, ești mulțumit de mine, Semion Ivanovici? spuse Beltov, rîzînd printre lacrimi.

— Te-am jignit ieri, dar ce să fac, iartă-mă... Dacă pleci așa...

Și glasul bătrînului tremură.

— Ei, lasă, lasă, Semion Ivanovici, cum îți închipui așa ceva!

Și Beltov îi întinse amîndouă mîinile.

— Încă ceva: primește aceasta ca amintire de la mine. Te-am iubit sincer și vreau... și-i întinse o mapă destul de mare din piele fină, roșie. Vreau să-ți dăruiesc acest obiect prețios, foarte prețios pentru mine.

Beltov deschise mapa, se uită la bătrîn și i se aruncă de gît. Bătrînul plîngea și spunea: „E caraghios, zău,

îmi pierd minţile! Ce prostie — la bătrîneţe am devenit plîngăreţ!"

Beltov se aşeză pe scaun, ţinînd în faţă mapa... Era portretul Liubovei Alexandrovna în acuarelă.

Krupov stătea în faţa lui Beltov şi pentru a-l convinge definitiv că nu e cituşi de puţin emoţionat, spuse, ştergîndu-şi pe furiş lacrimile:

— Acum vreo doi ani a trecut pe aici un pictor englez. Bun pictor! Făcea mai mult portrete în ulei. Am convins-o pe Liubov Alexandrovna să-i pozeze. Numai trei şedinţe... Să fi ştiut ea...

Beltov nu-l asculta şi n-a fost prea mare nenorocire că discursul lui fu întrerupt de patronul hotelului, care-i anunţă cu sufletul la gură sosirea domnului şef al poliţiei.

— Ce vrea? întrebă Beltov.

— Vrea să vă vorbească! îi răspunse hotelierul.

— Pofteşte-l!

Poliţaiul intră făcînd un zgomot asurzitor cu sabia. Prin uşa rămasă deschisă se zărea figura unui comisar slăbuţ şi a omului de serviciu cu mantaua poliţaiului în mîini.

Beltov se sculă şi chipul lui plin de uimire făcea de prisos orice cuvinte. Întrebarea era fireşte: „Ce naiba cauţi dumneata aici?"

— Regret, Vladimir Petrovici, că trebuie să vă reţin pentru cîteva minute, dar, pe cît se pare, intenţionaţi să părăsiţi oraşul nostru.

— Da.

— Domnul general vă roagă să treceţi pe la dînsul. Firs Petrovici Elkanevici a făcut excelenţei sale o plîngere personală împotriva dumneavoastră. Pentru jignire. Mi-e penibil, dar vă rog să mă înţelegeţi — slujba e slujbă! Dumneavoastră ştiţi doar că treaba mea este să execut ordinele, nu să le discut...

— Povestea asta cade foarte prost! Daţi-mi voie să vă întreb, credeţi c-am să întîrzii mult?

— Totul depinde de dumneavoastră. Domnul Elkanevici e o persoană nobilă şi probabil că nu va căuta să prelungească cazul dacă dumneavoastră veţi binevoi să-i daţi explicaţiile necesare.

— Ce explicații?

— Of, Vladimir Petrovici, ce să mă fac cu dumneata? N-ai înțeles nimic! interveni Krupov. Dacă vrei, uite, domnul comisar și cu mine vom fi mijlocitori și într-un sfert de oră isprăvim totul!

— Mi-ați face un mare serviciu...

— Vai de mine, răspunse comisarul șef. Păi, asta-i datoria noastră cea mai sfîntă și cea mai plăcută, de-a împăca lucrurile, cînd se poate, uite așa, pașnic și spre mulțumirea tuturor!

Așa a fost.

...Peste două săptămîni, pe același drum pe care odinioară trecuse în zbor pe lîngă moară o caleașcă înhămată cu patru cai focoși, drum care ducea de la Beloie Pole spre șleau, urca la deal un cupeu. Grigori ședea pe capră și își fuma luleaua. Surugiul își îndemna caii să meargă mai voinicește și, ca să fie mai pe înțelesul lor, nu-i îndemîna decît cu vocale: o.o..o...u.u..u... a. a..a... etc. De partea cealaltă a rîului rămăsese o bătrînică în scufă albă și capot alb, care, sprijinită de brațul cameristei, își flutura batista udă de lacrimi în urma celui care, pe jumătate ieșit din cupeu, își flutura și el batista. Drumul cotea treptat spre dreapta; încetul cu încetul, nu se mai văzu decît spatele trăsurii, dar și acesta pieri curînd într-un nor de praf. Apoi se destrămă și praful și nu se mai văzu nimic. Doar panglica albicioasă a drumului. Bătrînica însă era tot acolo și continua să se salte pe vîrfuri, încercînd zadarnic să mai zărească ceva.

De atunci, viața la Beloie Pole i se păru bătrînei tristă și pustie. Pînă atunci — o dată, de două ori pe săptămînă — tot mai venea Voldemar pe la ea și se obișnuise să audă zurgălăii de departe, de pe deal, apoi să-i iasă în întîmpinare pe același balcon, pe care îl așteptase odinioară cînd era un adolescent cu chipul luminos și ars de soare. Simțea un îndemn lăuntric să plece la N.N. Acolo locuia femeia pe care o iubea fiul ei, victima nefericită a dragostei pentru el. Într-adevăr, spre iarnă, bătrînica se mută acolo. O găsi pe Liubov Alexandrovna șubrezită, cu viața abia pîlpîind în ea. Cînd era întrebat

de sănătatea ei, Semion Ivanovici, care devenise şi mai ursuz, clătina doar din cap. Dmitri Iakovlevici, copleşit de durere, *se ruga lui dumnezeu* şi consuma băutură. Sofia Alexeevna ceru învoire să îngrijească de bolnavă şi rămase zile întregi la căpătîiul ei. Era ceva sublim în această alăturare a frumuseţii muribunde cu bătrîneţea în plină strălucire. Un aer de înălţătoare poezie străjuia în jurul acestui grup, cînd femeia ofilită cu obrajii supţi, cu ochii larg deschişi, strălucitori, cu părul căzîndu-i în dezordine pe umeri, sprijinindu-şi capul pe mîna-i slăbită, asculta cu buzele întredeschise şi cu lacrimi în ochi nesfîrşita poveste a bătrînei mame despre fiul ei, despre Voldemar al lor, care era acum atît de departe de ele...

CUPRINS

Redactor responsabil : MOŞNEAGĂ ELENA
Tehnoredactor : BUCUR AUREL

Dat la cules 22.02.1962. Bun de tipar 02.04.1962. Apărut 1962. Tiraj 25.145 ex. broşate. Hîrtie semivelină mată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 14,85. Coli de tipar 16,5. A. nr. 035. CZ. pentru bibliotecile mari 8 S. CZ. pentru bibliotecile mici 8 S.—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 20.214 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piaţa Scînteii 1, Bucureşti — R.P.R.

Lei 6,50